

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШЕЛЕСТАК ЛАРИСА РОМАНІВНА

Прим. № _____

УДК 94(477):355.233.(477.83-25)''1944/1991''

**ВИШКІЛ ОФЦЕРІВ ЗАПАСУ В ЦИВІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ ЛЬВОВА (1944–1991)**

Спеціальність – 032 «Історія та археологія»

Галузь знань – 03 «Гуманітарні науки»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Шелестак Л. Р.

Науковий керівник:
Якимович Богдан Зіновійович
доктор історичних наук, професор

Львів 2021

АНОТАЦІЯ

Шелестак Л. Р. Вишкіл офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова (1944–1991). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» в галузі знань 03 «Гуманітарні науки». Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

Зміст анотації. У дисертації проведено комплексний аналіз системи вишколу офіцерів запасу на прикладі цивільних вищих навчальних закладів Львова радянського періоду, її правових та організаційних засад, ідеологічного впливу, особливостей впровадження та проведення.

Вперше ґрунтовно охарактеризовано систему підготовки офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова радянського періоду, проаналізовано та охарактеризовано етапи військового навчання студентів, особливості теоретичного курсу за профілями навчання та рівень практичного вишколу студентів у таборах. Всебічно досліджено військові кафедри в системі подвійного підпорядкування та зроблено спробу окреслити колективний портрет офіцера кафедри. Досліджено репресивну функцію військових кафедр та їх ідейно-виховний вплив на студентів, з'ясовано роль студентського руху в реформуванні та ліквідації системи військового вишколу на завершальному етапі існування Радянського Союзу.

Фактичний матеріал та висновки роботи можуть використовуватися в лекційних курсах з новітньої історії України, історії вищої освіти та вищих навчальних закладів Львова, курсах із військової історії ХХ ст., підготовці спецкурсів для студентів гуманітарних та військових факультетів закладів вищої освіти України, а також в узагальнених науково-популярних працях, наукових студіях з історії військової справи та вищої освіти, підручниках, енциклопедичній та довідковій літературі.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання роботи, сформульовано об'єкт та предмет дослідження, зазначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі проаналізовано стан наукової розробки проблеми, її джерельну базу і теоретико-методологічні засади студії. Огляд літератури засвідчив, що тема дисертації жодного разу комплексно та глибоко не висвітлювалася в українській історіографії. Питання і проблеми, пов'язані з історією підготовки офіцерів запасу на базі цивільних навчальних закладів радянського періоду фрагментарно висвітлені в узагальнених дослідженнях з історії України; працях вітчизняних і російських науковців.

Джерела для написання дисертації поділено на: нормативно-правові акти та документи справочинства, архівні документи, де фондоутворювачами постають вищі навчальні заклади та військові кафедри, штаб Прикарпатського військового округу тощо, періодичні видання та інтерв'ю із випускниками львівських вишів. Обсяг джерельного матеріалу дав змогу подати досить детальну характеристику системи вишколу офіцерів запасу у цивільних вищих навчальних закладах Львова у визначених хронологічних рамках. Обґрунтовано теоретико-методологічну базу студії. Охарактеризовано основні наукові методи, зокрема, загальнонаукові, спеціально-історичні методи дослідження.

У другому розділі простежено етапи становлення та реформування системи військової підготовки в цивільних вищих навчальних закладах СРСР упродовж його існування. Розглянуто особливості законодавства та підпорядкованості військових кафедр цивільних вишів, правову основу їхньої діяльності. Висвітлено основні засади організації військового навчання у вишах Львова, яке впровадили від 1944 р. та з певними відмінностями проводили до розпаду Радянського Союзу.

Третій розділ роботи присвячений дослідженню офіцерського складу військових кафедр львівських вишів. Зауважено, наскільки важливим для вищих органів влади був підбір викладачів на військові кафедри вишів Львова, завданням яких було не лише навчати студентів військовій справі, але й

підтримувати авторитет Збройних сил СРСР та панівну ідеологію. Простежено механізм та критерії підбору офіцерів на викладацькі посади, що проводив штаб Прикарпатського військового округу. Охарактеризовано керівників та викладачів кафедр та, за допомогою просопографічного методу, сформовано образ офіцера військової кафедри, що базується на, передовсім, національності, освітньому рівні, військовому досвіді та дисциплінованості, заслугах на попередніх місцях служби, авторитеті серед колег та працівників вишу чи його відсутності.

У четвертому розділі висвітлено механізми постачання та матеріальної безпеки військових кафедр вищих навчальних закладів. Через, одночасно, подвійне підпорядкування військовим та освітнім відомствам, військові кафедри отримували зброю, військову техніку та літературу від Міністерства оборони, тоді як приміщення та витратні матеріали забезпечував, насамперед, навчальний заклад. Охарактеризовано рівень матеріально-технічної оснащеності військових кафедр вишів Львова у період їхньої діяльності. Продемонстровано, наскільки відрізнявся матеріальний стан військових кафедр між вишами Львова.

У п'ятому розділі зосереджено увагу на політико-пропагандистській та ідейно-виховній роботі, яку проводили військові кафедри вищих навчальних закладів Львова. Передовсім військові кафедри були структурами, які сформували не лише, щоб навчати студентів військового фаху, але й як структури із репресивними функціями, що пильно слідкували за студентами. Основною метою офіцерів військових кафедр було виховувати молодь у дусі відданості радянській державі, сформувати у студентів єдине бачення суспільно-політичних процесів в державі та світі. Крім політичних занять, офіцери спільно із іншими структурними підрозділами вишів організовували дозвілля та оборонно-масову роботу студентів, пропагували радянські ідеали через пресу та спільні зі студентами бесіди чи екскурсії.

Досліджено та проаналізовано ставлення студентів до військового вишколу в різні періоди. У перші повоєнні роки частина студентів, передусім

вихідців із Західної України, не сприймала не лише військове навчання, але й радянську владу в цілому. Покоління студентів 1950–1980-х рр. ставились до військового вишколу із почуттям обов'язку, не сміючи ставити під сумнів авторитет армії чи, загалом, радянської системи. Лише від кінця 1980-х рр., коли суспільство дозріло до декларації власних прав, молодь СРСР виступила проти обов'язкового військового навчання у вишах, а студентський антимілітарний рух у Львові носив національні мотиви та проголошував Радянську армію окупаційною.

У шостому розділі охарактеризовано теоретичний курс військової підготовки студентів львівських вищих навчальних закладів. Простежено особливості, як Міністерство оборони СРСР впроваджувало програми військового навчання відповідно до специфіки вишу, а також підбір військових профілів вишколу під цивільний фах студентів. Досліджено рівень вишколу студентів львівських вишів до реформи 1961 р. та простежено низку недоліків, передовсім, погана обізнаність студентів з військовою справою через недостатню матеріально-технічну базу кафедр та низький освітній рівень значної частини офіцерів-викладачів.

Охарактеризовано військове навчання студентів Університету, Політехнічного, Медичного, Лісотехнічного та Сільськогосподарського інститутів, де система військової освіти із певними змінами та перервами протривала до розпаду Радянського Союзу. Досліджено, які військові спеціальності були актуальні та затребувані, щоб сформувати резервний склад армії. Простежено, яких кількісних і якісних змін у системі вишколу офіцерів запасу домоглась радянська влада в період нагромадження військового потенціалу держави. Охарактеризовано особливості навчання студентів на військових кафедрах, насамперед його форми та методи. Військовий вишкіл складався із певних етапів – циклів, відповідно до військових профілів студентів, на яких вони вивчали загальновійськові та спеціальні дисципліни. Розкрито зміст теоретичного курсу військової справи та простежено, який рівень знань отримували студенти.

Сьомий розділ дисертації присвячений дослідженню особливостей організації та проведення основного і завершального етапу військового вишколу студентів – навчальних зборів у війську. Табірні збори слугували для студентів зменшеною та вдосконаленою формою дійсної військової служби, адже тривали, в залежності від періодів та військового фаху, всього від 21 до 90 днів. На військових зборах мали навчити студентів поводитись зі зброєю, удосконалити техніку стрільби з неї та працювати на військовій техніці, вміти на практиці, в наближених до бойових умов, застосувати теоретичні знання із загальновійськових дисциплін, тактики та спеціальних курсів, покращити дисципліну, муштрову та фізичну виправку студентів, гартувати морально-психологічну стійкість.

Відтак, у розділі охарактеризовано практичний вишкіл студентів львівських вишів, простежено особливості його організації та відмінність його тривалості в різні періоди та для різних військових спеціальностей. На навчальних зборах студенти серйозно покращували свої знання та вміння із військової справи, тому зосереджено увагу на важливості практичного вишколу студентів у війську, де відбувались основні практичні тренування і де студенти на власному досвіді могли спробувати реального армійського життя.

Отже, впровадження вишколу офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова в радянський період, мало на меті не лише завдання сформувати навчений офіцерський резерв армії, витрачаючи на це менші кошти та час, ніж у військових структурах, але і виховати осіб, що здобували вищу освіту, патріотами радянської держави.

Ключові слова: військова освіта в СРСР, військова підготовка, офіцери запасу, військові кафедри, цивільні вищі навчальні заклади, Львів, ідеологія, профілі підготовки, табірні збори.

ABSTRACT

L. R. Shelestak. Reserve officers training in civil higher educational institutions of Lviv (1944–1991). Scientific qualification work; a manuscript.

Thesis for a degree of Doctor of Philosophy Sciences, Speciality 032 «History and Archeology», Field of Science 03 «Humanities». Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The content of the abstract. The dissertation provides a comprehensive analysis of the system of reserve officers training on an example of civil higher educational institutions of Lviv in the Soviet period, its legal and organizational bases, ideological influence, features of implementation, and realization.

The system of the reserve officers training in civil higher educational institutions of Lviv in the Soviet period was thoroughly characterized and analyzed for the first time, in particular: the stages of the student military training, features of the theoretical course according to the training profiles, level of the practical training. Furthermore, military departments in the system of dual subordination were comprehensively studied, was attempted to outline the collective portrait of the department officer. Finally, the repressive function of military departments and their ideological and educational influence on students was explored and clarified the role of the student movement in reforming and liquidating the system of military training at the final stage of the existence of the Soviet Union.

The actual material and conclusions of the work can be used in lecture courses on the modern history of Ukraine, history of higher education and higher educational institutions of Lviv, courses on the military history of XX century, in preparing special courses for students of humanities and military faculties of the higher educational institutions in Ukraine, studies on the history of military science and higher education, popular science works, textbooks, encyclopedic and reference books.

In the introduction, the relevance of the dissertation topic is substantiated, the purpose and objectives of the work are defined, the object and the subject of research

are formulated, the academic novelty and practical significance of the results are indicated.

The first chapter analyzes the state of scientific development of the problem, its source base, theoretical and methodological principles of the study. A review of the literature showed that the dissertation research topic did not find a comprehensive and in-depth coverage in Ukrainian historiography. Issues and problems related to the history of reserve officers training based on civil educational institutions in the Soviet period are fragmentarily covered in generalized research on the history of Ukraine; works of domestic and Russian scientists.

The sources for the dissertation are divided, for example, into regulations, reference documents, which are archival documents, of the higher educational institutions and their military departments, the headquarters of the Carpathian Military District, periodicals, and interviews with graduates of Lviv universities. The total amount of sources made it possible to present a quite detailed description of the reserve officers training system in civil higher educational institutions of Lviv within the defined chronological frame. The theoretical and methodological base of research is substantiated. The main scientific methods are characterized, in particular, general scientific and special historical methods.

The second chapter determines the stages of formation and reform of the military training system in civil higher educational institutions of the USSR. The characteristics of the legislation, subordination of military departments of the civil universities, and the legal basis of their activity are considered. The basic principles of the organization of military training in the universities of Lviv, which were introduced in 1944 and conducted with some differences until the collapse of the Soviet Union, are highlighted.

The third chapter studies the officers of the military training departments of Lviv universities. For the higher authorities, selecting teachers for the military training departments at Lviv universities was of high importance since their task was to teach students military science and maintain the authority of the USSR Armed Forces. First, the mechanism and criteria for selecting officers for teaching positions,

which were carried out by the headquarters of the Carpathian Military District, are traced. Furthermore, the heads and lecturers of the departments are characterized. Then, using the prosopography technique, outlined the portrait of the department officer, based on nationality, educational level, military experience and discipline, merits at previous duty stations, authority among colleagues and university employees, or his absence.

The fourth chapter elucidates the supply chain and logistics mechanism for military training departments of higher educational institutions. Owing to dual subordination to the military and educational departments, military training departments received weapons, military equipment, and literature through the Ministry of Defense, while rooms and supplies were provided primarily by an educational institution. The level of material and technical equipment of military training departments of higher educational institutions of Lviv during the period of their activity is characterized. Additionally, differences in material conditions of the departments among the universities of Lviv are shown.

The fifth chapter focuses on political-propagandistic and ideological-educational work conducted by the military training departments of higher educational institutions of Lviv. To begin with, military training departments were structures not only to teach military science but also as structures with repressive functions that kept an eye on students. The main purpose of the officers of military training departments was the education of young people as committed to the Soviet state, to form among students a unified vision of socio-political processes in the state and the world. For instance, in addition to political classes, the officers, together with other structural units of universities, organized leisure and mass defense work for students, promoted Soviet ideals through the press, and conversations or excursions with students.

Studied and analyzed the students' attitudes to military training in various periods. In the first postwar years, some students, especially those from Western Ukraine, did not accept both military training and the Soviet government. On the other hand, generations of students of Lviv universities in the 1950s-1980s treated

military training with a sense of duty, not daring to question the army's authority or the Soviet system in general. It was not until the late 1980s when society had matured to declare its rights, that the youth of the USSR opposed compulsory military training in universities, and the student anti-militarist movement in Lviv included national motives and proclaimed the Soviet army an occupation one.

The sixth chapter touches upon a theoretical course of student military training at Lviv universities. Features of launching military training curricula by the Ministry of Defense of the USSR according to specifics of a university and selection of military training profiles to the civil speciality of students are observed. Furthermore, the level of student training at Lviv universities before the reform of 1961 is studied, and a number of drawbacks, such as lack of knowledge on military science due to insufficient material and technical base of departments and low educational level of most officers-lecturers.

Student military training is described on the example of Lviv University, Polytechnic, Medical, Forestry, and Agricultural Institutes, where the military education system with some changes and breaks lasted until the collapse of the USSR. It is investigated what military specialities were relevant and in demand for forming an army reserve. Much attention is given to what quantitative and qualitative changes in the military training system for reserve officers were achieved by the Soviet government during the state's military potential accumulation. In addition, the traits of students' education at military training departments are clarified, foremost its forms and techniques. Military training consisted of certain stages – cycles, by students' military profiles, on which they studied general military and specific disciplines. The content of the theoretical course of military science is revealed, and the level of knowledge received by students is traced.

The seventh chapter investigates traits of the organization and conduct of the main and final stage of student military training – army training meetings. Camp meetings were a reduced and improved form of active-duty military service for students, as it lasted, depending on the periods and military profession, just from 21 to 90 days. The main goals of the military training were: to teach students how to

handle weapons, improve shooting techniques and work on military equipment, be able to apply on practice, in close to combat conditions, theoretical knowledge of general military disciplines, tactics, and special courses, improve students discipline and deportment, to strengthen moral and mental stability.

Therefore, the chapter describes the practical training of students of Lviv universities, traces the organizational features and the difference in its duration in various periods and for different military specialities. At the training meetings, students profoundly improved their knowledge and skills in military science. Regarding this, the focus is on the importance of student practical training in the army, where the main practical training took place, and where students could try army life.

Thus, launching reserve officers training in civil higher educational institutions of Lviv in the Soviet era was aimed not only at forming a trained officer reserve of the army spending less money and time than in military structures, but also to educate people getting higher education as patriots of the USSR.

Keywords: military education in the USSR, military training, reserve officers, military departments, civil higher educational institutions, Lviv, ideology, training profiles, camp meetings in the troops.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Шелестак Л. Джерела до дослідження історії військової кафедри Львівського університету (1944–1991 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 595–606.
2. Шелестак Л. З історії кафедри військової підготовки Львівського університету: теоретичний курс та практичний вишкіл (1944–1991). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2017. Вип. 18. С. 83–95.
3. Шелестак Л. Військова кафедра Львівського політехнічного інституту в повоєнному десятилітті (1944–1956). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 374–389.
4. Шелестак Л. Військова кафедра Львівського політехнічного інституту на службі радянської ідеології (1944–1991). *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного*. 2019. Вип. 31. С. 99–111.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Шелестак Л. Військові катедри Львівського університету та Львівського політехнічного інституту у висвітленні студентської преси: порівняльний аспект (1944–1991). *Spheres of Culture*. Люблін, 2019. Vol. XIX. С. 140–151.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Шелестак Л. Архіви вищих навчальних закладів у висвітленні діяльності військових кафедр (на прикладі фонду Львівського університету (1944–1991)). *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива»*. Київ, 2017. С. 144–145.

7. Шелестак Л. Просопографічний аналіз викладачів військової кафедри Львівського університету (1944–1991 рр.). *Збірник наукових артыкулаў, прысвечаны 80-годдзю Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы і 65-годдзю гістарычнай адукацыі ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы*. Частка 1. Гродна, 2019. С. 188–191.
8. Шелестак Л. Військові кафедри Львівського університету та Львівського політехнічного інституту у висвітленні студентської преси: порівняльний аспект (1944–1991). *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива»*. Київ, 2019. С. 164.
9. Шелестак Л. Політико-пропагандистська діяльність військової кафедри Львівського університету у повоєнному десятилітті (1944–1953). *Матеріали VII-ї краєзнавчої конференції «Історичні пам'ятки Галичини»*. Львів, 2020. С. 144–148.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	16
Вступ.....	20
Розділ 1. Історіографія, джерела, методологія	
1.1. Історіографічний огляд.....	25
1.2. Характеристика джерел.....	29
1.3. Методологія дослідження.....	47
Розділ 2. Становлення військової освіти в цивільних вищих навчальних закладах Львова	
2.1. Правова база системи готування офіцерів запасу.....	54
2.2. Становлення системи військової освіти на базі вишів Львова.....	65
Розділ 3. Просопографічний аналіз викладачів військових кафедр львівських вишів	
3.1. Офіцерський та викладацький склад військової кафедри Львівського університету.....	73
3.2. Аналіз офіцерського складу військової кафедри Львівського політехнічного інституту.....	83
3.3. Характеристика офіцерського та викладацького складу військових кафедр профільних інститутів Львова.....	90
Розділ 4. Матеріальна база військових кафедр вишів Львова	
4.1. Матеріальна безпека військової кафедри Львівського університету.....	102
4.2. Матеріально-технічна оснащеність військової кафедри Львівського політехнічного інституту.....	107
4.3. Майнове забезпечення військових кафедр профільних інститутів Львова.....	114
Розділ 5. Політико-пропагандистська діяльність військових кафедр львівських цивільних вищих навчальних закладів	
5.1. Ідейно-виховна та політико-пропагандистська діяльність військової кафедри Львівського університету.....	120

5.2. Ідеологічна та виховна робота військових кафедр інститутів Львова.....	130
Розділ 6. Теоретичний курс військового навчання	
6.1. Військово-теоретичне навчання студентів Львівського університету.....	144
6.2. Військова підготовка студентів Львівського політехнічного інституту.....	155
6.3. Теоретичне навчання студентів профільних інститутів Львова.....	171
Розділ 7. Навчальні збори у військах як основний етап вишколу офіцерів запасу	
7.1. Таборовий вишкіл студентів Львівського університету.....	183
7.2. Вишкіл студентів Львівського політехнічного інституту.....	192
7.3. Вишкіл у військах студентів профільних інститутів Львова.....	207
Висновки.....	219
Список використаних джерел і літератури.....	225
Додатки.....	263

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АГ – агітаеростат

АГВ – автодегазаційна станція

АгітАБ – агітаційна авіаційна бомба

АЗГ – автоматична зенітна гармата

АЗП – апаратура захисту від перешкод

АК – автомат Калашникова

АРС – авторозвивальна станція

АТС – артилерійський тягач

АФС – аерофотознімки

БМП – бойова машина піхоти

БРДМ – бойова розвідувально-дозорна машина

БТР – бронетранспортер

ВА – Військова академія

ВКВШ – Всесоюзний комітет зі справ вищої школи

ВКП (б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)

ВМС – військово-медичне постачання

ВМФ – Військово-морський флот

ВНЗ – вищі навчальні заклади

ВО – військовий округ

в. о. – виконувач обов'язки

ВОС – військово-облікова спеціальність

ВПА – Військово-політична академія

ВПЕ – військово-польова епідеміологія

ВПТ – військово-польова терапія

ВПС – військово-польова стоматологія
ВПХ – військово-польова хірургія
ВР – Верховна Рада
Всеобуч – Головне управління всезагального військового навчання
в/ч – військова частина
ГАЗ – Горьківський автомобільний завод
гв. – гвардії
ГПО – готовий до праці і оборони
ГШСВ – Генеральний штаб сухопутних військ
ДАЛО – Державний архів Львівської області
ЗІЛ – Завод імені Ліхачова
ЗС – Збройні сили
ім. – імені
КамаЗ – Камський автомобільний завод
КК УРСР – Карний Кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки
КП (б) У – Комуністична партія (більшовиків) України
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
КраЗ – Кременчуцький автомобільний завод
КТМ – колектив трубочників мембранний
ЛАЗ – Львівський автобусний завод
ЛМІ – Львівський медичний інститут
ЛНАУ – Львівський національний аграрний університет
ЛНЛТУУ – Львівський національний лісотехнічний університет України
ЛНМУ – Львівський національний медичний університет
ЛДУ – Львівський національний університет імені Івана Франка

ЛПІ – Львівський політехнічний інститут

ЛТАВГДАМОУ – Львівський територіальний архівний відділ Галузевого державного архіву Міністерства оборони України

ЛьвВО – Львівський військовий округ

МВССО – Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти

МО – Міністерство оборони

МПП – медичний пункт полку

МППО – Місцева протиповітряна оборона

МС – медичне постачання

м/с – медична служба

МТ-Л – багатоцільовий транспортер-тягач-легкий

НКО – Народний комісаріат оборони

НП – спостережні пункти

н. р. – навчальний рік

НУ «ЛПІ» – Національний університет «Львівська політехніка»

НФП – настанови з фізичної підготовки

ОВ – отруйні речовини

ОВТ – військова токсикологія

ОВП – загальна військова практика

ОЗС – віконна звукова станція

ОМП – зброя масового ураження

ООВМіТ – організація забезпечення військово-медичним майном і технікою

ос. – особа

ОТМС – організація тактики медичної служби

ПМ – пістолет Макарова

ПМТ – польовий магістральний трубопровід

ППО – Протиповітряна оборона
ПрикВО – Прикарпатський військовий округ
РА – Радянська армія
РГМ – Рдултовський головний мембранний
РМ – Рада Міністрів
р. н. – рік народження
РНК – Рада Народних Комісарів
РПК – ручний кулемет Калашникова
РСЧА – Робітничо-селянська Червона армія
СГС – спеціальні геодезичні мережі
СЕО – санітарно-епідеміологічний загін
СОН – станція орудійного наведення
СПП – служба постачання палива
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст. – старший
СХТ – сигнал хімічної тривоги
США – Сполучені Штати Америки
Т-ДП – тренажер дозиметричних приладів
ТТ – теодоліти
УВШ – Управління вищої школи
УНА-Ф – уніфікований апарат (фонічний)
УУЗ – Управління навчальних закладів
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
ЦК – Центральний Комітет
ЦО – Цивільна оборона

ВСТУП

Зважаючи на мілітарність Радянського Союзу, діяльність військових кафедр вищих навчальних закладів була чи не основним чинником радянзації відповідних соціальних груп тогочасного суспільства. Поряд із партійними комітетами та кафедрами історії КПРС, наукового комунізму й марксистсько-ленінської філософії, вони виступали не лише у підготовці кадрового складу Збройних сил, що стояли на захисті чужоземних інтересів, а як ключовий інструментарій російщення й комунізації викладацьких й студентських колективів країни.

Відтак, **актуальність** дисертаційного дослідження полягає у назрілій науковій потребі детального аналізу діяльності військових кафедр Львова, як одного з важливих інструментів антиукраїнської політики радянської влади у місті. Більше того, система військового вишколу студентів у його цивільних вищих навчальних закладах ще не була об'єктом спеціального і комплексного історичного дослідження. Передовсім це спричинене тим, що українські науковці до певного моменту не вбачали важливості детально досліджувати наукову проблематику, насамперед через демілітаризацію суспільства в умовах незалежної України.

Однак, у контексті сучасної російської військової агресії, щоб забезпечити підготовку громадян України до захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, для належного виконання військового обов'язку в умовах мобілізаційного розгортання військ та воєнної загрози, держава повертається до широкого застосування програм вишколу офіцерів запасу на військових кафедрах цивільних вишів. Тому в сучасних військово-політичних реаліях вивчення досвіду вишколу офіцерів запасу є особливо важливе.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Робота виконана на кафедрі історичного краєзнавства Львівського національного університету імені Івана Франка та є складовою частиною її науково-дослідної роботи в межах теми «Дискусійні проблеми військової та

політичної історії Центрально-Східної Європи» (державний реєстраційний номер 0118U000605).

Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб комплексно дослідити та проаналізувати систему вишколу офіцерів запасу на прикладі цивільних вищих навчальних закладів Львова.

Досягнення мети передбачає реалізувати такі завдання:

— проаналізувати стан наукового вивчення проблематики і визначити її джерельну базу та ввести до наукового обігу нові архівні матеріали;

— провести аналіз радянського законодавства та нормативних актів щодо становлення та розвитку системи військової освіти в цивільних вищих навчальних закладах та організації діяльності військових кафедр на базі вишів Львова, простежити зміни в організації системи підготовки офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах;

— дослідити кафедри як військові установи та водночас структурні одиниці вищих навчальних закладів, що готували офіцерів запасу, з'ясувавши їх матеріально-технічну базу;

— провести аналіз керівного та викладацького складу військових кафедр Львівських вищих навчальних закладів та сформувати колективний портрет радянського офіцера військової кафедри;

— дослідити та висвітлити, яку ідеологічну місію виконували військові кафедри вищих навчальних закладів Львова;

— проаналізувати процес навчання студентів, виявити особливості теоретичного курсу та визначити етапи військового вишколу;

— дослідити та висвітлити навчальні збори у військах як завершальний практичний етап військового вишколу студентів.

Об'єкт дослідження становлять військові кафедри цивільних вищих навчальних закладів радянського Львова, як структури із офіцерським складом та військовим матеріально-технічним забезпеченням, де навчались студенти.

Предмет дослідження складає система вишколу офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період від 1944 до 1991 рр. Нижня межа обумовлена завершальним етапом німецько-радянської війни та реставрацією радянської окупації Львова, а відтак, відновленням роботи та відкриттям нових вищих навчальних закладів Львова, у яких, запроваджували військове навчання студентів. Верхня межа продиктована розпадом СРСР, та проголошення незалежності України.

Географічні межі дослідження охоплюють адміністративні кордони Львова вказаного хронологічного відтинку.

Наукова новизна роботи зумовлена формулюванням історичної проблеми, яка ще не була об'єктом і предметом спеціального наукового дослідження.

У дисертації *вперше* в українській історичній науці:

- виявлено, опрацьовано та запроваджено до наукового обігу значний масив документальних та архівних джерел;
- охарактеризовано становлення та розвиток системи вишколу офіцерів запасу;
- всебічно досліджено військові кафедри вищих навчальних закладів Львова в системі подвійного підпорядкування, проаналізовано стан матеріальної бази;
- розглянуто військові кафедри як динамічні системи та зроблено спробу окреслити колективний портрет офіцера кафедри;
- висвітлено ідейно-виховну та політичну роботу військових кафедр зі студентами;
- проаналізовано та охарактеризовано етапи військового навчання студентів, особливості теоретичного курсу за профілями навчання та рівень практичного вишколу студентів в таборах;

доповнено і уточнено:

- стан вищої освіти, відновлення і заснування вищих навчальних закладів у Львові на завершальному етапі Другої світової війни;

- організаційні засади відновлення радянського режиму на Західній Україні;
- ідейно-виховну та репресивну функцію військових кафедр як структурних підрозділів ВНЗ;
- характер та мету студентських антимілітарних мітингів і страйків, що прокотились по Радянському Союзу в завершальний період його існування, їх роль у реформуванні та ліквідації системи військового вишколу;

подальший розвиток отримали:

- студії основних законодавчих та правових засад існування системи військового вишколу в цивільних вишах СРСР;
- вивчення системи вищої освіти в радянський період, історія вищих навчальних закладів Львова;
- дослідження ідеологічної складової радянської цивільної та військової освіти;
- аналіз актуальності вишколу офіцерів запасу для формування військово-навченого резерву Збройних сил держави.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що до історичної науки запроваджено новий масив документів, фактологічний матеріал та висновки роботи можуть використовуватися в лекційних курсах із новітньої історії, історії вищої освіти та вищих навчальних закладів Львова, курсах із військової історії ХХ ст., узагальнювальних працях з історії військової справи, підручниках, статтях, а також при підготовці спецкурсів для студентів гуманітарних та військових факультетів закладів вищої освіти України.

Апробація результатів студії відбулась на таких наукових конференціях: VI краєзнавча конференція «Історичні пам'ятки Галичини» (Львів, 2016); Всеукраїнська науково-практична конференція «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива» (Київ, 2017); Міжнародна наукова конференція «Беларусь у кантэксте еўрапейскай гісторыі: асоба, грамадства, дзяржава»

(Гродно, 2019); Всеукраїнська науково-практична конференція «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива» (Київ, 2019); Міжнародна науково-практична конференція «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук» (Київ, 2019); VII краєзнавча конференція «Історичні пам'ятки Галичини» (Львів, 2020); XV Польсько-українська наукова конференція «Львів: місто–суспільство–культура» (Львів, 2020); Звітні наукові конференції викладачів та аспірантів Львівського університету історичного факультету за 2018–2020 рр.

Публікації. Основні результати пошуку та наукового дослідження відображені у 5 статтях, з них 4, опубліковані у наукових фахових виданнях України та 1 у закордонному виданні.

Структура дисертації зумовлена її метою та завданням. Студія побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, семи розділів, висновків, переліку умовних скорочень, списку використаних джерел в 441 позицію та додатків (56 назв). Основний текст дисертації складає 224 с. Загальний обсяг дослідження – 339 с.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА, МЕТОДОЛОГІЯ

1. 1. Історіографічний огляд.

Чимало сучасних військово-історичних студій пов'язані з розвитком та функціонуванням військово-оборонного комплексу України. Українська історична наука робить акцент на вивченні армій часу визвольних змагань, однак, питання вишколу кадрових офіцерів Радянського Союзу та, зокрема, підготовка офіцерів запасу на військових кафедрах цивільних вишів УРСР висвітлене недостатньо, а робота кафедр військової підготовки Львівських вищих навчальних закладів практично не досліджена.

Чи не єдиною науковою працею про радянський період діяльності військових кафедр вишів Львова стала студія Віктора Чаплика та Валентина Крижанівського про кафедру медицини катастроф та військової медицини Львівського медичного університету¹. Стаття більше схожа на невеликий історичний нарис про історію кафедри, де охоплено переважно студії про офіцерський склад та матеріальне забезпечення. У розвідці автори недостатньо опрацювали документальні джерела, а відтак трапляються певні фактографічні неточності.

У роботі використано енциклопедичні матеріали, зокрема Львівського університету², де невеликою заміткою, колишній начальник кафедри Кузьма Миронюк розповів про її майже п'ятдесятирічну історію, та медичного університету³ із статтею про кафедру медицини катастроф. Тут міститься коротка інформація про діяльність кафедр, перелік профілів, за якими проводили навчання студенти, кількість викладачів тощо.

---

¹ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. *«Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичної науки та освіти»: збірник наукових праць*. Львів, 2019. С. 9.

² Миронюк К. Військова кафедра. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка в 2 т. Т. 1: А – К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 287.

³ Львівський державний медичний інститут: збірник праць/ відп. ред. М. Павловський. Львів: Видавнича Спілка «Словник» Львівського державного медичного інституту, 1994. С. 121–122.

Для студії важлива праця українського дослідника Романа Генеги «Львів: нові міщани, студенти та режим 1944–1953 рр.»⁴. У розвідці автор зосереджував увагу на становленні радянського режиму у Львові після 1944 р. та формуванні нового міщанства. Важливими стали дані про процес відновлення вищих навчальних закладів Львова у перші повоєнні роки.

Виділимо праці Олега Муравського «Виступи української молоді проти воєнізації навчального процесу на зламі 80–90-х рр. XX ст.»⁵ та «Студентство України за демократичне вирішення питання військової підготовки наприкінці 80 – поч. 90-х років XX ст.»⁶. Статті спрямовані зобразити антимілітарний протест серед молоді. Автор зазначає, що такий протест передовсім був скерований на демілітаризацію навчальних закладів, з вимогою змінити програму підготовки на військових кафедрах або й узагалі бойкотом навчання.

Відзначимо, що більшість історіографічних матеріалів репрезентовані радянськими та сучасними російськими дослідженнями. Щоб відобразити процес підготовки офіцерів запасу до 1944 року, коли радянська влада остаточно окупувала всю Україну та розпочала нав'язувати свою систему вищої освіти Західній Україні і Львову, важливими стали праці Н. Ростова «Підготовка офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Сибіру в роки Великої Вітчизняної війни»⁷ та А. Каменєва «Історія підготовки офіцерських кадрів в СРСР (1917–1984 рр.)»⁸. Їх аналіз надав можливість прослідкувати як в СРСР зароджувався інститут військового вишколу у цивільних вищих навчальних закладах до 1944 року.

---

⁴ Генега Р. Львів: нові міщани, студенти та режим 1944–1953 рр. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. С. 109.

⁵ Муравський О. Виступи української молоді проти воєнізації навчального процесу на зламі 80–90-х рр. XX ст. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. 2008. № 612. Держава та армія. С. 185–186.

⁶ Муравський О. Студентство України за демократичне вирішення питання військової підготовки наприкінці 80-х – початку 90-х років XX ст. *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*. 2008. Вип. 10. С. 81–89.

⁷ Ростов Н. Д. Подготовка офицеров запаса в гражданских высших учебных заведениях Сибири в годы Великой отечественной войны. *История*. С. 224. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/podgotovka-ofitserov-zapasa-v-grazhdanskikh-vysshih-uchebnyh-zavedeniyah-sibiri-v-gody-velikoy-otechestvennoy-voyny/viewer>

⁸ Каменев А. И. История подготовки офицерских кадров в СССР (1917–1984 гг.). Новосибирск: НВВПУ, 1991. 261 с.

Для повноти процесу військового навчання у вищих навчальних закладах Радянського Союзу цінними стали праці: «Збройні сили СРСР після Другої світової війни: від Червоної армії до Радянської»⁹ авторів В. Феськова, В. Голікова, К. Калашнікова та С. Слугіна, стаття дослідників А. Макіпова – «Військова підготовка за програмою офіцерів запасу: історія зародження і розвитку»¹⁰, де автор, резюмуючи дослідження російських військових істориків О. Бабаскіна, К. Дубаренка, А. Кот, визначає ті законодавчі акти, що стали основою військового вишколу, як невід’ємної частини навчального процесу у вищих навчальних закладах та В. Бочарова – «Про роль уряду та федеральних органів виконавчої влади в організації військової підготовки і підготовки офіцерів запасу з числа студентів цивільних вишів»¹¹, де автор акцентує на законодавчій базі військового навчання у вишах.

Важливою для дослідження процесу вишколу студентів на військових кафедрах цивільних вишів СРСР на початку 1960-х рр. стала стаття авторів А. Волкова, С. Галдобіна, М. Євстратова «Військова підготовка офіцерів запасу в вищих навчальних закладах СРСР в першій половині 60-х рр. ХХ ст.»¹², в якій проаналізувавши документи Державного архіву Російської Федерації, автори охарактеризували реформу військового навчання після прийняття закону «Про нове значне скорочення Збройних Сил СРСР» 1961 р.

Історію розвитку військового навчання в цивільних вишах СРСР простежуємо у працях С. Сацути «Історія і сучасний стан підготовки офіцерів запасу в цивільних вишах Росії»¹³ та С. Фількова «Системи військової підготовки в цивільних вишах: теорія і практика функціонування та

---

⁹ Феськов В. И. Вооруженные Силы СССР после Второй мировой войны: от Красной Армии к Советской. Ч. 1: Сухопутные войска. Томск: Издательство научно-технической литературы, 2013. 638 с.

¹⁰ Макипов А. С. Военная подготовка по программе офицеров запаса: история зарождения и развитие. «Валихановские чтения – 17»: материалы международной научно-практической конференции, Кокшетау, 24–26 апреля, 2013. С. 256–261. URL: <http://e-history.kz/ru/contents/view/1346>

¹¹ Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов *Лесной вестник*. 2006. Вып. 3. С. 204.

¹² Волков А., Галдобина С., Евстратов В. Военная подготовка офицеров запаса в высших учебных заведениях СССР в первой половине 60-х гг. ХХ века: проблемы и решения. *Вестник Екатеринбургского института*. 2020. Вып. 4 (52). С. 75–80.

¹³ Сацута С. А. История и современное состояние подготовки офицеров запаса в гражданских вузах России. *Армия и общество*. 2009. Вып. 2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-i-sovremennoe-sostoyanie-podgotovki-ofitserov-zapasa-v-grazhdanskih-vuzah-rossii>

вдосконалення»¹⁴. Проте, тут автори більше зосереджують увагу на сучасному етапі військового навчання у вишах, та акцентують на тих процесах, які зумовили його стан, детально розглядаючи події кінця 1980-х – поч. 1990-х рр.

Слід виокремити праці, аналіз яких дав можливість охарактеризувати окремі, дотичні до основної теми, аспекти студії. Зокрема, дослідження Б. Комського, В. Перцова, Є. Сафонова присвячене історії Прикарпатського військового округу¹⁵, інформація про створення ПрикВО та ЛьвВО.

До історіографії зараховуємо матеріали інтернет-ресурсів, що присвячені офіцерам Радянської армії¹⁶, де містяться відомості про офіцерів-викладачів військових кафедр, веб-сайтів вищих навчальних закладів¹⁷ з інформацією про створення та відновлення вишів Львова після 1944 року, опубліковані правові документи¹⁸ та матеріали щодо організації та проведення навчального процесу на військових кафедрах навчальних закладів досліджуваного періоду¹⁹.

***

Отже, проаналізувавши історіографію дисертаційного дослідження, слід зробити висновок, що в українській історичній науці тема військового навчання

---

¹⁴ Фильков С. М. Система военной подготовки в гражданских вузах: теория и практика функционирования и совершенствования. Москва, МГИМО, 2002. 229 с.

¹⁵ Краснознаменный Прикарпатский./ Б. Г. Комский, В. Ф. Перцов, Е. С. Сафонов. и др. Львов: Каменяр, 1976. 247 с.

¹⁶ Генерал-майор артиллерии Арефьев Алексей Николаевич. *Форум выпускников Сумского ВАКУ*. URL: <http://svaku.ru/forum/showthread.php?t=3570> (дата звернення: 27.05.2021); Історія військової кафедри Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича. *Сайт Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*. URL: <http://cyp.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/01history> (дата звернення: 11.07.2018); Голубев Аркадій Павлович. *Кавалеры юбилейной медали «XX лет РККА»*. URL: http://zov1941.ucoz.ru/index/golubev_arkadij_pavlovich/0-244 (дата звернення: 09.08.2018); *Поградец. Всесоюзный форум пограничников*. URL: <http://www.pogranec.ru/showthread.php?t=25117&page=11> (дата звернення: 09.08.2018);

Зыков Пётр Максимович. *Министерство обороны Российской Федерации*. URL: <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/heroes/USSR/more.htm?id=12162132@morfHeroes> (дата звернення: 05.07.2021) тощо.

¹⁷ Історія кафедри хімічної технології силікатів. *Сайт Національного університету «Львівська Політехніка»*. URL: <https://lpnu.ua/hts/istoriia-kafedry> (дата звернення: 05.03.2021).; Приказ по Министерству высшего образования СССР № 1224 от 20 августа 1947 г.; Об образовании Львовского торгово-экономического института: приказ по Министерству высшего образования СССР от 20.08.1947 г. № 1224. *Сайт Львівського торговельно-економічного університету*. URL: <http://www.lute.lviv.ua/universitet/history/> (дата звернення: 03.03.2021).

¹⁸ История военной подготовки в Московском Энергетическом Институте. *МЭИ*. URL: https://mpei.ru/news/longreads/istoriy_voennoy_podgotovki/page2085293.html (дата звернення: 15.06.2021).

¹⁹ История института военно-технического образования. *Сайт Института военно-технического образования*. URL: <http://ivto.omgto.ru/%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F/> (дата звернення: 30.06.2021).

студентів Львова зазначеного хронологічного періоду вивчена не була. Інформація, що міститься в працях радянських та російських науковців передовсім зосереджена на тогочасному статистичному матеріалі й сучасному періоді військового навчання студентів. Відтак, вона не висвітлює системну діяльність військових кафедр цивільних вишів, а надає лише законодавчий та фактографічний матеріал. Поряд із цим відсутніми є оцінки ефективності діяльності військових підрозділів у цивільних вишах, порівняння із навчанням у військових училищах. Уся наявна інформація зводиться лише до порівняння кількості навчальних годин скерованих на військовий вишкіл.

1.2. Характеристика джерел.

Джерельна база дисертаційного дослідження сформована специфікою проблеми, на якій зосереджено основну увагу. Насамперед це висвітлення соціально-політичного стану та потреби військово-оборонного комплексу зазначеного періоду, важливість військових кафедр цивільних вищих навчальних закладів у системі військового навчання, специфіка місцевості, національний склад та професійні якості офіцерів-викладачів кафедри, матеріальна та навчально-методична база кафедри, особливості програм і викладу теоретичного курсу та практичний вишкіл студентів.

Тому джерельна база студії досить значна і різноманітна. Увесь масив документів слід розподілити на три складові. 1. Неопубліковані джерела – архівні документи (*Додаток 1*) та інтерв'ю. 2. Опубліковані джерела – збірники архівних документів та матеріалів, нормативно-правові документи. 3. Періодичні видання²⁰.

Основу джерельної бази дослідження складають неопубліковані матеріали, що зберігаються в Державному архіві Львівської області, архівах львівських вищих навчальних закладів, Львівському територіальному архівному відділі Галузевого державного архіву Міністерства оборони України.

---

²⁰ Шелестак Л. Джерела до дослідження історії військової кафедри Львівського університету (1944–1991 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 595–596.

Магістральними були матеріали Державного архіву Львівської області (далі – ДАЛО), зокрема фонди вищих навчальних закладів Львова. Серед них: фонд Р-119 Львівського університету в радянський період (опис 23 – загальноуніверситетські кафедри), фонд Р-120 Львівського політехнічного інституту (опис 12 – загальноінститутські кафедри), фонд Р-203 Львівського медичного інституту, фонд Р-5 Львівського зооветеринарного інституту, фонд Р-7 Львівського педагогічного інституту, фонд Р-184 Львівського торгово-економічного інституту, фонд Р-1917 Львівського сільськогосподарського інституту, фонд Р-2052 Львівського поліграфічного інституту, фонд Р-2070 Львівського інституту фізичної культури, фонд Р-2053 Львівського лісотехнічного інституту. Великий обсяг інформації також знаходимо у фондах партійного комітету Львівського університету П-92, партійного комітету Львівського політехнічного інституту П-380, партійного комітету Львівського медичного інституту П-112, Львівського обласного комітету комуністичної партії П-3 та Львівського міського комітету П-4.

Окрім того, для характеристики керівного складу військових кафедр використано документи фондів Р-119, Р-120, Р-203 та інших, що зберігаються в архівах львівських вищих навчальних закладів. Йдеться про особові справи викладачів і начальників кафедр, штатні формуляри викладацького складу, накази ректора університету та *директорів/ректорів* інститутів.

Окрему групу архівних документів, що стосуються військових кафедр Львова становлять накази начальника штабу та командувача військ Прикарпатського військового округу. Вони зберігаються у Львівському територіальному архівному відділі Галузевого державного архіву Міністерства оборони України (*Додаток 1*).

Широким був діапазон документів, який відображав початки роботи військових кафедр у Львівських вищих навчальних закладах. Щодо Львівського університету, сюди зарахуємо план роботи кафедри за 1945–1946 н. р.²¹, звіт

---

²¹ План роботи кафедри на 1945–1946 н. р. *Державний архів Львівської області*. (далі – ДАЛО). Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 10, Арк. 4.

про роботу кафедри за 1–2 семестри 1945–1946 н. р.²², програму з курсу військової підготовки за 1945–1946 н. р.²³, де розписані навчальні дисципліни, які вивчали студенти, підсумкову доповідь про бойовий вишкіл офіцерського складу кафедри за 1947–1948 н. р.²⁴, плани роботи кафедри за 1948–1949 н. р. та 1949–1950 н. р.²⁵. Документи представлені машинописним текстом.

Для характеристики роботи кафедри Львівського політехнічного інституту в перші повоєнні роки корисними були: звіт про роботу інституту за 1944–1945 н. р.²⁶, звіт про роботу військової кафедри за 1945–1946 н. р.²⁷, протоколи засідань кафедри за 1946 і за 1946–1947 н. р.²⁸, накази та директивні вказівки Міністерства вищої освіти СРСР.²⁹

Найменший обсяг документів виявлено щодо системної діяльності військових кафедр інших вищих навчальних закладів Львова. У матеріалах спеціалізованих фондів окремих документів про роботу військових кафедр інститутів практично немає. Мають місце поодинокі накази директорів навчальних закладів, представлені рукописним текстом, серед яких трапляється інформація про тривалість навчання³⁰, курси, які вивчали студенти³¹, матеріальне забезпечення³² та офіцерів³³ певних кафедр. Для характеристики

²² Звіт про роботу кафедри за I і II семестри 1945–1946 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 11. Арк. 9.

²³ Програма з курсу військової підготовки за 1945–1946 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 12. Арк. 13.

²⁴ Підсумкова доповідь про бойову підготовку офіцерського складу кафедри за 1947–1948 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 29. Арк. 3.

²⁵ План роботи кафедри на 1–2 півріччя 1948–1949 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 45. Арк. 12.; План роботи кафедри на I і II півріччя 1949–1950 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 67. Арк. 19.

²⁶ Отчет о работе института за 1944–1945 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 5. Спр. 2. Арк. 63.

²⁷ Отчет о работе военной кафедры за 1945–1946 уч. г. *ДАЛО*. ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 11. Арк. 25.

²⁸ Протоколы заседаний кафедры за 19 апреля 1946 г. – 23 мая 1946 г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 12. Арк. 8.

²⁹ Приказы и директивные указания МВО СССР, Управления по делам Высшей школы при Совете Министров УССР и Управления Всеобщего военного обучения Министерства вооруженных сил СССР. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 46. Арк. 15

³⁰ Накази по інституту (1 серпня 1944–30 грудня 1945). *Архів Львівського національного університету ветеринарної медицини і біотехнологій імені С. З. Гжицького* (далі – *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*). Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 139.; Накази по інституту (з № 141 по № 506) за 1950 р. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 247.; Накази по інституту (з № 241 по № 535) (18 червня 1951–31 грудня 1951). *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 201; Прикази по інституту за 1947 г. (Том II и последний). *Архів Львівського національного університету імені Данила Галицького* (далі – *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*). Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 561.

³¹ Прикази по мединституту Т. 2. (1944 г.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 496.

* Львівський національний аграрний університет перейменували у Львівський національний університет природокористування відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 808 від 13.08.2021 р.

³² Наказ по інституту (з №170 по №377). (2.06.1948.–31.08.1948). *Архів Львівського національного аграрного університету*. (далі – *Архів ЛНАУ*). Ф. Р-1917. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 264.

особового складу інформативними були роз'єднані штатні формуляри інститутів³⁴, особові справи начальників та офіцерів кафедр³⁵. Важлива інформація про роботу кафедри Сільськогосподарського інституту знаходилася у матеріалах фонду Р-120 Львівського політехнічного інституту, з огляду на те, що з його складу в 1947 р. виокремили Сільськогосподарський інститут³⁶.

Важливу інформацію про перші роки підготовки офіцерів запасу містили фонди компартійних комітетів Львова. На основі документів Львівського обкому та міськкому партії можна співставити роботу усіх військових кафедр міста. Це акти перевірки військової та фізкультурної роботи на підприємствах, у школах, технікумах і вищих навчальних закладах міста³⁷, та підсумкові доповіді про результати марксистсько-ленінської підготовки офіцерів військових кафедр і військового вишколу студентів вишів³⁸.

Діяльність деяких військових кафедр у перші повоєнні роки проаналізовано на основі документів їхніх партійних організацій. Це протоколи звітно-виборних зборів партійної організації військової кафедри³⁹ чи інформації

---

³³ Накази по інституту (№1–149) (15.01.1947–31.07.1947). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 122.

³⁴ Штатний формуляр преподавательского персонала на 1947–1948 уч. г. *Архів Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського* (далі – *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*). Р-2070. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 2.; Штатні формуляри професорсько-викладацького складу і списки працівників Івано-Франківського учбового господарства на 1947 р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917, Оп. 22. Спр. 2. Арк. 24.; Штатний формуляр профессорско-преподавательского состава на 1948-1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-184. Оп. 2. Спр. 72. Арк. 14.; Списки працівників інституту на 1 вересня 1949 р. Арк. 6. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 13 о/с. Спр. 40. Арк. 6.

³⁵ Личное дело завкафедрой военной подготовки, полковника Тишина Леонида Михайловича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 8. Спр. 612. Арк. 32.; Личное дело Кролевца Анатолия Ивановича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 1 л-с. Спр. 4643. Арк. 195.; Личное дело начальника кафедры Лузина Константина Игнатьевича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 8. Спр. 349. Арк. 53.; Личное дело преподавателя Чемоданова Владимира Андреевича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 8. Спр. 674. Арк. 59. Арк. 30.; Личное дело заведующего военной кафедры Орлика Павла Павловича. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 187 (255). Арк. 8.; Кудрявцев Алексей Павлович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 29. Арк. 6.; Чепелев Андрей Дмитриевич, начальник военной кафедры ЛМИ. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. 136. Арк. 55. Арк. 4.

³⁶ Приказы по институту (с № 184 по № 314). Т. 2. (29 мая – 31 августа 1946 г.). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 13. Арк. 224.

³⁷ Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погибших воинов Советской Армии и др. (1.01.–22.12.1947 г.). *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 101.

³⁸ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 94.

³⁹ Протокол отчетно-выборного собрания партийной организации военной кафедры ЛДУ им. И. Франко за 1949 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 111. Арк. 2.

для секретаря партійної організації кафедр⁴⁰. Утім, партійні документи висвітлювали переважно ідейно-політичну роботу і мало звертали увагу, власне, на якість фахового вишколу офіцерів запасу на кафедрі.

Зауважуємо, що стан роботи військових кафедр в 1950-х рр. в архівних джерелах відображено нерівномірно. Найбільш повну інформацію подано про роботу кафедри Політехнічного інституту. Йдеться про документи фонду Р-120. Це протоколи засідань кафедри за 1950–1955 рр., тематичні плани військової підготовки студентів за 1951–1952 н. р.⁴¹ та 1953–1954 н. р.⁴², директивні вказівки та листування з ПрикВО за 1957–1959 рр.⁴³ штатні формуляри, а також документи фонду П-380: протоколи засідань партійного бюро за 1956 р.⁴⁴ та протоколи партійних зборів за 1956–1960 рр.⁴⁵. Зауважуємо на тематичних планах військового навчання, завдяки яким зрозумілим став не лише перелік предметів, які вивчали студенти, але й детальний опис кожного курсу, з переліком тем і залученою матеріальною базою.

Фрагментарною була інформація про роботу військової кафедри Львівського університету початку 1950-х рр. Серед матеріалів фонду Р-119 перші документи про роботу кафедри Львівського університету датуються 1957–1958 н. р. Більше того, цей документ є планом роботи кафедри, де міститься лише поверхнева інформація про дисципліни, які слухали студенти.

---

⁴⁰ Факультетские партийные информации секретарю партийной организации Львовского государственного университета им. И. Франко о расписании идейно-воспитательной работы на факультетах (21.01.1950–29.12.1950 г.). *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 133. Арк. 33.

⁴¹ Тематические планы военной подготовки студентов на 1951–1952 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 108. Арк. 242.

⁴² Тематические планы военной подготовки студентов на 1953–1954 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 139. Арк. 194.

⁴³ Директивные указания и письма Прикарпатского военного округа *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 249. Арк. 11.; Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 276. Арк. 71.; Переписка кафедры с отделом Прикарпатского Военного Округа по учебно-методическим вопросам. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 302. Арк. 44.

⁴⁴ Протоколы заседаний партийного бюро спецкафедры и кафедры физвоспитания ЛПИ (11 марта 1956–14 декабря 1956 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 183. Арк. 22.

⁴⁵ Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания (1957 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 184. Арк. 15.; Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания ЛПИ (1957 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 209. Арк. 60.; Протоколы партийных собраний спецкафедры ЛПИ (1958 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380, Оп. 1. Спр. 221. Арк. 36.; Протоколы партсобраний военной кафедры (1959 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 348. Арк. 64.; Протоколы партийных собраний военной кафедры (1960 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 353. Арк. 78.

У 1959–1960 н. р. серед документів кафедри, окрім плану роботи⁴⁶, з'являється звіт⁴⁷. Тут уперше зустрічається інформація про ті військово-облікові спеціальності, за якими проводили навчання на кафедрі, матеріальну базу кафедри, а також детальний опис проведення навчальних зборів. У фонді П-4 міститься лише довідка за 1953 р. – «Плани роботи партійних бюро вишів, відомості про підсумки екзаменаційних сесій. Довідки, доповідні записки про стан навчальної та ідейно-виховної роботи в навчальних закладах»⁴⁸, де ілюстровано інформацію про ідейно-політичну роботу кафедри. Дані про ідейно-виховну роботу присутні у протоколах партійних зборів партійної організації військової кафедри за 1952 р. фонду П-92⁴⁹. Найповніше вдалось проаналізувати викладацький склад кафедри завдяки штатним формулярам, що зберігаються в архіві Університету.

Щодо навчання на військових кафедрах профільних інститутів Львова 1950-х рр., то ситуація з документами набагато гірша. Лише серед матеріалів Поліграфічного інституту є обліковані документи військової кафедри, які занесені до опису 6 фонду Р-2052. Це плани роботи кафедри і навчальні плани на 1956–1957 н. р.⁵⁰, де міститься перелік курсів та завдання із військового навчання. Подібних документів про діяльність військових кафедр інших інститутів Львова не виявлено. У фондах інститутів є лише окремі дані щодо особового складу кафедр: особові справи офіцерів⁵¹, штатний формуляр ветеринарного інституту за 1960–1961 н. р.⁵², накази директорів інститутів⁵³.

---

⁴⁶ План роботи кафедри на 1957–1958 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 218. Арк. 14.; План роботи кафедри на 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 266. Арк. 20.

⁴⁷ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 28.

⁴⁸ Планы работы бюро вузов, сведения об итогах экзаменационных сессий в институтах. Справки, докладные записки о состоянии учебной и идейно-воспитательной работы в учебных заведениях. (30.01.–7.12.1953 г.). *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 600. Арк. 275.

⁴⁹ Протоколы партсобраний парторганизации военной кафедры ЛГУ с 11 апреля 1951 г. по 21 марта 1953 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 302. Арк. 44.

⁵⁰ План роботи кафедри і навчальні плани на 1956–1957 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 6. Спр. 36. Арк. 11.

⁵¹ Личное дело Семагина Владимира Васильевича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 1 л-с. Спр. 93. Арк. 22.; Рогов Константин Иванович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 21. Арк. 23.; Біленко Нахим Борисович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 4. Арк. не вказ.; Воробьев Владимир Васильевич. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 12. Арк. 21.

⁵² Штатні формуляри професорсько-викладацького складу на 1960–1961 н. р. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 13 о/с. Спр. 136. Арк. 11.

⁵³ Приказы по институту за 1-ую половину 1961 г. Том. № 1. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 344. Арк. 391.

Найвагомішим документом про роботу військових кафедр Львівських інститутів у 1950-х рр. став Акт перевірки роботи кафедр ПрикВО, що віднайдений в фонді Р-120 Львівського політехнічного інституту, описі 12, у справі «Директивні вказівки МВО СРСР і листування з відділами ПрикВО з питань навчально-методичної роботи»⁵⁴. Завдяки ньому простежено стан підготовки студентів на військових кафедрах профільних вишів на середину 1950-х рр., зокрема недоліки вишколу, на яких акцентувала увагу комісія.

Найповніше в джерелах висвітлено матеріали 1960-х – початку 1970-х рр. Найбільшим був масив документів саме про роботу військової кафедри Політехнічного інституту. Серед документів фонду Р-120 досліджено: тематичні плани військової підготовки студентів за 1960–1961⁵⁵, 1965–1966⁵⁶ і 1970–1971⁵⁷ н. рр. звіти про державні випускні экзамени з військової підготовки за 1960–1961 н. р.⁵⁸, плани роботи кафедри за 1963–1964 н. р.⁵⁹ протоколи засідань кафедри за 1964–1968 рр.⁶⁰, накази ректора інституту, штатні формуляри. Такий обсяг інформації надав можливість всебічно висвітлити діяльність військової кафедри: проаналізувати еволюцію теоретичного та практичного вишколу, простежити збільшення кількості годин, відкриття нових військово-облікових спеціальностей, отримати дані про офіцерський склад та матеріальне забезпечення кафедри. Заходилися і тематичні плани військової підготовки навчальних зборів студентів за 1970–1971 н. р.⁶¹, аналіз яких дозволив дослідити процес навчання студентів у таборах.

---

⁵⁴ Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 276. Арк. 21.

⁵⁵ Тематические планы военной подготовки студентов на 1960–1961 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 340. Арк. 408.

⁵⁶ Тематические планы военной подготовки студентов на 1965–1966 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 582. Арк. 485.

⁵⁷ Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 уч. г. *ДАЛО*. *ДАЛО*. Р-120. Оп. 12. Спр. 845. Арк. 558.

⁵⁸ Отчеты о государственных выпускных экзаменах по военной подготовке за 1960–1961 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 1. Спр. 341. Арк. 27.

⁵⁹ План работы кафедры на 1963–1964 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 463. Арк. 79.

⁶⁰ Протоколы заседаний кафедры за 1964–1965 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 525. Арк. 43.; Протоколы методических совещаний начальников циклов и заседаний кафедры за 1965–1966 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 583. Арк. 10.; Протоколы методических заседаний кафедры за 1967–1968 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 694. Арк. 64.

⁶¹ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 846. Арк. 374.

Великий обсяг інформації присутній в матеріалах фонду партійного комітету ЛПП – П-380, зокрема, в протоколах партійних зборів від 1961⁶² до 1971⁶³ рр. Тут висвітлено ідейно-політичну та виховну роботу, дані про теоретичний та практичний вишкіл на військовій кафедрі. Йдеться про отримання нової техніки, збільшення кількості виїздів на польові навчання, зміни в навчальних програмах. Чимало інформації знаходимо про переїзд кафедри в нове приміщення. Акцент робився на навчальних зборах студентів, як ключовому етапі вишколу. Тут сфокусовано інформацію про стажування студентів, які закінчили студії, у військах, зміну термінів проведення таборів, перехід до організації випускних екзаменів на навчальних зборах та ін.

Щодо початку 1960-х рр., то, у висвітленні діяльності військової кафедри Львівського університету, єдиним джерелом інформації стали документи фонду Р-119 (опис 23). Серед них: звіти про роботу кафедри за 1960–1961 н. р.⁶⁴ та 1964–1965 н. р.⁶⁵, звіт про підготовку медичних сестер 1961–1962 н. р.⁶⁶, плани роботи кафедри за 1961–1965 рр.⁶⁷, протоколи засідань кафедри за 1961–1964 рр.⁶⁸, доповідь про військове навчання студентів за 1964–1965 н. р.⁶⁹. У них подана навчальна та ідейно-політична робота кафедри, її кадровий потенціал, матеріальна база, перелік дисциплін, які вивчали студенти, особливості підготовки медсестер запасу, польова робота, а також проведення військово-польових навчальних зборів студентів.

Для аналізу роботи кафедри від другої половини 1960-х рр. використано документи фонду Р-119. Це матеріали про роботу військово-наукового

---

⁶² Протоколи партійних зборів військової кафедри (1961 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 361. Арк. 173.

⁶³ Протоколи партійних зборів військової кафедри (1971 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 543. Арк. 75.

⁶⁴ Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 303. Арк. 19.

⁶⁵ Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 419. Арк. 26.

⁶⁶ Звіт про підготовку медичних сестер за 1961–1962 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 333. Арк. 8.

⁶⁷ План роботи кафедри на 1961–1962 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 332. Арк. 13.; План роботи кафедри на 1962–1963 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 364. Арк. 27.; План роботи кафедри на 1963–1964 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 392. Арк. 22.; План роботи кафедри на 1963–1964 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 418. Арк. 15.

⁶⁸ Протоколи засідань кафедри за 1961–1962 та 1962–1963 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 331. Арк. 118.; Протоколи засідань кафедри за 1963–1964 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 391. Арк. 50.

⁶⁹ Доповідь про військову підготовку студентів 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 420. Арк. 20.

товариства кафедри за 1966–1968 рр.⁷⁰, плани і звіти про роботу кафедри 1967–1971 рр.⁷¹, рукописи протоколів засідань кафедри 1968–1971 рр.⁷², плани роботи і протоколи засідань ради військово-наукового товариства кафедри 1969–1970 н. р.⁷³, протоколи і стенограми засідань Вченої ради університету за 1969–1970 н. р.⁷⁴, а також матеріали, які зберігаються в Архіві Львівського університету (опис 24)*: протоколи засідань кафедри 1971–1975 рр.⁷⁵ плани і звіти про роботу кафедри 1971–1972 н. р.⁷⁶, звіти про роботу кафедри 1972–1974 рр.⁷⁷, звіт про науково-методичну і науково-дослідну роботу кафедри за 1974 р.⁷⁸, штатні формуляри, особові справи офіцерів кафедри.

Окрім того, досліджуючи навчання офіцерів запасу на кафедрі військової підготовки після 1966 р., проаналізовано матеріали первинної партійної організації кафедри при партійному комітеті Львівського університету. Це протоколи загальних партійних зборів⁷⁹, протоколи засідань і плани роботи партійного бюро кафедри⁸⁰.

Увесь цей спектр інформації дозволяє детально проаналізувати навчальну, ідейно-політичну та наукову роботу кафедри, дослідити етапи навчання офіцерів і медсестер запасу, вивчити причини змін у процесі вишколу

---

⁷⁰ Матеріали про роботу військово-наукового товариства кафедри (плани, протоколи, звіти) за 1966–1967 та 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 467. Арк. 21.

⁷¹ План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 47.; Плани і звіти про роботу кафедри 1969–1970 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 529. Арк. 143.; Плани і звіти про роботу кафедри 1970–1971 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 554. Арк. 78.

⁷² Протоколи засідань кафедри за 1968–1969 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 507. Арк. 25.; Протоколи засідань кафедри за 1969–1970 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 528. Арк. 25.; Протоколи засідань кафедри за 1970–1971 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 553. Арк. 25.

⁷³ Плани роботи і протоколи засідань ради військово-наукового товариства кафедри 1969–1970 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 530. Арк. 61.

⁷⁴ Протоколи і стенограми засідань Вченої ради університету (6 лютого – 25 вересня 1970 р.) Т. 1. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 8. Спр. 59. Арк. 143–114.

* Архів університету ввів своє шифрування даних справ, тому документи фонду архіву університету за 1971–1975 н. р. знаходяться під описом 24.

⁷⁵ Протоколи засідань кафедри за 1971–1972 н. р. *Архів Львівського національного університету імені Івана Франка* (далі – *Архів ЛНУ ім. І. Франка*). Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 24. Арк. 31.; Протоколи засідань кафедри за 1972–1973 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 52. Арк. 13.; Протоколи засідань кафедри за 1973–1974 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 78. Арк. 37.; Протоколи засідань кафедри за 1974–1975 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 103. Арк. 36.

⁷⁶ Плани і звіти про роботу кафедри 1971–1972 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 25. Арк. 32.

⁷⁷ Звіти про роботу кафедри 1972–1973 н. р., 1973. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 53. Арк. 27.; Звіти про роботу кафедри 1973–1974 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 79. Арк. 41.

⁷⁸ Звіт про роботу науково-методичну і науково-дослідну роботу кафедри за 1974 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 104. Арк. 18.

⁷⁹ Протоколи общих партійных сборов за 1967 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 818. Арк. 57.

⁸⁰ Протоколы заседаний и планы работы партийного бюро за 1967 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 817. Арк. 59.

студентів, а саме запровадження нових військово-облікових спеціальностей, нових підходів до проведення навчальних зборів у військах. Велика частка цих документів подає однотипну інформацію. Зокрема, документи партійної організації кафедри передусім висвітлюють ідейно-виховну роботу кафедри, про «успіхи», яких домоглась кафедра на цій «ниві» впродовж кожного навчального року, про «відмінну» роботу викладачів кафедри і таке інше.

Важливими документами для аналізу форм і методів навчання студентів на військових кафедрах цивільних вишів⁸¹, методики викладів спецперекладу⁸² та медичних дисциплін⁸³ стали звіти про науково-дослідну роботу кафедри, що зберігаються в архіві Львівського університету опису 10 фонду Р-119.

Щодо матеріалів для характеристики діяльності військових кафедр профільних інститутів у 1960-і рр., зауважуємо, що передовсім мова йде про Медичний інститут. В документах фонду Р-203 і надалі не знаходимо жодного документу кафедри, який би характеризував її роботу. Лише серед наказів ректора є інформація, аналіз якої дав можливість охарактеризувати особливості вишколу студентів Медичного інституту. Зокрема, про вишкіл студенток⁸⁴, навчання студентів по обміну⁸⁵, про відмінність у тривалості військового навчання для студентів стоматологічного, лікувального та педіатричного факультетів⁸⁶ тощо. Від 1967 р. велись документи партійної роботи військової кафедри, що ввійшли до фонду П-112 – партійний комітет Львівського медичного інституту. Протоколи засідань партійних зборів кафедри⁸⁷ дозволили сформуванню повнішу картину вишколу студентів. Тут подано перелік

---

⁸¹ Форми і методи навчання і виховання студентів на військовій кафедрі цивільного вишу. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 10. Спр. 764. Арк. 80.

⁸² Деякі науково-методичні питання викладання спецперекладу на військових кафедрах цивільних вишів. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 10. Спр. 664. Арк. 62.

⁸³ Дослідження ефективності методів викладання медичних дисциплін при підготовці медсестер Цивільної Оборони у виші. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 10. Спр. 676. Арк. 52.

⁸⁴ Прикази по інституту за 1-ую половину 1961 г. Том. № 1. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 344. Арк. 391.; Прикази по медінституту за 1962 год. Том I. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 372. Арк. 416.

⁸⁵ Прикази по Медінституту за 1965 год Т. I. с № 1 по № 360 (4 января 1965–14 мая 1965 г.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 535. Арк. 567.; Прикази по Медінституту за 1965 год. Т. II. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 536. Арк. 436.

⁸⁶ Прикази по Медінституту за 1967 год. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 1877. Арк. 212.

⁸⁷ Протоколи партійних зборів військової кафедри с № 1 по № 3. *ДАЛО*. Ф. П-112, Оп. 1. Спр. 204. Арк. 29.; Протоколи партійних зборів військової кафедри. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 229. Арк. 97.

циклів підготовки, статистику з державних іспитів та кількості студентів, інформацію про стан матеріальної бази тощо.

Нестача архівних матеріалів особливо помітною стає починаючи від 1970-х рр. Документи постійного зберігання фонду Р-120 Львівського політехнічного інституту, фонду Р-119 Львівського університету та фонду Р-203 Медичного інституту обліковані лише до середини 1970-х рр. Матеріали про роботу військових кафедр після вказаних років не збереглися.

До 1982 р. єдиними архівними джерелами дослідження були фонди партійних комітетів цих вишів. В протоколах партійних зборів⁸⁸ цього періоду знаходимо чимало інформації про ідейно-політичну роботу, зокрема випуск стінних газет, відвідини музеїв бойової слави та проходження табірних зборів, де студенти закріплювали знання зі стройової, фізичної та тактичної витримки. Зазначимо, що лише поодинокі дані свідчать про теоретичний вишкіл на кафедрах, відтак, процес самого навчання в партійних документах висвітлений недостатньо. Попри це, аналіз матеріалів дозволив відтворити картину навчання на військових кафедрах зазначених навчальних закладів та дослідити проведення навчальних зборів як ключового етапу вишколу студентів.

Від початку 1970-х рр. відновлюється робота військових кафедр в Сільськогосподарському та Лісотехнічному інститутах. Проте, окремих облікованих документів військової кафедри немає, а інформація про відновлення знайдена в наказах ректорів інститутів⁸⁹. Практично єдиним вагомим джерелом для вивчення роботи цих кафедр є накази ректорів інститутів. Найбільш інформативними є матеріали Сільськогосподарського інституту, оскільки після ліквідації кафедри у 1992 р. більшість поточної

---

⁸⁸ Протоколи партбюро партійних собраний военной кафедры (1972 г.), *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 596. Арк. 193.; Протоколи партійних собраний военной кафедры (1982 г.), *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 946. Арк. 203.; Протоколи партійних собраний военной кафедры и кафедры физвоспитания за 1973 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 999. Арк. 139.; Протоколи партійних собраний и приложения к ним партийной организации военной кафедры за 1982 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 2. Спр. 159. Арк. 138.; Протоколи партійних собраний военной кафедры ЛГМИ. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 246. Арк. 113.

⁸⁹ Приказы по личному составу (сотрудники) Т. 2. (14 мая – 31 августа 1970 г.). *Архів Львівського національного лісотехнічного університету України* (далі – *Архів ЛНЛТУ України*). Ф. Р-2053. Оп. 1-л. Спр. 312. Арк. 323.; Накази інституту по особовому складу з №1/ВК по №63/ВК (06.01.1971-28.07.1971). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 22 о/с. Спр. 154. Арк. 1–2.

документації направили в архів, яку досі не опрацьовано та не структуровано. Найважливішим віднайденим документом стала історична довідка кафедри⁹⁰, що надає інформацію про її роботу та підготовку студентів від 1947 р. Окрім того виявлено рукописи протоколів засідань військової кафедри⁹¹, накази начальника кафедри кінця 1980-х рр⁹², вказівки про внесення змін до ухвал Міністерства оборони СРСР за 1989 р.⁹³, довідка-доповідь про роботу кафедри за 1991–1992 рр.⁹⁴. Аналіз цих матеріалів надав можливість реконструювати діяльність кафедри на завершальному етапі її існування, дослідити стан матеріальної бази, простежити особливості теоретичного та практичного вишколу. Щоб дослідити офіцерський склад кафедри, корисними були штатні формуляри інституту за 1973–1974, 1981–1982 та 1985–1986 рр⁹⁵.

Щодо документів військової кафедри Львівського лісотехнічного інституту, то збережена лише одна архівна справа, що датована 1992 р., де містилася інформація про роботу військової кафедри на завершальному етапі її існування – на межі 1980–1990-х рр, а також документи про її ліквідацію⁹⁶. Поодинокі накази директора інституту⁹⁷ дозволили частково охарактеризувати матеріальну базу кафедри. Прикметно, що в архіві Лісотехнічного університету не знайдено жодного штатного формуляру, не вдалось опрацювати жодну

---

⁹⁰ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 3.

⁹¹ Книга протокола заседаний военной кафедры ЛСХИ. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. не вказ.

⁹² Приказ начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института № 15 от 19 октября 1988 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 1.

⁹³ Указание № 31-7 от 21 сентября 1989 г. «О внесении изменений в указание Министерства обороны СССР и Гособразования СССР». *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 1.

⁹⁴ Справка-доклад начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института о состоянии военной подготовки студентов, командирской и методической подготовки офицеров, учебно-воспитательной работы, учебной материально-технической базы и учебной дисциплины на кафедре за 1991 г.; *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 4.; Справка о состоянии военной подготовки студентов Львовского сельскохозяйственного института по состоянию на 1992 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 2.

⁹⁵ Штатный формуляр на 1973–1974 н. р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 61–63.; Штатный формуляр на 1981–1982 н. р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 68–70.; Штатный формуляр на 1985–1986 н. р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 83–85.

⁹⁶ Військова кафедра 1992 р. *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053.

⁹⁷ Приказы по личному составу (сотрудники) Т. 1. (4 января – 13 мая 1970 г.). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1-л. Спр. 311. Арк. 206.; Приказы по личному составу (сотрудники) Т. 3. (2 сентября – 31 декабря 1970 г.). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1-л. Спр. 313. Арк. 45.

особову справу викладачів, що унеможливило повною мірою провести просопографічний аналіз офіцерського складу кафедри.

Архівних джерел періоду роботи військових кафедр Львівського університету, Політехнічного та Медичного інститутів від 1982 до 1991 рр. є вкрай мало. Вони репрезентовані лише поодинокими наказами чи розпорядженнями ректорів⁹⁸. Важливим джерелом для дослідження особового складу викладачів і надалі були штатні формуляри, які містили кількісну характеристику складу кафедр, особові дані викладачів, національний склад та освітній рівень офіцерів. Однак вони подавали лише фрагментарну інформацію та не розкривали змісту роботи кафедри. І якщо цих документів в Університеті чи Політехнічному інституті є достатньо, то зі штатних формулярів Медичного інституту, за весь період, вдалось відшукати лише один за 1979–1980 н. р.⁹⁹. Стверджувати, що вони повністю відсутні не можемо, а з огляду на те, цей документ був у розсіпі, припускаємо, що через незадовільний стан обліку та збереженості справ в архіві Медичного університету, формуляри інших років можуть бути віднайдені у майбутньому.

Цінними для дослідження були матеріали фонду 899 – Штабу Прикарпатського військового округу Львівського територіального архівного відділу Галузевого державного архіву Міністерства оборони України. Тут зібрано накази начальника штабу ПрикВО та командувача військ округу. Вони спрямовані до військових частин військового округу і рідко адресуються військовим кафедрам цивільних вищих навчальних закладів. Однак, серед документів все ж знаходимо накази про відзначення персоналу кафедр нагородами, відзнаками, оголошення різного роду заохочень і подяк¹⁰⁰, а також

---

⁹⁸ Приказы по мединституту за 1985 г. Т. 5. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 4133. Арк. 269.; Накази по інституту № 1304–1433 (5 листопада – 30 листопада 1990 р.).

⁹⁹ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1979–1980 н. р. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. Арк. 4 зв.–5.

¹⁰⁰ Приказы и приказания войскам округа (подлинные) за 08.01.1968–03.10.1968. *Львівський територіальний архівний відділ Галузевого державного архіву Міністерства оборони України* (далі – *ЛТАВГДАМОУ*). Ф. 899. Оп. 33108. Спр. 1. Арк. 32–36; Приказы командующего войсками ПрикВО (подлинные) за 02.01.1971–31.12.1971 г. *ЛТАВГДА ОУ*, Ф. 899. Оп. 33108. Спр. 13. Арк. 350–354.; Приказы командующего войсками ПрикВО (подлинные) за 18.09.1972–30.12.1972 г. *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 33108. Спр. 17. Арк. 108–111.

винесення або зняття доган¹⁰¹ викладачам кафедр тощо. Що стосується, власне, навчального процесу на військових кафедрах, то трапляються (однак, не кожного навчального року) накази начальника штабу та командувача військ округу, щоб студенти цивільних ВНЗ склали державні екзамени із військового фаху¹⁰². Важливими були накази щодо організації та висновків перевірки військових кафедр цивільних вишів комісією позавійськової підготовки Міністерства оборони СРСР¹⁰³. Звертає на себе увагу відсутність інформації щодо проведення військових зборів. Це зумовлено тим, що великий пласт документів архіву Міністерства оборони є й досі засекреченим. Трапляються накази про розподіл студентів на збри по військових частинах ПрикВО¹⁰⁴, однак інформація подана фрагментарно.

Цікаві дані містив фонд 797 – Відділення військової підготовки Державного університету «Львівська політехніка» (тепер – Національний університет «Львівська політехніка»). Тут зібрано інформацію про реорганізацію військових кафедр в період незалежної України, їх ліквідацію та перехід особового складу і передачу матеріальної бази до сформованого у 1993 р. Відділення¹⁰⁵.

Окремим важливим видом неопублікованих джерел можемо виокремити інтерв'ю працівників кафедри, а особливо випускників вищих навчальних закладів, що проходили навчання на військових кафедрах. Свідчення колишніх

---

¹⁰¹ Подлинные приказы войскам округа (03.01.1958–30.06.1958). *ЛТАВГДАОУ*. Ф. 899. Оп. 22740с. Спр. 4. Арк. 88–100.

¹⁰² Подлинные приказы и приказания войскам ПрикВО (05.01.1967–14.11.1967). *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 899. Оп. 29019с. Спр. 14. Арк. 52–58; Подлинные приказы и приказания войскам ПрикВО (02.01.1963–17.06.1963). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 26108 с. Спр. 13. Арк. 159–161.; Приказы и приказания войскам округа (подлинные) за 04.01.1965–24.06.1965 г. *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 899. Оп. 26182. Спр. 6. Арк. 251–257; Приказы командующего войсками ПрикВО (подлинные) за 05.01.1989–25.11.1989 г. *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 43322с. Спр. 11. Арк. 83–91.

¹⁰³ Приказы и приказания начальника штаба ПрикВО (подлинные) за 04.01.1981–30.09.1981 г. *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 35260. Спр. 10. Арк. 10–11.

¹⁰⁴ Приказы командующего войсками ПрикВО (подлинные) за 17.07.1985–30.12.1985 г. *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 41174. Спр. 18. Арк. 34–35.; Приказы командующего войсками ПрикВО (подлинные) за 05.01.1989–25.11.1989 г. *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 43322с. Спр. 11. Арк. 5–21. (розсекречений лише 18.04.2014 р.), наказ, що вносить зміни до попереднього: Приказы командующего войсками ПрикВО (02.01.1989–28.10.1989). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 43321. Спр. 16. Арк. 161–162.

¹⁰⁵ Накази начальника Відділення військової підготовки (08.10.1993–17.11.1993). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 797. Оп. 44867. Спр. 1. Арк. 235.; Накази начальника Відділення військової підготовки (88.11.1993–21.12.1993). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 797. Оп. 44867. Спр. 2. Арк. 220.

студентів, що навчались у 1970-х–1980-х роках становлять основну джерельну базу хронологічно завершального періоду дослідження.

Слід зазначити, що інтерв'юер, окрім цінних усних спогадів респондента, отримує ще й невербальну інформацію від оповідача, зокрема, аналізує його міміку, жести, вираз обличчя, інтонацію, переживання, що дозволяє краще оцінити та проінтерпретувати досліджуваний об'єкт. Попри специфіку і суб'єктивізм такого виду джерел, є змога отримати цінну інформацію про реальну організацію навчального процесу, перелік навчальних дисциплін, матеріальну безпеку та вишкіл студентів на навчальних зборах. На основі оцінкових характеристик, ставлення до навчання на військових кафедрах респондентів сформовано позицію щодо якості військового вишколу.

До опублікованих джерел належать збірники архівних документів та матеріалів¹⁰⁶, в яких репрезентовані вибірки документів із фондів колишнього партійного архіву Львівської області. Тут подано інформацію про відновлення вищих навчальних закладів на завершальному етапі війни та формування вишів до кінця 1940-х рр.

Розглянути тло загальної радянської кон'юктури підготовки офіцерського складу та Збройних сил дозволив аналіз державних нормативно-правових актів. Серед них є такі, що задають основну концепцію системі військового вишколу. Постанова Ради Народних Комісарів № 413 від 13 квітня 1944 р. «Про військову підготовку студентів вищих навчальних закладів», відповідно до якої формувались навчальні плани військової підготовки на військових кафедрах цивільних вишів, робився акцент на матеріальному забезпеченні. Прийнятий в 1967 р. закон «Про загальний військовий обов'язок» надав потужний імпульс розвитку військових кафедр, зміцнив їх роль в системі вищої професійної освіти і фахового рівня офіцерських кадрів. Для проходження військової служби на офіцерських посадах щорічно призивалося багато випускників

---

¹⁰⁶ Соціалістична культура Львівщини: збірник архівних матеріалів / упоряд. О. К. Зубань, С. В. Ігнатюнок, К. С. Корнєєва, П. П. Панченко, Н. О. Якименко. Львів: Каменяр, 1964. 197 с.; Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали: у 3 т./ НАН України. Інститут українознавства ім. І. І. Крип'якевича. Київ: Наукова думка, 1995. Т. 1: 1939–1953 / Ред. кол.: Ю. Сливка (відп. ред.), Т. Галайчак, О. Луцький. 750 с.

цивільних вищих навчальних закладів, які пройшли навчання на військових кафедрах за програмою підготовки офіцерів запасу. Постанова Ради міністрів СРСР № 880 від 31 серпня 1990 р. «Про затвердження положення про військову підготовку студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу і переліку вищих навчальних закладів, в яких встановлюється військова підготовка студентів за програмою офіцерів запасу»¹⁰⁷. В положенні закріплювався добровільний принцип військового вишколу. Ці документи становили кістяк системи вишколу офіцерів запасу, тому дозволили простежити його розвиток.

Корисними були накази, розпорядження і постанови, видані радянськими вищими державними органами, які подавали уточнювальні дані щодо досліджуваної проблеми, однак містили лише другорядну інформацію. Серед новочасних державних актів слід виокремити постанову Кабінету Міністрів України № 490 від 19 серпня 1992 р. «Про реформу системи військової освіти»¹⁰⁸, відповідно до якої реорганізовувалась військова освіта в цивільних вищих навчальних закладах незалежної України та ліквідовувались військові кафедри Львівського університету, Сільськогосподарського і Лісотехнічного інститутів, а на базі військової кафедри Львівської Політехніки організували Відділення військової підготовки. Як наслідок, нормативно-правові акти стали важливим видом історичних джерел, і зокрема, для дослідження зазначеної проблематики, а проаналізовані документи дають цінну інформацію про організацію та роботу військових кафедр.

---

¹⁰⁷ О военной подготовке студентов высших учебных заведений: постановление СНК СССР от 13.04.1944 г. № 413. *Милитера. Военная литература*. URL: http://militera.lib.ru/docs/da/nko_1943-1945/10.html (дата звернення: 18.10.2017).; О всеобщей военной обязанности: Закон СССР от 12.10.1967 г. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15381.htm> (дата звернення: 09.04.2020).; Об утверждении положения о военной подготовке студентов (курсантов) высших учебных заведений по программе офицеров запаса и перечня высших учебных заведений, в которых устанавливается военная подготовка студентов (курсантов) по программе офицеров запаса: постановление СМ СССР от 31.08.1990 г. № 880. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_17124.htm (дата звернення: 21.02.2021).

¹⁰⁸ Про реформу системи військової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.1992 р. № 490. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.01.2021).

Важливим джерелом були періодичні видання тієї пори. Для інформативного забезпечення матеріалів щодо роботи військових кафедр Університету та Політехнічного інституту цінними були щотижневі газети «За радянську науку», яка виходила упродовж 1948–1990 рр.¹⁰⁹ та «Радянський студент», відповідно. Як і вся періодика того часу, газети не лише відображали існуючий радянський суспільно-політичний лад держави, але й пропагували його. Однак, попри ідеологічну заангажованість, вони залишалися передовсім студентськими, у яких редакції висвітлювали навчальну та наукову діяльність, дозвілля та побут, художню самодіяльність, фізичну культуру та військово-політичне виховання студентів. Простеживши тематику газетних публікацій, в яких згадується військова кафедра, виокремлено дописи про роботу секцій ДТСААФ, замітки викладачів кафедри до пам'ятних дат Радянської армії. Цікаво, що в газеті «За радянську науку» наприкінці 1980-х рр. зустрічаються статті офіцерів кафедри, що адресовані студентам, які мали на меті підтримувати авторитет Радянської армії та інформувати студентство про реформи військового навчання¹¹⁰.

Не зайвою була й спеціалізована військова преса. Зокрема, мова йде про щоденну газету ПрикВО «Слава Родины» та центральний друкований орган Міністерства оборони СРСР «Красная звезда». Окрім статей, що зображали суспільно-політичне та військове життя, траплялися й нотатки про військовий вишкіл студентів, а також актуальні проблеми військової освіти та її реформ¹¹¹.

***

Отже, джерела щодо вивчення теми підготовки офіцерів запасу у львівських вищих навчальних закладах радянського періоду були різних видів. Їх слід класифікувати так: неопубліковані джерела (архівні документи та

---

¹⁰⁹ Коник А. «Каменяру – 65». *Каменяр*. 2013. № 3–4. С. 10. URL: http://kameniar.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2013/04/Kameniar_2013_N3_4.pdf (дата звернення: 28.02.2019).

¹¹⁰ Шляїн Я. За мир треба боротися. *За радянську науку*. 1986. (№ 7). С. 1; *За радянську науку*. 1987. 29 грудня. (№ 38). С. 3. Миронюк К. Пам'ятати про обов'язок. *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.

¹¹¹ Панов В. Как студенты на «войну» ходили. *Слава Родины*. 1989. 10 октября. (№ 234). С. 2.; Харченко Г. Во Львовском лесотехническом ... *Красная Звезда*. 1990. 19 жовтня. (№ 247). С. 4.; Студент и военная кафедра. *Красная звезда*. 1989. 8 декабря. (№ 281). С. 2.; Кто получит отсрочку от призыва. *Красная звезда*. 1989. 31 марта. (№ 73). С. 1.; Макушин Р. Как будет проходить призыв. *Красная звезда*. 1989. 11 апреля. (№ 82). С. 1.

інтерв'ю), опубліковані джерела (збірники архівних матеріалів та радянські нормативно-правові документи) і періодика.

1. Характеризуючи неопубліковані документи, наголошуємо, що найбільший масив матеріалів зберігається в Державному архіві Львівської області, архівах вищих навчальних закладів, та Львівському територіальному архівному відділі Галузевого державного архіву Міністерства оборони України.

2. Фактографічними були документи фондів Р-119, П-92, які містили інформацію про військову підготовку у Львівському університеті, фонди Р-120, П-380 Львівського політехнічного інституту, Р-203, П-112 Львівського медичного інституту, П-3 Львівського обласного комітету Комуністичної партії та П-4 Львівського міськкому партії, фонди профільних інститутів Львова та штабу ПрикВО. Основними джерелами, які стосувалися діяльності військових кафедр були безпосередньо ті матеріали, де самі кафедри поставали документоутворювачами. Однак, такі репрезентовані, в основному, лише у фондах Університету та Політехнічного інституту. Тому, низький рівень справочинства у вишах в минулому, а також поганий стан упорядкованості та збереження документів сьогодні в комплексі спричинили проблематичність пошуку та аналізу джерел студії.

3. Зважаючи на недостатню наповненість архівних фондів документами та часто однобічність та шаблонність цих матеріалів, важливим видом джерел були матеріали, здобуті шляхом польових досліджень. Інтерв'ю випускників львівських вишів, що навчались на військових кафедрах у 1970-х–1980-х рр., становлять основну джерельну базу завершального періоду діяльності військових кафедр львівських ВНЗ. Попри специфіку та суб'єктивізм такого виду джерел, вони дали можливість відтворити історичний колорит того часу й отримати цінну інформацію про організацію навчального процесу, матеріальну базу кафедр та роботу студентів на навчальних зборах у військах. На основі таких цінних характеристик респондентів виникла можливість реконструкції якості навчання на військових кафедрах вищих навчальних закладів міста.

4. Важливим історичним джерелом наукової роботи були радянські на українські нормативно-правові акти. Розглянуті документи вищих державних органів влади містили інформацію про становлення та організацію системи військової освіти в країні, її реформування, вдосконалення тощо. Вони носили обов'язковий характер для діяльності військових кафедр ВНЗ.

5. Розширили джерельну базу публікації щотижневих студентських газет «За радянську науку» та «Радянський студент». Їх аналіз формував дані про військове навчання студентів, політико-пропагандистську діяльність офіцерів кафедри, суспільно-політичні зміни в державі, реформування військового навчання у вишах. Окремо слід відзначити військову періодику: газету «Слава Родины» та «Красная звезда». З-поміж статей звернено увагу на інформації про реформування військової освіти, а також матеріали про практичний вишкіл студентів, зокрема, львівських вишів.

1.3. Методологія дослідження.

Вишкіл офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова радянського періоду досліджено на двох рівнях наукового пізнання: емпіричному та теоретичному¹¹². Емпіричний рівень – це, насамперед, робота із конкретними фактами, використання практичного досвіду, спостереження, у якому підготовка офіцерів запасу виступає об'єктом роботи. Теоретичний рівень дає можливість проникнути в сутність явищ, що зумовлює необхідність розширити коло наукових питань, розуміти систему підготовки офіцерів запасу не лише як досвід безпосередніх учасників, а розглянути її у нерозривній єдності із іншими складовими тогочасного освітнього та суспільно-політичного життя. У сукупності на основі військового вишколу студентів львівських вишів вдалось сформуванати цілісну картину підготовки офіцерів запасу, як систему військової освіти у цивільних вищих навчальних закладах Радянського Союзу.

Методологія вибрана відповідно до об'єкту та предмету студії, завдань дослідження та ставлення наукової проблеми. Щоб комплексно висвітлити

---

¹¹² Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів: ЛОНМІО, 1996. С. 52–53.

проблему наукової роботи, яка перебуває в історичній площині, було поєднано загальнонаукові зі спеціально-історичними методами.

Із загальнонаукових методів у дисертаційній роботі використано метод індукції та дедукції, порівняння, аналізу та синтезу, метод сходження від абстрактного до конкретного та системно-структурний метод¹¹³.

Індуктивний метод, що полягає у пізнанні загального через дослідження одиничного, має фундаментальне значення для формування історичної праці, бо у процесі дослідження автор збирає розрізнені факти, на основі яких формулює цілісну уяву про певну подію чи явище. Метод застосований при дослідженні діяльності окремих військових кафедр вищих навчальних закладів, специфіку процесу вишколу офіцерів запасу не лише на окремих кафедрах, але і на профілях підготовки. Він органічно переплетений із дедуктивним методом, що передбачає висвітлення подій та явищ від загального до часткового, одиничного, від загальних тверджень до окремих висновків. Його використано, зокрема, при дослідженні правової бази, де простежено становлення системи підготовки офіцерів запасу, реформи військової освіти, роботу в цій сфері керівних органів військових інституцій та вищої влади СРСР тощо.

Метод аналізу та синтезу дав можливість дослідити загальний стан розробки тематики студії в українській та світовій історіографії, визначити методологічну цінність окремих наукових підходів. Він застосований під час опрацювання нормативно-правових документів, документів міністерств освіти та оборони, вищих військових інституцій, архівних матеріалів, безпосередньо документів навчальних закладів. До них потрібно враховувати тогочасні освітньо-виховні тенденції та політико-ідеологічні умови. Частина таких документів, передовсім офіційні, а також матеріали ідеологічного характеру вимагають зіставлення і порівняння з іншими видами джерел, а саме з тогочасними періодичними виданнями, спогадами сучасників. Проаналізовано чималий обсяг матеріалів із низки архівних установ, на базі яких синтезовано цілісну уяву про систему підготовки офіцерів запасу.

---

¹¹³ Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів: ЛОНМІО, 1996. С. 68–71.

Важливим значенням в роботі мав метод абстрагування, оскільки реальні процеси у військовій сфері та у вищій освіті характеризуються великою кількістю особливостей та властивостей, яких практично неможливо охопити в окремій студії, а застосування методу дозволив відкинути неістотні властивості, сфокусувати увагу на формулюванні об'єкту наукової роботи, зосередитись, на складових вишколу офіцерів запасу: особливостях організації військових кафедр та формування офіцерського складу, матеріально-технічної бази, процесу та специфіки військового навчання студентів.

Застосування системно-структурного методу дозволяє розглядати вишкіл офіцерів запасу як цілісну систему, яка складається із окремих структурних елементів, що взаємодіють між собою: нормативно-правової бази організації військового вишколу, військових кафедр, як осередків навчання майбутніх офіцерів, викладачів-офіцерів кафедр, що готували військовий резерв, і самих студентів, які проходили військову підготовку. Різновид методу – структурно-функціональний аналіз, допоміг висвітлити особливості взаємозв'язку окремих елементів системи, які її формують між собою, адже кожен із них виконує окрему функцію та наділений певними властивостями.

Перелічені вище методи дали змогу застосувати метод узагальнення, за допомогою якого сформовано цілісну картину підготовки офіцерів запасу в цивільних вишах Львова радянського періоду.

Поряд із загальнонауковими, значне місце у методології студії посідали спеціальні історичні методи: генетичний, історико-порівняльний, біографічний, просопографічний, статистичний, метод критичного аналізу тексту, зіставлення, читання тексту, дослідження візуальних джерел.

Генетичний метод, суть якого полягає у послідовному розкритті властивостей, функцій та змін об'єкту дослідження, дозволяє показати причинно-наслідкові зв'язки, простежити первісний стан системи військового вишколу, його еволюцію через введення низки реформ, визначити причинно-наслідкові зв'язки і закономірності розвитку системи.

Метод порівняння використовується, щоб продемонструвати специфіку роботи військових кафедр вишів у певні періоди їхнього існування. Порівнюються матеріальна навчальна база та офіцерський склад між кафедрами, рівень військового навчання, знань та вмінь студентів в окремих вишах, ставлення офіцерів кафедр до роботи та її виконання, тощо.

Застосування проблемно-хронологічного методу, щоб відокремити в дослідженні окремі проблеми та зосередитись на кожній з них, дало можливість прослідкувати як відбувалась організація системи військового вишколу в цивільних вишах, особливості його впровадження окремо у кожному навчальному закладі, формування військових кафедр, їхніх первісних властивостей і функцій та зміни діяльності впродовж досліджуваного періоду, організація військового навчання студентів та впровадження змін у ньому. Цей метод обрано, щоб сформулювати завдання роботи та при побудові розділів.

У роботі актуальним є просопографічний метод, що дозволяє нам дізнатись про різноманітні аспекти діяльності військових кафедр: розглянути кафедру як живий організм, а не лише підрозділ навчального закладу. Застосовуючи цей метод, розглянуто особистість як вираження типу, як представник певної соціальної системи. За допомогою створення колективного портрету офіцерів військових кафедр львівських вишів, можна вивчати психологічні та соціальні процеси того часу, вплив радянської ідеології на формування особового складу кафедр, момент маніпулювання свідомістю студентів та рівень політичної пропаганди, яку вкладали у підбір кадрів, що безпосередньо навчали студентів¹¹⁴. Частково використано біографічний метод, який допомагає нам простежити життєвий та професійний шлях офіцера, під впливом яких чинників обрана професія, тощо.

Статистичний метод використано, щоб крізь призму реформ чи окремих нововведень продемонструвати динаміку розвитку системи військового

---

¹¹⁴ Старовойтенко І. В. Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень. *Українська біографістика*. 2008. Вип. 4. С. 50–66.

вишколу, на прикладі зміни чисельності офіцерів-викладачів на кожній із досліджуваних військових кафедрах.

Широка та різноманітна джерельна база студії дозволила використати низку методів історичного джерелознавства: зіставлення та критичного аналізу. Критичний підхід до роботи з джерелами дозволив об'єктивно проаналізувати їх зміст, незалежно від мети створення чи ідеології авторів. Його застосування дозволило визначити правдивість наведеної інформації, а використання при цьому методу зіставлення, який охопив взаємоперевірку відомостей одних видів документів іншими, щоб уникати помилки та неточності, надали можливість більш правдиво трактувати процеси. Це стосується насамперед навчальної та політико-виховної складової вишколу офіцерів запасу.

Із цими методами органічно поєднаний метод читання тексту¹¹⁵ при аналізі документів, які велись на військових кафедрах, що допоміг заглибитись у психологічні основи та особливості досліджуваного періоду, адже однотипність речень та реплік спонукає нас краще розуміти формалізм у певних сегментах роботи військових кафедр.

Окрім того, важливим є метод дослідження візуальних джерел, насамперед фотографій. В основному цей вид джерел репрезентований в особових документах, особистих архівах, а також у періодичних виданнях. Аналіз фотографій дозволив дослідити вік, звання та посаду окремих осіб, одяг та форму студентів та офіцерів, техніку та наочні матеріали, якими користувались у процесі військового вишколу¹¹⁶.

Окремо варто зосередити увагу на принципах, на яких базується студія. Основу роботи складають: принцип науковості, об'єктивності та історизму. Робота базується на глибокому та фаховому аналізі значної кількості джерел, на підставі яких зроблено логічні та обґрунтовані висновки. Принцип історизму, вимагає розглядати явища в конкретно-історичному руслі та сприймати

---

¹¹⁵ Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика. Дослідження з теорії знання про минуле. Київ: Ніка-Центр, 2012. С. 11.

¹¹⁶ Коляструк О. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*. 2008. Вип. 14. С. 259–264.

історичні події так, як вони виглядали у минулому, уникаючи їхньої модернізації та осучаснення. Він тісно пов'язаний із принципом наукової об'єктивності, який передбачає, що на процес дослідження обраної наукової проблематики не повинні впливати загальні враження про природу досліджуваного: симпатії чи антипатії, власний настрій та ставлення. Однак, історик не може бути повністю об'єктивним у своєму дослідженні, адже неможливо інтерпретувати та синтезувати не озираючись на власний досвід, чи приналежність до іншої культури, нації, покоління. З огляду на це, варто уникнути певні оцінні фактори і сформулювати завдання роботи так, щоб не висвітлити проблематику однобічно, адже студія виступає, насамперед, як текстовий нарратив, що сформований відповідно до завдань студії і вражень автора від проаналізованих джерел¹¹⁷.

Важливою складовою теоретико-методологічної бази дисертації – це формулювання її понятійного апарату. Одним із ключових понять даної роботи є «вишкіл офіцерів запасу»¹¹⁸, що є подібним до «військового навчання студентів». Однак, варто уточнити: якщо «військове навчання студентів» – це процес теоретичної підготовки, яку студенти проходили на заняттях при військовій кафедрі та практичний вишкіл на навчальних зборах у військах, то «вишкіл офіцерів запасу» розуміємо як систему формування офіцерського резерву Збройних сил зі студентів вишів на військових кафедрах.

У термін «військова кафедра» традиційно вкладають військово-навчальні підрозділи у вищих цивільних навчальних закладах, на яких студентів готують за певним профілем офіцера запасу¹¹⁹. Військова кафедра може мати вигляд військового кабінету або циклу чи більш розширеного окремого відділення. У радянський період при львівських вищих навчальних закладах військова кафедра була загальним підрозділом навчального закладу, що мала свої кабінети, аудиторний фонд та матеріально-технічне обладнання, якою керував

---

¹¹⁷ Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика. Дослідження з теорії знання про минуле... С. 117–137.

¹¹⁸ Російсько-український словник для військовиків./ ред. А. Бурячок, М. Демський, Б. Якимович. Київ: Варта, 1995. С. 177.

¹¹⁹ Советская военная энциклопедия у 8 т. Том 4. «К-22» – Линейный./ Пред. Гл. ред. Комиссии Н. В. Огарков. Москва: Воениздат, 1977. С. 126.

начальник, тоді як на цивільних кафедрах – завідувач. Будучи підрозділом вишу, військові кафедри також були підзвітними та керувались управлінням ПрикВО та Міністерством оборони СРСР.

Слід роз'яснити поняття термінів «цикл» та «профіль» підготовки. Військова кафедра як навчальна структура поділялась на навчально-методичні складові – цикли, що мали своїх начальників та викладачів, на яких проходило навчання студентів з певних пов'язаних між собою дисциплін. «Профіль» підготовки пояснюємо як спеціальність, за якою проводиться навчання для студентів того чи іншого факультету вищого навчального закладу. Однак, існує поняття «військово-облікова спеціальність», що не завжди є тотожним до «профілю» підготовки, оскільки профіль може охоплювати дві і більше спеціальності, що відрізняються між собою лише певними нюансами та записуються як фах офіцера запасу у військовий квиток.

«Навчальні збори» у військах або «табірні збори» – це завершальний етап вишколу особового складу майбутніх офіцерів запасу, що проводились у військах, щоб покращити практичний рівень військових знань, вмінь та навичок студентів. Якщо «навчальні збори» розуміємо узагальнено, то у «табірні збори» вкладається суть практичного вишколу студентів в польових умовах¹²⁰.

***

Отже, щоб досягти мети дисертаційного дослідження та вирішити його поставлені завдання, використано загальнонаукові та спеціально-історичні методи, дотримано принципів науковості, об'єктивності, історизму. Окрему увагу присвячено понятійному апарату наукової роботи, уточнено і конкретизовано, який зміст вкладає авторка у застосований термінологічний комплекс.

---

¹²⁰ Советская военная энциклопедия у 8 т. Том 8. «Ташкент» – Ячейка./ Пред. Гл. ред. Комиссии Н. В. Огарков. Москва: Воениздат, 1980. С. 554.

РОЗДІЛ 2

СТАНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В ЦИВІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЛЬВОВА

2.1. Правова база системи готування офіцерів запасу.

Процес формування правової бази військового вишколу у цивільних вищих навчальних закладах та створення системи підготовки офіцерів запасу достатньо тривалий. Він розпочався від 1920-х рр., із введенням допризовної військової підготовки, і тривав до розпаду Радянського Союзу.

Від 18 вересня 1925 року прийнято закон «Про обов'язкову військову службу»¹²¹, на основі якого 20 серпня 1926 р. затверджено постанову ЦВК і РНК СРСР, що вводила допризовну військову підготовку студентів у вищих навчальних закладах¹²², тоді ж при ВНЗ створювали військові кабінети. Вищу позавійськову підготовку студентів запроваджено відповідно до закону про обов'язкову військову службу від 13 серпня 1930 р.¹²³, за яким студенти, що навчались у вищих навчальних закладах та технікумах, проходили вищу позавійськову підготовку, яка замінила їм строкову службу в армії, а військові кафедри навчали студентів за програмами підготовки командного складу¹²⁴. Підготовка поєднувала теоретичний курс військової справи, який проводили в навчальному закладі, і табірні збори при військових частинах¹²⁵.

Наприкінці 1930-х рр. система військової підготовки в цивільних вищих навчальних закладах пройшла низку змін. Від 1939 студенти проходили вишкіл за програмою допризовної військової підготовки¹²⁶, відповідно до закону «Про

---

¹²¹ Об обязательной военной службе: Закон СССР от 18.09.1925 г. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик.* URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2651.htm?fbclid=IwAR3ERMMK3LtBnbyMc_SFA4x8pJspdXiXmJIM2QGIHxw nCOUiFvc-MZrfJjo (дата звернення: 10.05.2019).

¹²² Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов... С. 202.

¹²³ Там само. С. 203.

¹²⁴ Советская военная энциклопедия у 8 т. Том 4. «К-22» – Линейный./ Пред. Гл. ред. Комиссии Н. В. Огарков. Москва: Воениздат, 1977. С. 126.

¹²⁵ Об обязательной военной службе: Закон СССР от 13.08.1930 г. № 42/2536. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex16594.htm> (дата звернення: 10.05.2019).

¹²⁶ Советская военная энциклопедия у 8 т. Том 4. «К-22» – Линейный./ Пред. Гл. ред. Комиссии Н. В. Огарков. Москва: Воениздат, 1977. С. 126.

всезагальний військовий обов'язок», прийнятий ВР СРСР 1 вересня 1939 р. До військового вишколу залучали студентів незалежно від статі, віку чи придатності до служби¹²⁷. Навчання проводилось в обсязі програми підготовки одиночного бійця, а жінок готували як помічниць середнього медичного персоналу¹²⁸. Програму підготовки студентів затверджено наказом Всесоюзного комітету зі справ вищої школи при РНК СРСР № 442 від 5 серпня 1939 р. «Про заходи щодо покращення військової підготовки у вищих навчальних закладах». Відповідно до нього при вишах формувались військові кафедри та вводилась посада начальника¹²⁹.

До початку німецького-радянської війни випускники військових факультетів цивільних ВНЗ¹³⁰ склали значну частину мобілізованих офіцерів запасу. Відповідно до воєнної ситуації, 17 вересня 1941 р. Державний комітет оборони прийняв постанову «Про всезагальне обов'язкове навчання військової справи громадян СРСР». Для організації та керівництва військовою підготовкою населення створили Головне управління всезагального військового навчання (Всеобуч). Від жовтня 1941 р. спільний наказ Всеобуч НКО СРСР і ВКВШ при РНК СРСР затвердив положення «Про організацію військової підготовки студентів вищих навчальних закладів в 1941–1942 н. р.»¹³¹, за яким від осені 1941 р. студенти ВНЗ проходили 110-годинну програму загальновійськового вишколу¹³².

Досвід Другої світової війни показав, що на військових кафедрах вищих навчальних закладів можна здійснювати не лише первинне військове навчання, але й готувати офіцерів запасу¹³³. Радянська система військового вишколу у

---

¹²⁷ Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов... С. 203.

¹²⁸ Ростов Н. Д. Подготовка офицеров запаса в гражданских высших учебных заведениях Сибири в годы Великой отечественной войны... С. 224.

¹²⁹ Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов... С. 203.

¹³⁰ Каменев А. И. История подготовки офицерских кадров в СССР (1917–1984 гг.)... С. 6.

¹³¹ Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов... С. 203.

¹³² Ростов Н. Д. Подготовка офицеров запаса в гражданских высших учебных заведениях Сибири в годы Великой отечественной войны... С. 224.

¹³³ Сацута С. А. История и современное состояние подготовки офицеров запаса в гражданских вузах России...

Львові розгорнулася в останній період німецько-радянської війни. Одночасно із відновленням вищих навчальних закладів у 1944 р., відповідно до постанови РНК СРСР № 413 від 13 квітня 1944 р.¹³⁴ та наказу заступника наркома оборони СРСР № 75 від 30 травня 1944 р.¹³⁵ у цивільних вишах вводилася обов'язкова програма підготовки офіцерів запасу. Швидкими темпами при них формували військові кафедри, на яких військове навчання студентів містило два компоненти: теоретичний курс підготовки на військовій кафедрі та практичний вишкіл на табірних зборах¹³⁶. Успішна здача екзаменів з військової підготовки і закінчення вишу гарантували отримання звання офіцерів запасу¹³⁷.

При управліннях навчальними закладами наркоматів були створені відділи військового вишколу. Профіль підготовки в кожному виші і програму з навчання затверджували в Наркоматі оборони і Комітеті у справах вищої школи при РНК СРСР¹³⁸. Пізніше у своїй роботі кафедри керувались наказами і директивами міністрів вищої і середньої спеціальної освіти і оборони СРСР, начальника Головного політичного управління Радянської армії і ВМФ, а також вказівками відповідних головнокомандувачів видів Збройних сил і наказами командувачів військ військових округів (за місцем знаходження ВНЗ)¹³⁹.

Безпосереднє керівництво і контроль за якістю навчального процесу на військових кафедрах здійснювали: начальники військових кафедр і начальники навчальних частин військових кафедр; *директори*/ректори* вишів, їхні заступники і начальники навчальних частин, Вчені ради ВНЗ, членами яких були начальники кафедр, інспекція представників Управління вищої військової

---

¹³⁴О военной подготовке студентов высших учебных заведений: постановление СНК СССР от 13.04.1944 г. № 413. *Милитера. Военная литература*. URL: http://militera.lib.ru/docs/da/nko_1943-1945/10.html (дата звернення: 18.10.2017).

¹³⁵О военной подготовке студентов высших учебных заведений: приказ заместителя Народного комиссара обороны СССР от 30.05.1944 г. № 75. *Милитера. Военная литература*. URL: http://militera.lib.ru/docs/da/nko_1943-1945/10.html (дата звернення: 07.09.2017).

¹³⁶ О военной подготовке студентов высших учебных заведений: постановление СНК СССР от 13.04.1944 г. № 413. *Милитера. Военная литература*. URL: http://militera.lib.ru/docs/da/nko_1943-1945/10.html (дата звернення: 18.10.2017).

¹³⁷ Советская военная энциклопедия у 8 т. Том 4. «К-22» – Линейный... С. 127.

¹³⁸ Фильков С. М. Система военной подготовки в гражданских вузах: теория и практика функционирования и совершенствования... С. 12.

¹³⁹ Советская военная энциклопедия у 8 т. Том 4. «К-22» – Линейный... С. 127.

* До 1961 року керівниками інститутів були директори, посаду ректора уніфіковано для всіх вищих навчальних закладів у «Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади СРСР»: постанова Ради Міністрів СРСР від 21.03.1961 р. № 251. АО «Кодекс». URL: <http://docs.cntd.ru/document/9053534> (дата звернення: 21.02.2021).

освіти Генерального Штабу Сухопутних військ і Управління вищої школи при Раді Міністрів УРСР, представники Міністерства охорони здоров'я УРСР; відділ ВНЗ та Управління і відділи округу за профілями підготовки тощо¹⁴⁰.

Система підготовки офіцерів запасу у післявоєнні роки розвивалась із врахуванням змін у військовій справі та державі. Від військового навчання звільняли студентів-педагогів та майбутніх працівників культури. Відповідно до постанови РМ СРСР № 170 від 29 січня 1947 р. «Про скасування військової підготовки студентів педагогічних і учительських інститутів, Московського, Ленінградського бібліотечних інститутів, Московського і Українського поліграфічного інститутів, Московського історико-архівного інституту, Московського літературного інституту та вищих навчальних закладів системи Комітету у справах мистецтва при Раді міністрів СРСР»¹⁴¹, у низці львівських вишів упродовж 1947 р. військові кафедри були ліквідовані. Окрім того, від 1 березня 1947 р. наказ Міністерства вищої освіти СРСР № 331/14 від 5 березня 1947 р. ліквідував у цивільних вищих навчальних закладах обов'язкове військове навчання студенток¹⁴², що вплинуло, одночасно, на ліквідацію у значній частині вишів не лише військової, але й медичної підготовки.

Від початку 1950-х рр. розпочинається процес технічного переоснащення війська, що потребувало серйозно покращити рівень навчання. Відтак, військовою підготовку студентів здійснювали на основі «Положення про військовою підготовку студентів цивільних вишів», яке затвердили постановою Кабінету Міністрів СРСР № 1542-692 від 29 липня 1954 р.¹⁴³. За ним вводились 30-денні табірні збори тривалістю 208 навчальних годин¹⁴⁴. У 1959 р.

---

¹⁴⁰Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 34.

¹⁴¹Рішення Колегії, накази по Міністерству вищої освіти СРСР і Управлінню в справах вищої школи при Р М СРСР (8.02.–24.12.1947). *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 66.

¹⁴²Приказы директора института за 1947–1948 гг. *Архив ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 114 зв.–115.

¹⁴³Волков А., Галдобина С., Евстратов В. Военная подготовка офицеров запаса в высших учебных заведениях СССР в первой половине 60-х гг. XX века: проблемы и решения. *Вестник Екатеринбургского института*. 2020. Вип. 4 (52). С. 75.

¹⁴⁴История военной подготовки в Московском Энергетическом Институте. *МЭИ*. URL: https://mpei.ru/news/longreads/istoriy_voennoy_podgotovki/page2085293.html (дата звернення: 15.06.2021).

Міністерство оборони СРСР видало «Вказівки для проведення військової підготовки у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах», що уніфікували підходи та методи організації підготовки офіцерів запасу¹⁴⁵.

На початку 1960-х рр. розгорнулась військова реформа, метою якої було серйозно скоротити особовий склад та покращити технічний рівень армії. Від 15 січня 1960 р. прийнято закон «Про нове значне скорочення Збройних сил СРСР»¹⁴⁶, в результаті чого скорочували кількість військових частин, училищ, а, відтак, і чисельність самого війська і його резерву. Реформа зачепила вишкіл офіцерів запасу при цивільних вишах, де ліквідували військові кафедри, на яких готували передовсім офіцерів стрілецьких військ, зенітної артилерії та служб тилу¹⁴⁷. Впродовж 1961 року, після прийняття постанови ЦК КПРС і РМ СРСР № 18-8 від 5 січня 1961 р. у значній кількості вишів ліквідували військові кафедри. Підготовку офіцерів запасу залишили для студентів технічних, медичних інститутів та у вишах, де існували факультети іноземних мов¹⁴⁸.

У липні 1961 р. постанова ЦК КПРС та РМ СРСР «Про Цивільну оборону СРСР» задекларувала реорганізацію місцевої протиповітряної оборони (МППО) у систему Цивільної оборони. Уже через рік 31 липня 1962 р. МВССО СРСР затвердило положення № 285 «Про кафедри (курси) Цивільної оборони у вищих навчальних закладах СРСР»¹⁴⁹, за яким у вишах формували кафедри ЦО або курс при діючих військових кафедрах.

Від 1964 р. діяльність військових кафедр нормувалась «Інструкцією для проведення військової підготовки студентів на військових кафедрах (циклах) цивільних вищих та середніх спеціальних навчальних закладів»¹⁵⁰.

---

¹⁴⁵ Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов... С. 204.

¹⁴⁶О новом значительном сокращении Вооруженных Сил СССР: Закон СССР от 15.01.1960 г. Консультант плюс. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=41980#09143914346836535> (дата звернення: 11. 05.2019).

¹⁴⁷ Волков А., Галдобина С., Евстратов В. Военная подготовка офицеров запаса в высших учебных заведениях СССР в первой половине 60-х гг. XX века: проблемы и решения... С. 75.

¹⁴⁸ Там само. С. 75.

¹⁴⁹ Звіт про роботу кафедри за 1964–1965 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 419. Арк. 1.

¹⁵⁰ Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов... С. 204.

Нове положення «Про військову підготовку студентів цивільних вишів» було затверджене 25 липня 1965 р., а від 22 листопада 1965 р. спільний наказ № 0290/160 міністра оборони та міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР, ввів його у дію, з чого розпочався процес до повернення військової підготовки в низці вишів СРСР. На військове навчання збільшували кількість годин: в середньому 450 год., однак для спеціальностей служб тилу, органів військових сполучень, ЦО – 400 год., а для медиків – 380 год. Для студенток за спеціальністю лікарів військової служби виділяли 260 год., а для фармацевтів – 160¹⁵¹. Збільшили тривалість табірних зборів. Так, для профілів командних спеціальностей табори відтоді тривали 60 днів¹⁵².

Свою остаточну форму система військового вишколу одержала після прийняття у жовтні 1967 р. закону «Про всезагальну військову повинність»¹⁵³. Відповідно до нього організовували військове навчання студентів цивільних вищих навчальних закладів. В законі упорядковувався механізм, як мали відтерміновувати проходження військової служби студенти вишів, що навчались на денній формі (ст. 35)¹⁵⁴ тощо, а в низці цивільних вишів відновлювали військове навчання. Надалі студенти, які навчались на військовій кафедрі, після складання іспитів, отримували офіцерське звання (ст. 64) та призивались офіцерами на дійсну військову службу терміном на 2–3 роки добровільно, за рішенням міністра оборони СРСР або через призов за ВОС, яку визначала РМ СРСР, якщо особа не досягла 30 років (ст. 66)¹⁵⁵. Ці кроки повинні були покращити обороноздатність держави та накопичити практично навчений у військах офіцерський резерв.

Оскільки значна частина офіцерів запасу призивалась у Збройні сили, Міністерство ВССО СРСР спільно із МО СРСР приділяли велику увагу діяльності військових кафедр, відтак, у 1968 р. затвердили Організаційно-

---

¹⁵¹ Волков А., Галдобина С., Евстратов В. Военная подготовка офицеров запаса в высших учебных заведениях СССР в первой половине 60-х гг. XX века: проблемы и решения... С. 77.

¹⁵² Там само.

¹⁵³ О всеобщей военной обязанности: Закон СССР от 12.10.1967 г. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15381.htm> (дата звернення: 09.04.2020).

¹⁵⁴ Там само.

¹⁵⁵ Там само.

методичні вказівки з планування і проведення військової підготовки студентів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, що діяли до розпаду Радянського Союзу (перевидувались в новій редакції в 1975 та 1985 рр.)¹⁵⁶, де чітко розписувались обов'язки військової кафедри, кількість годин на підготовку офіцерів запасу, розрахунок годин за роками навчання студентів, рекомендації щодо формування тематичних планів, які готували на весь період дії програми навчання військового вишколу. Надавались рекомендації щодо лекційного та практичного курсів із військової підготовки, проведення зборів у військах, курсових та випускних іспитів. Окрім навчальної роботи, вказували як вести всю іншу кафедральну діяльність, разом із науковою, виховною, методичною роботою, чітко прописували внутрішній розпорядок. Окрему увагу приділяли інструкціям щодо секретного ведення та зберігання документації¹⁵⁷.

Наказ міністра оборони СРСР і міністра ВССО СРСР № 172/566 від 17 липня 1969 р. ввів у дію «Інструкцію про порядок забезпечення (військово-морських) кафедр, циклів і відділень військової підготовки цивільних вищих і середніх навчальних закладів навчальною зброєю, боєприпасами, військовою технікою, автотранспортом, військово-навчальним майном і організації зберігання, експлуатації, ремонту та обліку»¹⁵⁸, відповідно до якої комплектували військові кафедри необхідною літературою, методичними розробками, військовою технікою та макетами.

Зміни у системі вишколу офіцерів запасу розпочались від 1983 р., коли було перевидане «Положення про військові кафедри навчальних закладів» та «Програма військової підготовки офіцерів запасу з числа студентів навчальних

---

¹⁵⁶ Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов... С. 205.

¹⁵⁷ Инструкция по организации и проведению учебного процесса на военных кафедрах учебных заведений. Москва: Военное издательство, 1985. С. 1–92.

¹⁵⁸ Приказ Министра обороны СССР и Министра высшего и среднего специального образования СССР № 172/566 от 17.07.1969 г. Инструкция о порядке обеспечения военных (военно-морских) кафедр, циклов и отделений военной подготовки гражданских высших и средних специальных учебных заведений учебным вооружением, боеприпасами, военной техникой, автотранспортом, военно-учебным имуществом и организации их хранения, эксплуатации, ремонта и учета. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Не вказ. Арк. 1–15.

закладів», що затвердив наказ МО і МВССО СРСР № 080/60¹⁵⁹. А в 1985 р. перевидали «Інструкцію з організації та проведення навчального процесу на військових кафедрах навчальних закладів¹⁶⁰», відповідно до якої основоположними документами для організації навчального процесу з військової підготовки студентів було «Положення про військову підготовку студентів (курсантів) вищих і учнів (курсантів) середніх спеціальних навчальних закладів за програмою офіцер запасу», затверджене постановою ЦК КПРС і РМ СРСР від 12 січня 1983 р. № 45-19. Тепер на військову підготовку студентів виділяли: 450 годин для командних та політичних профілів і 400 годин – для інженерних¹⁶¹. Ці документи були основоположними в подальшій організації діяльності військових кафедр та військової підготовки студентів. Загальний рівень підготовки офіцерів запасу прирівнювався до рівня підготовки офіцерів-випускників військових навчальних закладів, однак матеріальні затрати держави на підготовку одного офіцера запасу були в 4–5 разів нижчі, ніж на підготовку кадрового офіцера у військовому навчальному закладі¹⁶².

Указ Президії ВР СРСР №3535-х від 17 грудня 1980 р. «Про внесення змін і доповнень в закон СРСР «Про всезагальну військову повинність» змінив умови відстрочки від несення дійсної військової служби для студентів денної форми навчання вищих навчальних закладів. Відстрочка надавалась лише студентам денної форми навчання вибраних ВНЗ, які входили у «перелік», та де функціонувала військова кафедра¹⁶³. Однак цей «перелік» ніколи не публікувався, а відповідно до прийнятої опісля ухвали Політбюро ЦК КПРС від

---

¹⁵⁹Судебные и нормативные акты РФ. Решение от 21 сентября 2011 г. *Советский районный суд г. Томска*. URL: <https://sudact.ru/regular/doc/PVhfHebCUtm3/> (дата звернення: 11.07.2021).

¹⁶⁰История института военно-технического образования. Сайт Института военно-технического образования. URL: <http://ivto.omgtu.ru/%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F/> (дата звернення: 30.06.2021).

¹⁶¹Макипов А. С. Военная подготовка по программе офицеров запаса: история зарождения и развитие... С. 256–261.

¹⁶² Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов... С. 205.

¹⁶³ О внесении изменений и дополнений в Закон СССР: «О всеобщей воинской обязанности»: указ Президиума ВС СССР от 17.12.1980 г. № 3535-х. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_10562.htm (дата звернення: 20.02.2021).

1 січня 1984 р., студентам, що вступили до ВНЗ, взагалі призупинялась можливість отримати відстрочку від несення строкової служби¹⁶⁴. На практиці, починаючи від 1984 р., студенти стаціонару призивались на службу після закінчення першого чи другого курсу. На це вплинули демографічна криза та серйозне зменшення чоловіків призовного віку на межі 1970–1980-х рр., а також розв'язана Радянським Союзом у 1979 р. війна в Афганістані¹⁶⁵.

Від другої половини 1980-х рр. в країні наростають антимилітарні настрої суспільства, спричинені затяжною війною, спадом економіки та, врешті, можливістю, яку надала політика гласності. У зв'язку із масовими акціями протесту молоді, що прокотились по Радянському Союзу, Президія ВР СРСР 10 квітня 1989 р. видала указ, відповідно до якого студенти денної форми навчання вищих навчальних закладів отримали відстрочку від призову¹⁶⁶. Однак, це положення не поширювалось на студентів, яких призвали в армію та флот до 1 січня 1989 р¹⁶⁷. Для студентів вишів, що навчались на військових кафедрах, відстрочка від військової служби була рівнозначною звільненню від дійсної служби¹⁶⁸. Однак, якщо випускники ВНЗ отримали, так звану, «дефіцитну» військову спеціальність, якої не вистачало в армії, їх могли призвати в армію на офіцерську посаду¹⁶⁹. Логічним продовженням указу стала постанова ВР СРСР від 11 липня 1989 р. «Про звільнення з дійсної військової служби окремих категорій військовослужбовців строкової служби», відповідно до якої від серпня-вересня 1989 р. студенти-денники, що були призвані впродовж 1986–1988 рр. та перебували на службі, отримали можливість продовжити навчання у виші¹⁷⁰. Щоб повернути студентів з армії, Державний

---

¹⁶⁴Градосельский В. Комплектование Вооруженных Сил СССР в 1970–1980-е годы. *Военно-исторический журнал*. 2005. № 9. (сентябрь). С. 19.

¹⁶⁵ Там само.

¹⁶⁶ О внесении изменений в Закон СССР «О всеобщей военной обязанности»: указ Президиума ВС СССР от 10.04.1989 г. № 10290-XI. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_15552.htm (дата звернення: 20.02.2020).

¹⁶⁷ Макушин Р. Как будет проходить призыв. *Красная звезда*. 1989. 11 апреля. (№ 82). С. 1.

¹⁶⁸ Кто получит отсрочку от призыва. *Красная звезда*. 1989. 31 марта. (№ 73). С. 1.

¹⁶⁹ Макушин Р. Как будет проходить призыв... С. 1.

¹⁷⁰ Об увольнении с действительной военной службы отдельных категорий военнослужащих срочной службы: постановление Верховного Совета СССР от 11.07.1989 г. URL: http://www.balagurov.com/misc/politeh/artefacts/postanovlenie_vs_ssr_1989_07_11.php (дата звернення: 20.02.2021).

комітет народної освіти СРСР видав наказ № 593 від 18 липня 1989 р. «Про заходи щодо організації навчального процесу для студентів, звільнених з дійсної військової служби», за яким ректорам вищів наказувалось надати таким студентам стипендії, незважаючи на їхню успішність у навчанні на момент призову в армію¹⁷¹. Вже наприкінці 1989 р., відповідно до рішення Міністерства оборони СРСР і Державного військового комітету СРСР з освіти, ректори вищих навчальних закладів могли не залучати до військового навчання студентів, що раніше пройшли службу в армії¹⁷².

У листопаді 1989 р. делегати Всесоюзного студентського форуму прийняли резолюцію «Про перебудову у сфері військової підготовки студентів цивільних вищих навчальних закладів держави», в якій вимагали дозволити студентам навчатись за програмою підготовки офіцера запасу на добровільних умовах, за обліковою спеціальністю, наближеною до цивільного фаху, матеріально заохочувати студентів, а також докорінно покращити матеріальну базу кафедр сучасною технікою, скасувати політичні заняття тощо¹⁷³. Майже всі умови студентів були враховані: на основі цієї резолюції РМ СРСР ухвалила постанову № 880 від 31 серпня 1990 р. «Про затвердження Положення про військове навчання студентів (курсантів) за програмами навчання офіцерів запасу і переліку вищих навчальних закладів, у яких встановлюється військова підготовка студентів (курсантів) за програмою офіцерів запасу», що закріпила принцип добровільного навчання студентів на військовій кафедрі, із врахуванням їхньої цивільної спеціальності. Військова підготовка проводилась у вишах, що входили у затверджений РМ СРСР перелік. В окремих навчальних закладах військову підготовку вводили, а в інших могли навпаки, скасувати. У переліку вищих навчальних закладів, в котрих від 1990 р. залишилась військова

---

¹⁷¹ О мерах по организации учебного процесса для студентов, уволенных с действительной военной службы: приказ Государственного комитета СССР по народному образованию от 18.07.1989 г. № 593. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_15780.htm (дата звернення: 21.02.2021).

¹⁷² Студент и военная кафедра. *Красная звезда*. 1989. 8 декабря. (№ 281). С. 2.

¹⁷³ Змеев В. А. Зачем студенту военная кафедра? *Социс*. 1992. (№ 10). С. 103.

підготовка студентів Львова входили: Університет, Лісотехнічний, Політехнічний та Медичний інститути¹⁷⁴.

На військову кафедру зараховувати лише за особистою заявою студента, за якою підписували контракт між студентом та МО СРСР. Студентів, які систематично прогулювали заняття на військовій кафедрі відтоді не відраховували, а лише, за поданням начальника військової кафедри, відсторонювали від занять на військовій кафедрі. Студенти, які успішно навчались на військовій кафедрі та перед цим пройшли службу у військах – отримували 25 % надбавки до стипендії, та 15 % надбавки, тим, хто не пройшов служби¹⁷⁵. Однак, матеріальний стимул студентам надавали за рішенням ректорів та сплачували навчальні заклади зі стипендіального фонду¹⁷⁶.

Частково змінили зміст програм, зокрема, замість курсу партійно-політичної роботи ввели виховну¹⁷⁷. Стимулювалась навчально-дослідницька діяльність, зміцнення науково-педагогічної роботи військових кафедр. Залишався незмінним пункт про те, що оцінки з іспитів з військової підготовки враховувався студентові на рівні із оцінками, отриманих на іспитах зі спеціальності. Також, після теоретичного курсу на військовій кафедрі, студенти проходили навчальні збори у війську терміном 30 днів, від яких могли звільнити лише за станом здоров'я, однак, таких студентів не допускали до здачі державного іспиту, а відтак, не атестували на офіцерів запасу¹⁷⁸.

***

Отже, система військової підготовки студентів цивільних вищих навчальних закладів пройшла довгий період формування та вдосконалення. У

---

¹⁷⁴ Об утверждении положения о военной подготовке студентов (курсантов) высших учебных заведений по программе офицеров запаса и перечня высших учебных заведений, в которых устанавливается военная подготовка студентов (курсантов) по программе офицеров запаса: постановление СМ СССР от 31.08.1990 г. № 880. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_17124.htm (дата звернення: 21.02.2021).

¹⁷⁵ Там само.

¹⁷⁶ Студент и военная кафедра. *Красная звезда*. 1989. 8 декабря. (№ 281). С. 2.

¹⁷⁷ Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов... С. 205.

¹⁷⁸ Об утверждении положения о военной подготовке студентов (курсантов) высших учебных заведений по программе офицеров запаса и перечня высших учебных заведений, в которых устанавливается военная подготовка студентов (курсантов) по программе офицеров запаса: постановление СМ СССР от 31.08.1990 г. № 880. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_17124.htm (дата звернення: 21.02.2021).

Львові становлення військової освіти розпочалося з моменту відновлення радянської влади, у 1944 році. Якщо після завершення німецько-радянської війни відчувалась потреба у середньому командному складі армії, то до кінця 1950-х років, із переходом на технічну переоснащеність армії, а також через зовнішньополітичні аспекти, чисельність військових переглядалась. Відтак, військова реформа початку 1960-х рр. зі скорочення армії, призвела до ліквідації значної кількості військових кафедр цивільних вишів.

Новий етап розвитку військової освіти при ВНЗ стартував після ухвалення в 1967 р. закону «Про всезагальну військову повинність», який із певними поправками діяв до розпаду СРСР. Відповідно до нього, студенти вишів проходили військову підготовку, а завершивши навчання, могли призиватись в армію на офіцерську посаду. Ці заходи значно покращили рівень військового вишколу при вишах та, відповідно, збільшили чисельність та практичну навченість резервістів.

Упродовж 1980-х рр. спостерігаємо призов студентів у ряди армії, незважаючи на здобування ними вищої освіти та існування при вишах військових кафедр. Роки призову студентів співпали із воєнними діями в Афганістані та суспільно-політичними реформами в державі, що породило в кінці 1980-х рр. молодіжні акції проти армії та військового навчання, які вплинули на реформування військової освіти.

2.2. Становлення системи військової освіти на базі вишів Львова.

Відновлення вищих навчальних закладів Львова розпочалось після повернення радянських окупантів, влітку 1944 р. Тоді роботу відновили: Львівський університет, Політехнічний, Медичний та Ветеринарний інститути (від 1949 р. – Львівський зооветеринарний інститут¹⁷⁹), Інститут радянської торгівлі (після реорганізації у 1947 р. – Львівський торговельно-економічний

---

¹⁷⁹ Історична довідка Львівського зооветеринарного інституту. ДАЛО. Ф. Р-5. Оп. Канцелярія. Спр. Арк. 2.

інститут¹⁸⁰), Учительський (об'єднаний із Педагогічним, а в 1955–1956 н. р – ліквідований¹⁸¹) та Педагогічний (розформований і переведений в Дрогобич у грудні 1959 р.¹⁸²) інститути¹⁸³ та Львівська консерваторія¹⁸⁴.

Упродовж 1945 р. сформувались Лісотехнічний¹⁸⁵ та Поліграфічний інститути¹⁸⁶. Від 1945¹⁸⁷ до 1949 рр. діяв Технологічний інститут¹⁸⁸. Упродовж 1946 р. засновано Інститут фізичної культури¹⁸⁹ та Інститут прикладного і декоративного мистецтва¹⁹⁰. У січні 1947 р. від Політехнічного інституту відокремились сільськогосподарський та лісогосподарський факультети, з яких сформувався Сільськогосподарський інститут¹⁹¹. До 1952 р. кількість вишів зменшилась до 12, що було зумовлено оптимізацією спеціальностей.

Упродовж 1944–1946 рр. на окупованих територіях Західної України радянське керівництво створювало не лише цивільні та адміністративні органи влади, але й військові структури. Упродовж 1944–1945 рр. виникли Львівський (на базі управління військ 31-ї армії) з центром у Львові та Прикарпатський (на базі Четвертого Українського фронту) з центром у Чернівцях, військові округи¹⁹². Постановою РМ СРСР від 3 травня 1946 р. їх об'єднали в єдиний Прикарпатський ВО із центром у м. Львові. У його склад увійшли всі війська,

---

¹⁸⁰ Об образовании Львовского торгово-экономического института: приказ по Министерству высшего образования СССР от 20.08.1947 г. № 1224. Сайт Львівського торговельно-економічного університету. URL: <http://www.lute.lviv.ua/universitet/history/> (дата звернення: 03.03.2021).

¹⁸¹ Архівний опис № 1. Справи постійного зберігання за 1940–1941, 1944–1960 рр. ДАЛО. Ф. Р-7. Спр. Арк. 5.

¹⁸² Там само. Арк. 5.

¹⁸³ Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали: у 3 т./ НАН України. Інститут українознавства ім. І. І. Крип'якевича. Київ: Наукова думка, 1995. Т. 1: 1939–1953/ Ред. кол.: Ю. Сливка (відп. ред.), Т. Галайчак, О. Луцький. С. 219.

¹⁸⁴ Генега Р. Львів: нові міщани, студенти та режим 1944–1953 рр... С. 109.

¹⁸⁵ Постановления Советов Народных Комиссаров СССР и УССР об организации Львовского лесотехнического института (15.01–12.07.1945 г.). ДАЛО. Ф. Р-2053. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1.

¹⁸⁶ Справки, информации работников отдела и сектора о состоянии учебного и идейно-воспитательного процесса в школах, высших, и средних специальных учебных заведениях. ДАЛО. Фонд П-3, Оп. 1. Спр. 577. Арк. 79.

¹⁸⁷ Історія кафедри хімічної технології силікатів. Сайт Національного університету «Львівська Політехніка». URL: <https://rnu.ua/hts/istoriia-kafedry> (дата звернення: 05.03.2021).

¹⁸⁸ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. ДАЛО. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 22.

¹⁸⁹ Приказы по институту (копии) (10.06.1946–02.01.1947). Архів ЛДУФК ім. І. Боберського. Ф. Р-2070. Оп. Канцелярія. Спр. Арк. 1.

¹⁹⁰ Соціалістична культура Львівщини: збірник архівних матеріалів / упоряд. О. К. Зубань, С. В. Ігнатюнок, К. С. Корнєєва, П. П. Панченко, Н. О. Якименко. Львів: Каменярь, 1964. С. 63.

¹⁹¹ Накази по інституту (№1–149) (15.01.1947–31.07.1947). Архів ЛНАУ. Ф. Р-1917. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 2–9.

¹⁹² Краснознаменный Прикарпатский.... С. 68.

військові заклади освіти, бази, склади на території Волинської, Рівненської, Житомирської, Вінницької, Хмельницької, Тернопільської, Львівської, Станіславської (від 1962 р. Івано-Франківської¹⁹³), Чернівецької і Закарпатської областей¹⁹⁴. При штабі округу сформували Управління позавійськової підготовки, що відповідало за навчання студентів на військових кафедрах.

Військові кафедри в цивільних вишах Львова формувались від початку функціонування закладів. Військову кафедру Львівського університету організували у вересні 1944 р. Вона розпочала роботу від другого семестру 1944–1945 н. р., що було зумовлено комплектацією кафедри військовим складом та матеріальною безпекою¹⁹⁵. У складі Політехнічного інституту військова кафедра остаточно сформувалась до 1 листопада 1944 р.¹⁹⁶ Кафедра військової підготовки Медичного інституту діяла від вересня 1944 р.¹⁹⁷ На 1945 р. військові кафедри існували у Торговельно-економічному*, Ветеринарному, Лісотехнічному, Поліграфічному (1945–1947¹⁹⁸, 1956–1961¹⁹⁹), Педагогічному (1945–1947), Технологічному (до 1949 р.²⁰⁰) інститутах, Інституті фізичної культури²⁰¹, Інституті прикладного і декоративного мистецтва та Держконсерваторії²⁰². Військова кафедра Сільськогосподарського

---

¹⁹³ Про перейменування міста Станіслава і Станіславської області: указ Президії Верховної Ради УРСР від 9.11.1962 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565%D0%B0-06#Text> (дата звернення: 03.03.2021).

¹⁹⁴ Краснознаменный Прикарпатский... С. 70.

¹⁹⁵ Звіт про роботу кафедри за I і II семестри 1945–1946 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 11. Арк. 5.

¹⁹⁶ Приказы по институту (№ 1–167) (4 августа 1944–30 декабря 1944 г.). *Архив НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 2. Арк. 65.

¹⁹⁷ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.... С. 7.

* На той момент – Інститут радянської торгівлі.

¹⁹⁸ Історична довідка Українського поліграфічного інституту. *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 1. Спр. Арк. 3.

¹⁹⁹ Історична довідка Українського поліграфічного інституту. *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 1. Спр. Арк. 6.

²⁰⁰ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 22.

²⁰¹ Там само. Арк. 22.

²⁰² Справки, докладные записки, ведомости работников отдела, вузов, техникумов, отделов народного образования о восстановлении и работе высших средних специальных учебных заведений, общеобразовательных школ, контингенте и ходе набора студентов, составе профессорско-преподавательских и учительских кадров, охвате детей учебой. Планы работы отдела и др. (1.01.1945–30.12.1945). *ДАЛО*. Фонд П-3. Оп. 1. Спр. 322. Арк. 6–9.

інституту сформувалась упродовж серпня-грудня 1946 р.²⁰³ і почала свою роботу в січні 1947 р.²⁰⁴ від моменту діяльності інституту.

Уже в 1947 р. в педагогічних інститутах та вишах, що підпорядковувались Міністерству культури СРСР, ліквідувалось військове навчання. У цей перелік потрапили Педагогічний і учительський, Поліграфічний інститут, Держконсерваторія та Інститут прикладного і декоративного мистецтва²⁰⁵, де завершувалось військове навчання до 10 листопада 1947 р.²⁰⁶. Влітку 1949 р. Технологічний інститут ліквідували та приєднали до Політехнічного²⁰⁷, розформувавши його військову кафедру²⁰⁸. Відтак, упродовж 1947–1961 рр. військові кафедри функціонували в 14 цивільних вишах території ПрикВО, з них – вісім у Львові.

У вересні 1956 р. відновили військове навчання студентів Поліграфічного інституту²⁰⁹, а також Інституту прикладного і декоративного мистецтва, оскільки у 1955 р. ці інститути перейшли в підпорядкування Міністерства вищої освіти СРСР²¹⁰, а отже, на них не поширювалась постанова РМ СРСР № 170 від 29 січня 1947 р.²¹¹.

У період реформування військової освіти, відповідно до постанови ЦК КПРС і РМ СРСР № 18-8 від 5 січня 1961 р., від 1 березня 1961 р. у низці львівських вишів ліквідували військове навчання²¹². Під дію постанови потрапили Ветеринарний²¹³, Торговельно-економічний,

²⁰³ Прикази по інституту (с № 184 по № 314). Т. 2. (29 мая – 31 августа 1946 г.). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 13. Арк. 140–141.

²⁰⁴ Накази по інституту (№1–149) (15.01.1947–31.07.1947). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 2–9.

²⁰⁵ Рішення Колегії, накази по Міністерству вищої освіти СРСР і Управлінню в справах вищої школи при РМ СРСР (8.02.–24.12.1947). *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 66.

²⁰⁶ Там само.

²⁰⁷ Прикази по інституту с № 211 по № 317 (1949 г.). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 32. Арк. 46.

²⁰⁸ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4, Оп. 1. Спр. 315. Арк. 22.

²⁰⁹ Протоколи засідання кафедри (15.09.1956–18.05.1957). *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 6. Спр. 35. Арк. 1.

²¹⁰ Історична довідка Українського поліграфічного інституту. *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Спр. Арк. 5.

²¹¹ Рішення Колегії, накази по Міністерству вищої освіти СРСР і Управлінню в справах вищої школи при РМ СРСР (8.02.–24.12.1947). *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 66.

²¹² Довідки, доповідні записки і листування з МВССО УРСР, облвиконком про стан і заходи по поліпшенню підготовки спеціалістів в інституті та підвищенню рівня комуністичного студентської молоді та ін. (1961 р.). *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 1. Спр. 73. Арк. 23–25.

²¹³ Накази по інституту (копії) (з № 1 по № 200) (2 січня – 26 квітня 1961 р.). *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 13 о/с. Спр. 141. Арк. 158–159.

Сільськогосподарський²¹⁴, Лісотехнічний, Поліграфічний²¹⁵ інститути, а також Інститут прикладного і декоративного мистецтва²¹⁶. Військові кафедри збереглись лише у Львівському університеті, Політехнічному та Медичному інститутах. Однак, відповідно до наказу міністра оборони СРСР і міністра ВССО СРСР № 15сс від 3 лютого 1961 р²¹⁷. військова кафедра Львівського університету переходила від 20 березня 1961 р. на єдиний профіль підготовки – політпрацівник спецпропаганди²¹⁸, яку проходили лише студенти факультету іноземних мов. Реформа зачепила і військово-медичну підготовку у Медичному інституті, де від кінця березня 1961 р. скасовувався загальновійськовий та тактичний вишкіл для студенток усіх факультетів та всіх курсів. Це вплинуло на скорочення штату військової кафедри²¹⁹.

Від липня 1962 р. у вишах запровадили обов'язкове вивчення ЦО²²⁰, відтак при військових кафедрах Університету та Політехнічного інституту організували окремий курс ЦО, тривалістю два семестри, який читали студентам всіх факультетів²²¹. У Медичному інституті курс ЦО спочатку викладали на військовій кафедрі, пізніше перевели на кафедру організації охорони здоров'я, однак, від середини 1960-х рр. курс читали викладачі військової кафедри²²². В інших інститутах (Сільськогосподарському, Торговельно-економічному) організовували окремі кафедри ЦО²²³, де працювали викладачі, розформованих військових кафедр²²⁴.

Ухвалення в 1967 р. закону «Про всезагальну військову повинність» вплинуло на те, що у вищі навчальні заклади повертали програму підготовки

---

²¹⁴ Біленко Нахим Борисович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 4. Арк. не вказ.

²¹⁵ Історична довідка Українського поліграфічного інституту. *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Спр. Арк. 6.

²¹⁶ Довідки, доповідні записки і листування з МВССО УРСР, об'єднанком про стан і заходи по поліпшенню підготовки спеціалістів в інституті та підвищенню рівня комуністичного студентської молоді та ін. (1961 р.). *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 1. Спр. 73. Арк. 23–25.

²¹⁷ Там само. Арк. 25.

²¹⁸ Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 303. Арк. 1.

²¹⁹ Прикази по інституту за 1-ю половину 1961 г. Том. № 1. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 344. Том. № 1. Арк. 163.

²²⁰ Звіт про роботу кафедри за 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 419. Арк. 1.

²²¹ Там само.

²²² Прикази по інституту (3 января – 14 марта 1966 г.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 203. Арк. 65.

²²³ Протоколи методических совещаний кафедры (28.08.1963 г. – 22.06.1964 г.). *ДАЛО*. Ф. Р-184. Оп. 1. Спр. 677. Арк. 1.

²²⁴ Дмитрів Борис Іванович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 3.

офіцерів запасу та відновлювали військові кафедри. Вже від 1967 р. військова кафедра Університету повернулась до навчання студентів всіх факультетів за програмою офіцерів запасу²²⁵. Впродовж наступних років військове навчання відновили в Сільськогосподарському та Лісотехнічному інститутах.

Діяльність військової кафедри Лісотехнічного інституту розпочалась в січні 1970 р. із організації офіцерського складу та оформлення військово-технічної бази²²⁶, а навчання розпочалось від 1970–1971 н. р. Військова кафедра Сільськогосподарського інституту відновила роботу від 1 січня 1971 р.²²⁷ та розпочала навчання студентів з другого семестру 1970–1971 н. р.²²⁸. Отже, протягом 1970-х – 1980-х рр. військову підготовку студентів проводили у п'яти вищих навчальних закладах Львова.

Від другої половини 1980-х рр. по Радянському Союзу покотились хвилі протестів та страйків студентів. Відтак, розпочалось реформування системи військового навчання. Зокрема на військовій кафедрі Львівського університету тривалість підготовки скоротили від шести до чотирьох семестрів²²⁹. Від 1990 р. у вишах Львова вводився добровільний принцип проходження військової підготовки та впроваджувався матеріальний стимул для студентів, що навчалися на військових кафедрах²³⁰. Анонсувалось, що у Львові військові кафедри залишаться лише при Львівському університеті, Медичному, Політехнічному та Лісотехнічному інститутах²³¹, однак кафедра Сільськогосподарського інституту і надалі продовжувала роботу.

---

²²⁵ План і звіт про роботу кафедри за 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 33.

²²⁶ Прикази по личному составу (сотрудники) Т. 1. (4 января – 13 мая 1970 г.). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1-л. Спр. 311. Арк. 18.

²²⁷ Накази інституту по особовому складу з №1/ВК по №63/ВК (06.01.1971–28.07.1971). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 22 о/с. Спр. 154. Арк. 1–2.

²²⁸ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 2.

²²⁹ Миронюк К. І. Пам'ятати про обов'язок. *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.

²³⁰ Накази по інституту № 1304–1433 (5 листопада – 30 листопада 1990 р.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1 Спр. Арк. 77.

²³¹ Об утверждении положения о военной подготовке студентов (курсантов) высших учебных заведений по программе офицеров запаса и перечня высших учебных заведений, в которых устанавливается военная подготовка студентов (курсантов) по программе офицеров запаса: постановление СМ СССР от 31.08.1990 г. № 880. Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_17124.htm (дата звернення: 21.02.2021).

З проголошенням Акту Незалежності України, весь військовий потенціал колишньої союзної республіки залишався за нею. Тоді ж розпочалось скорочення та ліквідація військових кафедр цивільних вишів, а військовики могли добровільно прийняти військову присягу на вірність українському народу і перейти в лави ЗСУ, або відбутися на історичну батьківщину²³².

У Львові після 1991 р. продовжила свою діяльність лише військова кафедра Львівського медичного інституту²³³, тоді як решту кафедр ВНЗ у перші роки незалежності ліквідували. Розформування військових кафедр цивільних вишів проводилось поступово. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 490 від 19 серпня 1992 р. «Про реформу системи військової освіти» ліквідували військові кафедри Сільськогосподарського (в 1992 р.) та Лісотехнічного (в 1993 р.) інститутів²³⁴. На базі військової кафедри Львівської політехніки упродовж 1992–1993 рр. організували Відділення військової підготовки²³⁵, яке почало роботу від 8 жовтня 1993 р.²³⁶. До нього увійшли реорганізована військова кафедра Політехнічного інституту, розформовані Львівське вище військове училище та військові кафедри Університету і Лісотехнічного інституту²³⁷. Туди ж перейшли працювати більшість офіцерів цих структур²³⁸. Тепер студенти вищих навчальних закладів Львова мали змогу за власним бажанням, окремо від здобуття цивільного фаху, навчатись за програмою підготовки офіцерів запасу.

***

---

²³² Директива № 150/2743 от 13 августа 1992 г. «О расформировании военных кафедр/циклов/ в высших/средних/ учебных заведениях в 1992 году. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Арк.1–3.

²³³ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 10.

²³⁴ Про реформу системи військової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.1992 р. № 490. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.01.2021).

²³⁵ Там само.

²³⁶ Накази начальника відділення військової підготовки по стройовій частині № 1–34 (08.10.1993–17.11.1993). *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 797. Оп. 44867. Спр. 1. Арк. 1–50.

²³⁷ Про реформу системи військової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.1992 р. № 490. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.01.2021).

²³⁸ Накази начальника відділення військової підготовки по стройовій частині № 1–34 (08.10.1993–17.11.1993). *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 797. Оп. 44867. Спр. 1. Арк. 1–50.

У перші повоєнні роки на західноукраїнських землях відбулось становлення радянської системи вищої освіти, що передбачала мілітарну складову: одночасно із фахом, студенти отримували військову спеціальність та звання офіцера запасу. Радянська влада поширювала на приєднану територію свою військову систему, організувавши Прикарпатський військовий округ, якому підпорядковувалась уся військова сфера регіону. Впродовж 1944–1946 рр. відновили свою роботу вищі навчальні заклади, сформовано низку нових інститутів. При вишах формували військові кафедри, що підпорядковувались і цивільним, і військовим відомствам. Протягом 1944–1961 рр. військова підготовка студентів була обов'язковою складовою навчання у вишах. Від 1960-х рр., в ході військових реформ в СРСР щодо скорочення резерву армії, у низці ВНЗ Львова підготовку офіцерів запасу скасували, а військові кафедри залишились лише в Університеті, Політехнічному та Медичному інститутах. Від початку 1970-х рр., і до розпаду Радянського Союзу, військове навчання проходили і студенти Сільськогосподарського та Лісотехнічного інститутів. Від кінця 1980-х рр. в часі політичної та соціально-економічної кризи, спостерігається падіння авторитету ЗС СРСР у суспільстві, що переростає в молодіжні антимилітарні страйки та саботажі студентами військових кафедр. Суспільні рухи вплинули на реформування системи військової підготовки та призвели до того, що влада переглянула не лише навчальні програми, але і доцільність обов'язкового військового вишколу, а відтак, зменшила чисельність військових кафедр при вишах СРСР.

РОЗДІЛ 3

ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКЛАДАЧІВ ВІЙСЬКОВИХ КАФЕДР ЛЬВІВСЬКИХ ВИШІВ

3.1. Офіцерський та викладацький склад військової кафедри Львівського університету.

Комплектація військових кафедр ВНЗ особовим складом відбувалась за достатньо складною схемою: офіцерів, що були підпорядковані військовому округові, скеровували за приписом на військову кафедру спільним наказом командувача відповідного до профілю офіцера військ ЗС СРСР та міністра, якому був підзвітний навчальний заклад, і лише після цього адміністрації вишів готували наказ на зарахування викладача військової кафедри.

Для детального огляду та студії над викладацьким складом військової кафедри Університету, поділено історію кафедри на три умовні періоди: 1) період становлення кафедри (1944–1961); 2) перехід на єдиний профіль підготовки – «політпрацівник спецпропаганди» (1961–1966); 3) відновлення багатoproфільності, активний розвиток військової кафедри (1967–1991).

Станом на 1945 р. на військову кафедру прийнято 16 викладачів. Виконувачем обов'язків начальника кафедри упродовж листопада 1944 – лютого 1945 рр. призначили полковника Сергія Івановича Жилкіна, росіянина, 1900 р. н²³⁹., що здобув освіту в Академії зв'язку м. Одеси за спеціальністю інженера-радиста²⁴⁰. Оскільки кафедра потребувала фахового керівництва, вже від лютого 1945 р. начальником став генерал-майор артилерії* Петро Петрович Воробйов²⁴¹ (Додаток 2). За національністю росіянин, народився в 1895 р. в

²³⁹ Жилкін Сергій Іванович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 2439. Арк. 1.

²⁴⁰ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу, списки викладацького і начальничо-допоміжного персоналу на 1944–1945 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 1. Арк. 7.

* До початку німецько-радянської війни у 1940 р. отримав рангу генерал-майора артилерії (О присвоении воинских званий высшему начальствующему составу Красной Армии: постановление СНК СССР от 4.06.1940 г. № 945. *Викитека*. URL: https://ru.wikisource.org/w/index.php?title=%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%A1%D0%9D%D0%9A_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_%D0%BE%D1%82_4.06.1940_%E2%84%96_945&oldid=1008217 (дата звернення: 20.10.2019).

²⁴¹ Книга наказів ректора за 1945–1946 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 6. Спр. 3. Арк. не вказ.

Москві. Освіту здобув в Олександрівському військовому училищі за спеціальністю офіцер-артилерист та пройшов академічні курси при Артилерійській академії вищого командного складу. Перед війною очолював Одеське та Ленінградське артилерійські училища²⁴². Під час Другої світової війни був начальником гарнізону м. Одеси, в складі 126 стрілецької дивізії Четвертого Українського фронту²⁴³. Очолював військову кафедру до 1955 р., фактично він її сформував, а за час його керівництва, як він сам підкреслював: «кафедра була найкращою в окрузі»²⁴⁴.

Упродовж 1940-х рр. на військовій кафедрі працювало 14 осіб: начальник навчальної частини, доцент, гв. полковник О. К. Карпов, четверо старших викладачів, та вісім викладачів²⁴⁵. Упродовж 1946–1948 рр. на кафедрі прийняли нових 12 викладачів²⁴⁶, проте кількість ставок залишилась сталою.

Одним із «фундаторів», що відіграли важливу роль у процесі становлення військової кафедри, був полковник Олександр Михайлович Барановський, що народився 1907 р. в с. Новодвірці, Бобруйської області, Білоруської РСР. За національністю – білорус. Здобув освіту в Першому Київському артилерійському училищі²⁴⁷, бойовий офіцер-артилерист. У серпні 1945 р. очолив відділ кадрів Управління командувача артилерії ПрикВО²⁴⁸. Цікаво, що у вересні 1946 р., на цій же посаді, він отримав сувору догану за самовільні звільнення офіцерів без «доповідної». Від 1947 р. став начальником навчальної частини кафедри університету²⁴⁹, часто виконував обов'язки начальника кафедри на час відряджень чи відпусток П. П. Воробйова.

Доволі неоднозначною фігурою кафедри був полковник Леонід Сергійович Устимович. Він народився 1906 р. в місті Кушка (тепер –

---

²⁴² Воробйов Петро Петрович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 4254. Арк. 1.

²⁴³ Там само. Арк. 36.

²⁴⁴ Там само. Арк. 70.

²⁴⁵ Звіт про роботу кафедри на I і II семестр 1945–1946 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 11. Арк. 1.

²⁴⁶ Штатні формуляри і контрольний список професорсько-викладацького і навчально-допоміжного персоналу університету на 1945–1949 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 29. Арк. не вказ.

²⁴⁷ Барановський Олександр Михайлович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 4225. Арк. 3.

²⁴⁸ Штатні формуляри і контрольний список професорсько-викладацького і навчально-допоміжного персоналу університету на 1948–1949 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 30. Арк. 4.

²⁴⁹ Там само.

Серхетабат) Туркменської РСР, росіянин. Закінчив Військове училище в Ташкенті²⁵⁰. Працював начальником Другого відділу Штабу артилерії ПрикВО. Від 1948 р. полковник Л. С. Устимович працював викладачем на військовій кафедрі²⁵¹, а впродовж 1949–1950 н. р. на період переведення П. П. Воробйова у розпорядження ПрикВО, виконував обов'язки начальника²⁵². З іменем Устимовича пов'язаний скандал, нібито він, користуючись моментом, намагався узурпувати посаду начальника кафедри²⁵³. Внутрішнє розслідування провини полковника Устимовича не довело, утім, за кілька місяців його звільнили з роботи²⁵⁴, попри те, що в 1949 р. він отримав визнання найкращого викладача серед офіцерів військових кафедр вишів ПрикВО²⁵⁵.

У першій половині 1950-х рр. на військовій кафедрі працювало лише 10 осіб: начальник П. П. Воробйов, начальник навчальної частини О. М. Барановський, два старші викладачі та шестеро викладачів^{256***}. До реформування військової кафедри у 1961 р. чисельність викладацького складу майже не змінювалась. Так, у 1957–1958 н. р. на кафедрі працювали 12 осіб²⁵⁷, а в наступному навчальному році – 13²⁵⁸.

Упродовж 1956–1960 рр. кафедру очолював генерал-майор артилерії Олексій Миколайович Ареф'єв (*Додаток 3*). Народився 1904 р. у Вільнюсі²⁵⁹, росіянин, бойовий офіцер, здобув освіту у Сумському артилерійському училищі та Військовій академії ім. М. Фрунзе у Москві²⁶⁰. До скерування у

²⁵⁰ Устимович Леонід Сергійович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 2442. Арк. 5.

²⁵¹ Там само. Арк. 7.

²⁵² Воробйов Петро Петрович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 4254. Арк. 27.

²⁵³ Устимович Леонід Сергійович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 2442. Арк. 17–18.

²⁵⁴ Там само.

²⁵⁵ Підсумкова доповідь про результати марксистсько-ленінської підготовки офіцерів військових кафедр і військової підготовки студентів вишів ПрикВО за 1948–1949 н. р. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 66.

²⁵⁶ Воробйов Петро Петрович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 4254. Арк. 51–52.

*** Деякі дані отримані з наказу ректора № 718 від 22.09.1952 р. Іншої інформації про особовий склад кафедри не виявлено. (Книга наказів ректора за 1952 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 6.).

²⁵⁷ Штатний формуляр професорсько-викладацького персоналу на 1957–1958 н. р. (другий екземпляр). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 143. Арк. 102.

²⁵⁸ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1958–1959 н. р. (другий екземпляр). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 161. Арк. 105–107.

²⁵⁹ Генерал-майор артилерії Ареф'єв Алексей Николаевич. *Форум випускників Сумського ВАКУ*. URL: <http://svaku.ru/forum/showthread.php?t=3570> (дата звернення: 27.05.2021).

²⁶⁰ Штатний формуляр професорсько-викладацького персоналу на 1957–1958 н. р. (другий екземпляр). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 143. Арк. 102.

Львівський університет працював в Головному управлінні кадрів МО СРСР²⁶¹. У 1960 р. посаду начальника кафедри зайняв полковник Анатолій Олександрович Гончаров²⁶², яку заступав до скорочення кафедри у 1961 р. Росіянин, 1921 р. н., закінчив ВА ім. М. Фрунзе²⁶³.

Із перелічених за перший період діяльності кафедри 52 осіб, за гендерним поділом абсолютну більшість складали чоловіки – 51 особа, і лише одна жінка, при тому, вона не мала офіцерського звання і викладала медичну підготовку. За національним складом: 29 росіян, 11 українців, троє євреїв, два білоруси та один вірменин. У переважній більшості викладачі були членами ВКП (б)/КПРС – 41 особа, лише п'ятеро були безпартійними. Середній вік прибуття на посаду викладача кафедри університету становив приблизно 41 рік. Більшість викладачів мали закінчену вищу освіту: вищу військову освіту здобули 28 осіб, вищу спеціальну чи медичну освіту здобули 16 осіб, із середньою військовою освітою був лише один викладач, і двоє мали середню спеціальну освіту. Закономірним було явище, що при перебуванні на службі у Львові, викладачі та, передовсім, начальники кафедри отримували житло у центральній частині міста та перевозили сюди свою сім'ю²⁶⁴.

Скорочення чисельності ЗС СРСР вплинуло й на військову кафедру Університету, яка перейшла на єдиний профіль підготовки – офіцерів-перекладачів, де готували лише студентів факультету іноземних мов²⁶⁵, що значно скоротило викладацький склад та чисельність офіцерів запасу. На кафедрі продовжували навчати медичних сестер²⁶⁶, а від 1962 р. викладачі читали на всіх факультетах курс ЦО²⁶⁷.

---

²⁶¹ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1959–1960 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр 173. Арк. 99.

²⁶² Там само. Арк. 102.

²⁶³ Там само. Арк. 100.

²⁶⁴ Воробйов Петро Петрович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 4254. Арк. 29 зв.; Устимович Леонід Сергійович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 2442. Арк. 5 зв.; ²⁶⁴ Барановський Олександр Михайлович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 4225. Арк. 5 зв.

²⁶⁵ Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 303. Арк. 8.

²⁶⁶ Звіт про роботу медичних сестер за 1961–1962 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 333. Арк. 3.

²⁶⁷ Звіт про роботу кафедри за 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 419. Арк. 1.

Перехід кафедри на новий профіль військового навчання впливав на підбір кадрів та керівництва. Передовсім ПрикВО скеровувало фахових офіцерів-перекладачів. У 1961 р. посаду начальника кафедри зайняв підполковник Степан Федорович Яловенко (*Додаток 4*), скерований з посади старшого інструктора відділу спецпропаганди Політуправління ПрикВО. Народився 1916 р. у м. Люботин Харківської обл., українець, закінчив із відзнакою Військовий інститут іноземних мов у Москві (кваліфікація – перекладач-референт з японської мови)²⁶⁸. Однак, не зважаючи на фаховість та досвід, вже у 1962 р. скерований на інше місце праці.

В наступні роки на кафедрі формується фаховий офіцерський склад. Від 1961 р. почали працювати: ст. викладач військового перекладу і курсу країнознавства з німецького відділення підполковник Олександр Борисович Павлов, 1923 р. н., росіянин; викладач спеціальних дисциплін майор Борис Миколайович Козлов²⁶⁹, 1926 р. н., росіянин²⁷⁰. Від серпня 1963 р. на кафедрі скерували викладача військового перекладу і курсу країнознавства з французького відділення підполковника Світлана Семеновича Слонинського, 1924 р. н., росіянина. В серпні 1964 р. на кафедрі почав працювати ст. викладач перекладу і курсу країнознавства з іспанського відділення підполковник Тимофій Тимофійович Мерзляков, 1921 р. н., росіянин²⁷¹. Всі перелічені викладачі отримали освіту у Військовому інституті іноземних мов у Москві.

Викладання курсу ЦО забезпечували два офіцери: начальник курсу ЦО підполковник запасу Іван Петрович Чистяков, який працював на кафедрі від 1959 р., 1919 р. н., росіянин за національністю; викладач ЦО від 1962 р. полковник запасу Петро Іванович Богданов, 1906 р. н., також росіянин²⁷². Обидва закінчили Військову академію хімічного захисту. Старшим викладачем медичної підготовки залишався Святослав Пантелеймонович Гайда, що

---

²⁶⁸ Яловенко Степан Федорович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 6795. Арк. 24.

²⁶⁹ Там само. Арк. 4.

²⁷⁰ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1964–1965 н. р. (другий екземпляр). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 247. Арк. не вказ.

²⁷¹ Доповідь про військову підготовку студентів за 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 420. Арк. 2.

²⁷² Там само. Арк. 3.

народився у Львові 1924 р., українець. Освіту отримав у Львівському медичному інституті, де й навчався в аспірантурі²⁷³. Працював на кафедрі упродовж 1960–1981 рр²⁷⁴. Медичну підготовку викладали також лікар О. С. Фатєєва та кілька викладачів з погодинною оплатою праці²⁷⁵

Упродовж 1962–1965 рр. кафедру очолював полковник Григорій Іванович Раков (*Додаток 5*), який народився 1914 р. в м. Кабачино Вологодської обл., росіянин. Здобув вищу освіту в Ленінградському університеті на філологічному факультеті (спеціальність – германістика). Навчався в аспірантурі, а пізніше в ад'юнктурі ВПА ім. В. І. Леніна та захистив кандидатську дисертацію²⁷⁶. Це був чи не єдиний викладач за весь період існування кафедри із вченим званням кандидата наук. До середини 1960-х рр. на кафедрі працювали 14 викладачів²⁷⁷. З'являються нові працівники – майор Б. А. Пономарьов, капітан В. В. Ратієв (у майбутньому – начальник військової кафедри ЛПП²⁷⁸), полковник А. С. Ковальчук, підполковники О. А. Зимін і В. Г. Козлов²⁷⁹.

Одною з ключових постатей у діяльності військової кафедри 1960-х рр. був полковник Микола Логвинович Грибов (*Додаток 6*), українець, закінчив артилерійське училище та Військову артилерійську командну академію. Працював викладачем, а від 1960 р. начальником навчальної частини кафедри. Періодично виконував обов'язки керівника на час відсутності начальників кафедри²⁸⁰. У 1968 р. очолив військову кафедру Чернівецького університету²⁸¹. Очевидно, що партійне керівництво держави не бачило на посаді начальника військової кафедри Львівського університету офіцера-українця.

---

²⁷³ Гайда Святослав Пантелеймонович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 2 о/с. Спр. 5641. Арк. 2.

²⁷⁴ Доповідь про військову підготовку студентів за 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 420. Арк. 3.; Гайда Святослав Пантелеймонович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 2 о/с. Спр. 5641. Арк. 17.

²⁷⁵ Звіт про роботу медичних сестер за 1961–1962 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 333. Арк. 3.

²⁷⁶ Раков Григорій Іванович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 8207. Арк. 26.

²⁷⁷ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1964–1965 н. р. (другий екземпляр). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 247. Арк. 24.

²⁷⁸ Штатний формуляр професорсько-преподавательського состава на 01.01.1982 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 1045. Арк. 48.

²⁷⁹ Там само. Арк. 24.

²⁸⁰ Грибов Микола Логвинович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 6891. Арк. 34.

²⁸¹ Історія військової кафедри Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича. *Сайт Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*. URL: <http://cyp.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/01history> (дата звернення: 11.07.2018).

У другому періоді діяльності кафедри працювало всього 16 осіб, з яких лише одна жінка. За національністю: 13 росіян і троє українців. Лише одна особа із 16 була безпартійна. Вищу військову освіту здобули 14 осіб, ще двоє мали вищу цивільну освіту. Середній вік прийому викладача на роботу у цей період становив 40 років.

Опісля прийняття в 1967 р. закону «Про всезагальну військову повинність»²⁸², на військовій кафедрі університету впровадили навчання офіцерів запасу для студентів всіх факультетів за різними профілями. Для підготовки великої чисельності студентів склад кафедри помітно збільшився. Тепер за окремий військовий цикл відповідала окрема частина офіцерів кафедри²⁸³. На кафедрі налічувалось 39 штатних та 25 викладачів з погодинною оплатою праці з навчання медичних сестер запасу. Всі викладачі мали вищу спеціальну або вищу військову освіту²⁸⁴. У цей період кафедра за своїм потенціалом, із розширеним викладацьким складом та достатньо великою кількістю навчальних приміщень, нагадувала невеликий факультет.

Упродовж 1965–1974 р. кафедру очолював полковник Сергій Петрович Князев (*Додаток 7*), росіянин, народився в 1920 р. в Саратовській області, був бойовим офіцером²⁸⁵. Освіту здобув у ВА ім. М. Фрунзе²⁸⁶.

На 1970-ті рр. в структурі кафедри виділяють посаду заступника начальника, яку заступив полковник Олександр Максимович Щербина, 1923 р. н²⁸⁷, українець, вищу освіту здобув у Військовій академії хімічного захисту²⁸⁸. Начальником навчальної частини кафедри у цей період був підполковник В. Т. Пономаренко²⁸⁹, а за цикли підготовки відповідали:

---

²⁸² О всеобщей военной обязанности: Закон СССР от 12.10.1967 г. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15381.htm> (дата звернення: 09.04.2020).

²⁸³ Плани і звіти про роботу кафедри за 1969–1970 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 529. Арк. 53.

²⁸⁴ Там само.

²⁸⁵ Раков Григорій Іванович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 8207. Арк. 27.

²⁸⁶ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1965–1966 н. р. (другий екземпляр). *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 261. Арк. 23.

²⁸⁷ Щербина Олександр Максимович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3 о/с. Спр. 3807. Арк. 3.

²⁸⁸ Там само, арк. 7.

²⁸⁹ Звіти про роботу кафедри за 1973–1974 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 79. Арк. 14.

полковник П. М. Голубченко (загальновійськової підготовки)²⁹⁰, підполковник Г. Л. Южанін (зенітної артилерії), підполковник О. Р. Кострикін (спецпідготовки), полковник Т. Т. Мерзляков (циклу офіцерів-перекладачів), полковник запасу В. М. Дубов (курсу ЦО та медичної підготовки). Всього на кафедрі налічувалось 42 викладачі²⁹¹.

Упродовж 1974–1979 рр. керівником кафедри був полковник Юрій Петрович Буренін (*Додаток 8*). Народився 1927 р., росіянин. Закінчив із відзнакою ВА ім. М. Фрунзе²⁹². У цей період на кафедрі працювало 45 осіб, з них: 21 ст. викладачів та 23 викладачів²⁹³.

Від 1979 р. посаду начальника кафедри займав полковник Кузьма Іванович Миронюк (*Додаток 9*), який народився 1939 р., с. Блиндешти, Молдавської РСР²⁹⁴. За національністю ідентифікує себе молдаванином²⁹⁵. Вищу освіту отримав в Казанському танковому училищі та у Військовій академії бронетанкових військ. Працював заступником командира та командиром танкового полку Середньоазійського ВО м. Актугай Талди-Курганської обл²⁹⁶. З посади начальника кафедри вийшов у запас 1990 р.²⁹⁷.

Станом на 1981–1982 н. р. на кафедрі продовжували працювати 45 осіб²⁹⁸, попри те, що прийняли 7 нових працівників²⁹⁹. На середину 1980-х рр. чисельність офіцерів кафедри зменшилась до 37 викладачів³⁰⁰, але й надалі спостерігається зміна кадрів. Упродовж 1986–1988 рр. відбулась серйозна

---

²⁹⁰ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з доктором історичних наук, професором кафедри міжнародних відносин, директором Інституту європейської інтеграції Львівського національного університету ім. І. Франка ЛНУ ім. Івана Франка Богданом Васильовичем Гудем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 20 квітня 2017 р. 1 с.

²⁹¹ Звіти про роботу кафедри за 1973–1974 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 79. Арк. 15–18.

²⁹² Буренін Юрій Петрович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 2 о/с. Спр. 3865. Арк. 28.

²⁹³ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1977–1978 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 49–60.

²⁹⁴ Миронюк Кузьма Іванович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3 о/с. Спр. 42. Арк. 7.

²⁹⁵ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з завідувачем кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Степаном Петровичем Качарабою]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 3 квітня 2017 р. 1 с.

²⁹⁶ Миронюк Кузьма Іванович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3 о/с. Спр. 42. Арк. 7.

²⁹⁷ Там само. Арк. 72.

²⁹⁸ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1981–1982 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 54–65.

²⁹⁹ Там само.

³⁰⁰ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1985–1986 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 26–30.

ротація: попри скорочення особового складу до 35 осіб³⁰¹, за два роки на кафедру прийняли 14 офіцерів³⁰². Посаду начальника навчальної частини кафедри заступив підполковник Юрій Іванович Воронін, росіянин, 1945 р. н., що здобув військову освіту в Артилерійському училищі м. Оренбурзі³⁰³ та у Військовій академії ППО в Києві³⁰⁴. Військова кафедра омолодилась, більшість нових працівників були бойовими офіцерами, учасниками війни в Афганістані.

На межі 1980-х–1990-х рр. у чисельність викладачів серйозно зменшилась через реформи у сфері військової освіти. У 1990 р. на кафедрі залишилось 32 викладачі, крім того, продовжувалась плинність кадрів, – на роботу прийняли трьох молодих офіцерів та направили нового начальника кафедри³⁰⁵. Від 1990 р. і до ліквідації кафедри у 1993 р.³⁰⁶ начальником військової кафедри був полковник Станіслав Володимирович Гаврилов³⁰⁷ (*Додаток 10*), українець, що народився 1947 р. в м. Краматорську. Із відзнакою закінчив Військову академію бронетанкових військ у Москві³⁰⁸. У часі розформування військової кафедри, його та ще 16 офіцерів, що залишились, перевели у Відділення військової підготовки Львівської політехніки³⁰⁹.

За третій, найбільш тривалий період роботи кафедри тут працювало 95 викладачів. З них, за гендерним поділом працювало 89 чоловіків та 6 жінок. За національністю: 50 росіян, 36 українців, чотири євреї, два молдавани, білорус та чуваш. Членами КПРС були 86 осіб. Вищу військову освіту мали 63 особи, вищу цивільну і медичну – 31 особа. Середній вік переходу на військову кафедру університету становив 39 років.

***

---

³⁰¹ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1985–1986 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 26–30..

³⁰² Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1986–1987н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 49–57.; Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1987–1988 н. р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 38–45

³⁰³ Воронін Юрій Іванович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3 о/с. Спр. 2337. Арк. 6.

³⁰⁴ Там само. Арк. 13.

³⁰⁵ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1990–1991 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 46–56.

³⁰⁶ Там само. Арк. 3.

³⁰⁷ Там само.

³⁰⁸ Гаврилов Станіслав Володимирович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3 о/с. Спр. 2339. Арк. 3.

³⁰⁹ Накази начальника відділення військової підготовки по стройовій частині. № 36–71 (18.11.1993–31.12.1993). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф.797. Оп. 44867. Спр. 2. Арк. 220.

Отже, підсумовуючи огляд професійних біографій начальників кафедри, слід зробити висновок, що із десяти начальників кафедри: сім були росіянами, один – молдаванин і лише двоє українці (*Додаток 12*). Єдиний українець – начальник кафедри у 1960-х рр. не пропрацював на посаді навіть року. Іншого начальника, українця, призначено на посаду вже в часі українського державотворення. Це засвідчує якого ідеологічного значення Львівському університету надавала радянська влада. Всі керівники кафедри мали вищу військову освіту, перші начальники кафедри були активними учасниками бойових дій в ході німецько-радянської війни. До того, як очолити кафедру, вони заступали керівні посади на попередніх місцях служби. Всі начальники були членами Комуністичної партії, а середній вік зайняття посади становив 45 років. Такий аналіз доводить, що для радянського керівництва важливою була система військової освіти в цивільних вишах і одні з кращих офіцерів повинні були стати в авангарді військового та ідейно-політичного виховання молоді.

Упродовж зазначеного хронологічного відтинку на кафедрі працювало загалом 160 осіб (*Додаток 11*). Офіцерський склад від початку існування кафедри підбирали відповідно до профілів навчання. Викладачі 1940–1950-х рр. та 1980-х рр. – це в основному бойові офіцери, що мали досвід Другої світової війни та війни в Афганістані. За допомогою просопографічного методу синтезовано образ викладача військової кафедри Львівського університету. Більшість викладачів була російської національності – 91 особа, українці займали друге місце у складі кафедри – 48 осіб, білорусів – троє осіб, молдаван – двоє, семеро євреїв, а також – по одній особі вірменської та чуваської національностей. (*Додаток 13*). Спостерігаємо збільшення кількості українців лише наприкінці 1980-х рр., які, попри своє походження, були носіями імперської мови та ментальності, а російська мова викладання та спілкування на кафедрі служила прекрасним важелем російщення українців. Загалом, 140 або 88 % працівників кафедри були членами партії, однак відомо, що 13 із 160, або 8 % від усього числа, були безпартійні – в основному це цивільні працівники, викладачі медичної підготовки. За гендерним поділом, на

кафедрі працювали 152 чи 96 % чоловіків і, відповідно, 8 жінок (4 %), які не були офіцерами та викладали курс медичної підготовки. Середній вік викладача військової кафедри на момент прийняття на роботу в університет упродовж усього періоду діяльності кафедри становив 40 років.

Абсолютна більшість викладачів кафедри мала вищу освіту: вищу військову освіту здобули 102 офіцери кафедри (64 %), вищу спеціальну та медичну освіту отримали 48 викладачів (30 %), лише три особи (2 %) мали середню освіту. Аналіз кількісного складу працівників кафедри демонструє, що навчання офіцерів на військових кафедрах для радянського керівництва було надзвичайно важливим. Чисельність працівників кафедри прямопропорційно залежала від профілів військового вишколу, а Відділ ВНЗ ПрикВО пильно слідкував за підбором кадрів.

3.2. Аналіз офіцерського складу військової кафедри Львівського політехнічного інституту.

Первинний особовий склад військової кафедри Політехнічного інституту формувався впродовж першого семестру 1944–1945 н. р., який налічував чотирьох викладачів³¹⁰. Тоді очолив кафедру начальник навчальної частини гвардії інженер-підполковник П. П Коваленко³¹¹. Росіянин, 1897 р. н., член ВКП (б), здобув фах інженера у Далекосхідному політехнічному інституті та викладав на кафедрі автотранспортну справу³¹². На перший семестр від жовтня 1944 до січня 1945 рр. ЛьвВО перевів на посаду начальника військової кафедри гвардії інженер-підполковника Віктора Івановича Янушевського³¹³, за керівництва якого студенти політехніки розпочали навчатись на військовій

---

³¹⁰ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1944–1945 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 1. Арк. 23.

³¹¹ Приказы по институту (№ 1–167) (4 августа 1944–30 декабря 1944 г.). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 2. Арк. 40 зв.

³¹² Постановление СНК СССР, директивные письма СНК УССР и Всесоюзного кабинета по делам высшей школы при СНК СССР (1945–1946). *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 10. Арк. 5 зв.

³¹³ Приказы по институту (№ 1–167) (4 августа 1944–30 декабря 1944 г.). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 2. Арк. 57.; Приказы по институту (№ 1 по № 240). Т. 1. (3 января – 29 июня 1945 г.). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 7. Арк. 36.

кафедрі*. Від другого семестру навчального року кафедрою і надалі керував підполковник П. П. Коваленко, який в період організації матеріальної бази кафедри, вступив у конфлікт із директором³¹⁴ інституту С. М. Ямпольським, оскільки, «в обхід» адміністрації, відрядив до Німеччини старшого лейтенанта Голобородька³¹⁵. Керівництво інституту на засіданні партійного бюро часто звинувачувало підполковника П. П. Коваленка в тому, що офіцери кафедри не відповідали званню викладача інституту, позаяк були малограмотними. Претензії адміністрації інституту мали підстави, оскільки із чотирьох офіцерів кафедри лише двоє мали закінчену середню освіту³¹⁶. У наступному навчальному році штат кафедри зріс до 13 осіб³¹⁷, більшість з яких (7 осіб) мали вищу освіту. Однак, це не дуже покращило освітній та культурний рівень кадрів. Траплялись випадки зриву занять офіцерами³¹⁸, нетактовної поведінки, приходу на роботу в нетверезому стані та скандали із працівниками інституту³¹⁹. Відтак, адміністрація вищу звернулась до штабу округу, щоб перевірити роботу кафедри³²⁰. Перевірка відбулась у грудні 1945 р. та підтвердила недостатній освітній рівень офіцерів. У результаті цього звільнили шість викладачів та прийняли на роботу сім нових.

До моменту затвердження штату, у квітні 1946 р., на військовій кафедрі налічувалось 17 працівників³²¹. Тоді ж кафедру очолив генерал-майор А. П. Голубєв³²², який перебував на посаді начальника до виходу на пенсію, у 1957 р. Аркадій Павлович Голубєв (*Додаток 14*) народився в 1897 р.,

---

* Зважаючи на недовготривале перебування на посаді інженер-підполковника В. І. Янушевського, особисту інформацію про нього виявити не вдалось.

³¹⁴ До 1961 року усіма вищими навчальними закладами, крім університетів, керували директори, що призначались наказом міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР. Наказом МВССО СРСР від 29 березня 1961 р. у всіх вищих навчальних закладах СРСР було запроваджено ректорати. Див.: Буцко М. Державний університет «Львівська політехніка»: 1894–1994... С. 145.

³¹⁵ Протоколи засідання партійного бюро за 1945 г. ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 24.

³¹⁶ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1944–1945 уч. г. Архів НУ «ЛП». Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 1. Арк. 23.

³¹⁷ Приказы по институту (с №241 по №528) Т 2 и посл. (2 июля –21 декабря 1945 г.). Архів НУ «ЛП». Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 8. Арк. 41.

³¹⁸ Там само. Арк. 285.

³¹⁹ Там само. Арк. 324.

³²⁰ Протоколи засідання партійного бюро за 1945 г. ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 9.

³²¹ Отчет о работе военной кафедры за 1945–1946 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 11. Арк. 3.

³²² Протоколи засіданий кафедри за 19 апреля 1946 г. – 23 мая 1946 г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 12. Арк. 3.

росіянин³²³. Від грудня 1917 р. вступив до більшовицької армії³²⁴, брав участь у воєнних діях 1917–1923 рр. на території Бессарабії та Дагестану. Здобув вищу військову освіту³²⁵. Будучи активним учасником німецько-радянської війни, в 1942 р. став начальником тилу П'ятої резервної армії, пізніше 63-ї армії (яку вкінці 1943 р. реорганізували у Третю гвардійську), де отримав вище звання³²⁶. Від 1944 р. став заступником начальника тилу Першого Білоруського фронту³²⁷.

До кінця 1940-х рр. кількість викладачів кафедри стабілізувалась до 11 осіб³²⁸ та помірно зростала до середини 1950-х, оскільки збільшувалась кількість студентів в інституті, через що запроваджували нові профілі навчання. На 1951–1952 н. р. налічувалось 17 офіцерів, більшість з яких були інженерами-фахівцями автосправи та спеціалістами-зв'язківцями³²⁹. Загальновійськовий цикл підготовки очолював полковник Г. У. Модєєв, автомобільний – інженер-підполковник Судаков, а профіль зв'язку – майор М. В. Волков³³⁰. Уже наступного навчального року, зі збільшенням профілів підготовки, штат кафедри зріс до 25 офіцерів³³¹.

Від 1957 р. військову кафедру очолив генерал-майор артилерії З. Т. Бабаскін, який навчав студентів тактики, а посаду заступника начальника заступив полковник А. В. Васильєв, що викладав тактику та політичну роботу³³². Начальником навчальної частини від 1956 р. був полковник Б. С. Анікєєв³³³. Всього на кінець 1950-х рр. на кафедрі налічувалось

---

³²³ *Погранець. Всесоюзный форум пограничников*. URL: <http://www.pogranec.ru/showthread.php?t=25117&page=11> (дата звернення: 09.08.2018).

³²⁴ Голубев Аркадій Павлович. *Кавалеры юбилейной медали «XX лет РККА»*. URL: http://zov1941.ucoz.ru/index/golubev_arkadij_pavlovich/0-244 (дата звернення: 09.08.2018).

³²⁵ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1946–1947 уч. г. *Архив НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 5. Арк. 4–4 зв.

³²⁶ Голубев Аркадій Павлович. *Страницы российской истории: Люди, события, воспоминания, документы...* URL: <http://russian-dossier.ru/taxonomy/term/5977> (дата звернення: 09.08.2018).

³²⁷ *Погранець. Всесоюзный форум пограничников*. URL: <http://www.pogranec.ru/showthread.php?t=25117&page=11> (дата звернення: 09.08.2018).

³²⁸ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1948–1949 уч. г. *Архив НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 15. Арк. 3–4.

³²⁹ Протоколы заседаний кафедры за 1951–1952 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 109. Арк. 2 зв.

³³⁰ Там само. Арк. 3–4.

³³¹ Протоколы заседаний кафедры за 1952–1953 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 123. Арк. 3 зв.

³³² Учебный план кафедры на 1958–1959 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 279. Арк. 1–11.

³³³ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1964–1965 уч. г. *Архив НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 223. Арк. 40.

39 викладачів³³⁴. Генерал-майор Захарій Терентійович Бабаскін (*Додаток 15*), росіянин, народився 1902 р. в с. Ново-Черемешне Курської обл. Він отримав освіту у Вищій артилерійській школі, від 1936 р. командував дивізією 75-го артилерійного полку 75-ї стрілецької дивізії м. Миргорода. Брав участь в радянсько-фінській війні та був активним учасником німецько-радянської війни, командував артилерією 17-го гвардійського корпусу³³⁵.

Біограми 35 викладачів військової кафедри, які працювали від 1944 до 1960 р. свідчать про те, що у перші повоєнні роки офіцери були малоосвіченими. Однак, вже до кінця 1940-х рр. ситуація змінилась у кращий бік. Із 35 офіцерів кафедри 16 осіб мали вищу військову освіту і 12 офіцерів – вищу цивільну, передовсім, інженерну спеціальність. На військову кафедру приймали офіцерів, що були спеціалістами в автомобільній справі, радіолокації, фахівцями зв'язку, та інженерів. Четверо офіцерів мали середню технічну освіту, а троє – незакінчену середню. Більшість офіцерів – 23 особи, за національністю були росіянами, 7 українців, чотири євреї та один вірменин і білорус. Дві третини – 23 із 35 офіцерів були партійними.

Від травня 1960 р. кафедру очолив полковник Михайло Федорович Казаков³³⁶, якою керував до 1977 року³³⁷. (*Додаток 16*). Росіянин, 1921 р. н., член КПРС, бойовий офіцер. Здобув вищу освіту в Артилерійській академії у Москві, викладав тактику та артилерійську підготовку³³⁸. За період керівництва полковника М. Ф. Казакова, його заступниками були: Іван Іванович Стьопкін (1963–1966)³³⁹ та Микола Григорович Іванов³⁴⁰ (1966–1977)³⁴¹.

---

³³⁴ Учебный план кафедры на 1958–1959 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 279. Арк. 1–11.

³³⁵ Майор Бабаскин Захарий Терентьевич, командир 235-го гаубичного артиллерийского полка 75-й стрелковой дивизии. 75-я стрелковая дивизия. URL: http://www.75-sd.ru/load/235_j_gaubichno_artillerijskij_polk/235_j_gaubichno_artillerijskij_polk_komandnyj_sostav/major_babaskin_zakharij_terentevich_komandir_235_go_gaubichnogo_artillerijskogo_polka_75_j_strelkovo_j_divizii/38-1-0-660 (дата звернення: 14.05.2021).

³³⁶ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1964–1965 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 223. Арк. 40.

³³⁷ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1977–1978 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 378. Арк. 41.

³³⁸ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1964–1965 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 223. Арк. 40.

³³⁹ Там само.

³⁴⁰ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1967–1968 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 273. Арк. 24.

Станом на 1964–1965 н. р. на кафедрі працювали 52 офіцери³⁴². Однак, із запровадженням нового профілю підготовки геодезистів³⁴³, чисельність офіцерів кафедри в 1967–1968 н. р. зросла до 72 осіб, з них – 28 старших викладачів, разом із начальником кафедри, та 44 викладачі³⁴⁴.

Від кінця 1960-х рр. спостерігаємо щорічну плінність кадрів при тому, що чисельність викладачів збільшувалась. Наприклад на 1967–1968 н. р. і на 1968–1969 н. р. на кафедрі налічувалось 72 офіцери, однак, у 1968 р. прийняли 15 нових викладачів³⁴⁵. Передовсім, це були офіцери, яких переводили із військових частин на посаду викладачів, тоді як на посаду старшого викладача, зазвичай обирали тих, що, пропрацювавши кілька років, зарекомендували себе. На початок 1970-х рр. кількість офіцерів кафедри зросла до 86 осіб³⁴⁶, передовсім через відкриття профілю хімічного озброєння та захисту³⁴⁷. До середини 1970-х рр. чисельність викладачів зросла порівняно із попередніми роками на 8 осіб³⁴⁸. Тоді на кафедрі налічувалось 95 офіцерів, з яких 38 на посаді старших викладачів та 57 викладачів³⁴⁹.

Від 1977–1978 н. р. в керівництві військової кафедри відбулись серйозні зміни. На посаду начальника кафедри перевели із військової частини полковника Валентина Олександровича Бикова, росіянина, 1929 р. н., який отримав вищу освіту артилериста³⁵⁰. Він очолював кафедру до 1980 р³⁵¹. Посаду заступника начальника кафедри у цей період заступив старший викладач

---

³⁴¹ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1977–1978 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 378. Арк. 41.

³⁴² Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1964–1965 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 223. Арк. 40.

³⁴³ Протоколы методических заседаний кафедры за 1967–1968 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 694. Арк. 1.

³⁴⁴ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1967–1968 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 273. Арк. 24.

³⁴⁵ Там само.; Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1968–1969 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 295. Арк. 24–29.

³⁴⁶ *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 323. Арк. 24.

³⁴⁷ *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 465. Протоколы партийных собраний военной кафедры. Арк. 34.

³⁴⁸ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1972–1973 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 351. Арк. 25.

³⁴⁹ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1975–1976 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 367. Арк. 25.

³⁵⁰ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1977–1978 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 378. Арк. 41.

³⁵¹ Штатный формуляр профессорско-преподавательского состава на 01.01.1979 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 1530. Арк. 42.

Олександр Петрович Собакін³⁵². Чисельність офіцерів кафедри помірно зростає, однак упродовж 1970-х рр. спостерігається серйозна ротація, а особливо викладачів, меншою мірою старших викладачів. Станом на 1979–1980 н. р. кількість викладачів на військовій кафедрі становила 102 офіцерів, тобто зростає на 8 осіб³⁵³ порівняно з попереднім навчальним роком, однак на кафедру прийняли 13 нових викладачів³⁵⁴. Така плинність кадрів мала низку причин: перехід на нове місце служби, просування по службі, вихід в запас, а також звільнення викладачів через їхнє пияцтво і невиконання обов'язків (через останнє – четверо офіцерів лише за 1978–1979 н. р.)³⁵⁵. Варто зазначити, що для багатьох офіцерів праця на військових кафедрах вищів Львова розглядалась як можливість залишитись у місті та покращити своє матеріальне чи житлове становище, однак залишались на цій роботі не всі. За три навчальні роки кафедра оновила викладацький склад на 30 %. Тому, спеціально для нових працівників на кафедрі проводили методичні засідання, а також скеровували їх на курси при військових академіях та на стажування³⁵⁶. Окрім того, новий викладач отримував допуск до занять зі студентами, лише провівши методичний семінар, слухачами якого були викладачі циклу³⁵⁷.

Упродовж 1981–1986 рр.³⁵⁸ начальником військової кафедри став полковник Володимир Власович Ратієв, член КПРС, росіянин, 1935 р. н., що здобув вищу освіту у Київському артилерійському училищі³⁵⁹. Посаду заступника начальника кафедри в 1984 р. заступив старший викладач зв'язку полковник М. В. Нестеренко³⁶⁰. Наступним і останнім начальником кафедри

---

³⁵² Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1977–1978 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 378. Арк. 41.

³⁵³ Штатный формуляр профессорско-преподавательского состава на 01.01.1979 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 1530. Арк. 42.

³⁵⁴ Штатный формуляр профессорско-преподавательского состава на 01.01.1980 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 528. Арк. 41.

³⁵⁵ Протоколы партсобраний военной кафедры (1979 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 846. Арк. 85.

³⁵⁶ Там само.

³⁵⁷ Протоколы партсобраний военной кафедры (1981 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 916. Арк. 68.

³⁵⁸ Штатный формуляр профессорско-викладацького складу на 1986–1987 н. р. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 52.

³⁵⁹ Штатный формуляр профессорско-преподавательского состава на 01.01.1982 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 1045. Арк. 48.

³⁶⁰ Там само. Арк. 54.

досліджуваного періоду (грудень 1986–1991)³⁶¹ став єдиний українець на цій посаді полковник Віктор Михайлович Якубов, член КПРС, 1941 р. н. Вищу військову освіту здобув у Військовій артилерійській академії³⁶².

На середину 1980-х рр. кількість офіцерів кафедри поступово зменшилась від 98 осіб³⁶³, станом на 1982–1983 н. р., до 84 особи на 1984–1985 н. р.³⁶⁴, однак плінність кадрів у ці роки ще висока – від п'яти до десяти осіб на рік. До кінця 1980-х рр. чисельність викладачів зменшилась до 76 осіб на 1991 р., з котрих – 10 новоприбулих офіцерів за останні два навчальні роки³⁶⁵.

***

Отже 352 розглянуті біографи (*Додаток 17*) офіцерів військової кафедри, що працювали тут у різні роки упродовж 1944–1991 рр. свідчать про наступне. За весь період існування кафедри спостерігалась щорічна зміна викладацького складу, однак сюди скеровували, зазвичай, офіцерів із досвідом служби, а середній вік викладача сягав 39 років. Якщо у повоєнні роки спостерігається низький освітній рівень офіцерів, то в 1960–1980-х рр. ситуація покращилась. Із 352 офіцерів вищу військову освіту мали 242 осіб, вишу цивільну, передовсім, інженерну освіту здобули 95 осіб, вісім офіцерів мали закінчену середню технічну освіту, чотири – середню шкільну і троє – незакінчену середню освіту. Більшість офіцерів – 330 осіб (94 %) були членами партії, приналежність до якої ніяк не залежала від національності. За національним складом 218 офіцерів (≈63 %) були росіяни, 108 (31 %) – українці, 11 (3 %) євреїв, шість (≈2 %) білорусів, два поляки, німець, карел та офіцер національності комі, що сумарно становить ≈1,5 % (*Додаток 18*).

Що стосується начальників кафедри, то за весь досліджуваний період військовою кафедрою керували вісім офіцерів. Вдалось дослідити біографічну

---

³⁶¹ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1990–1991 н. р. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 53.

³⁶² Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1986–1987 н. р. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 52.

³⁶³ Штатний формуляр професорсько-преподавательського состава на 01.01.1983 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 1300. Арк. 48–57.

³⁶⁴ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1984–1985 н. р. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 54–61.

³⁶⁵ Там само. Арк. 53–66.

інформацію семи із них, оскільки інженер-підполковник В. І. Янушевський пробув на посаді начальника не більше трьох місяців 1944 р., а інформації про нього не знайдено. Начальником військової кафедри Політехнічного інституту ставав офіцер із вищою цивільною (1 офіцер) чи військовою (6 офіцерів) освітою та з великим досвідом військової служби. Середній вік начальників кафедри становить 47 років. Офіцери, що очолювали кафедру упродовж 1940–1950-х рр., мали бойовий досвід Другої світової війни, двоє із них генерал-майори. За національним складом – шестеро були росіяни, і лише останній начальник кафедри був українцем (*Додаток 19*). Усі без винятку були членами КПРС.

3.3. Характеристика офіцерського та викладацького складу військових кафедр профільних інститутів Львова.

Проблематичність пошуку та збору особистих даних, які зустрічаються лише частково і, зазвичай, не на всіх працівників, а також чисельність військових кафедр профільних інститутів та динамічність їхніх реорганізацій, ускладнює чіткий аналіз офіцерського складу. Наводимо біографічні характеристики та проводимо просопографічний аналіз по окремих кафедрах інститутів та за періодами їх існування. Вдалось дослідити та проаналізувати біографічні дані офіцерів Ветеринарного, Сільськогосподарського, Торговельно-економічного, Медичного інститутів та Інституту фізичної культури, однак не повною мірою, адже, зауважуємо, що біографічна інформація є не до кінця доступна та частково втрачена.

Зважаючи на недовготривалість існування військових кафедр Педагогічного, Поліграфічного, Технологічного інститутів, Інституту прикладного та декоративного мистецтва та Держконсерваторії, а також часткова втрата документів і недоступність до особистої інформації працівників згаданих вище навчальних закладів і Лісотехнічного інституту унеможливила сформувати цілісну картину образу офіцера військової кафедри.

На фрагментах віднайдених особових документів, проаналізовано офіцерський склад кафедр у певні роки. Наприкінці 1940-х рр. на військовій кафедрі Торговельно-економічного інституту працювали шість офіцерів. Посада начальника була вакантною, яку пізніше заступив полковник Заблудовський. Досліджено, що троє офіцерів кафедри були українцями, один росіянин і один єврей. Усі були членами ВКП (б). Двоє офіцерів здобули вищу військову освіту, двоє – вищу цивільну, і один мав лише закінчену середню школу. Середній вік офіцера кафедри становив 35 років³⁶⁶ (Додаток 20).

Військова кафедра Інституту фізичної культури була невеликою і налічувала спочатку двох³⁶⁷, а потім трьох офіцерів-викладачів. Її очолював полковник Леонід Михайлович Тішин (Додаток 21), лезгин, 1914 р. н. Освіту здобув спочатку у Піхотному училищі, пізніше закінчив курси при ВА ім. М. Фрунзе³⁶⁸. Член ВКП (б) та учасник німецько-радянської війни³⁶⁹. Він очолював кафедру до 1949 р.³⁷⁰, звідки перейшов на посаду викладача військової кафедри Ветеринарного інституту. Упродовж 1949–1953 рр.³⁷¹ кафедрою керував полковник Костянтин Гнатович Лузін³⁷² (Додаток 22), біографічні дані про якого не знайдено.

Важливою фігурою на військовій кафедрі Інституту фізичної культури був полковник Анатолій Іванович Кролевець, українець, уродженець Чернігівської області (1905)³⁷³. Здобув вищу педагогічну освіту та перед Другою світовою війною викладав фізкультуру й військову підготовку у

---

³⁶⁶ Штатный формуляр профессорско-преподавательского состава на 1948–1949 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-184. Оп. 2. Спр.72. Арк. 12–13.

³⁶⁷ Личное дело завкафедрой военной подготовки, полковника Тишина Леонида Михайловича. Архив ЛДУФК ім. І. Боберського. Р-2070. Оп. 8. Спр. 612. Арк. 2.

³⁶⁸ Там само. Арк. 1.

³⁶⁹ Там само. Арк. 3.

³⁷⁰ Там само. Арк. 26.

³⁷¹ Там само. Арк. 45.

³⁷² Личное дело начальника кафедры Лузина Константина Игнатьевича. Архив ЛДУФК ім. І. Боберського. Р-2070. Оп. 8. Спр. 349. Арк. 1.

³⁷³ Личное дело Кролевца Анатолия Ивановича. Архив ЛДУФК ім. І. Боберського. Р-2070. Оп. 1 л-с. Спр. 4643. Арк. 2–2 зв.

технікумах, брав участь у війні, а від грудня 1946 р. тимчасово виконував обов'язки начальника кафедри. Викладав при інституті курс МППО³⁷⁴.

Упродовж 1953–1957 рр. начальником військової кафедри був генерал-майор Олександр Миколайович Криловський³⁷⁵ (Додаток 23). Росіянин, 1898 р. н., проходив військову службу в російській імператорській армії, а в 1919 р. перейшов у РСЧА. Закінчив школу прапорщиків, пізніше пройшов курс начальників зв'язку та штабних командирів Західного фронту і курси вдосконалення з розвідки при 4-ому управлінні Штабу РСЧА. Розпочав викладацьку діяльність безпосередньо перед німецько-радянською війною, у якій брав участь як начальник штабу 93-го стрілецького корпусу³⁷⁶.

Майже десять років на військовій кафедрі викладав підполковник (від 1952 р. – полковник) Володимир Андрійович Чемоданов, який перед тим викладав на кафедрі Сільськогосподарського інституту³⁷⁷. Член ВКП (б), народився в 1909 р. в Казані, росіянин³⁷⁸. Вищої освіти не мав, закінчив лише індустріальний технікум³⁷⁹. Фактично він залишався центральною фігурою на кафедрі, адже викладав основні військові дисципліни та щорічно їхав зі студентами в табірні збори³⁸⁰. На посаді викладача його змінив полковник Володимир Васильович Семагін, який майже до ліквідації кафедри виконував основну навчальну роботу зі студентами інституту³⁸¹.

Відтак, штат військової кафедри Інституту фізичної культури був незначний. Основну навчально-методичну та виховну діяльність виконували начальник кафедри і два викладачі. Часто на кафедру брали викладачів із

---

³⁷⁴ Личное дело Кролевца Анатолия Ивановича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 1 л-с. Спр. 4643. Арк.1, 82.

³⁷⁵ Там само. Арк. 14.

³⁷⁶ Крыловский, Александр Николаевич. *Вікіпедія*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D1%8B%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 05.07.2021).

³⁷⁷ Личное дело преподавателя Чемоданова Владимира Андреевича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 8. Спр. 674. Арк. 21.

³⁷⁸ Штатні формуляри професорсько-викладацького складу і списки працівників Івано-Франківського учбового господарства на 1947 р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917, Оп. 22. Спр. 2. Арк. 2.

³⁷⁹ Там само.

³⁸⁰ Личное дело преподавателя Чемоданова Владимира Андреевича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 8. Спр. 674. Арк. 20, 49.

³⁸¹ Личное дело Семагина Владимира Васильевича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 1 л-с. Спр. 93. Арк. 1–3.

погодинною оплатою праці. Щодо колективного портрету начальників кафедри, слід резюмувати, що всі офіцери мали бойовий досвід та вищу військову освіту. За національністю були: українець, росіяни та лезгин. Середній вік начальника кафедри становив 43 роки.

Військова кафедра Ветеринарного інституту, подібно до згаданих кафедр Торговельно-економічного інституту чи Інституту фізичної культури, нагадувала військовий кабінет, через мінімальну кількість викладачів. Якщо в період становлення кафедри (1944–1949 рр.) за штатом було чотири викладачі, то на останній 1960–1961 н. р. перед ліквідацією кафедри їх було п'ять, що було першочергово зумовлено малим числом студентів інституту. За весь період діяльності кафедри її очолювали троє офіцерів. У 1944–1945 н. р. першим начальником кафедри став майор Павло Павлович Орлик, який, практично, її сформував, організувавши матеріальну базу, та єдиний, через відсутність штату, викладав студентам курс військової підготовки³⁸². Від 1946 р. на кафедрі оформили штат із чотирьох викладачів. Посаду начальника кафедри заступив полковник Михайло Лук'янович Василевський, українець із Херсонської обл., 1905 р. н. Вищу освіту отримав у Харківському ветеринарному інституті³⁸³. На службі в армії та в період Другої світової війни був військовим ветлікарем. Очолював кафедру до 1953 р., звідки скерований на посаду начальника військової кафедри Ленінградського ветеринарного інституту³⁸⁴. Від кінця 1950-х рр. і до ліквідації кафедри в березні 1961 р. начальником став полковник Іван Дмитрович Сліпченко, що раніше очолював військову кафедру Інституту прикладного і декоративного мистецтва. Член КПРС, українець, 1915 р. н., здобув вищу освіту у ВА ім. М. Фрунзе³⁸⁵.

---

³⁸² Личное дело заведующего военной кафедры Орлика Павла Павловича. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 187 (255). Арк. 8.

³⁸³ Списки працівників інституту на 1 вересня 1949 р. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 13 о/с. Спр. 40. Арк. 6.

³⁸⁴ Санкт-Петербургская государственная академия ветеринарной медицины. Кафедра ветеринарной радиобиологии и безопасности жизнедеятельности в чрезвычайных ситуациях. URL: <https://spbgavm.ru/akademija/kafedri/veterinarnoj-radiobiologii-i-bezopasnosti-zhiznedejatelnosti-v-chrezvychajnyh-situacijah/> (дата звернення: 03.03.2021).

³⁸⁵ Штатні формуляри професорсько-викладацького складу на 1960–1961 н. р. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 13 о/с. Спр. 136. Арк. 11.

Із проаналізованих 11 біограм (*Додаток 24*) викладачів кафедри, формується такий колективний портрет: на кафедрі працювало десять чоловіків та одна жінка, яка єдина була безпартійною. За національним складом: сім офіцерів були українцями, два росіяни і два лезгини. Лише один викладач мав середню освіту, всі інші – вищу цивільну чи військову. Середній вік викладача на період зарахування на посаду становив 39 років. Всі начальники кафедри українці за національністю, були партійними, мали вищу освіту та бойовий досвід. Середній вік зайняття посади начальника кафедри становив 42,5 роки.

Від початку роботи військової кафедри Сільськогосподарського інституту особовий склад складав чотири офіцери. Першим начальником кафедри від 1947 р. став полковник Олександр Павлович Кудрявцев, член ВКП (б), росіянин, що народився 1902 р. в Ленінграді³⁸⁶. Вищу освіту здобув у ВА ім. М. Фрунзе, окрім того, був інженером³⁸⁷. Працював на посаді начальника кафедри лише до травня 1947 р. Упродовж 1947–1948 н. р. тимчасово виконував обов'язки начальника навчальної частини кафедри ст. викладач підполковник В. А. Чемоданов, який у попередні роки працював на військовій кафедрі Політехнічного інституту³⁸⁸, а пізніше перейшов викладати на військову кафедру Інституту фізичної культури.

На 1947–1948 н. р. склад кафедри розширився до семи офіцерів³⁸⁹. Посаду начальника військової кафедри від травня 1947 р³⁹⁰. заступив генерал-майор Петро Максимович Зиков (*Додаток 25*). Член ВКП (б), росіянин, народився 1890 р. у с. Гостєво В'ятської губернії. Проходив службу у війську Російської імперії, брав участь у Першій світовій війні, наприкінці якої долучився до більшовицького перевороту та перейшов на службу в РСЧА³⁹¹. Освіту здобув

---

³⁸⁶ Кудрявцев Алексей Павлович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 29. Арк. 3.

³⁸⁷ Штатні формуляри професорсько-викладацького складу і списки працівників Івано-Франківського учбового господарства на 1947 р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917, Оп. 22. Спр. 2. Арк. 2.

³⁸⁸ Личное дело преподавателя Чемоданова Владимира Андреевича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Р-2070. Оп. 8. Спр. 674. Арк. 30.

³⁸⁹ Штатні формуляри професорсько-викладацького складу і списки працівників Івано-Франківського учбового господарства на 1947 р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 22. Спр. 2. Арк. 2.

³⁹⁰ Накази по інституту (№1–149) (15.01.1947–31.07.1947). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 122.

³⁹¹ Зыков Пётр Максимович. *Министерство обороны Российской Федерации*. URL: <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/heroes/USSR/more.htm?id=12162132@morfHeroes> (дата звернення: 05.07.2021).

на Вищих офіцерських курсах «Постріл» у Москві³⁹². Від 1940 р. генерал-майор. Брав участь у німецько-радянській війні³⁹³. В листопаді 1944 р. став заступником командувача військ ЛьвВО, звідки вийшов у запас та від 1946 р. очолив військову кафедру спочатку Львівського педагогічного інституту³⁹⁴, а після її ліквідації і до 1956 р., – Сільськогосподарського інституту. Посаду начальника навчальної частини від 1948 до 1955 р. заступав підполковник Микола Степанович Сафонов³⁹⁵.

Упродовж 1956–1959 рр. на посаді начальника військової кафедри перебував полковник Олексій Іванович Хлистунов³⁹⁶, про якого не вдалось розшукати інформацію. Начальником навчальної частини упродовж 1955–1956 рр. був полковник Константин Іванович Рогов³⁹⁷. Безпартійний, росіянин, 1912 р. н., мав вищу військову освіту. Від 1945 р. працював на військовій кафедрі Львівського університету, звідки у 1954 р. переведений на кафедру інституту, з якої вийшов у запас³⁹⁸. На цю посаду в 1956 р. перевели полковника Нахима Борисовича Біленка³⁹⁹. Полковник Н. Б. Біленко, член КПРС, єврей, народився 1911 р. в Ромнах Сумської обл., закінчив географічний факультет Харківського університету та ВА ім. М. Фрунзе. Після ліквідації кафедри він працював начальником навчальної частини інституту⁴⁰⁰.

Протягом 1959–1961 рр. військову кафедру очолював полковник Володимир Васильович Воробйов. Росіянин, що народився 1921 року в с. Перекопне Саратовської обл., член КПРС. Отримав вищу освіту у Військово-інженерній академії в Москві⁴⁰¹. Зауважуємо, що від 1950-х рр. і до ліквідації

---

³⁹² Штатні формуляри професорсько-викладацького складу і списки працівників Івано-Франківського учбового господарства на 1947 р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917, Оп. 22. Спр. 2. Арк. 2.

³⁹³ Зыков Пётр Максимович. *Министерство обороны Российской Федерации*. URL: <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/heroes/USSR/more.htm?id=12162132@morfHeroes> (дата звернення: 05.07.2021).

³⁹⁴ Там само.

³⁹⁵ Штатні формуляри професорсько-викладацького складу і списки працівників Івано-Франківського учбового господарства на 1947 р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917, Оп. 22. Спр. 2 Арк. 2.

³⁹⁶ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. 1.

³⁹⁷ Там само.

³⁹⁸ Рогов Константин Иванович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 21. Арк. 1–8, 21.

³⁹⁹ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 1.

⁴⁰⁰ Біленко Нахим Борисович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 4. Арк. не вказ.

⁴⁰¹ Воробьев Владимир Васильевич. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 12. Арк. 3–6.

кафедри чисельність викладачів, попри ротацію, була незмінна і складала сім осіб. Всі офіцери кафедри мали бойовий досвід німецько-радянської війни⁴⁰².

Із досліджених 11 біограм офіцерів кафедри (*Додаток 26*), спостерігаємо: більшість офіцерів – 8 осіб, в тому числі начальники, за національністю були росіяни, решта – по-одному: українець, білорус і єврей. Десять осіб були членами КПРС. Семеро офіцерів, з них усі начальники, здобули вищу військову освіту, один офіцер мав вищу медичну освіту, двоє – середню технічну спеціальність і лише один – середню школу. Середній вік викладача на момент приходу на роботу становив 43,5 років, а очільників – 47 років.

Військова кафедра Медичного інституту, що працювала безперервно увесь радянський період, первинно налічувала не більше семи офіцерів, що мали досвід організації медичного забезпечення військ в умовах війни. Першим начальником кафедри був кандидат військових наук, майор О. Д. Кучерук⁴⁰³, який організував військове навчання у першому навчальному семестрі.

Від березня 1945 р.⁴⁰⁴ посаду начальника кафедри заступив підполковник м/с Андрій Дмитрович Чепелєв (*Додаток 27*), який очолював її до 1951 р., звідки скерований на посаду начальника військової кафедри Рязанського медичного інституту⁴⁰⁵. Росіянин, член ВКП (б), 1910 р. н., вищу освіту здобув у Військово-медичній академії в Ленінграді⁴⁰⁶. Фактично підполковник (згодом полковник) м/с А. Д. Чепелєв організував і впорядкував діяльність кафедри, сформував основний офіцерський склад та матеріальну базу⁴⁰⁷.

В пізніші роки кількість викладачів кафедри змінювалася відповідно до загальної чисельності студентів, які проходили військове навчання. Упродовж

---

⁴⁰² Штатні формуляри професорсько-викладацького складу і списки працівників Івано-Франківського учбового господарства на 1947 р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 22. Спр. 2. Арк. 2.

⁴⁰³ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 8.

⁴⁰⁴ Чепелєв Андрей Дмитриевич, начальник военной кафедры ЛМИ. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. 136. Арк. 4.

⁴⁰⁵ Там само. Арк. 55.

⁴⁰⁶ Там само. Арк. 7.

⁴⁰⁷ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.... С. 8.

1951–1953 рр. начальником кафедри був полковник м/с О. І. Груздєв⁴⁰⁸, який пізніше очолив військову кафедру Медичного інституту в Чернівцях⁴⁰⁹. Його наступником став полковник м/с П. А. Чопоров (*Додаток 28*), який до цього був начальником медичної служби групи військ. Полковник П. А. Чопоров, 1901 р. н., росіянин, закінчив Військово-медичну академію та проходив службу як організатор медичного забезпечення військ. У роки німецько-радянської війни був заступником начальника медичної служби Сталінградського, а потім IV Українського фронтів. Керував кафедрою упродовж 1953–1958 рр⁴¹⁰.

Від липня 1958 р. посаду начальника кафедри заступив полковник м/с Ігор Всеволодович Телятьєв (*Додаток 29*), кандидат медичних наук, колишній заступник начальника кафедри з військових дисциплін та організації медичного забезпечення військ Куйбишевського медичного інституту⁴¹¹. Полковник І. В. Телятьєв народився 1912 р., росіянин, член КПРС. Брав участь у німецько-радянській війні як корпусний лікар 30-го стрілецького корпусу I, II, III та IV Українських фронтів⁴¹². Освіту здобув у Ленінградському медичному інституті та у Військово-медичній академії ім. С. М. Кірова, де й захистив дисертацію⁴¹³. Вперше військову кафедру Медичного інституту очолив офіцер, не лише із бойовим, але і з великим викладацьким досвідом.

Ціле десятиліття від 1961 до 1972 р. кафедру очолював кандидат медичних наук, полковник м/с Микола Якович Шкредов (*Додаток 30*)⁴¹⁴. Кількість офіцерів кафедри упродовж 1950-х–1960-х рр. була практично незмінна: 10 викладачів станом на 1960–1961 н. р⁴¹⁵. і дев'ять – у 1967 р⁴¹⁶.

---

⁴⁰⁸ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.... С. 8.С. 9.

⁴⁰⁹ Історія кафедри медицини катастроф та військової медицини Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Сайт Буковинського державного медичного університету. URL: <http://mkvm.bsmu.edu.ua/istoria-kafedri> (дата звернення: 05.06.2021).

⁴¹⁰ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 9.

⁴¹¹ Телятьєв Ігорь Всеволодович. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. Арк. 1 зв.

⁴¹² Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 9.

⁴¹³ Телятьєв Ігорь Всеволодович. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. Арк. 2–4.

⁴¹⁴ Львівський державний медичний інститут: збірник праць... С. 121.

⁴¹⁵ Приказы за первую половину 1961 года. Т. 1. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 344. Арк. 257.

⁴¹⁶ Львівський державний медичний інститут: збірник праць... С. 121.

Очілником військової кафедри в наступному десятилітті (1972–1982) став заслужений лікар УРСР, полковник м/с Володимир Михайлович Перепеліцин (*Додаток 31*), який до цього займав посаду начальника окружного військового шпиталю у Львові⁴¹⁷. Росіянин, 1921 р. н., член КПРС. Вищу освіту здобув у Московському медичному інституті⁴¹⁸. Період його керівництва співпав із часом переоснащення та технізації кафедри. Крім того, він започаткував проведення практики із військової підготовки для студентів.

Протягом 1982–1987 рр. кафедру очолював доктор медичних наук, полковник медичної служби І. Т. Сущенко (*Додаток 32*)⁴¹⁹. Тоді ж на кафедрі працювали 23 офіцери, з них: начальник, заступник, начальник навчальної частини, доцент, сім старших викладачів та 12 викладачів⁴²⁰. До другої половини 1980-х рр. їх кількість зменшилась до 21⁴²¹. У 1987 р. посаду начальника кафедри зайняв полковник м/с В. Я. Байдін (*Додаток 33*), який перед тим очолював медслужбу 24 мд 13-ї загальновійськової армії ПрикВО⁴²².

Попри довготривалу роботу військової кафедри Медичного інституту, зібрати та дослідити інформацію про викладачів-офіцерів не вдалось, оскільки більшість документів Медичного університету є у розсіпі: втрачено чи до кінця не знайдено і не впорядковано штатні формуляри інституту, що є цінним джерелом до формування колективного портрету офіцерів військової кафедри.

Із досліджених 27 біограм викладачів військової кафедри Медичного інституту (*Додаток 34*), що працювали тут у різний час від 1944 до 1991 рр. можемо зробити такі висновки: за національним складом більшість – 16 осіб, становили росіяни, 8 українців, по-одному: осетин, білорус та вірменин. За гендерним складом на кафедрі працювали чоловіки, середній вік яких на час

---

⁴¹⁷ Львівський державний медичний інститут: збірник праць... С. 121.

⁴¹⁸ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1979–1980 н. р. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. Арк. 4 зв.–5.

⁴¹⁹ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 10.

⁴²⁰ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1979–1980 н. р. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. Арк. 4 зв.–5.

⁴²¹ Львівський державний медичний інститут: збірник праць... С. 121.

⁴²² Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 10.

посідання викладацької посади, становив 38 років. Всі офіцери мали вищу освіту: військову – троє, військово-медичну – 14 і медичну 10 осіб. Лише один, із 27 досліджених біограм офіцерів, був безпартійний. Із дев'яти начальників кафедри нам вдалось дослідити інформацію лише про чотирьох. Всі четверо мали вищу освіту: троє військово-медичну і один медичну, були членами КПРС, за національністю – росіяни. Середній вік тих, хто обіймав посаду начальника, становив 46 років. Із дев'яти начальників – троє були кандидатами наук, один підготував кандидатську дисертацію і один – доктор наук.

Відновлена військова кафедра Сільськогосподарського інституту розпочала роботу у складі чотирьох осіб: начальника кафедри полковника Івана Андрійовича Якименка, старшого викладача, начальника навчальної частини полковника Рафаїла Федоровича Пергаментя та двох викладачів⁴²³. Полковник І. А. Якименко, який очолював кафедру до 1981 р., був росіянином, 1925 р. н., членом КПРС, мав вищу військову освіту⁴²⁴. Уже на 1973–1974 н. р кількість викладачів кафедри зросла до 15 осіб⁴²⁵, а до початку 1980-х рр. штат збільшився до 23 офіцерів⁴²⁶.

Від кінця 1981 р. начальником військової кафедри став полковник Вячеслав Михайлович Камаєв, яку очолював до 1986 р. Росіянин, 1936 н. р., член КПРС. Вищу військову освіту здобув в Академії бронетанкових військ⁴²⁷. Звільнений з посади начальника кафедри та переведений в запас через зловживання своїм службовим становищем, оскільки в часі занять із військової підготовки використовував студентів як робочу силу: на будівництві будинку та облаштуванні своєї присадибної ділянки⁴²⁸, а також не слідкував за дисципліною на самій кафедрі, де викладачі часто пиячили⁴²⁹. Його на посаді

---

⁴²³ Накази інституту по особовому складу з №1/БК по №63/БК (06.01.1971–28.07.1971). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 22 о/с. Спр. 154. Арк. 1–3.

⁴²⁴ Штатний формуляр на 1981–1982 н. р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 68–70.

⁴²⁵ Штатний формуляр на 1973–1974 н. р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 61–63.

⁴²⁶ Штатний формуляр на 1981–1982 н. р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 68–70.

⁴²⁷ Штатний формуляр на 1985–1986 н. р. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 83–85.

⁴²⁸ Приказы командующего войсками Прикарпатского военного округа. Т. 2 и последний (26 августа 1986–29 октября 1986). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 43321. Спр. 2. Арк. 151–152.

⁴²⁹ Приказы Командующего войсками Прикарпатского Военного округа. Т. 1. (9 января 1987–13 ноября 1987). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 43321. Спр. 6. Арк. 160–162.

замінив підполковник Леонід Васильович Хабаров, який очолював кафедру до моменту її ліквідації в 1992 р., після чого очолив військову кафедру Уральського політехнічного інституту⁴³⁰.

Начальниками навчальної частини в цей період були: полковник Микола Васильович Пахомов (1980–1982), підполковник Валерій Платонович Легкодух (1982–1985) та полковник Володимир Григорович Кріп (1985–1991). Від другої половини 1980-х рр. чисельність викладачів кафедри зменшилась, спочатку до 17 офіцерів у 1987–1990 рр., а в 1990–1991 н. р. – до дев'яти⁴³¹.

Віднайдено і досліджено 37 біограм викладачів відновленої військової кафедри Сільськогосподарського інституту (*Додаток 26*), які працювали в різні роки впродовж 1971–1991 рр. Абсолютно всі офіцери кафедри були членами КПРС. За національним складом: 19 росіян, 14 українців, по-одному – єврей, білорус, вірменин та чуваш. Вищу військову освіту отримали 30 офіцерів, цивільну – троє, середню технічну – четверо. Середній вік викладача кафедри на момент прийому на роботу становив 38 років. Начальники кафедри за національністю були росіяни, обидва мали вищу військову освіту, їхній середній вік в часі посідання посади становив 45,5 р.

***

Дослідження офіцерського складу військових кафедр львівських профільних інститутів, що діяли впродовж 1940-х – 1961 рр. показало низку закономірностей:

1. Профільні інститути, зважаючи на невелику кількість факультетів, мали малочисленний студентський склад, що впливало на штат військових кафедр – не більше п'яти осіб, за винятком військової кафедри Медичного інституту, де число студентів було більше. Сам офіцерський склад кафедр не був постійний, про що свідчать часті зміни начальників.
2. Керівництво ПрикВО провадило активну ротацію викладачів між військовими кафедрами: окремі офіцери в різний період працювали на

---

⁴³⁰ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 6.

⁴³¹ Там само.

військових кафедрах інститутів Львова, деякі були розподілені в межах округу чи в інші союзні республіки, і навпаки: до Львова скеровували офіцерів із військових кафедр вишів Радянського Союзу.

3. За національним складом більшість офіцерів та начальників військових кафедр були росіяни, однак, у профільних вишах національність офіцера відігравала другорядну роль, оскільки, як бачимо, на посаду викладачів підбирали передовсім досвідчених спеціалістів, віком від 35 років із великим стажем служби та бойовим досвідом, не рідко офіцерів запасу.

Нагромадження військового потенціалу другої половини 1960-х – середини 1980-х рр. відбився і в діяльності військових кафедр вишів Львова, насамперед у розширенні штату через зміни програм та збільшення кількості профілів підготовки (*Додаток 35*). Наголошуємо, що особовий склад військових кафедр Медичного (1960-х–1980-х рр.) та Сільськогосподарського (1970–1980-х рр.) інститутів як і в 1940-ві–1960-ті рр. характеризувався і надалі підбором досвідчених фахівців, які могли не лише дати знання студентам, але і поділитися своїм досвідом, а також на власному прикладі демонструвати авторитетність і престиж військової справи.

Отже, за весь період існування військових кафедр керівництво ПрикВО скеровувало на роботу викладачів, досвідчених офіцерів, із фаховими знаннями та вищою військовою чи інженерною освітою, які могли дати студентам достатньо високий рівень знань із військової справи.

РОЗДІЛ 4

МАТЕРІАЛЬНА БАЗА ВІЙСЬКОВИХ КАФЕДР ВИШІВ ЛЬВОВА

4.1. Матеріальна безпека військової кафедри Львівського університету.

Забезпечення кафедр навчальною зброєю, зразками військової техніки, програмами та військовою літературою покладалось на Народний комісаріат оборони, а іншим навчальним майном постачали народні комісаріати (відомства), у підпорядкуванні яких були вищі навчальні заклади⁴³².

Від початку існування військової кафедри університету, тут відвели спеціальні приміщення під військові кабінети, склади зброї та іншого військово-навчального майна, обладнали гімнастичні зали, аудиторії, навчальні полігони та спортивні майданчики. За збереження, якісний стан і облік зброї, набоїв та іншого військово-навчального майна особисто відповідав начальник військової кафедри⁴³³. Кафедру розмістили на вулиці Жовтневій, 41 (тепер – вул. П. Дорошенка)⁴³⁴. На 1947 р. вона була забезпечена основними приміщеннями, обладнанням, навчальними посібниками, наочними матеріалами, навчальною зброєю та боєприпасами⁴³⁵. Через відділ ВНЗ ПрикВО до кінця 1940-х рр. кафедра отримала нові одиниці навчальної військової техніки, а саме: 85 мм дивізійну гармату зразка 1941 р., нові гвинтівки і кулемети та топографічні карти⁴³⁶, що удосконалило матеріальну базу вогневого циклу⁴³⁷. Однак, до початку 1949–1950 н. р. кафедра ще не мала тиру, тому офіцери піднімали питання формування тиру перед партійною

---

⁴³² О военной подготовке студентов высших учебных заведений: постановление СНК СССР от 13.04.1944 г. № 413. *Милитера. Военная литература*. URL: http://militera.lib.ru/docs/da/nko_1943-1945/10.html (дата звернення: 18.10.2017).

⁴³³ Там само.

⁴³⁴ Довідник перейменувань вулиць і площ Львова XIII – XX ст./ ред. упоряд. Б. В. Мельник. Львів: Світ, 2001. С. 20.

⁴³⁵ Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погибших воинов Советской Армии и др. (1.01.–22.12.1947 г.). *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 101.

⁴³⁶ План роботи кафедри на I і II півріччя 1949–1950 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 67. Арк. 5

⁴³⁷ Там само. Арк. 12–13.

організацією університету, зауважуючи на його важливості: «*тир потрібен як повітря, а він не в порядку*»⁴³⁸.

У 1950-х рр. кафедра була забезпечена: 13 обладнаними класами, двома мініатюр-полігонами, приміщенням для монтажу станції «Молния», реконструйованим малим полігоном. Військове майно кафедра отримувала відповідно до розпорядження штабу ПрикВО. Зазвичай, це була техніка з військових частин, що підлягала списанню. На базі кафедри була матеріальна частина артилерії, артприлади, автотранспорт, 160 мм міномет⁴³⁹. Викладачі та лаборанти власноруч виготовляли стенди з радіолокації, артилерійсько-стрілецької справи і тактики. З кінця 1950-х рр. на кафедрі оформили класи військового перекладу та оформляли навчальні посібники⁴⁴⁰.

У зв'язку із переходом кафедри на єдиний профіль вишколу офіцерів запасу, впродовж 1961–1962 н. р. було обладнано класи спецциклу. Однак відчувалась нестача посібників з військового перекладу, особливо з англійської мови, що були застарілі⁴⁴¹. Станом на 1964–1965 н. р. військова кафедра мала у розпорядженні: радіостанції Р-105–2 шт., Р-106–2 шт., Р-116–4 шт., ОЗС-51, агітаеростат АГ-І, агітбомбу АГІТАБ – 250-85, агітзнаряддя 122 мм, дві агітміни 82 мм, три магнітофони. Крім того, було достатньо зброї, компасів та іншого майна, які використовували у навчальному процесі. Для проведення бойових стрільб зі стрілецької зброї, військова кафедра університету користувалася приміщеннями Вищого військово-політичного училища⁴⁴².

Після відновлення циклів військової підготовки упродовж 1967–1968 н. р. на кафедрі діяли 15 навчальних класів, кожний з яких був обладнаний відповідно до занять з того чи іншого предмету: із вогневого вишколу, загальної тактики, тактики зенітної артилерії, зі стрільби зенітної артилерії, зброї масового ураження і захисту від неї, матеріальної частини зенітної

---

⁴³⁸ Протоколи собраний партійної організації Львівського державного університету імені І. Франка. (8 вересня 1949–19 жовтня 1949 г.). ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 98.

⁴³⁹ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 11–12.

⁴⁴⁰ Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 303. Арк. 11.

⁴⁴¹ Там само.

⁴⁴² Доповідь про військову підготовку студентів 1964–1965 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 420. Арк. 14.

артилерії, автомобільної справи, вивчення чужоземних армій та електрорадіотехніки, вивчення ЦО та медичної справи, а також обладнана радіотехнічна лабораторія⁴⁴³. Окрім навчальних класів, кафедра використовувала склади та допоміжні приміщення: склад речей, зброї і військово-технічного майна, склад навчального матеріалу, дві спецкімнати, приміщення для водіїв, та два приміщення для викладачів. За 1967 р. було проведено ремонт в підвалах корпусу та передано їх для допоміжних та складських приміщень кафедри⁴⁴⁴.

Попри сувору дисципліну, неодноразово траплялись випадки поганого зберігання та контролю над військовим майном. Так у червні 1968 р. із навчального класу пропав пістолет Макарова, який на ранок наступного дня здав на склад кафедри ст. лаборант В. С. Шарпін. Цей випадок набув гучного розголосу, а керівництво університету оголосило догани ст. лаборантові та викладачеві, який в той день проводив заняття зі студентами⁴⁴⁵.

Все забезпечення військова кафедра отримувала відповідно до інструкції про матеріальне забезпечення військових кафедр за 1969 р. Контроль за безпекою майна на військових кафедрах ВНЗ, проводили органи Міністерства оборони СРСР, Міністерства ВССО СРСР чи міністерства та відомства, що керували навчальними закладами. Міністерство оборони надавало кафедрам військову техніку, зброю та навчальну літературу, що передавали за актами із військових частин чи відділів ПрикВО⁴⁴⁶. Паливо і мастильні матеріали забезпечували Міністерства і відомства СРСР і союзних республік, які керували навчальним закладом⁴⁴⁷. Набої, які використовували кафедри для навчання

---

⁴⁴³ План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 29.

⁴⁴⁴ Там само.

⁴⁴⁵ Накази ректора в студентських справах (03.01.1962–30.03.1062). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 6. Спр. 207. Арк. 126.

⁴⁴⁶ Приказ Министра обороны СССР и Министра высшего и среднего специального образования СССР № 172/566 от 17.07.1969 г. и Инструкция о порядке обеспечения военных кафедр, циклов и отделений военной подготовки гражданских высших и средних специальных учебных заведений учебным вооружением, боеприпасами, военной техникой, автотранспортом, военно-боевым имуществом и организации их хранения, ремонта и учета. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 7.

⁴⁴⁷ Там само. Арк. 6.

студентів, навчальні посібники, спецодяг, укомплектування навчальних класів, лабораторій, майстерень здійснювали за кошти навчальних закладів⁴⁴⁸.

Кінець 1960-х рр. був періодом технізації військової кафедри. Саме тоді кафедру укомплектували кіноустановкою, діапроекторами, фільмоскопами, магнітофонами, радіолокаційними станціями, мініатюр-полігоном, автоматизованим класом зі зброї масового ураження⁴⁴⁹. Зважаючи на чисельність студентів, цього було недостатньо. Відтак, начальник кафедри клопотав перед Вченою радою університету збільшити аудиторний фонд кафедри, організувати тут бібліотеку, окремий спортивний зал та відкритий тир. Він наполягав на необхідності створити парк для зберігання бойових та транспортних машин, які стояли на подвір'ї кафедри, вартове містечко, а також виділити навчальне поле, стрільбище та автодром⁴⁵⁰. Окремо зауважував на потребі виділити великий корпус для кафедри, і просив перед Вченою радою звернутись в Міністерство, щоб отримати дозвіл на будівництво окремого приміщення⁴⁵¹. Очевидно, що таких кардинальних рішень не прийняли.

Аудиторний фонд був поділений на класи для окремих навчальних циклів⁴⁵². Приміщення зенітно-артилерійського циклу розміщувались на першому поверсі, загальновійськового циклу – на третьому поверсі корпусу кафедри, а приміщення хімічного циклу – у підвалах головного корпусу університету⁴⁵³. Попри те, що викладачі постійно стверджували, що матеріальна база кафедри була на високому рівні, простежено і низку недоліків. На початок 1970-х рр. викладачі кафедри неодноразово піднімали проблему недостатньої технічної бази на загальновійськовому циклі, що негативно

---

⁴⁴⁸ Приказ Министра обороны СССР и Министра высшего и среднего специального образования СССР № 172/566 от 17.07.1969 г. и Инструкция о порядке обеспечения военных кафедр, циклов и отделений военной подготовки гражданских высших и средних специальных учебных заведений учебным вооружением, боеприпасами, военной техникой, автотранспортом, военно-боевым имуществом и организации их хранения, ремонта и учета. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 9.

⁴⁴⁹ Плани і звіти про роботу кафедри 1969–1970 н. р. *ДАЛО*. Ф. р-119. Оп. 23. Спр. 529. Арк. 55.

⁴⁵⁰ Протоколи і стенограми засідань Вченої ради університету (6 лютого – 25 березня 1970). Т. 1. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 8. Спр. 59. Арк. 143.

⁴⁵¹ Там само. Арк. 143–114.

⁴⁵² Миронюк К. Військова кафедра. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка в 2 т. Т. 1: А – К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 287.

⁴⁵³ Плани і звіти про роботу кафедри за 1971–1972 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 25. Арк. 9.

впливало на рівень польових тактичних занять⁴⁵⁴. Офіцери часто скаржились на низький рівень господарської роботи університету, наприклад, упродовж чотирьох місяців 1972 р. був закритий тир, оскільки «господарська частина зайняла приміщення стільцями», що унеможливило проведення занять зі стрільби та роботу секції ДТСААФ⁴⁵⁵.

Від середини 1970-х рр. матеріальна частина кафедри значно зросла. Для навчання використовували 25 класів і лабораторій, кафедра мала власний лінгафонний кабінет на 12 навчальних місць (*Додаток 36*), чотири програмно-контрольні прилади «Огонек-1», навчальну машинку «Ласточка», два кінопересувних прилади «Україна», дев'ять діапроекторів різних марок, 12 магнітофонів і динаміків, два мініатюр-полігони. Для наочності у навчанні і надалі використовували нові та оновлені стенди⁴⁵⁶. Авдиторний фонд був достатній, а класи добре оснащені, відповідно до профілів вишколу⁴⁵⁷. Основним місцем навчання надалі залишався корпус при вул. Жовтневій, 41, на подвір'ї якого стояли просто неба бойові бронетранспортери⁴⁵⁸, що свідчить про те, що кафедра так і не отримала спеціально оснащених гаражів. Відкритого тиру теж не було, а використовували тир у підвалі головного корпусу⁴⁵⁹. Кафедра так і не отримала власне навчальне поле, а користувалась полями Політехнічного інституту у с. Брюховичі та Сільськогосподарського інституту в Дублянах⁴⁶⁰.

Від другої половини 1980-х рр., із початком процесів суспільних перетворень, на військовій кафедрі не завжди вистачало зразків нової техніки,

---

⁴⁵⁴Протоколи партійних зборів військової кафедри та кафедри фізкультури з № 5 по № 12; з № 1 по № 2. Протоколи засідань партійного бюро з № 7 по № 20; з № 1 по № 6. Плани роботи з січня по червень; з вересня по грудень. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 4–6.

⁴⁵⁵ Там само.

⁴⁵⁶ Звіт про роботу науково-методичну і науково-дослідну роботу кафедри за 1974 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 104. Арк. 12.

⁴⁵⁷ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 2.

⁴⁵⁸ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з завідувачем кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Степаном Петровичем Качарабою]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 3 квітня 2017 р. С. 3.

⁴⁵⁹ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 2.

⁴⁶⁰ Там само.

макетів, наочних посібників, тому викладачі створили банк слайдів, які використовували у навчальному процесі⁴⁶¹. Матеріальна база кафедри і надалі була достатньою. Проте, наголошуємо, що до кінця 1980-х рр. викладачі все менше використовували техніку і наочність у навчальному процесі⁴⁶².

***

Отже, постачання на кафедру військово-матеріальної бази упродовж її існування відбувалось відповідно до профілів навчання. Поступово, зі зростанням чисельності студентів, збільшували кількість класів та одиниць військової техніки. У звітних матеріалах завжди зазначалось, що кафедра користується всіма потрібними для навчання видами зброї. Однак, практично, на кафедрі не було великого різноманіття артилерійної, вогневої і стрілецької зброї, бракувало посібників та навчально-методичної літератури. Кафедра так і не мала власного навчального поля, автодрому, відкритого тиру, спортивної зали та гаражів. Зважаючи на перелічені недоліки, військова кафедра університету мала посередню матеріально-технічну базу, яку використовували у навчальному процесі зі студентами.

4.2. Матеріально-технічна оснащеність військової кафедри Львівського політехнічного інституту.

Від початку своєї діяльності кафедра не мала постійного приміщення. Спочатку вона розміщувалась на третьому поверсі однієї із середніх шкіл міста* при вулиці Нікоровича⁴⁶³ (тепер – вул. Професорська, 2). Тут кафедра використовувала 12 кабінетів і мансарду на горищі. Попри невеликий аудиторний фонд, класи були укомплектовані всіма необхідними навчальними засобами: скринєю з піском, рельєфом місцевості масштабом 1:10000, плакатами гвинтівки зразка 1891/30, зразками мін, інженерними інструментами

---

⁴⁶¹ Миронюк К. І. Пам'ятати про обов'язок. *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.

⁴⁶² Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з кандидатом історичних наук, доцентом кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського ЛНУ ім. Івана Франка Мар'яном Михайловичем Мудрим]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 21 квітня 2017 р. С. 3.

* Імовірно йдеться про Четверту вищу гімназію імені Яна Длугоша, що за перед Другою світовою війною розміщувалась на вулиці Нікоровича (від 1946 р. – вул. Професорська).

⁴⁶³ Отчет о работе института за 1944–1945 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 5. Спр. 2. Арк. 21.

тощо. Клас матеріальної частини автомобілів використовував плакати із розрізними блоками автомашин, деталями двигуна. Кабінет зв'язку був облаштований плакатами польових телефонних апаратів УНА-Ф, УКА-Н, радіодеталями та діючим макетом радіостанції ІЗР⁴⁶⁴. Військова кафедра отримувала своєчасно все табельне обладнання, зброю та топографічні карти. Однак, не вистачало підручників та методичних посібників, через затримки у роботі управлінь ПрикВО. Кафедра використовувала окреме необлаштоване приміщення для зберігання зброї⁴⁶⁵.

У гаражі на подвір'ї головного корпусу інституту, при вул. Сталіна, 12 (тепер – вул. С. Бандери)⁴⁶⁶ зберігали автомашини кафедри. На 1946–1947 н. р. автопарк налічував 13 автомашин, з яких: 11 вантажні та 2 легкові Газ-61. Однак, на ремонт та утримання автомашин не вистачало працівників, адже працювали лише один механік та четверо водіїв⁴⁶⁷.

Стрілецький тир знаходився в підвалі головного корпусу, який не був оснащений, позаяк адміністрація інституту не виділяла кошти на його ремонт. У перший рік своєї роботи кафедра ще не мала оформленого штурм-містечка⁴⁶⁸. Практичні заняття із водіння проводили на об'їзних дорогах Львова та за містом. Через відсутність навчальних майстерень, заняття з ремонту автотранспорту офіцери проводили на авторемонтних заводах⁴⁶⁹.

Зважаючи на недостатній авдиторний фонд та потреби кафедри у власних гаражах, подвір'ї, оснащених складах тощо, у червні 1950 р. проблему переїзду військової кафедри розглянули на засіданні бюро партійної організації інституту, в результаті чого директор інституту С. М. Ямпольський видав наказ перенести кафедру⁴⁷⁰. Припускаємо, що військова кафедра переїхала в будівлю,

---

⁴⁶⁴ Постановление СНК СССР, директивные письма СНК УССР и Всесоюзного кабинета по делам высшей школы при СНК СССР (1945–1946). *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 10. Арк. 5.

⁴⁶⁵ Отчет о работе военной кафедры за 1945–1946 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 11. Арк. 19.

⁴⁶⁶ Від грудня 1944 р. до 1961 р. – вулиця Сталіна; до 1992 р. – вул. Миру. Див.: Довідник перейменувань вулиць і площ Львова ХІІІ – ХХ ст./ ред. упоряд. Б. В. Мельник. Львів: Світ, 2001. С. 7.

⁴⁶⁷ Протоколи засідань кафедри за 19 апреля 1946 г. – 23 мая 1946 г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 12. Арк. 1.

⁴⁶⁸ Отчет о работе военной кафедры за 1945–1946 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 11. Арк. 15–16.

⁴⁶⁹ Там само. Арк. 17.

⁴⁷⁰ Протоколи засідань партійного бюро за 1950 р. *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 68. Арк. 139.

що розміщена позаду головного корпусу при вул. Устияновича⁴⁷¹, де викладачі обладнали нові навчальні кабінети стендами, матеріальною частиною автомобілів, навчальними кіноплівками, облаштували тир⁴⁷².

Надалі на кафедрі оформили кабінети із вивчення навчальної частини автомобіля та кабінети радіозв'язку⁴⁷³, організували клас артилерії⁴⁷⁴, класи артилерійно-топографічної служби, кабінет паливно-мастильних матеріалів (ПММ), кабінет ремонту автомобілів, клас двигунів внутрішнього згоряння, кабінет радіотехнічної спеціальності, аудиторію загальновійськового циклу та кімнату для самостійної роботи студентів⁴⁷⁵. Зважаючи, що кафедра займалась секціями ДТСААФ, на її балансі був склад мотоциклів⁴⁷⁶.

Від середини 1950-х р., передовсім через політичні зміни в державі, оновили навчально-методичну літературу та матеріальну частину кафедри. Із військової літератури знімали гриф «секретно»⁴⁷⁷, переглянуто та розсекречено фонди діафільмів, частину з яких вилучали, як «застарілі»⁴⁷⁸.

До кінця 1950-х рр. відчувалась нестача навчальних приміщень та техніки для загальновійськового та радіолокаційного циклів⁴⁷⁹. Зокрема, на загальновійськовому циклі студенти вивчали зняті із озброєння зразки гранат⁴⁸⁰, а на радіолокаційному – застарілі апарати П-2 і П-3⁴⁸¹. Частково оновити, відремонтувати техніку чи отримати навчальний розхідний матеріал вдавалось через подання у ПрикВО⁴⁸². Щоб провести зі студентами тактичні

---

⁴⁷¹ Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором історичних наук, професором, завідувачем кафедри середніх віків та візантиністики ЛНУ ім. Івана Франка Леонтієм Вікторовичем Войтовичем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 15 січня 2019 р. С. 3.

⁴⁷² Протоколи засідань кафедри за 1950–1951 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 84. Арк. 1 зв.–5.

⁴⁷³ Протоколи засідань кафедри за 1951–1952 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 109. Арк. 1 зв.

⁴⁷⁴ Протоколи засідань кафедри за 1952–1953 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 123. Арк. 3.

⁴⁷⁵ Там само. Арк. 21 зв. –22.

⁴⁷⁶ Приказы по институту Т. 1. (с № 1 по № 81а) (2 января 1952–29 февраля 1952). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 56. Арк. 214.

⁴⁷⁷ Директивные указания и письма Управления вневоинской подготовки Министерства обороны СССР и управлений ПрикВО. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 211. Арк. 2.

⁴⁷⁸ Там само. Арк. 4.

⁴⁷⁹ Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания (1957 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 184. Арк. 14–15.

⁴⁸⁰ Протоколы партсобраний военной кафедры (1961 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 361. Арк. 12.

⁴⁸¹ Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания (1957 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 184. Арк. 14–15.

⁴⁸² Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 276. Арк. 40–41, 58–59.

заняття в полі, стрільби у тирі чи на змаганнях, начальник кафедри звертався в відділи округу за технічними матеріалами і зброєю, розрахованих на кількість студентів⁴⁸³ (*Додаток 37*). Кафедра періодично звітувала у відділи ПрикВО про стан технічної та матеріальної бази і подавала списки на отримання нових технічних засобів (*Додаток 38*)⁴⁸⁴. На початок 1960-х рр. матеріальна безпека на кафедрі була неоднорідна. Наприклад, на циклі радіозв'язку, попри використання 20 радіостанцій, не було потрібних макетів та технічного інвентарю⁴⁸⁵ (*Додаток 39*), а також не вистачало місця для станції П-15, яка розташовувалась в приміщенні, де одночасно могли знаходитись лише 3–4 студенти⁴⁸⁶. Радіолокаційний цикл, що розміщувався на першому поверсі кафедри, був повністю ізольований та містив секретну частину⁴⁸⁷, на циклі дотримувалися перепускного режиму до приміщень⁴⁸⁸. Найкраще був укомплектований автомобільний профіль, який, окрім обладнаних макетами та тренажерами, навчальних класів, використовував великий автопарк⁴⁸⁹.

До зберігання, передовсім, секретного навчального матеріалу, ставились серйозно. Наприклад 1962 р. підполковник Д. Г. Бачинський, використовуючи на польовому занятті зі студентами топографічні карти, загубив два аркуші. На кафедрі вирішили закрити цю проблему власними силами, що в майбутньому вилилось у догану і викладачеві, і начальникові, та перевіркою кафедри топографічним відділом штабу округу⁴⁹⁰. Крім того, офіцери неодноразово обговорювали проблему дотримання режиму секретності⁴⁹¹.

До середини 1960-х рр. кафедра була достатньо добре обладнана⁴⁹², однак проблема розширити аудиторний фонд стала наріжною. Через впровадження

---

⁴⁸³ Переписка кафедри с отделами Прикарпатского Военного Округа по учебно-методическим вопросам. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп.12. Спр. 302. Арк. 9–10.

⁴⁸⁴ Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 276. Арк. 11.

⁴⁸⁵ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1962 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 371. Арк. 54.

⁴⁸⁶ Там само. Арк. 59.

⁴⁸⁷ Протоколы партсобраний военной кафедры (1963 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 382. Арк. 8.

⁴⁸⁸ Там само. Арк. 46.

⁴⁸⁹ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1962 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 371. Арк. 62.

⁴⁹⁰ Подлинные приказы и приказания войскам ПрикВО Т. 2 за 1962 г. *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 26106с. Спр. 8. Арк. 41–42.

⁴⁹¹ Протоколы партсобраний военной кафедры (1963 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 382. Арк. 45.

⁴⁹² Протоколы партсобраний военной кафедры (1964 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 380. Арк. 28.

військового дня приміщення циклу радіозв'язку були перевантажені, а викладачам доводилось переносити обладнання з класу в клас та перед заняттям наново його налаштовувати⁴⁹³.

Нове приміщення військова кафедра отримала в серпні 1968 р. Це була будівля, де досі розміщувався штаб округу, при вул. Ватутіна, 1-3-5 (тепер – вул. князя Романа)⁴⁹⁴ та при вул. Бехтерева, 2 (тепер – вул. В. Шухевича), яку, за рішенням міністра оборони СРСР, ПрикВО передало Політехнічному інституту⁴⁹⁵. Наступних півроку тут проводився ремонт⁴⁹⁶, до якого залучали офіцерів і студентів, які обладнували класи. Кафедра отримала власне велике приміщення, з подвір'ям та гаражами, де розмістився автопарк⁴⁹⁷. У триповерховій будівлі розмістились: на першому поверсі – автомобільний профіль, на другому – радіолокаційний цикл, на третьому – цикли радіозв'язку, хімічного захисту та геодезистів⁴⁹⁸. Кафедра використовувала 51 приміщення, з яких 15 – лабораторій⁴⁹⁹, відтак, набула вигляду військового містечка. Окрім того, в її користуванні були окремі полігони Залізної дивізії на окраїні Львова (приблизно біля вул. Топольної), де проводили польові заняття зі студентами⁵⁰⁰. Нову військову навчальну техніку кафедра отримувала з військових частин округу⁵⁰¹.

---

⁴⁹³ Протоколи партийных собраний военной кафедры (1966 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 327. Арк. 44.

⁴⁹⁴ Приказы по институту Т. 17. (с № 1023 по № 1074) (1 августа 1968–16 августа 1968). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 375. Арк. 449.

⁴⁹⁵ Приказы и приказания по управлению и штабу округа (подлинные) (2 января 1968–31 декабря 1968). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 33108. Спр. 4. Арк. 45.

⁴⁹⁶ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1968 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 465. Арк. 41–42.

⁴⁹⁷ Праця на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із викладачем (1968–1978), начальником циклу експлуатації і ремонту автомобіля (1975–1978), полковником Миколою Степановичем Кузьменком]; записала Л. Шелестак. Львів. 11 квітня 2019 р. С. 3.

⁴⁹⁸ Там само.

⁴⁹⁹ Протоколы партсобраний военной кафедры (1975 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 704. Арк. 99.

⁵⁰⁰ Праця на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із викладачем (1968–1978), начальником циклу експлуатації і ремонту автомобіля (1975–1978), полковником Миколою Степановичем Кузьменком]; записала Л. Шелестак. Львів. 11 квітня 2019 р. С. 3.

⁵⁰¹ Приказы по институту Т. 17. (с № 1023 по № 1074) (1 августа 1968–16 августа 1968). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 375. Арк. 10.

Зважаючи на зміну програм у 1968–1969 н. р., на автомобільному профілі почали вивчати нові ГАЗ-66, ЗІЛ-131 та Урал-375⁵⁰², а також облаштували лабораторію пункту технічного обслуговування автомобілів.

Початок 1970-х рр. був періодом технізації навчання, що співпало із облаштуванням кафедри після переїзду⁵⁰³. Більшість класів та лабораторій були повністю обладнані технічними засобами навчання та наочним матеріалом⁵⁰⁴. На кафедрі електрифікували стенди та широко використовували контрольні-екзаменаційні машини⁵⁰⁵. На циклі радіозв'язку, який помітно відставав від інших в технічному оснащенні, сформували клас програмного навчання⁵⁰⁶ та оновлювали технікою⁵⁰⁷. Кафедра користувалась власною кінофотолабораторією та сімома лабораторіями⁵⁰⁸. За результатами перевірок із ПрикВО та МО СРСР військову кафедру Політехнічного інституту визнавали як добре оснащену та одну із найкращих в країні⁵⁰⁹.

На середину 1970-х рр. кафедра мала власне навчальне поле, яке неодноразово зазнавало руйнувань від мешканців Львова, які самовільно засипали окопи, траншеї, укриття та інші інженерні споруди, щоб використовувати місце під сільське господарство⁵¹⁰. До кінця 1980-х рр. кафедра використовувала 57 облаштованих класів та власні лабораторії⁵¹¹, однак так і не отримала власного автодрому, а тому, студенти, навчались водінню на спеціальних машинах по вулицях Львова⁵¹². Самі ж студенти відзначали, що військова кафедра була найбагатшою за матеріальною базою в

---

⁵⁰² Протоколи засідань партійного бюро військової кафедри (1969 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 481. Арк. 16.

⁵⁰³ Праця на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із викладачем (1968–1978), начальником циклу експлуатації і ремонту автомобіля (1975–1978), полковником Миколою Степановичем Кузьменком]; записала Л. Шелестак. Львів. 11 квітня 2019 р. С. 3.

⁵⁰⁴ Протоколи партсобрань військової кафедри (1975 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 704. Арк. 99; Протоколи партійного бюро військової кафедри (1971 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 542. Арк. 7.

⁵⁰⁵ Протоколи партійного бюро військової кафедри (1971 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 542. Арк. 6–7.

⁵⁰⁶ Протоколи партійних зборань військової кафедри (1969 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 480. Арк. 44.

⁵⁰⁷ Протоколи партійних зборань первичної партійної організації військової кафедри і кафедри фізвоспитання (1970 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 525. Арк. 53.

⁵⁰⁸ Там само. Арк. 47.

⁵⁰⁹ Там само. Арк. 58–63.

⁵¹⁰ Протоколи засідань партбюро, партійних зборань військової кафедри (1977 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 771. Арк. 131.

⁵¹¹ Протоколи партійних зборань військової кафедри (1982 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 946. Арк. 139.

⁵¹² Протоколи партійних зборань військової кафедри (1978 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 808. Арк. 14.

інституті, де «*все продумано до дрібниць*»⁵¹³. На подвір'ї корпусу офіцери працювали над проблемою укриття автомобілів, що стояли просто неба⁵¹⁴. Тут знаходилися гаражі (*Додаток 40*), які працювали щодня, крім того, працювала автомийка (*Додаток 41*) та яма для ремонту (*Додаток 42*)⁵¹⁵. На проблему зберігання та використання автомобільної техніки кафедри неодноразово реагували жителі, прилеглих будинків, що ділили спільний вуличний простір, яким робота кафедри приносила дискомфорт⁵¹⁶.

Зменшення фінансування армії та освіти й, загалом, політична криза наприкінці 1980-х рр. вплинула на матеріальний стан кафедри. Траплялися випадки, коли студенти циклу автомобільної служби жодного разу не сідали за кермо автомобілів через відсутність пального тощо⁵¹⁷.

***

Упродовж розглянутого періоду діяльності кафедри спостерігаємо стабільне оновлення технічної та методичної бази. Адміністрація інституту видавала нові приміщення, які пристосовували для навчання та зберігання військової техніки і матеріалів. Однак, вбачаємо деякі невідповідності матеріальної бази, передовсім на циклах радіозв'язку та радіолокаційному, які помітно відставали від інших профілів. Найкраще оснащеним вважався автомобільний профіль, адже на ньому навчалась більшість студентів інституту. Після переїзду в окремий корпус в кінці 1960-х рр., кафедра набула вигляду військового містечка, оскільки, окрім навчальних класів та кабінетів, працювали оснащені лабораторії, склади техніки та озброєння, гаражі із автомашинами, було власне велике подвір'я, майстерні, де проводили не лише заняття, але й ремонт техніки. Військова кафедра інституту була найбільш оснащеною і вважалась одною із кращих у Радянському Союзі.

---

⁵¹³ Єлисеєв А. Невже не можна знайти вирішення? *Радянський студент*. 1989. 8 лютого. (№ 4). С. 4.

⁵¹⁴ Протоколи партійних зборань військової кафедри (1982 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 946. Арк. 139.

⁵¹⁵ Переписка с Минвузами СССР и СССР, руководящими партийными органами и советскими органами по вопросам основной деятельности института (09.01.1987–31.08.1987). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. Арк. 57.

⁵¹⁶ Там само.

⁵¹⁷ Єлисеєв А. Невже не можна знайти вирішення? *Радянський студент*. 1989. 8 лютого. (№ 4). С. 4.

4.3. Майнове забезпечення військових кафедр профільних інститутів

Львова.

У другій половині 1940-х рр. військові кафедри існували: в Інституті фізичної культури в головному навчальному корпусі при вул. Т. Костюшка, 11, в головному корпусі Ветеринарного інституту, в адміністративній будівлі при вул. Пушкіна, 103 (тепер – вул. генерала Чупринки) Лісотехнічного інституту, в Торговельно-економічному інституті при вул. Чкалова (тепер – вул. М. Туган-Барановського), та в Медичному інституті при вул. Пекарській, 71.

Від січня 1947 р. діяла військова кафедра Сільськогосподарського інституту, в облаштуванні якої брали участь офіцери військової кафедри Політехнічного інституту. В серпні 1946 р. у Дублянах, в приміщенні «старого» корпусу Сільськогосподарського інституту, облаштували спортзал, військовий кабінет⁵¹⁸ та склад⁵¹⁹. Із початком роботи кафедри тут організували класи і навчальний тир⁵²⁰. Крім того, кафедра користувалась приміщенням у корпусі інституту при вул. Козака, 5 (тепер – вул. Каліча Гора)⁵²¹.

Від 1945 до 1947 рр. та в короткий проміжок між 1956–1961 рр. існували військові кафедри Поліграфічного інституту в корпусі при вул. Підвальной, 17 та Інституту прикладного і декоративного мистецтва, а до 1949 р. діяла військова кафедра Технологічного інституту. Зважаючи, що в перелічених інститутах окрім Медичного, чисельність студентів була незначна, це впливало і на матеріальний стан військових кафедр, що мали вигляд радше кабінетів. Певна річ, вони розпоряджались власними аудиторіями, що були оснащені наочним матеріалом: стендами та макетами техніки, кіноплівками тощо⁵²².

---

⁵¹⁸ Приказы по институту (с № 184 по № 314). Т. 2. (29 мая –31 августа 1946 г.). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 13. Арк. 140–141.

⁵¹⁹ Наказ по інституту (з № 170 по № 377). (2.06.1948.–31.08.1948). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 182.

⁵²⁰ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 39.

⁵²¹ Наказ по інституту (з № 170 по № 377). (2.06.1948.–31.08.1948). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 182.

⁵²² Наказ по інституту (з № 170 по № 377). (2.06.1948.–31.08.1948). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 35.

Військова кафедра Медичного інституту розміщувалась на третьому поверсі корпусу при вул. Пекарській, 71⁵²³, а офіцери самотужки обладнювали класи, готували стенди, методичні розробки тощо⁵²⁴. Для наочності на заняттях використовували навчальні макети місцевості з нанесеною тактичною обстановкою, таблиці та схеми⁵²⁵. Кафедра мала у своєму розпорядженні тир та стрілецьку зброю⁵²⁶. На середину 1960-х рр. з-поміж усіх профільних інститутів Львова військова кафедра залишилась лише у Медичному.

Від початку 1970-х рр. військові кафедри відновили роботу у Лісотехнічному та Сільськогосподарському інститутах, де одразу розпочали формувати матеріальну базу, яку отримували із військових частин округу⁵²⁷. Військова кафедра Лісотехнічного інституту отримала нове приміщення в шостому навчальному корпусі при вул. Природна, 19⁵²⁸ та швидкими темпами облаштувала його навчальними приладами, зброєю⁵²⁹ та технікою: автокраном ЛАЗ-620, екскаватором Е-302⁵³⁰, електростанцією тощо⁵³¹.

Військову кафедру Сільськогосподарського інституту розмістили у приміщенні «старого» корпусу у м. Дубляни⁵³². З окружних складів вона отримала навчальну техніку та літературу⁵³³. Тут облаштовували навчальні класи, вогневе містечко в тирі для стрільби зі стрілецької зброї і озброєння

---

⁵²³ Прикази по інституту за 1947 г. (Том II и последний). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 441.

⁵²⁴ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 25, 37, 39.

⁵²⁵ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 8.

⁵²⁶ Прикази по інституту за первую половину 1961 г. (Том I). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 344. Арк. 153.

⁵²⁷ Прикази по личному составу (сотрудники) Т. 1. (4 января – 13 мая 1970 г.). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1-л. Спр. 311. Арк. 18.

⁵²⁸ Навчання на військовій кафедрі Львівського лісотехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором технічних наук, професором кафедри технології меблів та виробів із деревини Львівського національного лісотехнічного Університету України Сергієм Володимировичем Гайдою]; записала Л. Шелестак. Львів. 22 липня 2021 р. С. 3.

⁵²⁹ Прикази по личному составу (сотрудники) Т. 1. (4 января – 13 мая 1970 г.). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1-л. Спр. 311. Арк. 18.

⁵³⁰ Там само. Арк. 16, 88

⁵³¹ Прикази по личному составу (сотрудники) Т. 3. (2 сентября – 31 декабря 1970 г.). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1-л. Спр. 313. Арк. 45.

⁵³² Накази інституту по особовому складу з №1/ВК по № 63/ВК (06.01.1971–28.07.1971). *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. 22 о/с. Спр. 154. Арк. 1–2.

⁵³³ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 2.

БМП та, складене під малокаліберний набій, лазерне стрілецьке містечко в лабораторії БМП. Кафедра розпоряджалась двома тренажерами із водіння БМП, тренажером для роботи з приладами радіаційної та хімічної розвідки БМП⁵³⁴.

При перевірках військової кафедри в 1973 р. комісія Управління позавійськової підготовки МО СРСР та в 1978 р. комісія Управління бойової підготовки ВНЗ ПрикВО, відзначили добрий рівень роботи та достатню матеріальну безпеку⁵³⁵. У 1978 р. кафедру відвідав, заступник міністра оборони СРСР з позавійськової підготовки генерал-полковник Ю. А. Науменко, який високо оцінив роботу стрілецького тирю кафедри та її матеріальну базу⁵³⁶.

На кінець 1960-х рр. піднімалось питання збільшити кількість аудиторій військової кафедри Медичного інституту, оскільки через ріст чисельності студентів, викладачі на окремих циклах працювали у дві і навіть у три зміни⁵³⁷. Крім того, кафедра не мала достатньо приміщень для ремонту та зберігання технічних засобів навчання⁵³⁸, палаток та автомобілів⁵³⁹.

Спочатку кафедрі додатково надали приміщення в головному корпусі інституту⁵⁴⁰, а в 1971 році передали частину приміщень в новозбудованому Теоретичному корпусі інституту. Викладачі облаштували кафедру електрифікованими стендами, схемами, готували необхідну навчальну літературу⁵⁴¹. Рівень навчання на кафедрі, як відзначали викладачі, прямопропорційно залежав від матеріальної бази. Кафедра мала власний тир, який використовували не лише для занять із військової підготовки, але і для виконання норм ГПО та стрілецьких змагань інституту⁵⁴². На 1972 р. кафедра повністю освоїла нові приміщення, проте, існувала деяка незручність для

---

⁵³⁴ Там само.

⁵³⁵ Якименко Іван Андрійович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. Арк. 9.

⁵³⁶ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 4.

⁵³⁷ Протоколи партійних зборань військової кафедри. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 229. Арк. 11–12.

⁵³⁸ Там само.

⁵³⁹ Протоколи партійних зборань військової кафедри с № 1 по № 3. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 204. Арк. 4–6.

⁵⁴⁰ Праця на військовій кафедрі Львівського медичного інституту: [бесіда із професором кафедри медицини катастроф та військової медицини ЛНМУ ім. Данила Галицького полковником Петром Володимировичем Олійником]; записала Л. Шелестак. Львів. 31 березня 2021 р. С. 4.

⁵⁴¹ Кафедра екстремальної і військової медицини Львівського державного медичного університету (історична довідка). Матеріали надав професор П. В. Олійник. Львів, 2021.

⁵⁴² Протоколи партійних зборань первичної партійної організації військової кафедри ЛГМИ за 1972 г. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 277. Арк. 125.

викладачів та студентів, оскільки військові кабінети розміщувались у трьох віддалених одне від одного корпусах⁵⁴³. Загалом для підготовки студентів використовували понад 20 оснащених класів і допоміжних приміщень⁵⁴⁴. За ініціативи начальника кафедри полковника м/с В. М. Перепеліцина в підвалі корпусу розгорнули навчальний медичний пункт полку (МПП), де проводили практичні заняття. Матеріальна база поступово оновлювалась актуальними електрифікованими макетами МПП⁵⁴⁵, кіно- та аудіотехнікою⁵⁴⁶. Від середини 1980-х рр., окрім аудиторних та складських приміщень, кафедра використовувала окремо споруджену будівлю, де розгортали МПП в наметах та зберігали медичну і санітарну техніку⁵⁴⁷.

На середину 1980-х рр. на військовій кафедрі Сільськогосподарського інституту провели капітальний ремонт та розширили аудиторний фонд, після чого кафедра мала власні лекційний зал, три класи управління боєм, два класи тактичної підготовки, клас партійно-політичної роботи, три вогневі і два технічні класи, стрілецький тир, дві електрифіковані башти БМП, плац та навчальне тактичне поле⁵⁴⁸. В лабораторії БМП працювала окрема майстерня для ремонту військової техніки та автомобілів⁵⁴⁹. Станом на кінець 1980-х рр. на кафедрі користувались кінотренажером із водіння БМП, облаштували класи з вогневої підготовки та електроспецзасобів зі зв'язку⁵⁵⁰, оновили базові

---

⁵⁴³ Протоколи партійних зборів первичної партійної організації військової кафедри ЛГМІ за 1972 г. ДАЛО. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 277. Арк. 126.

⁵⁴⁴ Праця на військовій кафедрі Львівського медичного інституту: [бесіда із професором кафедри медицини катастроф та військової медицини ЛНМУ ім. Данила Галицького полковником Петром Володимировичем Олійником]; записала Л. Шелестак. Львів. 31 березня 2021 р. 3 с.

⁵⁴⁵ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 10.

⁵⁴⁶ Львівський державний медичний інститут: збірник праць... С. 121.

⁵⁴⁷ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 10.

⁵⁴⁸ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 4-5.

⁵⁴⁹ Справка-доклад начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института о состоянии военной подготовки студентов, командирской и методической подготовки офицеров, учебно-воспитательной работы, учебной материально-технической базы и учебной дисциплины на кафедре за 1991 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 6.

⁵⁵⁰ Там само. Арк. 9.

радіостанції Р-123М на сучасніші Р-173 тощо⁵⁵¹. До 1991 р. військова кафедра користувалась достатнім аудиторним фондом⁵⁵².

Військова кафедра Лісотехнічного інституту до кінця 1980-х рр. використовувала: п'ять навчальних класів, окремі лабораторії та кабінети, вісім приміщень для зберігання зброї та військового майна на трьох поверхах у тому ж шостому навчальному корпусі⁵⁵³. Навчальні класи були обладнані електрифікованими і звичайними стендами із організації дорожніх військ та дорожньо-комендантської служби, електрифікованими макетами. Кафедра своєчасно отримувала навчальні підручники та посібники, була обладнана навчальними мініатюрними полігонами, стрілецьким тиром, плацом⁵⁵⁴. У її розпорядженні були майстерні та автомобільні гаражі, парк, де зберігались зразки військових гусеничних машин, пункти технічного обслуговування, склади військової техніки, зброї та іншого майна⁵⁵⁵, а також полігон, з облаштованими конструкціями мостів⁵⁵⁶. Кафедра використовувала техніку: КамАЗ-43101, ЗІЛ-130 і ЗІЛ-131, УАЗ-469, трактор ДТ-75, автомобільні причепа тощо⁵⁵⁷.

***

Отже, майно військових кафедр вищих навчальних закладів Львова комплектувалось відповідно до положень та інструкцій вищих органів влади та міністерських відомств військовою технікою, озброєнням, навчальною літературою та технічними розхідними матеріалами і паливом. Військові кафедри постачали технікою відповідно до профілів підготовки студентів. Проглядаємо певні відмінності в організації військових кафедр вишів Львова у

---

⁵⁵¹ Справка-доклад начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института о состоянии военной подготовки студентов, командирской и методической подготовки офицеров, учебно-воспитательной работы, учебной материально-технической базы и учебной дисциплины на кафедре за 1991 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 10.

⁵⁵² Справка о состоянии военной подготовки студентов Львовского сельскохозяйственного института по состоянию на 1992 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 2.

⁵⁵³ Військова кафедра 1992 р. *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Спр. Арк. не вказ.

⁵⁵⁴ Там само.

⁵⁵⁵ Навчання на військовій кафедрі Львівського лісотехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором технічних наук, професором кафедри технології меблів та виробів із деревини Львівського національного лісотехнічного Університету України Сергієм Володимировичем Гайдою]; записала Л. Шелестак. Львів. 22 липня 2021 р. С. 3.

⁵⁵⁶ Там само.

⁵⁵⁷ Військова кафедра 1992 р. *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Спр. Арк. не вказ.

повоєнні роки до 1961 р., тобто у період становлення системи військової освіти у цивільних вищих навчальних закладах, та у період після прийняття Закону 1967 р. «Про всезагальну військову повинність». У повоєнні роки військові кафедри нагадують радше військові кабінети, у підпорядкуванні яких було по кілька навчальних класів та майновий склад, могла бути відсутня справна військова техніка та бойове озброєння, кафедри обходились макетами та стендами для наочності. Вже від кінця 1960-х рр., із відновленням військового навчання у вишах, поглиблюються та централізуються механізми організації військових кафедр, їх стали облаштовувати актуальною військовою і технічною базою та іншим майном. Створюються кращі умови: військові кафедри отримують від інститутів окремі корпуси чи їх частини, великий аудиторний фонд, подвір'я під муштрову підготовку та зберігання техніки; загострюється увага над обладнанням навчальних класів та лабораторій.

РОЗДІЛ 5

ПОЛІТИКО-ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ КАФЕДР ЛЬВІВСЬКИХ ЦИВІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

5.1. Ідейно-виховна та політико-пропагандистська діяльність військової кафедри Львівського університету.

Робота військової кафедри була спрямована не лише на вишкіл офіцерів запасу, але й на ідейно-політичне виховання студентів.

В університеті існувала практика факультетського офіцера. На практиці до окремих факультетів чи курсів прикріплювали відповідального офіцера із військової кафедри, обов'язки якого були достатньо різнобічні: він виконував основні партійні доручення, вів документацію – щоденник факультетського офіцера, організовував та проводив заходи військово-виховної роботи, підтримував зв'язок кафедри із організаціями факультету, приділяв увагу студентській дисципліні, організовував роботу факультету в гуртках, готував матеріали для атестації студентів, брав участь в організації студентських науково-військових гуртків який відповідав не лише за оборонно-масову роботу, але безпосередньо займався ідейно-політичним вихованням. У цій роботі, офіцери спирались на партійну та комсомольську організації факультету, профспілкову та академічну групи⁵⁵⁸. Факультетський офіцер також вивчав особовий склад студентів⁵⁵⁹, що вважалось одною із найважливіших форм роботи, метою якої було виявляти так званих «українських буржуазних націоналістів» та «ворожих елементів»⁵⁶⁰. Однак, нам не вдалось знайти інформацію, яка б підтверджувала, що саме офіцери викривали студентів.

---

⁵⁵⁸ Протоколи партсобраний парторганізації военной кафедри ЛГУ с 11 апреля 1951 г. по 21 марта 1953 г. ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 302. Арк. 17.

⁵⁵⁹ Факультетские партийные информации секретарю партийной организации Львовского государственного университета им. И. Франко о расписании идейно-воспитательной работы на факультетах (21.01.1950–29.12.1950 г.). ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 133. Арк. 23–24.

⁵⁶⁰ Протоколи партсобраний парторганізації военной кафедри ЛГУ с 11 апреля 1951 г. по 21 марта 1953 г. ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. спр. 302. Арк. 17.

Основна мета роботи офіцерів у навчальних групах була спрямована на те, щоб виховати студентів, майбутніх офіцерів запасу, в дусі відданості комуністичній партії, показати переваги Радянської армії і, таким робом, прищепити патріотизм до Радянської держави. Для цього офіцери систематично проводили лекції та бесіди із студентами, приурочені до радянських свят, разом зі студентами споруджували стенд-виставки присвячені Радянській армії⁵⁶¹. На відзначення урочистих університетських заходів офіцери кафедри допомагали іншим підрозділам організувати студентів до парадів, проводячи на заняттях з муштрового вишколу репетиції. Зокрема зустрічаємо інформацію, що на засіданнях кафедри в. о. начальника кафедри полковник Л. С. Устимович наголошував офіцерам «*відпрацювати зі студентами вигуки “УРА!”*»⁵⁶².

Окрім основних занять, офіцери військової кафедри надавали безпосередню допомогу у проведенні військово-спортивних змагань факультетів та університету в цілому⁵⁶³. В університеті на кінець 1946–1947 н. р. організували ТСОАВІАХІМ (Товариство сприяння обороні, авіаційному і хімічному будівництву)⁵⁶⁴ (майбутнє ДТСААФ – Добровільне товариство сприяння армії, авіації та флоту СРСР)*.

На базі ДТСАРМ і ДТСАВ Університету у 1948 р. організували стрілецьку, автомобільну, артилерійську та мотоциклетну секції⁵⁶⁵. Мотоциклетна секція була найсильніша. Учасники змагань з мотокросу завжди ставали призерами⁵⁶⁶. Станом на 1949 р. в університеті діяли арттехнічний, артстрілецький гуртки,

---

⁵⁶¹ Факультетские партийные информации секретарю партийной организации Львовского государственного университета им. И. Франко о расписании идейно-воспитательной работы на факультетах (21.01.1950–29.12.1950 г.). ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 133. Арк. 23–24.

⁵⁶² Протоколи засідання кафедри за 1949 р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 66. Арк. 12.

⁵⁶³ Протоколы партсобраний парторганизации военной кафедры ЛГУ с 11 апреля 1951 г. по 21 марта 1953 г. ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 302. Арк. 19.

⁵⁶⁴ Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погибших воинов Советской Армии и др. (1.01.–22.12.1947 г.). ДАЛО. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 29.

* Від 1927 р. до 1948 р. існувало Товариство сприяння обороні й авіації та хімічному будівництву (ТСОАВІАХІМ); від 1948 р. до 1951 р. діяли Добровільне товариство сприяння армії (ДТСАРМ), Добровільне товариство сприяння авіації (ДТСАВ) і Добровільне товариство сприяння флоту (ДТСФлот), які об'єдналися в єдине Добровільне товариство сприяння армії, авіації та флоту (ДТСААФ) в 1951 р.

⁵⁶⁵ Барановський О. Всі в ДТСАРМ і ДТСАВ! *За радянську науку*. 1948. 28 вересня. (№ 28). С. 1

⁵⁶⁶ Кравченко Г. В Добровільному товаристві сприяння армії. *За радянську науку*. № 26. 19 листопада 1949 р. С. 4

секція радіозв'язку, стрілецький і автомотоциклетний гуртки⁵⁶⁷. ДТСАРМ нараховувало в університеті 1183 осіб. У ДТСАВ нараховувалось 280 осіб, однак секції при організації створені не були⁵⁶⁸.

Найкраще працювали стрілецький гурток та автомотоциклетна секція⁵⁶⁹. Так у 1949 р. випущено 150 осіб мотоциклістів, крім того, на цей час у секції займались 80 осіб, однак їх кількість була недостатня, щоб розвивати роботу мотосекції⁵⁷⁰. Інші гуртки на жовтень 1949 р. так і не розпочали свою роботу, оскільки студенти туди не записувались⁵⁷¹. Відповідно до плану оборонно-масової роботи університету на 1949–1950 н. р. кафедра прагнула притягнути 100% студентів, котрі навчались на військовій кафедрі, до роботи гуртків, щоб кожен студент брав участь не менш як в одній секції⁵⁷².

Кафедра часто брала участь в організації змагань за першість університету зі стрільби, де змагались між собою студенти різних факультетів⁵⁷³, окрім того, студенти брали участь у міжвузівських змаганнях. Так, у лютому 1950 р. були проведені всесоюзні стрілецько-спортивні змагання низових колективів ДТСАРМ, в якому взяли участь 560 осіб, із яких 252 осіб здали розряди норми єдиної спортивної класифікації⁵⁷⁴. Починаючи від 1950-х рр. стрілецька секція набирала сили, однак не всі факультети були пропорційно до неї залучені, в основному у секції займалися студенти географічного, геологічного, механіко-математичного та біологічного факультетів (*Додаток 43*)⁵⁷⁵.

За результатами багатьох перевірок парткому, бачимо, що до середини 1950-х рр. оборонно-масова робота в університеті була певною мірою у стагнації, оскільки партбюро університету не проявляло достатньої уваги, а

---

⁵⁶⁷ Протоколи засідання кафедри за 1949 р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 66. Арк. 4 зв.

⁵⁶⁸ Протоколи собраний партійної організації Львовського державного університету імені І. Франко. (8 вересня 1949 – 19 листопада 1949 г.). *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 8–9.

⁵⁶⁹ Протоколи засідання кафедри за 1949 р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 66. Арк. 9.

⁵⁷⁰ Протоколи собраний партійної організації Львовського державного університету імені І. Франко. (8 вересня 1949 – 19 листопада 1949 г.), *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Арк. 9.

⁵⁷¹ Протоколи засідання кафедри за 1949 р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 66. Арк. 9.

⁵⁷² План роботи кафедри на I і II півріччя 1949–1950 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 67. Арк. 19.

⁵⁷³ Іванов П. Вони стріляють найкраще. *За радянську науку*. 1949. 1 травня. (№ 19). С. 4.

⁵⁷⁴ Факультетские партійные информации секретарю партійної організації Львовського державного університету ім. І. Франко о расписании идейно-воспитательной работы на факультетах (21.01.1950–29.12.1950 г.). *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 133. Арк. 23–24.

⁵⁷⁵ Стрілецькі змагання. *За радянську науку*. 1957. 31 жовтня. (№ 23). С. 3.

факультетські офіцери не ініціювали роботу в секціях⁵⁷⁶. В цей період значна кількість студентів університету були зацікавлені парашутним спортом та піднімали питання організувати секцію парашутистів⁵⁷⁷. Припускаємо, що вони таки домоглися її функціонування, адже, станом на 1959–1960 н. р. секція уже діяла. Тоді ж в університеті працювали: стрілецька – 600 осіб, мотоциклетна – 50 ос., автомобільна – 30 ос., парашутна – 200 ос., планерна секція – 30 ос. та секція радіозв'язку – 60 ос⁵⁷⁸. Того ж року на базі ДТСААФ університету проведено стрілецькі змагання, де взяли участь 875 осіб, з них 840 студентів, решта – працівники університету⁵⁷⁹.

Станом на 1980-ті рр. найбільшим попитом користувалась стрілецька секція, де студенти брали активну участь в університетських змаганнях⁵⁸⁰. А в 1989 р. головою комітету ДТСААФ університету призначили студента – це був безпрецедентний випадок⁵⁸¹. Для популяризації секцій ДТСААФ офіцери кафедри активно організовували змагання між працівниками підрозділів вишу, а також самі були учасниками та призерами таких заходів⁵⁸².

У програмі з військової підготовки відводились окремі години на політичні заняття. На політзанятті розглядали поточну політичну ситуацію у світі. У військовому вихованні особливу увагу приділяли перевазі радянської військової науки над західною, метою чого було виховати студентів, майбутніх офіцерів запасу у дусі відданості Радянській державі та ідеалам партії. Однак, студенти по різному оцінювали рівень та ефективність викладу такого предмету. Адже студенти, передовсім, гуманітарних факультетів були краще обізнані у політичній ситуації аніж офіцери кафедри⁵⁸³.

---

⁵⁷⁶ Планы работы бюро вузов, сведения об итогах экзаменационных сессий в институтах. Справки, докладные записки о состоянии учебной и идейно-воспитательной работы в учебных заведениях. (30.01.–7.12.1953 г.). ДАЛО. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 600. Арк. 69.

⁵⁷⁷ Черпаков Л. Парашутизм – спорт сміливих. *За радянську науку*. 1956. 10 грудня. (№ 32). С. 3.

⁵⁷⁸ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 12–13.

⁵⁷⁹ Там само.

⁵⁸⁰ Гринів М. Змагання майбутніх воїнів. *За радянську науку*. 1989. 13 червня. (№ 22). С. 4.

⁵⁸¹ Посприяйте ДТСААФ... Ідеями. *За радянську науку*. 1989. 12 вересня. (№ 25). С. 4.

⁵⁸² Григоренко В. Стріляють влучно. *За радянську науку*. 1988. 23 лютого. (№ 6). С. 3.

⁵⁸³ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з завідувачем кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Степаном Петровичем Качарабою]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 3 квітня 2017 р. С. 3.

Велику увагу офіцери кафедри приділяли військовій виправці та зовнішньому вигляду студентів. Однак, траплялись винятки, коли офіцери кафедри поблажливо ставились до студентів, що впливало на загальну дисципліну⁵⁸⁴, за що кафедрі неодноразово робили зауваження із Політуправління ПрикВО⁵⁸⁵. Попри певний недогляд, зауважуємо, що офіцери кафедри здебільшого серйозно ставились до перевірки зовнішнього вигляду студентів перед початком занять. Звертали увагу на акуратну стрижку, чистий одяг та взуття⁵⁸⁶, вигляд військової форми тощо⁵⁸⁷.

Активним методом радянської пропаганди починаючи від 1970-х рр. слугували зустрічі зі студентами, вечори трудової та бойової слави за участю ветеранів праці та Другої світової війни⁵⁸⁸. Самі офіцери кафедри, учасники війни, наприклад підполковник Я. Н. Шляїн⁵⁸⁹, полковник С. П. Князев⁵⁹⁰, проводили, насичені ідейним вмістом, бесіди зі студентами⁵⁹¹ (*Додаток 44*).

Упродовж 1970-х рр. – 1980-х рр. викладачі кафедри проводили виїзні заняття зі студентами в музей бойової слави ПрикВО та Самаро-Ульяновської дивізії, офіцери організовували походи за маршрутами частин та з'єднань періоду Другої світової війни⁵⁹². На кафедрі дослухалися до побажань студентів. Наприклад, як нагороду за високі показники у змаганні з медичної та оборонно-масової підготовки студентам економічного факультету організували

---

⁵⁸⁴ Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погибших воинов Советской Армии и др. (1.01. – 22.12.1947 г.). *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 97.

⁵⁸⁵ Протоколы собраний партийной организации Львовского государственного университета имени И. Франко. (8 сентября 1949–19 ноября 1949 г.). *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 67.

⁵⁸⁶ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 3.

⁵⁸⁷ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з доктором історичних наук, професором кафедри міжнародних відносин, директором Інституту європейської інтеграції Львівського національного університету ім. І. Франка ЛНУ ім. Івана Франка Богданом Васильовичем Гудем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 20 квітня 2017 р. С. 3.

⁵⁸⁸ Форми і методи навчання і виховання студентів на військовій кафедрі цивільного вишу (1975 р.). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 10. Спр. 764. Арк. 69–70.

⁵⁸⁹ Зустріч з ветераном. *За радянську науку*. 1985. 3 грудня. (№ 34). С. 2.

⁵⁹⁰ Бонко О. Пам'яті битви під Москвою. *За радянську науку*. 1981. (№ 38). 28 грудня. С. 4.

⁵⁹¹ Кухта С. Зустріч з ветераном. *За радянську науку*. 1985. 5 березня. (№ 8). С. 2.

⁵⁹² Форми і методи навчання і виховання студентів на військовій кафедрі цивільного вишу (1975 р.). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 10. Спр. 764. Арк. 69–70.

екскурсію у Брестську фортецю⁵⁹³. Спільно з іншими підрозділами та організаціями університету, викладачі військової кафедри організували поїздки студентів в Олесько, Боратин, Броди⁵⁹⁴ та с. Скоморохи Львівської області⁵⁹⁵. Такі заходи були альтернативою до звичних і не дуже цікавих студентам екскурсій на Холм Слави чи в Музей ПрикВО, а також слугували доброю рекламою для кафедри і отримували схвальні відгуки студентства.

Ідейно-політичне виховання продовжувалось і в період навчальних зборів. Студенти в наметовому містечку були весь час під наглядом офіцерів кафедри. Тут проводились партійні та комсомольські зібрання⁵⁹⁶. Для студентів організували різноманітні лекції на військово-історичні та політичні теми, систематично демонструвались кінокартини. Студенти виступали в навчальних взводах перед особовим складом підрозділів з лекціями та доповіддю на військово-політичну тематику⁵⁹⁷, а також брали активну участь у військово-спортивних змаганнях на базі військової частини⁵⁹⁸.

Офіцери кафедри були частими дописувачами у студентській газеті «За радянську науку»⁵⁹⁹, а також, залучали студентів – учасників воєн, писати статті про своє бойове минуле. Викладачі присвячували свої статті до дня Радянської армії, згадуючи у тексті її високий технічний рівень⁶⁰⁰, значний внесок університету і зокрема, військової кафедри у зміцненні армії⁶⁰¹. Часто дописи містили інформацію про результати іспитів студентів з військової підготовки (*Додаток 45*)⁶⁰², а також описували вишкіл студентів у табірних зборах⁶⁰³ (*Додаток 46*). Зауважуємо, що від 1970-х рр. викладачі кафедри

---

⁵⁹³ Коньков Є. Місцями подвигу. *За радянську науку*. 1971. 19 лютого. (№ 5). С. 1.

⁵⁹⁴ Шинкаренко К. Місцями слави бойової. *За радянську науку*. 1987. 12 травня. (№ 17). С. 1.

⁵⁹⁵ Юрченко В. В гостях у воїнів-прикордонників. *За радянську науку*. 1988. 2 лютого. (№ 4). С. 3.

⁵⁹⁶ Протоколи партсобраний парторганізації воєнної кафедри ЛГУ с 11 апреля 1951 г. по 21 марта 1953 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 302. Арк. 18.

⁵⁹⁷ Статкевич Б. Громадянином бути зобов'язаний. *За радянську науку*. 1983. 29 жовтня. (№ 29). С. 3.

⁵⁹⁸ Протоколи партсобраний парторганізації воєнної кафедри ЛГУ с 11 апреля 1951 г. по 21 марта 1953 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 302. Арк. 18.

⁵⁹⁹ Протоколи засідання кафедри за 1949 р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 66. Арк. 22.

⁶⁰⁰ Мерзляков Т. На сторожі миру. До дня радянської армії і військово-морського флоту. *За радянську науку*. 1971. 19 лютого. (№ 5). С. 1.

⁶⁰¹ Миронюк К. Є така професія. *За радянську науку*. 1983. 22 лютого. (№ 6). С. 3.

⁶⁰² Мельник В. *За радянську науку*. 1977. 10 червня. (№ 20). С. 2.

⁶⁰³ А ти-бати йшли... студенти. *За радянську науку*. 1988. 30 серпня. (№ 21). С. 3.

активно пропагують думку про непереможеність Радянської армії⁶⁰⁴. Від другої половини 1980-х рр. все частіше зачіпали тему війни в Афганістані, готували статті про бойових офіцерів кафедри⁶⁰⁵. На самій кафедрі вели та періодично оновлювали стінну газету «За военные знания», де публікували матеріали про роботу кращих викладачів⁶⁰⁶. Офіцери подавали статті і в окружну газету «Слава Родины», а начальник кафедри К. І. Миронюк та секретар партійної організації кафедри Б. Д. Статкевич виступали на Львівському радіо⁶⁰⁷.

Упродовж 1960-х – до середини 1980-х рр. студенти університету вважали навчання на військовій кафедрі звичайною обов'язковою дисципліною⁶⁰⁸. Суспільство поважало Збройні сили, а юнаки, як би їм хотілось чи ні, підходили до військової підготовки із відчуттям обов'язку⁶⁰⁹ та розглядали вишкіл як своєрідну школу життя та загартування⁶¹⁰. Жоден студент не міг піддати сумніву доцільність військового вишколу, адже це б вважалось виступом проти існуючої системи⁶¹¹.

Із хвилею демократичних реформ в СРСР у другій половині 1980-х рр., назріли невдоволення молоді станом військового навчання, що вилилось в антимілітарні студентські рухи. Не винятком стали і львівські виші. Як зазначає дослідник студентських рухів кінця 80-х рр. ХХ ст. Олег Муравський, антимілітарний протест молоді, спрямований передовсім на демілітаризацію у

---

⁶⁰⁴ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з доктором історичних наук, професором кафедри міжнародних відносин, директором Інституту європейської інтеграції Львівського національного університету ім. І. Франка ЛНУ ім. Івана Франка Богданом Васильовичем Гудем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 20 квітня 2017 р. С. 2.

⁶⁰⁵ *За радянську науку*. 1988. 29 березня. (№ 11). С. 4.

⁶⁰⁶ Протоколи партійних зборів військової кафедри та додатки до них за 1982 р. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 2. Спр. 159. Арк. 31.

⁶⁰⁷ Там само. Арк. 31–32.

⁶⁰⁸ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 4.

⁶⁰⁹ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з завідувачем кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Степаном Петровичем Качарабою]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 3 квітня 2017 р. С. 3.

⁶¹⁰ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з доктором історичних наук, професором кафедри міжнародних відносин, директором Інституту європейської інтеграції Львівського національного університету ім. І. Франка ЛНУ ім. Івана Франка Богданом Васильовичем Гудем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 20 квітня 2017 р. С. 3.

⁶¹¹ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 4.

навчальних закладах, проходив у два етапи: стихійний (весна 1988 – літо 1989 рр.) та організований (літо 1989 – літо 1991 рр.). І якщо в 1988 р. протест лише розгортався та мав брак організаційних можливостей, через тотальний партійний контроль та відсутність молодіжних організацій, то вже від літа 1989 р. із посиленням тиску національних демократичних сил на правлячу партію, протест ставав все радикальнішим⁶¹². Так, студенти почали відкрито говорити або про реформу військової кафедри і зменшення кількості годин, відведених на вишкіл, або взагалі виступали проти вивчення військової справи⁶¹³. Більш енергійними, у цьому плані, були студенти Університету, частина яких не приховувала свою неприязнь до військової освіти.

Викладачі військової кафедри спільно із ректоратом організовували бесіди із студентами⁶¹⁴, писали статті у газети, щоб заохотити молодь проходити військовий вишкіл⁶¹⁵. Сторінки студентської газети ілюструють спроби діалогу офіцерів зі студентами в питаннях доцільності військової підготовки. Зустрічаються статті, метою яких було підтримувати авторитет Радянської армії. В публікаціях заохочували студентів навчатись⁶¹⁶, демонстрували успішність із військової справи окремих студентів-відмінників, звертали увагу на прогресивних молодих викладачів кафедри⁶¹⁷, які користувалися повагою та авторитетом серед молоді⁶¹⁸.

Резонансною в питанні доцільності військової підготовки стала стаття у стінгазеті студента факультету журналістики І. Ткаленка під назвою «Непереможна і легендарна», в якій він: *«ледь не ставив питання про доцільність Радянської армії»*, та вимагав реформувати військове навчання⁶¹⁹. Начальник кафедри К. І. Миронюк у відповідь погодився з тезою про

---

⁶¹² Муравський О. Виступи української молоді проти воєнізації навчального процесу на зламі 80–90-х рр. ХХ ст... С. 185–186.

⁶¹³ Миронюк К. І. Пам'ятати про обов'язок. *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.

⁶¹⁴ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 4.

⁶¹⁵ Шлаїн Я. Н. Зустріч з ректором. *За радянську науку*. 1983. 15 лютого. (№ 5). С. 3.

⁶¹⁶ *За радянську науку*. 1987. 29 грудня. (№ 38). С. 3.

⁶¹⁷ *За радянську науку*. 1988. 29 березня. (№ 11). С. 4.

⁶¹⁸ *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.

⁶¹⁹ Миронюк К. І. Пам'ятати про обов'язок. *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.

необхідність реформ, а насамперед тих, що були в компетенції військової кафедри та адміністрації університету⁶²⁰. Вже в 1987–1988 н. р. враховуючи те, що багато студентів відслужили в армії до початку навчання на військовій кафедрі, для них відмінили заняття із загальновійськового циклу, а сам начальник кафедри наголошував: *«це було зроблено з ініціативи кафедри»*⁶²¹. Кафедра працювала і над удосконаленням форм та методів проведення занять, наприклад, у 1988 р. студенти факультету журналістики відвідали розгорнуту польову друкарню та редакцію газети. До кінця 1988 р. на кафедрі скоротили програму вишколу на 100 год., відмінили обов'язкове самонавчання і тренування зі спеціальності, встановили для студентів довільну форму одягу та зачіски (*Додаток 47*)⁶²². Наголосимо, що начальник кафедри був категоричним в питанні доцільності військової підготовки: *«Заперечення військової підготовки у вишах – це пряме заперечення і закону СРСР про загальну військову повинність. Адже саме на його основі прийнято рішення про введення військової підготовки у вишах»*⁶²³.

Очевидно, що офіцери кафедри до певної міри були налякані суспільно-політичними обставинами⁶²⁴. Не маючи досвіду, як діяти у такій ситуації, вони розгублено намагались створити умови для діалогу зі студентами. Офіцери не могли передбачити своєї долі на найближче майбутнє, і, мабуть, не були ментально готові до цивільного життя.

Реформа військових кафедр вищих навчальних закладів та самої військової освіти, як наріжного каменю радянської системи стала неминучою. Студенти університету з політичних поглядів відмовлялися від військового навчання та вимагали перегляду розподілу стипендій, яка б не залежала від успіхів з

---

⁶²⁰ Шелестак Л. З історії кафедри військової підготовки Львівського університету: теоретичний курс та практичний вишкіл (1944–1991). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2017. Вип. 18. С. 83–95.

⁶²¹ Миронюк К. І. Пам'ятати про обов'язок. *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.

⁶²² Там само.

⁶²³ Там само.

⁶²⁴ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з кандидатом історичних наук, доцентом кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського ЛНУ ім. Івана Франка Мар'яном Михайловичем Мудрим]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 21 квітня 2017 р. С. 3–5.

предметів військової підготовки⁶²⁵. На спалах студентських рухів проти Радянської армії вплинуло і те, що у Львові до влади прийшли українські демократичні сили, а, від травня 1990 р. посаду начальника Львівського обласного управління освіти заступила Ірина Калинець, яка, зокрема, виступала проти військової підготовки в школах⁶²⁶. Суспільство врешті виростало і усвідомило, що Радянська армія є окупаційною. Від 1990 р., отримавши можливість добровільно навчатись на військовій кафедрі, студенти університету масово писали заяви, відмовляючись за власним бажанням продовжувати навчання за програмою підготовки офіцера запасу⁶²⁷.

Бачимо, що протести студентів пройшли кілька етапів: спершу на військових кафедрах вишів робили спроби заспокоїти студентів та дійти з ними до певного компромісу⁶²⁸. Вже у 1989 р. на кафедрі була можливість скласти іспит «автоматом»⁶²⁹, а за високі результати в навчанні та активну військово-патріотичну роботу, надавали надбавки до стипендії або разові премії⁶³⁰. Однак зупинити лавину відмов студентів було вже практично неможливо. Із наростанням антимілітарних поглядів у молоді, бойкотуванням студентами військових кафедр, поширення по всьому СРСР студентських акцій протесту проти загальної військової повинності, військові кафедри вищих навчальних закладів опинились в ситуації, в якій вже потрібно було пропагувати молоді не так політичні порядки в країні та радянську ідеологію, як відстоювати важливість та необхідність військового навчання.

***

---

⁶²⁵ Ініціатива... не лімітується. *За радянську науку*. 1989. 16 травня. (№ 19). С. 1.

⁶²⁶ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 4–5.

⁶²⁷ Архів усної історії Львівського університету. Про навчання та працю у Львівському університеті: [Інтерв'ю із доцентом Степаном Білостоцьким]; підготувала Ю. Бундз. Кафедра давньої історії України та архівознавства Львівського національного університету імені Івана Франка. 23 квітня 2015. 3 с. URL: <https://archive.lnu.edu.ua/intervyu-pro-navchannya-ta-pratsyu-u-lvivskomu-universyteti-z-dots-stepanom-bilostotskym-2/>

⁶²⁸ Муравський О. Студентство України за демократичне вирішення питання військової підготовки наприкінці 80-х – початку 90-х років ХХ ст... С. 81–89.

⁶²⁹ Юхимович Л. Свято мужніх. *За радянську науку*. 1989. 21 лютого. (№ 6). С. 1.

⁶³⁰ Попович В. Стимул або як заробити студентові гроші. *За радянську науку*. 1989. 21 лютого. (№ 6). С. 2.

Отже, військова кафедра Університету, окрім військового навчання, проводила ідейно-виховну та політико-пропагандистську роботу зі студентами. Офіцери кафедри відповідали за оборонно-масову роботу в університеті, проводили виховні заняття із студентами, допомагали партійним та комсомольським організаціям вивчати біографії студентів, проводили політичні заняття, звертали увагу студентів на зовнішній вигляд та дисципліну тощо. Важливою складовою ідейно-політичного виховання була організація навчання та дозвілля студентів. Для політико-пропагандистської роботи офіцери активно організовували зустрічі, лекції та бесіди, а також поширювали ідейний вплив армії на студентів, активно використовуючи при цьому студентську пресу.

Простежуємо зміни у ставленні студентів до навчання на військовій кафедрі. Якщо впродовж 1960–1980-х рр. студенти із повагою та почуттям обов'язку ставились до військового вишколу, то до кінця 1980-х рр. із розвінчуванням міфу про «непереможну та легендарну», а також розвитком демократичного руху, студенти все частіше піднімали проблеми доцільності військового навчання в університеті та активно демонстрували своє небажання навчатись на офіцера чужих для українців Збройних сил.

5.2. Ідеологічна та виховна робота військових кафедр інститутів Львова.

Військові кафедри, як структурні одиниці радянських вишів, займались не лише військовою освітою студентів, але й ідейно-виховною та політико-пропагандистською роботою.

Уже від самого початку роботи військової кафедри Львівського політехнічного інституту офіцери були задіяні до політичної та виховної роботи. Їх закріплювали за факультетами відповідно до подання начальника кафедри⁶³¹. Найважливішою роботою факультетського офіцера було детально вивчати особовий склад студентів, що навчались на військовій кафедрі. Для

---

⁶³¹ Протоколи засідань кафедри за 1952–1953 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 123. Арк. 24 зв.

цього він формував на кожного студента особову справу: вивчав повну біографію, характеристики з деканату⁶³² та комсомольської організації тощо⁶³³.

Практика факультетського або курсового офіцера була і в інших інститутах Львова. Офіцери військових кафедр Інституту фізичної культури, Ветеринарного та Торговельно-економічного інститутів також займались особовим складом студентів та проводили із ними політичну та виховну роботу. Однак, за результатами перевірки, у 1948–1949 н. р., ці військові кафедри не справлялись із виховною роботою, та погано вивчали студентський склад, оскільки не формували на студентів особових карток⁶³⁴.

Зважаючи на те, що до середини 1950-х рр. український національний рух був достатньо сильний, актуальними були проблеми виховання та перевиховання студентів Політехнічного інституту. Від кінця 1940-х рр. студенти Львова створювали та були учасниками підпільних студентських організацій опору радянській владі та боротьби за самостійну Україну – «Пробоем» (1947–1952), «Промінь» (1951–1952), «Загін юних повстанців». Передовсім ці організації друкували та поширювали агітаційні листівки та підпільну літературу⁶³⁵. З цього приводу, в 1950 р., на засіданні партійного комітету Політехнічного інституту обговорювали роботу відділу кадрів та приймальної комісії щодо їхньої пильності у прийомі документів і вказаних у них, біографічних даних абітурієнтів. Зокрема, негативно висловлювались про механізм прийому студентів до інституту і представники військової кафедри. Так, начальник кафедри генерал-майор А. П. Голубев наголошував, що одним із основних завдань військової кафедри є атестація студентів, однак в їхніх особових справах не завжди зазначено інформацію про рідних. Інженер-полковник Л. Г. Кніна вважав, що вивчення студентів буде ефективнішим, якщо факультети надаватимуть на кафедру повні біографії студентів, щоб мати

---

⁶³² Протоколи засідання партійного бюро за 1950 г. ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 68. Арк. 68.

⁶³³ Протоколи засідань кафедри за 1952–1953 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 123. Арк. 24 зв.

⁶³⁴ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. ДАЛО. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 94.

⁶³⁵ Генега Р. Львів: нові міщани, студенти та режим 1944–1953 рр.... С. 212–219.

можливість порівнювати їх з тими, які студенти подавали до особових справ при вступі в інститут⁶³⁶.

Упродовж квітня 1952 р. 2-Н відділ Управління Міністерства державної безпеки у Львівській області арештував членів організації «Пробоем» та «Загону юних повстанців», яких звинуватили в антирадянській діяльності. Згодом Військовий трибунал МДБ у Львівській області засудив їх за статтею 54-1А (державна зрада) КК УРСР на 25 років виправно-трудоих таборів⁶³⁷. Серед них були студенти Політехнічного інституту. Ця справа набула резонансу у стінах інституту, про що свідчить окреме засідання офіцерів військової кафедри, присвячене темі: «про політичну пильність». Зокрема під час обговорення новини про арешт студентів інституту, згадували про двох п'ятикурсників: Володимира Шаха і Володимира Шилівського*. Начальник зазначав, що ці студенти навчались на військовій кафедрі, отримали тут позитивну характеристику та атестацію на офіцерів запасу Радянської армії, однак, як виявилось, студенти так і не були членами комсомольської організації⁶³⁸. А. П. Голубев зробив висновок, що зважаючи на недавні події, жодна структура інституту не приділяла серйозної уваги біографіям студентів, відтак закликав краще вивчати самих студентів та особливо пильно збирати інформацію на студентів другого і четвертого курсів, які проходили табірні збори⁶³⁹. Офіцери вважали за потрібне вдосконалити механізм вивчення біографії студентів, які тільки-но потрапляли на військову кафедру⁶⁴⁰. Полковник Григорян зауважував, що він, як курсовий офіцер, писав характеристики на студентів, яких не знав особисто, користуючись лише характеристиками декана факультету⁶⁴¹. Викладачі кафедри взяли до уваги і те,

---

⁶³⁶ Протоколи засідання партійного бюро за 1950 г. ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 11. Спр. 68. Арк. 68.

⁶³⁷ Генега Р. Львів: нові міщани, студенти та режим 1944–1953 рр... С. 216–219.

* У протоколі засідання військової кафедри прізвище написано – Шалівський, однак, Генега Роман подає прізвище Шилівський, посилаючись на архів СБУ: Львів: нові міщани, студенти та режим 1944–1953 рр... С. 213, 215, 216, 267, 269.

⁶³⁸ Протоколи засіданий кафедри за 1951–1952 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 109. Арк. 33.

⁶³⁹ Там само. Арк. 33 зв.

⁶⁴⁰ Шелестак Л. Військова кафедра Львівського політехнічного інституту на службі радянської ідеології (1944–1991). *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного*. 2019. Вип. 31. С. 100–102.

⁶⁴¹ Протоколи засіданий кафедри за 1951–1952 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 109. Арк. 34.

що недостатньо проводилась виховна робота в гуртожитку (вул. Чиста, 14), оскільки студенти поселялись у кімнати не по групах, а довільно, що несло певні ризики, адже згадані заарештовані студенти жили разом на п'ятому поверсі і таємно друкували агітаційні листівки на горищі⁶⁴². Офіцери також активно обговорювали випадки, коли студенти звертались в деканат чи громадські організації при факультеті, що не вступають у комсомол, бо, мовляв, боялись розправи «бандерівців»⁶⁴³. Майор О. Г. Шабанов на засіданні кафедри висловився: «*ворог пішов у підпілля і застосовує всі засоби щоб втаїти свою роботу. Не потрібно забувати те, що ми живемо там, де є сильний націоналістичний рух і тому нам слід бути пильними*»⁶⁴⁴. Попри невдоволення офіцерів рівнем політичної роботи на кафедрі, все ж у 1951 р. на табірних зборах виявили, що студент хіміко-технологічного факультету Белогаєв був заарештований та перебував у полоні⁶⁴⁵. Також під підозру офіцерів, щодо підпільної діяльності потрапляли студенти, які з різних причин часто пропускали заняття в інституті (студент Лукашевич) тощо⁶⁴⁶.

До виховної роботи, що виконували офіцери військових кафедр, входило шиккування та формування колон студентів на інститутських парадах на честь відзначення радянських свят⁶⁴⁷. За колону кожного факультету відповідав окремий офіцер, який напередодні урочистих заходів проводив тренування зі студентськими взводами⁶⁴⁸.

До початку 1950-х рр. активну роль у ідейно-виховній та пропагандистській роботі відігравали оборонно-масові гуртки ТСОАВІАХІМ (ДТСААФ), яку здійснювали інститути завдяки офіцерам та технічному оснащенню військових кафедр⁶⁴⁹. Основною метою цих гуртків було

---

⁶⁴² Протоколи засідань кафедри за 1951–1952 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 109. Арк. 34.

⁶⁴³ Там само.

⁶⁴⁴ Там само. Арк. 35.

⁶⁴⁵ Там само. Арк. 34.

⁶⁴⁶ Там само. Арк. 34 зв.

⁶⁴⁷ Приказы по институту за 1947 г. (Том II и последний). Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 384.

⁶⁴⁸ Приказы по институту (с № 442 по № 551). (1949 г.). Архів НУ «ЛП». Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 34. Арк. 153. Накази (копії) за 1950 р. Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького. Ф. Р-5. Оп. 13 о/с. Спр. 45. Арк. 134.

⁶⁴⁹ Господаревський В. Відбулася XI конференція ДТСААФ. Радянський студент. 1976. 10 листопада. (№ 33). С. 2.

пропагувати та розвивати військово-політичний та спортивний вишкіл молоді. Станом на початок 1946–1947 н. р. в Політехнічному інституті проводились регулярні заняття авто-, радіо-, мото- та стрілецької секції. Заняття автосекції проводились в чотирьох групах, одна з яких – група професорсько-викладацького складу⁶⁵⁰. Однак, ефективність навчання була мінімальна, адже, щоб організувати великі групи, не вистачало офіцерів. Наймасовішою була автосекція, яка охоплювала 246 осіб⁶⁵¹. Радіосекція складалася з двох гуртків: радистів-операторів і радистів-конструкторів. Гурток радистів-операторів в 1949 р. нараховував 30 осіб, а радистів-конструкторів, що був при радіокафедрі електротехнічного факультету – 12 осіб⁶⁵².

Організація ДТСААФ користувалась попитом студентів. Про роботу секцій часто писали в інститутській газеті. У листопаді 1946 р. в інституті відбулись стрілецькі змагання, однак у підсумку преса висвітлила низкий рівень їх організації, зауважуючи, що попередні тренування секції не проводились «через відсутність двох 100-ватних лампочок у тирі...»⁶⁵³.

При інституті діяла потужна мотоциклетна секція, команди якої часто брали участь у міських змаганнях між вишами та виборювали перемогу. У червні 1949 р. команда інституту на чолі із керівником секції інженер-підполковником Л. Г. Кніною отримали перше місце на міському змаганні (Додаток 48)⁶⁵⁴. Слід зауважити, що інженер-підполковник Л. Г. Кніна був частим дописувачем інститутської газети, де популяризував та рекламував роботу секції⁶⁵⁵. Із його начерків можемо почерпнути інформацію про непоганий стан вишколу команд та їхню участь у змаганнях⁶⁵⁶.

Для порівняння, оборонно-масова робота решти інститутів Львова проводилась на набагато гіршому рівні. Станом на 1947 р. при Поліграфічному

---

⁶⁵⁰ Информации и отчеты о работе парторганизации. ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 46.

⁶⁵¹ Там само.

⁶⁵² Там само.

⁶⁵³ Осадчук Ю. Стрілкові змагання. *Радянський студент*. 1946. 17 жовтня. (№ 2). С. 4.

⁶⁵⁴ Браз А. Перемога інститутських мотоциклістів на міському кросі. *Радянський студент*. 1949. 9 червня. (№ 22). С. 3.

⁶⁵⁵ Там само.

⁶⁵⁶ Кніна Л. Мотоспорт – спорт сміливих. *Радянський студент*. 1949. 10 листопада. (№ 36). С. 3.

та Технологічному інститутах організації ТСОАВІАХІМ взагалі не були створені⁶⁵⁷. У Ветеринарному інституті роботу ДТСАРМ також організовували викладачі військової кафедри, однак до 1950-х рр. діяла лише стрілецька секція, команди якої брали активну участь у змаганнях за першість вишів УРСР⁶⁵⁸. Студенти-медики займались від кінця 1950-х рр. стрілецьким спортом, адже саме тоді адміністрація інституту зайнялась покращенням роботи ДТСААФ⁶⁵⁹. На початку 1970-х рр. серед студентів широкою популярністю користувались мотоциклетна секція⁶⁶⁰ та аеросекція, де готували парашутистів⁶⁶¹.

Станом на 1949–1950 н. р. до роботи в Політехнічному інституті планували залучити ДТСАВ, зокрема розглядали можливість готувати парашутистів. Проте викладачі кафедри виступили проти, оскільки, як зазначав полковник П. П. Коваленко: «з авіації у нас немає бази, немає спеціалістів». У підсумку парашутисти були вилучені з плану підготовки, а акцент робили на гуртках ДТСАРМ: стрільцях-розрядниках, спортсменах-розрядниках, мотоциклістах та водіях-аматорах⁶⁶². Упродовж 1951–1952 н. р. активно працювали стрілецька, мотоциклетна та радіосекції⁶⁶³. Окрім того, при стрілецькій секції функціонувала жіноча команда⁶⁶⁴. У наступному році діяли також артилерійська секція, секція ПММ, автомобільна та секція зв'язку⁶⁶⁵. Заняття стрілецької секції проводилися у вільний від навчання час. Бойовими набоями студенти стріляли на стрільбищі, що містилось при вул. Клепарівській, тоді, як тир інституту був настільки перевантажений, що не вистачало місця у

---

⁶⁵⁷ Отчеты о работе социального отдела, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города, Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погибших воинов Советской Армии и др. за 1947 г. ДАЛО. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 29.

⁶⁵⁸ Накази по інституту (копії) за 1950 р. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 13 о/с. Спр. 45. Арк. 37, 51–52, 128–132.

⁶⁵⁹ Прикази по інституту за 1-ю половину 1961 г. Том. № 1. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 344. Арк. 163.

⁶⁶⁰ Протоколи №4–12, № 1–2. партійних зборань військової кафедри. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 307. Арк. 94.

⁶⁶¹ Праця на військовій кафедрі Львівського медичного інституту: [бесіда із професором кафедри медицини катастроф та військової медицини ЛНМУ ім. Данила Галицького полковником Петром Володимировичем Олійником]; записала Л. Шелестак. Львів. 31 березня 2021 р. С. 3.

⁶⁶² Протоколи засідань партійного бюро 1949 г. *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 147.

⁶⁶³ Протоколи засідань кафедри за 1951–1952 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 109. Арк. 19–21.

⁶⁶⁴ Там само.

⁶⁶⁵ Протоколи засідань кафедри за 1952–1953 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 123. Арк. 24 зв.

розкладі для усіх команд⁶⁶⁶. На середину 1950-х рр. в комітеті ДТСААФ працювали по-справжньому лише дві секції – стрілецька і мотоциклетна⁶⁶⁷. Тоді працювала парашутна секція, однак, яка чисельність цієї секції та чи була вона діючою, не виявлено⁶⁶⁸. Сам комітет ДТСААФ до кінця 1956 р. не мав в інституті власного приміщення⁶⁶⁹. На партійних засіданнях зазначали, що роботу секцій не достатньо підтримували комсомольські організації, а директор інституту цією роботою взагалі не цікавився. І надалі організацією секцій на факультетах курували факультетські офіцери⁶⁷⁰. На початок 1960-х рр. кафедра розвивала стрілецьку, автомобільну, мотоциклетну, парашутну секції, радіосекцію та секцію підводного плавання⁶⁷¹. Взимку 1960–1961 н. р. була проведена спартакіада політехнічних інститутів України з військово-прикладних видів спорту, де Львівський політехнічний інститут зайняв перше місце. У цей період була добре розвинена мотоциклетна секція, команди якої на міжрайонних змаганнях зайняли перше місце серед організацій міста⁶⁷².

У 1970-х рр. організацію ДТСААФ очолював викладач військової кафедри полковник М. Д. Зінченко⁶⁷³, тоді ж відбулось пожвавлення у роботі секцій. Працювали стрілецька, автомобільна, мотоциклетна, парашутна та радіо секції⁶⁷⁴. Автомобільна, стрілецька секції та радіосекція були найчисленніші. Учасники стрілецької та радіо- секцій інституту брали активну участь в обласних змаганнях та часто отримували призові місця⁶⁷⁵. Офіцери військової кафедри та полковник М. Д. Зінченко зауважували, що робота комітету ДТСААФ – одна із найкращих форм пропаганди бойових традицій, адже, окрім розвитку секцій, комітет організував зустрічі із ветеранами війни, випускав

---

⁶⁶⁶ Протоколи засідань кафедри за 1953–1954 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120, Оп. 12. Спр. 142. Арк. 75.

⁶⁶⁷ Протоколи партійних зборань спецкафедри і кафедри фізвоспитання ЛПИ (19.04.1956–15.11.1956). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 184. Арк. 4.

⁶⁶⁸ Протоколи засідань партійного бюро спецкафедри і кафедри фізвоспитання ЛПИ. *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 183. Арк. 24.

⁶⁶⁹ Протоколи партійних зборань спецкафедри і кафедри фізвоспитання ЛПИ (19.04.1956–15.11.1956). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 184. Арк. 4.

⁶⁷⁰ Там само. Арк. 4.

⁶⁷¹ Протоколи партійних зборань военной кафедри. *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 361. Арк. 61.

⁶⁷² Там само.

⁶⁷³ Ільчинський В. В минулому – повітряний розвідник. *Радянський студент*. 1975. 7 травня. (№ 17). С. 3–4.

⁶⁷⁴ У комітеті ДТСААФ. *Радянський студент*. 1975. 21 січня. (№ 3). С. 4.

⁶⁷⁵ Зінченко М. Одна з кращих форм. *Радянський студент*. 1975. 8 квітня. (№ 13). С. 3.

стінгазети⁶⁷⁶, здійснював походи у музей історії ПрикВО місцями боїв Радянської армії у Львові тощо⁶⁷⁷.

Широку виховну на політико-пропагандистську роботу військові кафедри Політехнічного та Медичного інституту розгортали за допомогою стінгазет та інститутської преси «Радянський студент» та «Медичні кадри». Викладачі військової кафедри Політехнічного інституту залучали студентів до організації і оформлення стінгазет «За Родину» та сатиричної газети «На штык»⁶⁷⁸. Крім того, офіцери були активними дописувачами інститутської газети, а їхні публікації, насамперед ідеологічного вмісту, мали на меті донести до студентської молоді інформацію про досягнення та успіхи Радянської армії⁶⁷⁹. Офіцери присвячували свої статті до радянських державних свят⁶⁸⁰, відзначення річниць військово-політичних подій в СРСР, а також, військовим теоретикам та історії зброї тощо⁶⁸¹. Наприклад, стаття генерал-майора А. П. Голубєва «Партія Леніна-Сталіна – натхненник і організатор перемог», написана до дня Радянської армії, подає військові події німецько-радянської війни крізь призму радянської політичної ідеології⁶⁸². Важливі теми, які піднімали у своїй творчості офіцери, стосувалися їхньої бойової участі у Другій світовій війні. Часто, викладачі залучали студентів, щоб ті на сторінках преси поділилися своїми спогадами із однолітками. Студенти різних факультетів писали короткі інколи автобіографічні замітки про перебування на війні. В основному, це були нариси про випадок із життя на фронті, про бій чи захоплення у полон німецьких військовиків, форсування річок⁶⁸³, облоги українських міст тощо⁶⁸⁴.

---

⁶⁷⁶ Зінченко М. Одна з кращих форм. *Радянський студент*. 1975. 8 квітня. (№ 13). С. 3.

⁶⁷⁷ Каганов В. По місцях боїв. *Радянський студент*. 1976. 4 лютого. (№ 4). С. 4.

⁶⁷⁸ Протоколи партійних зборень військової кафедри. *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 361. Арк. 53–55.

⁶⁷⁹ Шелестак Л. Військові кафедри Львівського університету та Львівського політехнічного інституту у висвітленні студентської преси: порівняльний аспект (1944–1991). *Spheres of Culture*. Люблін, 2019. Vol. XIX. С. 144–148.

⁶⁸⁰ Ляшенко І. Артилерія Радянської Армії. *Радянський студент*. 1947. 20 листопада. С. 2.

⁶⁸¹ Мадєєв Г. «Конструктор російської гвинтівки». *Радянський студент*. 1949. 5 травня. (№ 17). С. 4.

⁶⁸² Голубєв А. П. «Партія Леніна-Сталіна – натхненник і організатор перемог». *Радянський студент*. 1947. 23 лютого (№ 6). С. 2.

⁶⁸³ Чернілевський К. Форсування річки Серет. *Радянський студент*. 1947. 23 лютого. (№ 6). С. 3.

⁶⁸⁴ Кулик С. Штурм міста Черкаси. *Радянський студент*. 1947. 23 лютого. (№ 6). С. 3.

На військовій кафедрі із певною періодичністю проводили ленінські читання, колективні перегляди кінофільмів, політінформації. Студентів залучали до проведення заходів у Будинку офіцерів⁶⁸⁵ та на паради в честь радянських свят. Офіцери разом із делегацією від факультетів відвідували студентів у гуртожитках, де проводили виховні бесіди. На кафедрі таку роботу вважали результативною, адже студенти у невимушеній атмосфері краще йшли на контакт, були відкриті в спілкуванні та задавали багато запитань⁶⁸⁶. Окрім цього, викладачі кафедри проводили лекції та бесіди зі студентами на зібраннях навчальних груп та на комсомольських зборах⁶⁸⁷.

У зв'язку із введенням радянських військ до Чехословаччини, офіцери військової кафедри Політехнічного інституту вважали за потрібне проводити студентам роз'яснювальні бесіди. Викладачі кафедри зазначали, що виховна робота в інституті проводилась на низькому рівні і, окрім військової кафедри, ніхто не інформував студентів щодо політичних подій у світі. Трапився випадок, коли студент, будучи на доброму рахунку військової кафедри, запитав офіцера: *«Чому наші війська в Чехословаччині? У нас самих необхідно проводити демократизацію як у Чехословаччині»*⁶⁸⁸. Ця ситуація набула широкого резонансу серед офіцерів. Зауважуємо, що військова кафедра була не єдиною в інституті структурною одиницею, що проводила політико-пропагандистську роботу. Заняття із політінформації (одна година на тиждень) проводились регулярно, офіцери кафедри викладали лекційний матеріал, однак досконалого знання із цього предмету не вимагали⁶⁸⁹, ця інформація мала радше інформаційний та рекомендаційний характер.

Упродовж 1960-х–1970-х рр. офіцери військової кафедри Політехнічного інституту активно організовували зустрічі студентів із ветеранами Другої

---

⁶⁸⁵ Рожков В. Наша друга професія. *Радянський студент*. 1988. 23 лютого. (№ 9). С. 3.

⁶⁸⁶ Протоколи партійних зборів військової кафедри. *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 361. Арк. 15.

⁶⁸⁷ Там само. Арк. 52.

⁶⁸⁸ Протоколи партійних зборів військової кафедри (1968 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 465. Арк. 40.

⁶⁸⁹ Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором історичних наук, професором, завідувачем кафедри середніх віків та візантиністики ЛНУ ім. Івана Франка Леонтієм Вікторовичем Войтовичем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 15 січня 2019 р. С. 7.

світової війни⁶⁹⁰, проводили молодіжні вечори на факультетах, присвячені військово-історичним подіям⁶⁹¹, а також екскурсії в музей військ ПрикВО, музей В. Леніна та місцями боїв німецько-радянської війни⁶⁹².

Подібно проводилась політико-пропагандистська робота в Медичному та Сільськогосподарському інститутах. Офіцери військової кафедри Медичного інституту проводили бесіди, лекції та тематичні вечори зі студентам не лише під час занять, але і у вільний час, зокрема в гуртожитках. Окремо для студентів організовували покази кінофільмів (*Додаток 49*)⁶⁹³, також, відповідно до плану, організовували екскурсії (*Додаток 50*)⁶⁹⁴. Одною із форм військово-патріотичного виховання були науково-практичні конференції, що проводили на третьому та четвертому курсах до Дня перемоги та різних радянських свят. Спільно зі студентами офіцери формували тематичні стенди та стінгазети, а на кафедрі була окрема виділена кімната бойової та трудової слави⁶⁹⁵.

Офіцери військової кафедри Сільськогосподарському інституту також проводили зі студентами бесіди, організовували перегляд та обговорення військово-документальних фільмів, спартакіади між факультетами з військово-прикладних видів спорту, екскурсії в музей військ ПрикВО⁶⁹⁶. Часто організовували поїздки зі студентами на місця боїв ЧА в німецько-радянській війні по містах Радянського Союзу. Так, наприклад, викладач В. М. Полетаєв організував студентську поїздку в Ленінград⁶⁹⁷.

Викладачі військової кафедри Політехнічного інституту приділяли велику увагу дисципліні та виховній роботі зі студентами на військових зборах. Будь-які порушення чи студентів, чи офіцерів, карались, а також не одноразово розглядались на засіданнях партійних зборів кафедри. Так, наприклад, за

---

⁶⁹⁰ Сморгчов С. Розповідь про нескорених. *Радянський студент*. 1975. 4 березня. (№ 8). С. 2.

⁶⁹¹ Протоколи партійних зборів військової кафедри ЛПИ (17.03.1960–29.12.1960). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Арк. 78.

⁶⁹² Зінченко М. Добра традиція. *Радянський студент*. 1976. 4 лютого. С. 2.

⁶⁹³ Протоколи партійних зборів військової кафедри ЛГМИ. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 246. Арк. 88.

⁶⁹⁴ Там само.

⁶⁹⁵ Там само. Арк. 47.

⁶⁹⁶ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 6.

⁶⁹⁷ Пергамент Рафаїл Федорович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 14. Арк. 28.

результатами табірних зборів 1964 р. обговорювали питання військової дисципліни: йшлося про те, що студенти самовільно відлучились із військової частини, а керівники зборів вчасно не проявили пильності⁶⁹⁸. Обговорювали також вирішення проблеми самовільних походів студентів, зокрема наголошувалось на необхідності до початку зборів забирати у студентів цивільний одяг, а також щодня проводити вечірню перевірку⁶⁹⁹. На зборах студенти випускали стінні газети різного спрямування: про військове навчання, гумористичні газети, а також фотогазети та бойові листки. Вся табірна преса виходила регулярно, а студенти активно писали про бойове навчання, спорт та побут у війську⁷⁰⁰. Поширеним видом виховної роботи в таборах були молодіжні вечори, ознайомлення із побутом та життям солдат, змагання з футболу та волейболу студентів із солдатами⁷⁰¹.

На військовій кафедрі засуджувались випадки, коли офіцери дозволяли собі замість повторно пояснити інформацію, чи суворо попередити, кричати та принижували особистість студента. Зазначалось, що такими діями наносились збитки патріотичному вихованню молоді⁷⁰².

Ставлення студентів до навчання на військовій кафедрі Політехніки було радше позитивним, оскільки цикли підготовки співпадали із цивільною спеціальністю, а офіцери кафедри фахово викладали не лише військові дисципліни, але й навчали студентів практичних навичок. Студенти розуміли та приймали свій військовий обов'язок⁷⁰³.

У другій половині 1980-х рр. на хвилі суспільних змін, студенти багатьох цивільних вишів СРСР відкрито виступили проти військового навчання, передовсім, з причин її обов'язковості. Однак, попри активну полеміку щодо важливості військової підготовки, що вирувала в країні, і зокрема, серед молоді

---

⁶⁹⁸ Протоколи партійних зборів військової кафедри (1965 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 395 Арк. 13.

⁶⁹⁹ Там само. Арк. 8.

⁷⁰⁰ Протоколи партійних зборів військової кафедри. *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 371. Арк. 76.

⁷⁰¹ Протоколи партійних зборів військової кафедри. *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 353. Арк. 28.

⁷⁰² Протоколи партійних зборів військової кафедри (1968 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 465. Арк. 51.

⁷⁰³ Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором історичних наук, професором, завідувачем кафедри середніх віків та візантиністики ЛНУ ім. Івана Франка Леонієм Вікторовичем Войтовичем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 15 січня 2019 р. С. 8.

Львова, не можемо стверджувати, що в Політехнічному інституті ця проблема була настільки гострою. Студенти Політехніки, звичайно, підтримували антимілітарний рух молоді кінця 1980-х рр., однак, офіційно цю проблему інститут старався не загострювати. Керівництво інституту проводило кампанії для заохочення молоді проходити військовий вишкіл. Так, і надалі до радянських свят офіцерів військової кафедри нагороджували грамотами, а про їхню військову звитягу розповідали на урочистостях та в студентській пресі⁷⁰⁴. Викладачі військової кафедри гнули свою лінію: організовували зустрічі із ветеранами та військовими, що повертались із Афганістана, а в інститутській пресі друкувалося якомога більше заміток студентів, що поновились на навчання, повернувшись із армії, на кшталт коротких роздумів про необхідність молоді військового вишколу⁷⁰⁵. На шпальтах газети не спостерігається жодної конфронтації з боку студентів Політехніки. Самі ж студенти-дописувачі зауважували, що військова кафедра надає можливість отримати в інституті не лише військову спеціальність, але й навички водіння, проявити себе у військово-патріотичних заходах, а також брати участь у політінформаціях та екскурсіях⁷⁰⁶. Незважаючи на непоказовість цього конфлікту в інституті, певний спротив явно був. Дозвіл на різні стрижки, довільний одяг та взуття, зменшення навчальних годин військової підготовки не вплинули на думку студентів, як на це сподівалась кафедра⁷⁰⁷.

Від 1990 р., як тільки студенти отримали можливість добровільно навчатись на програмі підготовки офіцерів запасу, на військові кафедри вступали все менше охочих. У Медичному інституті вже упродовж 1989 р. спостерігались масові випадки звільнення студентів від занять із військової підготовки через медичні покази⁷⁰⁸. Чи дійсно у студентів кінця 1980-х рр. було погане здоров'я чи все ж це була форма студентського страйку військової

---

⁷⁰⁴ Йолтуховська Л. Це просто щастя – знати їх... *Радянський студент*. 1988. 23 лютого. (№ 9). С. 1–3.

⁷⁰⁵ Собакін О. Виховуємо мужніх воїнів. *Радянський студент*. 1988. 30 березня. (№ 10). С. 2.

⁷⁰⁶ Рожков В. Наша друга професія. *Радянський студент*. 1988. 23 лютого. (№ 9). С. 3.

⁷⁰⁷ Слисеєв А. Невже не можна знайти вирішення? *Радянський студент*. 1989. 8 лютого. (№ 4). С. 4.

⁷⁰⁸ Накази по інституту № 725–979 (10 березня – 31 травня 1989 р.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. Арк. 5.

кафедри? Від 1990 р. студенти-медики старших курсів, які пройшли більшу частину програми військового вишколу уже офіційно відмовлялись навчатись на військовій кафедрі⁷⁰⁹. Траплялись випадки, коли студенти відмовлялись від проходження табірних зборів, відтак, прослухавши весь курс військової справи, за власним бажанням не були атестовані на офіцерів запасу медичної служби⁷¹⁰.

У Лісотехнічному інституті мало не щодня студенти приносили на військову кафедру заяву про відмову навчатись військовій справі. Офіцери кафедри, відзначаючи сильну антивійськову хвилю серед молоді, зауважували, як похитнувся авторитет Радянської армії, адже, якщо загалом у Радянському Союзі про армію говорили, радше, в негативному світлі, то в Західній Україні суспільство відкрито називало її окупаційною⁷¹¹. Щоб реабілітувати армію в очах студентів, викладачі військової кафедри Лісотехнічного інституту, подібно до своїх колег з інших вишів Львова, проводили зустрічі із ветеранами війни, воїнами-інтернаціоналістами тощо. Активно використовували на заняттях військові газети, зокрема газету МО СРСР «Красную Звезду»⁷¹².

Не відрізнялась ситуація і на військовій кафедрі Сільськогосподарського інституту. Якщо в 1989 р. офіцерами запасу стало 296 осіб, і це число було подібне і в попередні роки, то вже в 1990 р. кафедра випустила лише 50⁷¹³.

Справедливо припускаємо, що в часі суспільно-політичних змін та українського державотворення офіцери військових кафедр були розгубленими та невідповідними до ситуації в країні, відчували непевність у своєму кар'єрному майбутньому. Із проголошенням Акту Незалежності України, 1991 р. частина викладачів військових кафедр вишів продовжили свою роботу як офіцери України та проявили ініціативу реформувати військове навчання. Так, наприкінці 1991 р. на військовій кафедрі Політехніки введений новий курс лекцій із предмету «Історія Українського війська», що читав дисидент,

---

⁷⁰⁹ Накази по інституту (20 квітня – 13 липня 1990 р.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. Арк. 15.

⁷¹⁰ Там само. Арк. 16.

⁷¹¹ Харченко Г. Во Львовском лесотехническом ... *Красная Звезда*. 1990. 19 жовтня. (№ 247). С. 4.

⁷¹² Там само.

⁷¹³ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 6.

професор Валентин Мороз⁷¹⁴. Це розпочало нову сторінку – вишкіл офіцерів запасу Збройних сил України.

***

Отже, військові кафедри не лише навчали студентів, але й активно проводили політичну та ідейно-виховну роботу. Звичною в інститутах була посада курсового або факультетського офіцера, який організовував всю політичну та виховну роботу зі студентами. Спостерігаємо спільні риси ідейно-виховної роботи військових кафедр інститутів у підготовці студентів до участі в масових заходах та організації військово-патріотичних бесід, вечорів, зустрічей із гостями, проведенні екскурсій. Зауважуємо, що офіцери вважали такі форми співпраці ефективними, оскільки заходи проводились за межами звичних кафедральних аудиторій та мали розважальну складову. Допоміжною формою пропагандистської роботи була організація військово-спортивних секцій ДТСААФ, де офіцери кафедри керували секціями, тренували студентів до змагань та спілкувались зі студентами у більш неформальній обстановці.

Важливим внеском офіцерів кафедри Політехнічного інституту в ідеологічну діяльність було написання статей у студентській газеті, де пропагували комуністичні догми, вихваляли здобутки Радянської армії у Другій світовій війні, досягнення у радянській військовій справі.

Військово-патріотична робота офіцерів військових кафедр зі студентами призвела, з одного боку, до розуміння та прийняття молоді свого військового обов'язку, а з іншого, надмірна політична заангажованість суспільства у всіх сферах діяльності, вплинула на назрівання в кінці 1980-х років антимілітарних поглядів. Спостерігаємо масові страйки студентів львівських вишів проти навчання на військових кафедрах. Найбільш виражене небажання навчатись на військових кафедрах було у студентів Медичного та Лісотехнічного інститутів. На противагу, вважаємо, що у Політехнічному інституті перехід від військового навчання Радянської армії до української був плавним, передовсім через технічний профіль військового вишколу.

---

⁷¹⁴ Що? Де? Коли? *Львівський політехнік*. 1991. 31 жовтня. (№ 11). С. 3.

РОЗДІЛ 6

ТЕОРЕТИЧНИЙ КУРС ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАННЯ

6.1. Військово-теоретичне навчання студентів Львівського університету.

У перші повоєнні роки військова кафедра університету готувала офіцерів запасу дивізійної артилерії і медсестер⁷¹⁵. Станом на 1945–1946 н. р. до військового вишколу було залучено 173 осіб, з них: 119 студентів першого курсу, 46 – другого курсу та вісім студентів третього курсу⁷¹⁶. Окрім того, за програмою підготовки медсестер готували 868 студенток⁷¹⁷.

У 1945–1946 н. р. відповідно до програми військового навчання, студенти проходили лише два курси – загальновійськовий і тактичний. Загальновійськовий вишкіл охоплював: засоби ураження авіації противника, бойові отруйні речовини, дію запалювальних речовин, засоби та способи їх погашення, засоби та способи дегазації, надання першої медичної допомоги та прості аварійно-відновлювальні роботи з ліквідації наслідків нальоту авіації противника. З тактики студенти вивчали роботу груп самозахисту під час сигналу «повітряна тривога», ліквідацію хімічного вогнища ураження та роботу груп самозахисту в їх складному осередку⁷¹⁸. З медичного вишколу студентки вивчали: анатомію, внутрішні захворювання, хірургію та лікарствознавство⁷¹⁹.

Упродовж 1944–1946 рр. навчання в університеті проходило за різними програмами. Деякі факультети навчались за чотирирічною програмою, а решта – за п'ятирічною, що відповідно впливало і на військовий вишкіл, який також для різних факультетів був різного рівня⁷²⁰. На військову підготовку студентів виділялось 450 годин на спеціальностях із п'ятирічним терміном

---

⁷¹⁵ Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погибших воинов Советской Армии и др. (1.01.–22.12.1947 г.). ДАЛО. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 75.

⁷¹⁶ Звіт про роботу кафедри за I і II семестри 1945–1946 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп 23. Спр.11. Арк. 1.

⁷¹⁷ Там само. Арк. 1.

⁷¹⁸ Програма з курсу військової підготовки за 1945–1946 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп 23. Спр.12. Арк. 2.

⁷¹⁹ Звіт про роботу кафедри за I і II семестри 1945–1946 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп 23. Спр.11. Арк. 7.

⁷²⁰ Там само.

навчання і 360 годин – терміном навчання чотири роки. Зазначимо, що у перші повоєнні роки програма підготовки повністю не виконувалась, а тому, відповідно, студенти не могли отримати звання офіцерів запасу. Кафедра навіть зверталась до Міністерства вищої освіти СРСР з проханням виділити додаткових 136 год., щоб наздогнати вивчення матеріалу⁷²¹. Від 1946–1947 н. р. програму військового навчання уніфікували для студентів всіх факультетів⁷²². Поступово зростала кількість студентів, охоплених військовим навчанням. Так у 1946–1947 н. р. підготовку проходили 1324 особи, з яких – 459 чол. та 865 жінок⁷²³, а у 1947–1948 н. р. вже 1628 осіб – 521 чол. та 1107 жінок⁷²⁴.

У червні 1947 р. військовий відділ Міськкому КП(б) У Львова спільно із Відділом Всеобуч ПрикВО перевірили стан військового вишколу студентів університету, за результатами якого виявили низьку якість військового та фізичного навчання студентів, а загальна оцінка успішності складала лише 3,8 бала. Відведені навчальні години для фізичного та військового вишколу використовувались для читання інших дисциплін⁷²⁵.

На початку навчального року всі студенти проходили медичне обстеження, після чого їх розподіляли на групи⁷²⁶. Уже на початок 1950-х рр. військове навчання студентів університету, порівняно з іншими львівськими вишами, проводили методом військового дня⁷²⁷. Специфіка навчання на військовій кафедрі передбачала і аудиторну роботу, і роботу в полі. Щоб краще забезпечити якість навчального процесу у 1948–1949 н. р. за ініціативи начальника кафедри П. П. Воробйова облаштували новий полігон, де студенти

---

⁷²¹ Звіт про роботу кафедри за I і II семестри 1945–1946 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 11. Арк. 7.

⁷²² Там само. Арк. 8.

⁷²³ Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погиблых воинов Советской Армии и др. (1.01.–22.12.1947 г.). *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 101.

⁷²⁴ Підсумкова доповідь про бойову підготовку офіцерського складу кафедри за 1947–1948 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 29. Арк. 2.

⁷²⁵ Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погиблых воинов Советской Армии и др. (1.01.–22.12.1947 г.). *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 101.

⁷²⁶ Там само.

⁷²⁷ Протоколы заседаний кафедры за 1952–1953 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 123. Арк. 22.

могли навчатись стрільбі по танках⁷²⁸, що, у підсумку значно збільшило кількість польових занять. Так, 17–18 % навчання на всіх чотирьох курсах проводилась в польових умовах: заняття із тактики, топографії, зв'язку, робота на артилерійських приладах, навчання військово-інженерної справи⁷²⁹.

На середину 1950-х рр. військове навчання проводилось з першого по четвертий курс, після якого студенти направлялись на табірні збори⁷³⁰, а на п'ятому курсі студенти проходили стажування у війську⁷³¹. Більшість факультетів проходили підготовку на вогневому профілі, де, як бачимо з пізніших документів готували студентів за двома спеціальностями: офіцерів-артилеристів і офіцерів-мотострілків⁷³². Студенти фізичного факультету навчались за окремим профілем, вивчаючи роботу радіолокаційних станцій⁷³³. У 1959–1960 н. р. на кафедрі відкрили новий профіль підготовки офіцерів спецпропаганди, на якому навчались студенти факультету іноземних мов⁷³⁴.

Навчаючись за вогневим профілем підготовки, студенти відвідували дисципліни загальновійськового циклу – тактику, що охоплювала бойове призначення родів військ, основи оборони, організацію протитанкової оборони, дії взводу в наступальному та оборонному бою, керування батареєю в наступальному, оборонному і зустрічному бою, переміщення артилерійських підрозділів⁷³⁵, муштрову підготовку та статuti. Окрім того, вивчали предмети спеціалізації: матеріальну частину артилерії, де знайомились з артилерійськими оптичними приладами⁷³⁶, опановували будову та функціональність 122 мм гавбиці зразка 1938 р.⁷³⁷, 85 мм гармату⁷³⁸ та топографію, проходили артилерійно-стрілецьке тренування, зокрема прицілювання, ударне

---

⁷²⁸ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 94.

⁷²⁹ Там само.

⁷³⁰ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 15.

⁷³¹ Там само. Арк. 2.

⁷³² Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 303. Арк. 1.; План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 32.

⁷³³ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 2.

⁷³⁴ План роботи кафедри на 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 266. Арк. 1.

⁷³⁵ План роботи кафедри на 1957–1958 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 218. Арк. 2.

⁷³⁶ Там само. Арк. 3.

⁷³⁷ План роботи кафедри на 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 266. Арк. 4.

⁷³⁸ План роботи кафедри на 1957–1958 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 218. Арк. 1–2.

пристрілювання за спостереженням знаків розривів, стрільбу за вимірними відхиленнями, практичне перенесення вогню і перенесення вогню по карті, стрільбу на ураження живої сили і вогневих засобів противника⁷³⁹.

Студенти фізичного факультету, окрім загальновійськових дисциплін вивчали: теоретичні основи радіолокації, будову та принципи роботи радіолокаційної станції «Рубін», яка працювала на літаках тощо⁷⁴⁰.

Студенти факультету іноземних мов вивчали організацію та озброєння армій, політичний та адміністративний устрій західних (капіталістичних) держав⁷⁴¹, внутрішню політику, мови, характер зовнішньої політики, а також політико-моральний стан особового складу Збройних сил США, Великої Британії, Федеративної Республіки Німеччина. Зі спецкурсу студенти опановували теоретичні основи спеціальної роботи політорганів, навчались виготовляти агітаційно-пропагандистські матеріали⁷⁴².

Відповідно до наказу МО і МВССО СРСР №15сс військова кафедра університету з 20 березня 1961 року переходила на єдиний профіль підготовки за ВОС-236 – «офіцер-політпрацівник спецпропаганди», на якому навчались лише студенти факультету іноземних мов⁷⁴³. Студенти інших профілів, що навчались за ВОС-14 і ВОС-15 (вогневий профіль), а також ВОС-26 на фізичному факультеті припиняли навчання і здавали випускні екзамени вже у квітні⁷⁴⁴, а табірні збори і стажування у війську взагалі не проходили⁷⁴⁵. Для студентів факультету іноземних мов семестр завершився 15 червня 1961 р. перевідним екзаменом⁷⁴⁶.

З наступного 1961–1962 н. р. і до 1966–1967 н. р. навчання студентів на військовій кафедрі проводилось лише за ВОС-236 «офіцер-політпрацівник

---

⁷³⁹ План роботи кафедри на 1957–1958 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 218. Арк. 2–3.

⁷⁴⁰ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 9.

⁷⁴¹ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 9.

⁷⁴² Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 303. Арк. 8.

⁷⁴³ Там само. Арк. 1.

⁷⁴⁴ Протоколи засідань кафедри за 1961–1962, 1962–1963 навчальні роки. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 331. Арк. 5 зв.

⁷⁴⁵ Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 303. Арк. 10.

⁷⁴⁶ Там само. Арк. 1, 9.

спецпропаганди» зі студентами факультету іноземних мов⁷⁴⁷. Окрім того, кафедра готувала медичних сестер запасу ЦО (ВОС-247)⁷⁴⁸, а від 1962 р. читала курс ЦО для студентів усіх факультетів університету по дві години на тиждень упродовж двох семестрів навчального року⁷⁴⁹. Студенти вивчали сучасну їм зброю для проведення наступальних операцій та захист від неї, проведення аварійно-рятувальних робіт на об'єктах, виконання завдань захисту населення та об'єктів, вивчали організацію армій США та ФРН тощо⁷⁵⁰.

Відповідно до програми навчання з ВОС-236 студенти проходили і загальновійськові дисципліни, вивчення яких відбувалось на першому курсі, і спеціальні дисципліни профілю, які студенти вивчали від другого до четвертого курсу⁷⁵¹, в кінці якого здавали випускний іспит за весь період навчання⁷⁵².

Зазначимо, що на першому курсі студенти проходили муштровий та вогневий вишкіл, вивчали статuti, тактику та військову топографію⁷⁵³. Оскільки у програмі із вогневого вишколу була передбачена стрільба з автомата та пістолета бойовими набоями, та, зважаючи на відсутність табірних зборів і заборону тримати бойове озброєння та набої на кафедрі⁷⁵⁴, навчально-бойові стрільби в грудні 1961 р. студенти проходили у тирі Львівського військово-політичного училища⁷⁵⁵. Тактичну підготовку вивчали на заняттях у приміщенні кафедри, а також у польових умовах⁷⁵⁶.

Починаючи з другого курсу, студенти знайомились з: партійно-політичною роботою, де, зокрема, вчилиось проводити заняття з політичної інформації, а також вивчали спецкурс та військовий переклад⁷⁵⁷. Основою навчання був спецкурс, на якому студенти вчили технічні засоби пропаганди,

---

⁷⁴⁷ Доповідь про військову підготовку студентів 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 420. Арк. 9.

⁷⁴⁸ Звіт про підготовку медичних сестер. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 333. Арк. 3.

⁷⁴⁹ Звіт про роботу кафедри за 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 419. Арк. 1.

⁷⁵⁰ Доповідь про військову підготовку студентів 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 420. Арк. 19.

⁷⁵¹ Протоколи засідань кафедри за 1961–1962 та 1962–1963 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 331. Арк. 11 зв – 12 зв.

⁷⁵² Там само. Арк. 12 зв.

⁷⁵³ План роботи кафедри на 1963–1964 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 418. Арк. 3–4.

⁷⁵⁴ Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 303. Арк. 16.

⁷⁵⁵ Накази ректора в студентських справах (03.10.1958–30.10.1958). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 6. Спр. 157. Арк. 105.

⁷⁵⁶ Доповідь про військову підготовку студентів 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 420. Арк. 12.

⁷⁵⁷ План роботи кафедри на 1963–1964 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 418. Арк. 5–7.

отримували навички у створенні агітаційно-пропагандистських матеріалів, засвоювали основи політичної роботи поміж армій та населення противника⁷⁵⁸. Вивчаючи спецкурс, студенти опрацьовували різного роду військові документи, розгортали і підключали звукостанцію ОЗС-51, на практиці ознайомились із друкарською технікою у видавництві окружної газети «Слава Родины»⁷⁵⁹. Зі спецперекладу студенти практикувались на оригінальних військово-політичних і технічних текстах, перекладаючи їх із іноземної мови на російську і з російської на іноземну⁷⁶⁰.

У 1967–1968 н. р. на військовій кафедрі університету відновили навчання за профілями: загальновійськової підготовки (ВОС-0001 – командир мотострілецького взводу), за яким навчались студенти історичного, географічного, філологічного, юридичного факультетів та факультету журналістики, студенти другого курсу економічного, четвертого курсу геологічного, біологічного та хімічного факультетів; зенітно-артилерійського циклу (ВОС-0306 – командир взводу зенітної артилерії) – студенти механіко-математичного та фізичного факультетів, а також продовжили навчання на спецциклі студенти-чоловіки факультету іноземних мов (ВОС-6021 – офіцер політпрацівник спецпропаганди). У цьому ж навчальному році запроваджено дві нові військово-облікові спеціальності. Для студенток факультету іноземних мов з другого курсу ввели профіль «офіцер-перекладач» (ВОС-2003), а для студентів другого і третього курсу факультетів біологічного, геологічного і хімічного – «командир взводу хімічних військ» (ВОС-0601)⁷⁶¹. Навчання на військовій кафедрі також тривало і за курсом Цивільної оборони, а студентки більшості факультетів (окрім іноземних мов) проходили медичну підготовку⁷⁶², на яку виділяли 360 год⁷⁶³.

---

⁷⁵⁸ Доповідь про військову підготовку студентів 1964–1965 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 420. Арк. 18.

⁷⁵⁹ Там само. Арк. 12.

⁷⁶⁰ Там само. Арк. 18.

⁷⁶¹ План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 32.

⁷⁶² Там само. Арк. 33.

⁷⁶³ Дослідження ефективності методів викладання дисциплін при підготовці медсестер Цивільної оборони у виші (1975 р.). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 10. Спр. 676. Арк. 12.

Відповідно до програми підготовки офіцерів запасу було відведено 450 год. теоретичного курсу та 300–450 год. – на практичний вишкіл⁷⁶⁴. Зауважуємо, що військова кафедра прирівнювалась до трирічного середнього військового училища, але кількість годин була менша у 5–6 разів. В училищі на тиждень заплановано 36 год., тоді як на кафедрі – 6–8 год.⁷⁶⁵.

Програму та кількість годин на військову підготовку ділили відповідно до року навчання. Так, для студентів другого курсу на військову підготовку виділяли 4 год. на тиждень і 2 год. на самопідготовку. На третьому та четвертому курсі – 6 год. на тиждень і 2 год. на самостійне вивчення. Студенти факультету іноземних мов на третьому і четвертому курсі проходили вишкіл по 4 год. на тиждень і 2 год. самопідготовки. Відзначимо, що навчання на четвертому курсі тривало лише упродовж одного семестру. З ЦО навчались студенти 1 курсу по 2 години на тиждень упродовж року⁷⁶⁶. Навчання студентів проходило методом військового дня, однак для студенток факультету іноземних мов, що навчались на спецциклі перекладу, складали окремий розклад, відповідно до фахового навчання⁷⁶⁷.

Студенти другого курсу, не залежно від профілю підготовки вивчали загальновійськові дисципліни: тактику, зброю та протидію зброї масового ураження, військову топографію, вогневий вишкіл⁷⁶⁸. Вивчення спеціальних дисциплін, відповідних до профілів навчання, розпочиналось з третього курсу. З профілю зенітної артилерії студенти вчили матчастину радіолокаційної станції СОН-9А⁷⁶⁹, вивчали стрільбу зенітної артилерії, проходили курс водіння, вишкіл із тактики, навчались бойової роботи на техніці⁷⁷⁰. На хімічному профілі вивчали бойові властивості зброї масового ураження, засоби захисту від радіоактивних та небезпечних речових, засоби спеціальної обробки,

---

⁷⁶⁴ Протоколи партійних зборань військовий кафедри за 1981 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 2. Спр. 117. Арк. 50.

⁷⁶⁵ Там само. Арк. 57.

⁷⁶⁶ План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 35.

⁷⁶⁷ Протоколи і стенограми засідань Вченої ради університету (6 лютого – 25 березня 1970) Т. 1. *ДАЛО*. Ф. Р-11. Оп. 8. Спр. 59. Арк. 137.

⁷⁶⁸ План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 43.

⁷⁶⁹ Протоколи партійних зборань військовий кафедри и кафедри физвоспитания за 1973 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 999. Арк. 71

⁷⁷⁰ План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 43.

проходили тактико-спеціальний вишкіл⁷⁷¹. Студенти, що навчались за профілем командир мотострілецького взводу, проходили курс водіння, вивчали матеріальну частину БТР і тактико-спеціальну підготовку, де знайомились з діями під час наступу та в обороні відділення⁷⁷².

Були свої особливості і під час навчання студентів на спецциклі, де студенти вивчали спецкурс та спецпереклад⁷⁷³, на який виділяли 2 год. в тиждень, загалом 218 год.⁷⁷⁴, і з якого здавали іспит на четвертому курсі⁷⁷⁵. Спеціальний (ВОС-6021) або військовий переклад (ВОС-2003) викладали у три етапи: на другому, третьому і четвертому курсах⁷⁷⁶. На першому етапі навчання спецперекладу студенти знайомились зі лексико-граматичними і стилістичними особливостями бойових документів іноземних армій та особливостями їх перекладу російською мовою, здобували навички зорово-писемного та зорово-усного перекладу⁷⁷⁷. Студенти другого курсу закріплювали знання з лексики, військової термінології, розвивали лінгвістичну пам'ять. Письмовий переклад з російської мови на іноземну займав 75 % навчального часу⁷⁷⁸. Іноземну вимову вивчали через прослуховування на магнітофонах основних текстів уроків⁷⁷⁹.

На другому етапі навчання студенти засвоювали основи перекладу з іноземних мов на російську, більше зосереджували увагу на роботу над усним перекладом. Основним завданням на третьому етапі був двосторонній переклад – переклад переговорів, допитів військовополонених. Крім того, студенти працювали над матеріалами підвищеної складності: тактика дії війська на полі бою, штабні документи, радіоперехопи та ін⁷⁸⁰.

---

⁷⁷¹ План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 9–11.

⁷⁷² Там само. Арк. 7–9.

⁷⁷³ Там само. Арк. 43.

⁷⁷⁴ Деякі науково-методичні питання викладання спецперекладу на військових кафедрах цивільних вишів (1975 р.). Архів ЛНУ ім. І. Франка. Оп. 10. Спр. 664. Арк. 10.

⁷⁷⁵ Протоколи партійних збораній военной кафедри и кафедры физвоспитания за 1973 г. ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 999. Арк. 71–72.

⁷⁷⁶ Деякі науково-методичні питання викладання спецперекладу на військових кафедрах цивільних вишів (1975 р.). Архів ЛНУ ім. І. Франка. Оп. 10. Спр. 664. Арк. 10.

⁷⁷⁷ Там само.

⁷⁷⁸ Там само. Арк. 15.

⁷⁷⁹ Там само. Арк. 17.

⁷⁸⁰ Там само. Арк. 18.

З розвитком техніки, на військовій кафедрі розробили механічні та електромеханічні прилади (тренажери), що імітували роботу реальних зразків бойової техніки та приладів. Так, з тактики спеціально застосовували стенд-тренажер, де студенти тренувались в ролі розвідника, що повідомляє батарею, та в ролі командира батареї (взводу), що приймав рішення, подавав команди на знищення повітряних цілей противника, тощо⁷⁸¹. Під час вивчення матеріальної частини радіоприладного комплексу студенти використовували тренажер макет РПК, де вони набували навичок послідовності під час вмикання комплексу. Для вивчення матеріальної частини 57 мм АЗГ використовували розрізні вузли гармати, та стенд «синхронна передача», що дозволяв прослідкувати роботу приладу під час автоматичного, напівавтоматичного та індикаторного наведення гармати⁷⁸². Для практичного навчання засобів спеціальної обробки на хімічному циклі використовували електрифікований батарейний командний пункт та тренажери дозиметричних приладів – Т-ДП-5Б, Т-ДП-3Б⁷⁸³.

Студентів ділили на взводи, які поділялись на відділення. Командирів взводів чи відділень призначали за наказом начальника кафедри із студентів відмінників, сержантів та солдатів запасу⁷⁸⁴. Студенти по черзі несли службу чергового і днювального за циклами і на кафедрі, а також чергового взводу⁷⁸⁵. Оскільки зовнішній вигляд майбутніх офіцерів суворо контролювався, студенти приходили охайно і чисто вдягнені, в галстуках і з комсомольськими значками, акуратно пострижені. На муштрові і польові заняття студенти вдягали спецформу⁷⁸⁶.

Відповідно до наказів МО СРСР № 0140 від 14 липня 1969 р. і МВССО СРСР № 940 від 18 серпня 1969 р. в 1969–1970 н. р. студенти першого і другого курсів факультетів журналістики і філологічного розпочали навчання на

---

⁷⁸¹ Протоколи партійних зборень військовій кафедри та кафедри фізвоспитання за 1973 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 999. Арк. 82–83.

⁷⁸² *Форми і методи навчання і виховання студентів на військовій кафедрі цивільного вишу (1975 р.)*. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 10. Спр. 764. Арк. 82.

⁷⁸³ Там само. Арк. 80.

⁷⁸⁴ Там само. Арк. 66.

⁷⁸⁵ *Плани і звіти про роботу кафедри 1969–1970 н. р.* *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 529. Арк. 67.

⁷⁸⁶ Там само. Арк. 66.

військовій кафедрі за профілем «офіцер-політпрацівник спецпропаганди» (ВОС-6021). Студенти першого курсу розпочали навчання з другого семестру 1969–1970 н. р., а студенти другого курсу – від 1 вересня 1969 р.⁷⁸⁷ Третій і четвертий курси цих факультетів продовжували навчання за програмою «командир мотострілецької взводу»⁷⁸⁸.

Станом на 1970 р. військовим навчанням на кафедрі охоплено близько 3000 студентів⁷⁸⁹, з них завершили навчання 441 ос⁷⁹⁰. На початок 1970-х рр. студенти другого курсу і надалі проходили дисципліни загальновійськового циклу, однак на профілі зенітної артилерії тоді ж вивчали матчастину 57 мм автоматичної зенітної гармати, а на спецциклі – військовий переклад⁷⁹¹.

Від другої половини 1970-х рр. на кафедрі поступово змінювалась та вдосконалювалась система військового вишколу. Відповідно до скорегованої навчальної програми, збільшували кількість вправ зі стрілецької зброї на навчальних зборах. Саме тому, для циклу загальновійськової підготовки з лютого 1977 р. організували тренування з автомата з вкладним стволом від малокаліберного пістолета в тирі університету⁷⁹². Щороку збільшувалась кількість польових занять, на яких студенти практично вивчали тактику, вогневу підготовку, хімзахист тощо (*Додаток 51*).

На початку 1980-х рр. МО СРСР змінило перелік військово-облікових спеціальностей перевівши їх на шестизначні коди. ВОС-0001 тепер перейменували на ВОС-021002 «Бойове використання мотострілецьких підрозділів, частин і з'єднань на БТР», ВОС-0306 – на ВОС-42003 «Бойове використання підрозділів і частин зенітної артилерії малого калібру з радіоприладними комплексами», ВОС-6021 – на ВОС-808000 «Організація

---

⁷⁸⁷ Плани і звіти про роботу кафедри 1969–1970 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 529. Арк. 76.

⁷⁸⁸ Там само.

⁷⁸⁹ Протоколи партійних зборань. Протоколи засідань партійного бюро за 1970 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 913. Арк. 88.

⁷⁹⁰ Протоколи і стенограми засідань Вченої ради університету (6 лютого – 25 березня 1970) Т. 1. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 8. Спр. 59. Арк. 138.

⁷⁹¹ Протоколи партійних зборань військової кафедри і кафедри фізвоспитання за 1973 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 999. Арк. 71.

⁷⁹² Протоколи партійних зборань військової кафедри і кафедри фізвоспитання і приложения к ним за 1978 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 1214. Арк. 27.

спеціальної пропаганди» та ВОС-0601 – на ВОС-111000 «Використання підрозділів, частин і з'єднань хімічного захисту»⁷⁹³. Однак, це не вплинуло на кількість профілів підготовки та сам вишкіл на військовій кафедрі. Вважаємо, що зміна назв військово-облікових спеціальностей мала більш формальне, канцелярське значення.

До середини 1980-х рр. студенти і надалі навчались в окремо виділений військовий день⁷⁹⁴. Якщо навчання у виші починались о 9:30, то на військовій кафедрі починали розводом рівно о 9:00. Як такого розкладу занять не було, а завдання на день виголошували наказом після розводу⁷⁹⁵. Кількість циклів підготовки була незмінною. Окрім спеціальних дисциплін, велику увагу у вишкোলі студентів приділяли знанням статутів, за що відповідав у 1980-х рр. начальник кафедри полковник К. І. Миронюк⁷⁹⁶.

Від 1988–1989 н. р. військова кафедра університету намагалась удосконалити свою роботу: на всіх циклах запроваджено індивідуальні заняття зі студентами, внаслідок чого 20 % навчальної програми виділяли саме на них⁷⁹⁷. Викладачі анкетували студентів, завдяки чому прагнули почути їхні думки та пропозиції⁷⁹⁸. Під тиском суспільства відбувалось реформування системи військового вишколу. У 1989 р. змінили програму військового вишколу: навчання на кафедрі скоротили на 100 год., відмінивши обов'язкову самопідготовку і тренування зі спеціальності, а сам вишкіл тривав лише від п'ятого до восьмого семестрів, тобто на два семестри менше⁷⁹⁹. Надалі процес реформування та вдосконалення системи військового навчання практично

---

⁷⁹³ Приказы Командующего войсками ПрикВО (подлинные). Т. 1. № 01 по №0070 (5 января 1989–25 ноября 1989). *ЛТАВІДАМОУ*. Ф. 899. Оп. 43322с. Спр. 11. Арк. 5–12.

⁷⁹⁴ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 1.

⁷⁹⁵ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 4.

⁷⁹⁶ Там само.

⁷⁹⁷ Миронюк К. І. Пам'ятати про обов'язок. *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.

⁷⁹⁸ Там само.

⁷⁹⁹ Там само.

зупинено внаслідок причин, передовсім, матеріального характеру. Крім того виникла гостра проблема мотивації студентів до військового навчання.

***

Військово-теоретичне навчання на військовій кафедрі університету розпочалось у другому семестрі 1944–1945 н. р., де готували лише офіцерів запасу дивізійної артилерії і медсестер запасу. До середини-кінця 1950-х рр. на військовій кафедрі не було великого різноманіття профілів навчання. Від кінця 1959 р. на кафедрі з'являється новий профіль вишколу студентів, який упродовж наступного десятиріччя залишиться єдиним на кафедрі. Зважаючи на політичні чинники та реформи війська кінця 1950-х рр., у 1961 р. кафедра перейшла на єдиний цикл підготовки – вишкіл офіцерів політпрацівників спецпропаганди, де навчали лише студентів факультету іноземних мов.

Уже від 1967 р. і до 1993 р. кафедра знову почала готувати командирів підрозділів зенітної артилерії, командирів мотострілецьких підрозділів, командирів підрозділів хімічної розвідки, офіцерів-політпрацівників психологічної боротьби та офіцерів військових перекладачів. Якщо в 1970-х – першій половині 1980-х рр. в період озброєнь, на кафедрі приділялось значну увагу вишколу, то від другої половини 1980-х рр. і до кінця існування кафедри студенти могли отримати лише приблизні теоретичні знання. На це вплинула низка причин: передовсім самі викладачі вже не приділяли значної уваги навіть теоретичним курсам, з причин соціальних зрушень, на кафедрі зменшили вимоги до знань студентів та їхнього зовнішнього вигляду, а пізніше – саму тривалість вишколу, скоротивши навчальні програми військового навчання.

6.2. Військова підготовка студентів Львівського політехнічного інституту.

Військове навчання студентів усіх десяти факультетів інституту розпочалось від 1 листопада 1944 р. Оскільки термін навчання на різних факультетах варіювався, то, відповідно, студенти, навчання яких тривало п'ять років залучали до навчання на військовій кафедрі від другого курсу за

трирічною програмою навчання, а в тих студентів, що навчались за 4-річною програмою в інституті, військовий вишкіл починався від першого курсу. Навчання студентів завершувалось складанням державного іспиту, після чого їм присвоювали військове звання офіцера запасу⁸⁰⁰. Військова кафедра готувала офіцерів запасу за двома військовими спеціальностями: «офіцер запасу автомобільних військ» та «офіцер запасу військ зв'язку»⁸⁰¹. Важливо, що лише випускники електротехнічного факультету, відповідно до своєї спеціальності, навчались та отримували звання «офіцер запасу військ зв'язку», тоді як студенти інших факультетів навчались за профілем «офіцер запасу автомобільних військ»⁸⁰².

Уже на початок 1945–1946 н. р. на кафедрі навчалось 1850 студентів, однак до кінця навчального року залишилось 1192. Серед причин різкого зменшення чисельності були незадовільні житлово-комунальні умови, виїзд студентів польської національності до Польської Народної Республіки, неуспішність⁸⁰³ та, припускаємо, через політичні переслідування. Станом на вересень–жовтень 1947 р. на кафедрі навчались 1232 чоловіків та 716 жінок, з них офіцери запасу автомобільних військ – 901 чоловіків та 654 жінок, а офіцери запасу військ зв'язку – 331 чоловіків та 62 жінки⁸⁰⁴. Зауважуємо, що у перші повоєнні роки студентки інституту вивчали не медицину, а саме військову підготовку⁸⁰⁵. Однак, у наступні роки, відповідно до наказу Міністра вищої освіти СРСР № 331/14 від 1 березня 1947 р., що скасовував обов'язкове військове навчання студенток в цивільних вищих навчальних закладах⁸⁰⁶, студентки інституту ніякого стосунку до військової кафедри не мали.

---

⁸⁰⁰ Прикази по інституту (№ 1–167) (4 августа 1944–30 декабря 1944 г.). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 2. Арк. 65 зв.

⁸⁰¹ Отчет о работе института за 1944–1945 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 5. Спр. 2. Арк. 63.

⁸⁰² Там само. Арк. 42.

⁸⁰³ Отчет о работе военной кафедры за 1945–1946 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 11. Арк. 1.

⁸⁰⁴ Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погибших воинов Советской Армии и др. (1.01.–22.12.1947 г.). *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 79.

⁸⁰⁵ Шелестак Л. Військова кафедра Львівського політехнічного інституту в повоєнному десятилітті (1944–1956). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 374–375.

⁸⁰⁶ Прикази директора інституту за 1947–1948 гг. *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р- Оп. 1. Спр. 43. Арк. 114 зв.–115.

Для всіх студентів, що навчались на військовій кафедрі, незалежно від профілю підготовки на другому курсі читали: загальновійськовий вишкіл, тактику, вогневий вишкіл, топографію; для студентів автомобільного профілю – автосправу, експлуатацію та авторемонт; а з профілю зв'язку – службу зв'язку, телефонію, телеграф, військові рації та СЕС радіо⁸⁰⁷.

У перші повоєнні роки негативним явищем у процесі військового вишколу було те, що викладачі, не маючи достатнього досвіду і технічної бази, спрямовували свою увагу на теорію, проводили лекції у вигляді диктанту⁸⁰⁸, що вплинуло на відсутність у майбутньому у студентів практичних навичок. Серед недоліків навчального процесу начальник кафедри генерал-майор А. П. Голубєв виділяв недостатню навченість студентів як поводитись зі зброєю, невміння студентів користуватись картами та компасами на місцевості із картою (як показували державні екзамени), недоліки муштрового (стройового) вишколу та вимагав збільшити можливості практичного навчання студентів⁸⁰⁹.

У 1948–1949 н. р. на кафедрі запровадили ще два профілі вишколу – «офіцер запасу служби постачання паливно-мастильних матеріалів» (ПММ) та «офіцер запасу артилерійно-топографічної служби»⁸¹⁰. З наявних документів можемо стверджувати, що на початок 1953–1954 н. р. кафедра готувала студентів за профілями: артилерійно-топографічної розвідки, автотракторної служби (раніше автомобільних військ), інженерно-технічного складу служби постачання палива, офіцерів запасу військ зв'язку, а також за новим профілем підготовки – офіцерів запасу радіотехнічних засобів виявлення і наведення⁸¹¹.

Навчальні робочі, тематичні плани формували на кафедрі відповідно до наказу ВКВШ № 637/144, які затверджував начальник військової кафедри⁸¹².

---

⁸⁰⁷ Протоколи засідань кафедри за 1946–1947 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 20. Арк. 29 зв., 32.

⁸⁰⁸ Там само. Арк. 29 зв.

⁸⁰⁹ Там само. Арк. 32.

⁸¹⁰ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. ДАЛО. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 59.

⁸¹¹ Тематические планы военной подготовки студентов на 1953–1954 уч. г. Т. 1. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 139. Арк. 1–194.

⁸¹² Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве

Незалежно від профілів підготовки студенти на другому курсі вивчали дисципліни загальновійськового циклу: муштровий (стройовий) вишкіл, військову топографію, вогневий вишкіл, тактику, військово-інженерний вишкіл, протихімічний вишкіл, статuti, проходили партійно-політичну роботу і основи військового виховання⁸¹³. Залежно від профілю підготовки, кількість годин та тем із загальних дисциплін коливались (*Додаток 52*)⁸¹⁴.

На кожному профілі студенти починаючи з третього курсу вивчали спеціальні дисципліни, з яких складали іспити⁸¹⁵. Так, студенти, що навчались на циклі ПММ вивчали організацію та роботу війська в тилу, двигуни внутрішнього згоряння, роботу складів пального, організацію постачання військ паливом, застосування ПММ, бойові і транспортні машини⁸¹⁶.

Майбутні офіцери запасу військ зв'язку опановували військові радіостанції (радіо- та радіорелейні), вивчали провідні і непровідні засоби зв'язку, телефонну та телеграфну справу, навчались працювати на апараті Морзе, вивчали джерела електроживлення наснажно-генераторних станцій. Із профілю автотракторної служби студенти працювали над матчастиною автомобілів і тракторів, їх ремонтом і експлуатацією та складали іспити з водіння, щоб отримати водійські права третього класу⁸¹⁷.

На профілі артилерійно-топографічної служби вивчали матеріальну частину артилерії, тактику артилерії, військову топографію, артилерію та прилади наведення, окремий спецкурс з арттопослужби, а іспит зі стрілецького вишколу проходили на зборах у військах⁸¹⁸. Студенти, що навчались за профілем підготовки офіцер запасу радіотехнічних засобів виявлення та

инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погиблых воинов Советской Армии и др. (1.01.–22.12.1947 г.). *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 79.

⁸¹³ Тематические планы военной подготовки студентов на 1951–1952 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 108. Арк. 1–240.

⁸¹⁴ Тематические планы военной подготовки студентов на 1953–1954 уч. г. Т. 1. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 139. Арк. 1–194.

⁸¹⁵ Тематические планы военной подготовки студентов на 1951–1952 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 108. Арк. 1–240.

⁸¹⁶ Там само.

⁸¹⁷ Протоколы заседаний партийного бюро спецкафедры и кафедры физвоспитания ЛПИ (11 марта 1956–14 декабря 1956 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 183. Арк. 22.

⁸¹⁸ Тематические планы военной подготовки студентов на 1951–1952 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 108. Арк. 1–240.

наведення, вивчали основи техніки радіолокації, матчастину та ремонт радіолокаційних станцій, військовий ремонт радіолокаційних станцій, провідні засоби зв'язку та військові радіостанції, організацію радіозв'язку⁸¹⁹.

Навчання студентів на військовій кафедрі розпочиналось із розводу. Кожна навчальна група – 20–25 студентів була бойовим взводом, який поділявся на три відділення. Взводом керував помічник командира – староста групи. Командири відділень призначались зі студентів, які у минулому пройшли військову службу або тих, які проявляли найбільшу активність у навчанні⁸²⁰. Відповідно до організаційно-методичних вказівок заняття проводились російською мовою⁸²¹. Спочатку студенти не мали окремого військового дня, а проходили навчання відповідно до розкладу занять в інституті. Проте, у 1952 р. на засіданні військової кафедри все ж обговорювали досвід військової кафедри Львівського університету та ініціативу в майбутньому організувати окремий військовий день⁸²².

Політичні зміни в державі у другій половині 1950-х рр. вплинули на військовий вишкіл студентів інституту. Передовсім змінювались навчальні програми. Відповідно до нових вимог від січня 1957 р. на всіх циклах кафедри були проведені методичні конференції, за підсумком яких змінювались методи навчання, впроваджувалось все більше практичних занять. Наприклад, з артилерійно-стрілецької підготовки значна частина навчання проводилась в полі, іноді вночі, на реальній дистанції⁸²³. Вивчення таких тем як «танк» та «літак» курсу бойові і транспортні машини перенесли, безпосередньо, на авіазавод і в танковий полк військової частини, де на бойовій матеріальній частині, обговорювали питання технічного обслуговування та догляду за

---

⁸¹⁹ Тематические планы военной подготовки студентов на 1953–1954 уч. г. Т. 2 и последний. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 140. Арк. 75–150.

⁸²⁰ Протоколы заседаний кафедры за 1952–1953 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 123. Арк. 25.

⁸²¹ Тематические планы военной подготовки студентов на 1960–1961 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 340. Арк. 4.

⁸²² Протоколы заседаний кафедры за 1952–1953 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 123. Арк. 22 зв.

⁸²³ Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания (1957 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 184. Арк. 15.

технікою⁸²⁴. Значну частину занять з тактики на загальновійськовому циклі також перенесли в поле. Безпосередньо на місцевості опрацьовували проблеми інженерного обладнання позицій, взаємодію та управління підрозділами⁸²⁵.

На циклі ПММ також почали частіше застосовувати виїзди на місцевість, де студентів навчали організації постачання війська паливом, розгортати та організовувати роботу військового тилу в польових умовах⁸²⁶. Викладачі планували роботу і безпосередньо на матеріальній частині військових частин, де знайомили студентів з плануванням технічної території стаціонарного об'єкту та навчали правил дисклокації та збереження паливно-мастильних матеріалів⁸²⁷. Навчання на техніці військових частин давало позитивний результат, адже більшістю навчальної техніки військова кафедра не володіла. Наприклад, через погане забезпечення заняття на радіолокаційному циклі проводили на застарілих апаратах П-2 та П-3⁸²⁸.

У 1960–1961 н. р. студенти на другому курсі і надалі вивчали дисципліни загальновійськового циклу: статuti РА, муштру, складність в організації якої полягала у відсутності муштрового (стройового) плацу⁸²⁹. На курсі вогневої підготовки знайомились з матеріальною частиною автомата, ручного кулемета, пістолета і ручних гранат, опановували прийоми стрільби і виконували стрільби з гвинтівки й пістолета. З військової топографії вивчали топографічні карти і плани, вимірювання відстаней по карті, види топографічних умовних знаків, зображення на картах населених пунктів. Простежуємо істотне збільшення кількості годин, що відводились на тактику. Наприклад, на циклі «служби постачання палива» (СПП) тактична підготовка збільшилась більш ніж у двічі, а на автомобільному циклі – на 75 %⁸³⁰.

---

⁸²⁴ Протоколи партийних собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания ЛПИ (1957 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 209. Арк. 60.

⁸²⁵ Там само.

⁸²⁶ Там само. Арк. 61.

⁸²⁷ Переписка кафедры с отделами Прикарпатского Военного Округа по учебно-методическим вопросам. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 302. Арк. 44 арк.

⁸²⁸ Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания (1957 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 184. Арк. 15.

⁸²⁹ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1969 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 480. Арк. 59.

⁸³⁰ Тематические планы военной подготовки студентов на 1960–1961 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 340. Арк. 11.

Від 1960–1961 н. р. цикл автотракторної служби був перейменований в автомобільний⁸³¹. На ньому студенти проходили курси: водіння, експлуатацію, будову та ремонт автомобілей і гусеничних машин, а також автотракторну службу. Зокрема, студенти вивчали, як застосувати експлуатаційні матеріали – бензин та дизельне паливо, норми витрат паливно-мастильних матеріалів та зміну їх якостей, збір та збереження відпрацьованих масел; автотракторні парки – постійні та польові; засоби технічної обслуги машин – військові авторемонтні майстерні (ВАРЕМ); технічне забезпечення мотострілецького батальйону-полку в наступальному бою та в обороні⁸³². Відповідно до методичних вказівок, заняття з практичного водіння автомобілів проводили інструктори-водії під керівництвом старшого викладача, який організовував водіння, здійснював контроль за роботою інструкторів, проводив внутрішній іспит з правил, техніки і практичного водіння⁸³³.

На артилерійно-топографічному циклі студенти вивчали тактику, матеріальну частину артилерії – будову 122 мм гавбиці зразка 1938 р., гарматний коліматор К-1, перископічну артилерійну бусоль, артилерійну стереотрубу, детонатори РГМ-2, Т-6, ГКВ, В-229, КТМ-2; артилерійно-стрілецьку підготовку – прицілювання, види стрільб, траєкторія стрільня (снаряду); наведення – розсіювання стрільня і точок падіння, встановлення цілей, ПУО (прилад управління артилерійським вогнем) та встановлення цілей за координатами, розрахунок метеорологічних та балістичних поправок, пристрілка; артилерійно-топографічну службу – вимірювання кутів теодолітами ТТ-3 і ТТ-2, перенесення військових об'єктів і цілей з аерофотознімків (АФС) на карту і нанесення координатної мережі на АФС, дешифрування знімків, теодолітні ходи тощо⁸³⁴.

На циклі радіозв'язку студенти від третього курсу навчались на радіостанціях, де, зокрема, вивчали правила прийому знаків на слух та правила

---

⁸³¹ Тематические планы военной подготовки студентов на 1960–1961 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 340. Арк. 115.

⁸³² Там само. Арк. 116–186.

⁸³³ Там само. Арк. 116–120.

⁸³⁴ Там само. Арк. 188–272.

передачі ключем. З дисципліни військово-радіо- та радіорелейні станції працювали на радіоприймачі Р-311 та знайомились з основами радіопередач на базі радіостанцій Р-104М, Р-104АМ, Р-125. На 4 курсі студенти вивчали радіостанції Р-105Д, Р-108Д та Р-109Д, організацію та засоби зв'язку мотострілецького батальйону. З курсу провідні засоби зв'язку вивчали телеграфні кабелі П-275, П-274, ПТГ-19, П-271, телеграфний апарат СТ-35, апаратуру високочастотного телефонування П-312м, П-311 і тонального телефонування П-314⁸³⁵.

Від початку 1960-х рр. на циклі постачання палива готували студентів за двома військово-обліковими спеціальностями – ВОС-222 – «інженер служби постачання військ паливом» для студентів хіміко-технологічного факультету і ВОС-222а – «інженер служби постачання трубопровідних частин і підрозділів» для студентів нафтового факультету. Студенти двох спеціальностей із невеликою відмінністю в кількостях годин слухали ті ж самі курси. Однак, ВОС-222 не проходив вишколу в таборах, тому ті знання і навички, які вони отримували на кафедрі, були основними у їхньому фаху. Вивчаючи будову та експлуатацію польового магістрального трубопроводу, студенти знайомились з ПМТ-100 та ПМТ-150. На курсі застосування палива та мастильних матеріалів вивчали експлуатаційно-технічні вимоги до палив, мастильних матеріалів, спеціальних рідин для бойових і транспортних машин. З курсу основи будови і технічного обслуговування бойових і транспортних машин студенти вивчали автомобілі ГАЗ-51, ГАЗ-63, ЗІЛ-150 ЗІЛ-151, ЗІЛ-157 та ЗІЛ-164. Для ВОС-222а, ЗІЛ-151 вивчали поглиблено. З організації постачання війська паливом, студенти вивчали роботу служби постачання паливом у військових частинах в мирний і військовий час, засоби економії палива під час експлуатації машин⁸³⁶.

---

⁸³⁵ Тематические планы военной подготовки студентов на 1960–1961 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 340. Арк. 274–336.

⁸³⁶ Там само. Арк. 338–408.

Студентів факультету радіотехніки та автоматики готували за профілем: «Інженер з радіолокаційних засобів виявлення і наведення»⁸³⁷. Вони вивчали радіолокаційну апаратуру – РЛС П-8 та АЗП-8. Студенти знайомились із радіостанціями Р-108 та Р-109, а на 5 курсі, відповідно до програми, вивчали курс експлуатації і ремонту РЛС⁸³⁸.

У 1959–1960 н. р. кафедра почала готувати студентів з МППО. З огляду на те, що курс був новим, а розроблених та апробованих програм і методичного забезпечення не було «практичних занять окрім показу сховищ не проводили»⁸³⁹. Надалі курс повинен був викладатись в комплексі з загальновійськовою тактикою. Однак, у зв'язку із швидким розвитком зброї масового ураження у наступні роки курс МППО перетворили на ЦО. Зважаючи на це, у 1960–1961 н. р. кафедра розпочала навчання студентів за новою дисципліною⁸⁴⁰. Спершу ЦО стала частиною циклу загальновійськової підготовки, а згодом була виділена в окремий цикл.

За результатами перевірок роботи кафедри в 1961–1962 н. р. комісіями з ПрикВО та МО СРСР, «Міністерство оборони вимагало перейти до практичного навчання студентів з тим, щоб випускати офіцерів запасу, які були б готові практично командувати взводом»⁸⁴¹, а сама кафедра показала хороші показники на автомобільному, артилерійному циклах та на циклі СПП. Найсуворіше критикувались цикли радіозв'язку та загальновійськовий⁸⁴². Зокрема, перевіряючи роботу циклу радіозв'язку, відзначено неправильну методику проведення занять. Наприклад, заняття з теми «Орієнтування на місцевості без приладів» проводили в класі⁸⁴³. Начальник циклу полковник Висоцький І. А. отримав незадовільну оцінку, а старший викладач Артюхов

---

⁸³⁷ Отчеты о государственных выпускных экзаменах по военной подготовке за 1960–1961 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 1. Спр. 341. Арк. 15.

⁸³⁸ Тематические планы военной подготовки студентов на 1960–1961 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 1. Спр. 340. Арк. 410–456.

⁸³⁹ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1960 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 353. Арк. 3.

⁸⁴⁰ Там само. Арк. 5.

⁸⁴¹ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1962 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 371. Арк. 49.

⁸⁴² Там само. Арк. 77.

⁸⁴³ Там само. Арк. 50.

отримав дисциплінарне стягнення за те, що на занятті, під час виходу в ефір знайшов частоти м. Горький (Нижній Новгород) та спілкувався з ними⁸⁴⁴.

Попри недоліки, які вказали комісії, відзначимо, що на кафедрі продовжували впроваджувати практичні заняття. На циклі радіозв'язку від тоді ж ввели роботу на станціях з перешкодами, тоді як до цього студенти працювали без умовних перешкод⁸⁴⁵. На загальновійськовому циклі, відповідно до програми підготовки, було виділено три практичні виїзди в поле – на наступ і на оборону взводу. Викладачі скаржились, що навчання спрямоване на взвод, а не на відділення і що перед тим, як перейти до занять по взводу, «*доводиться студентам багато чого роз'яснювати*»⁸⁴⁶. Складнощі з реалізацією практичного навчання виникали і на раліолокаційному циклі. У 1961–1962 н. р. програма підготовки не охоплювала усі питання, необхідні в навчальному процесі циклу, а тому нову «*затвердили у Москві*»^{847*}. Студенти вивчали станцію П-15, проте вона розташовувалась у приміщенні, що вміщувало лише 3–4 людини, а тому детально показувати і практично вивчати її не могли⁸⁴⁸.

Щорічно на період іспитів на кафедрі розробляли та вдосконалювали екзаменаційні білети, які все більше містили практичні питання. Зокрема, на автомобільному циклі вимагали, щоб студенти відповідали безпосередньо на матеріальній частині. На циклі СПП практичні навички студентів оцінювали опісля прийняття рішення виконувати ці роботи⁸⁴⁹. На іспитах зі спеціальних предметів нагадували про муштрову виправку та знання статутів. Результати іспитів висвітлювались у стінних газетах⁸⁵⁰.

Стверджуємо, що на початок 1960-х рр. студенти вже навчались методом військового дня, оскільки у 1962–1963 н. р. в протоколах партійних зборів кафедри бачимо дискусії щодо доцільності військового дня, мовляв

---

⁸⁴⁴ Протоколи партійних зборень военной кафедры (1962 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 371. Арк. 54.

⁸⁴⁵ Там само.

⁸⁴⁶ Там само. Арк. 56.

⁸⁴⁷ Протоколи партсобраний военной кафедры (1963 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 382. Арк. 8.

* Йдеться про Міністерство Оборони СРСР.

⁸⁴⁸ Протоколи партійних зборень военной кафедры (1962 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 371. Арк. 59–60.

⁸⁴⁹ Протоколи партсобраний военной кафедры (1963 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 382. Арк. 8.

⁸⁵⁰ Протоколи партійних зборень военной кафедры (1962 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 371. Арк. 94.

студенти, пропускаючи заняття, втрачали одразу три теми⁸⁵¹, а також, що така форма організації часу вимагала достатньої кількості вузько-спеціалізованих класів. Нестача приміщень створювала велике перевантаження в роботі викладачів, їм часто доводилось переносити обладнання з класу в клас та налаштовувати його вже в процесі заняття⁸⁵². Однак, начальник кафедри наполягав, що необхідність військового дня диктується потребами кафедри, а також наголошував, що військовий день був введений наказом МО і МВССО СРСР^{853*}. Окрім того, від другої половини 1960-х рр. полковник М. Ф. Казаков зазначав, що зважаючи на переїзд кафедри в нове віддалене від навчальних корпусів інституту приміщення, «*прийнятним є виключно військовий день*»⁸⁵⁴.

Починаючи від 1962–1963 н. р. радіолокаційний цикл розробив навчальні програми за двома військово-обліковими спеціальностями⁸⁵⁵. В пізніших документах знаходимо інформацію, що на кафедрі з'являється новий цикл навчання – радіотехнічний⁸⁵⁶. Окрім інженерів з радіолокаційних засобів виявлення і наведення за спеціальністю ВОС-146а⁸⁵⁷, почали готувати командирів радіолокаційних взводів за ВОС-27⁸⁵⁸.

Від 1965–1966 н. р. уже не зустрічаємо профіль підготовки «інженер служби постачання трубопровідних частин і підрозділів» – ВОС-222а, оскільки впродовж 1963–1964 н. р. нафтовий факультет перевели до Івано-Франківська, студенти якого продовжили там військовий вишкіл, а при інституті цей профіль ліквідували. Тому на циклі СПП навчались лише студенти хіміко-технологічного факультету за профілем підготовки ВОС-222 – «інженер служби постачання військ паливом»⁸⁵⁹. Натомість на циклі радіозв'язку бачимо поділ на два профілі – ВОС-50 «командир взводу радіозв'язку» для підготовки

---

⁸⁵¹ Протоколи партсобраний военной кафедры (1963 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 382. Арк. 25.

⁸⁵² Протоколы партийных собраний военной кафедры (1966 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 327. Арк. 45.

⁸⁵³ Там само. Арк. 46.

* Самого наказу віднайти не вдалось.

⁸⁵⁴ Там само. Арк. 46.

⁸⁵⁵ Протоколы партсобраний военной кафедры (1963 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 382. Арк. 9.

⁸⁵⁶ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1965 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 395. Арк. 82.

⁸⁵⁷ Протоколы методических заседаний кафедры за 1967–1968 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 694. Арк. 15 зв.

⁸⁵⁸ Там само. Арк. 3 зв.

⁸⁵⁹ План работы кафедры на 1963–1964 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 463. Арк. 79.

студентів електромеханічного факультету та ВОС-49б – «командир взводу лінійно-будівельних та лінійно-експлуатаційних частин зв'язку» для студентів енергетичного факультету⁸⁶⁰. Студенти на обох профілях вивчали одні і ті ж предмети, проте кількість годин відрізнялась⁸⁶¹.

Упродовж 1967–1968 навчального року на військовій кафедрі сталась низка змін у профілізації. Зокрема ліквідували профіль ВОС-22 «командир взводу артилерійно-топографічної служби», У зв'язку із цим, студентів інженерно-будівельного факультету перевели на автомобільний цикл – ВОС-62, а студентів геодезичного факультету – на новий профіль підготовки ВОС-60 «офіцери-геодезисти». На циклі зв'язку профіль ВОС-49б «командир взводу лінійно-будівельних та лінійно-експлуатаційних частин зв'язку» ліквідували, а всі студенти факультетів енергетичного, електромеханічного і певні групи факультету автоматики перевели на профіль підготовки ВОС-50 «командир взводу радіозв'язку». Студенти старших курсів продовжували навчатись за старими профілями, тоді як студенти молодших курсів – за новими⁸⁶². Загалом на кафедрі в цьому навчальному році було вісім профілів: ВОС-49б, ВОС-50, ВОС-62, ВОС-22, ВОС-222, ВОС-60, ВОС-27, ВОС-146а⁸⁶³. У наступному році розпочав роботу новий цикл підготовки – хімічного озброєння⁸⁶⁴.

У кінці 1967 р. в результаті реформ в армії та введення в дію нового Закону «про всезагальну військову повинність» змінилися назви профілів та номенклатура військово-облікових спеціальностей. В кінці 1960-х рр. військова кафедра ЛПІ готувала студентів за оновленими профілям: ВОС-27 «командири радіолокаційних взводів» перейменували у ВОС-0305 – «офіцерів підрозділів радіотехнічних засобів ППО сухопутних військ»; профіль підготовки інженерів з радіолокаційних засобів виявлення і наведення за спеціальністю (ВОС-146а) реформували в «інженерів з радіолокаційних засобів зенітної артилерії – ВОС-

---

⁸⁶⁰ Тематические планы военной подготовки студентов на 1965–1966 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 582. Арк. 1–485.

⁸⁶¹ Там само.

⁸⁶² Протоколы методических заседаний кафедры за 1967–1968 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 694. Арк. 1.

⁸⁶³ Там само.

⁸⁶⁴ Протоколы заседаний партийных собраний военной кафедры. *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 465. Арк. 34.

3307; спеціальність «командир взводу радіозв'язку» або ВОС-50 отримала новий чотиризначний шифр – ВОС-0402; ВОС-60 профілю офіцерів-геодезистів перейменували у ВОС-1102; ВОС-62 офіцерів-автомобілістів перезвали у «командирів автомобільного взводу» за ВОС-0701. Крім того, відкрили новий профіль підготовки – «інженерів з хімічного озброєння засобів захисту» – ВОС-3601⁸⁶⁵.

Окрім змін у назві та роботі профілів підготовки, кафедра інституту від 1968 р. була перенесена у новий корпус, де швидкими темпами освоювала нові приміщення та пристосовувала їх до вишколу за оновленими профілями⁸⁶⁶. Незважаючи на нові профілі навчання, робота на кафедрі і надалі проходила за визначеним сценарієм: у навчальних програмах та тематичних планах змінювались лише кількість годин на той чи інший предмет. На другому курсі студентів знайомили з основами військової підготовки: вони вивчали військову топографію, статuti Збройних сил, зброю масового ураження і захист від неї, проходили курси вогневої та муштрової підготовки, знайомились з історією війн та військового мистецтва. Під час проведення занять все частіше використовували діафільми, електрофіковані панорами, електрофіковані тактичний ящик та стенди тощо⁸⁶⁷.

Починаючи від третього курсу, студенти вивчали дисципліни відповідно до їхнього профілю навчання. Майбутні командири автомобільного взводу вивчали будову, ремонт та експлуатацію автомобілів і гусеничних машин, зокрема, автомобілів підвищеної прохідності ГАЗ-66, ЗІЛ-131 і Урал-375^{868*} та особливості будови автомобілів КРАЗ-214, колісних бронетранспортерів і гусеничних тягачів АТС-59 (МТ-Л)⁸⁶⁹. Щоб запобігти паралелізму і

---

⁸⁶⁵ Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 845. Арк. 1–558 арк.

⁸⁶⁶ Праця на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із викладачем (1968–1978), начальником циклу експлуатації і ремонту автомобіля (1975–1978), полковником Миколою Степановичем Кузьменком]; записала Лариса Шелестак. Львів. 11 квітня 2019 р. С. 3.

⁸⁶⁷ Протоколи партийного бюро военной кафедры (1971 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 542. Арк. 6.

⁸⁶⁸ Протоколы заседаний партийного бюро военной кафедры (1969 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп.1. Спр. 481. Арк. 16.

* Перехід до вивчення нових марок машин відбувся у 1968–1969 навчальному році.

⁸⁶⁹ Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Р-120. Оп. 12. Спр. 845. Арк. 102.

дублюванню вивченого матеріалу з курсу будови автомобілів і гусеничних машин, військова кафедра проводила навчання за спільним тематичним планом із цивільною кафедрою автомобілів. Лекції з теоретичного курсу читали викладачі кафедри автомобілів, а класно-групові заняття і практичні заняття проводили на військовій кафедрі⁸⁷⁰.

На циклі радіозв'язку студенти проходили технічну підготовку, зокрема вивчали будову, схеми і фізичні процеси основних вузлів військових радіо- і радіорелейних станцій, знайомились з роботою радіостанцій Р-105м, Р-126, Р-113, Р-104м, Р-112, Р-118бм, Р-103м, радіорелейної станції Р-405 та радіоприймачем Р-250м. Зі спеціальної підготовки студенти профілю радіозв'язку вивчали правила радіотелеграфного обміну і правила станційно-експлуатаційної служби. Працювали на станціях із телеграфом та мікрофоном, а для цього досконало вивчали телеграфну азбуку⁸⁷¹.

За профілем підготовки офіцерів-геодезистів студенти працювали над створенням спеціальних карт і фотодокументів, вивчали види і методи геодезичного забезпечення ракетних військ і артилерії. Основною дисципліною циклу була тактико-спеціальна підготовка, де студенти зосереджувались на обов'язках начальника топографічної служби дивізії і ознайомлювались із роботою топографічних підрозділів військово-топографічної служби у війську. Практичну навченість студентам у військовій справі додавали і знання та навички, отримані на спеціальних дисциплінах цивільних кафедр⁸⁷².

Студенти, що навчались за профілем «інженер з хімічного озброєння і засобів захисту» проходили курс експлуатації, зберігання і ремонту спеціальної техніки та індивідуальних засобів захисту, де їх навчали періодичної технічної обслуги із залученням пересувних ремонтних хімічних майстерень (ПРХМ-1, ПРХМ-3). З тактико-спеціальної підготовки студенти вивчали дії відділень дегазаційних машин з дезактивації, дегазації і дезінфекції озброєння і бойової

---

⁸⁷⁰ Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Р-120. Оп. 12. Спр. 845. Арк. 102–104.

⁸⁷¹ Там само. Арк. 218–294.

⁸⁷² Там само. Арк. 295–351.

техніки, дії відділення санітарної обробки особового складу і дезінфекції обмундирування і спорядження та дії відділення радіаційної і хімічної розвідки під час ведення радіаційного і хімічного спостереження вдень та вночі⁸⁷³.

З курсу засоби спеціальної обробки студенти знайомились з дезактивувальними, дегазувальними і дезінфікувальними речовинами і розчинами та машинами для спеціальної обробки озброєння і бойової техніки, вивчали індивідуальні і колективні засоби захисту, зокрема ізолюваний протигаз та засоби захисту шкіри. На заняттях із засобів радіаційної і хімічної розвідки працювали з дозиметричними приладами і газосигналізаторами⁸⁷⁴.

Студенти-офіцери підрозділів радіотехнічних засобів військ ППО сухопутних військ вивчали основи радіолокації, зокрема антенно-фідерні та індикаторні прилади, імпульсну техніку, прилади для радіопересилань та радіоприйому тощо⁸⁷⁵.

Від 1978–1979 н. р. на кафедрі з'являється новий профіль – «командир взводу радіаційної та хімічної розвідки» – ВОС-0602⁸⁷⁶. На другому курсі студенти вивчали загальновійськову підготовку, а починаючи з третього – предмети спеціалізації, зокрема: зброя масового ураження, де, серед іншого, студентів навчали визначати кількість осіб, що «вийдет із строю» внаслідок ядерної атаки на мотострілецький полк⁸⁷⁷. Загалом на початок 1980-х рр. на кафедрі було сім профілів навчання⁸⁷⁸.

Реформа військової сфери припала на початок-середину 1980-х рр. і призвела до зміни номенклатури військово-облікових спеціальностей та перехід на шестизначний код. Так, на 1980-ті рр., військова кафедра інституту проводила навчання за такими профілями:

---

⁸⁷³ Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Р-120. Оп. 12. Спр. 845. Арк. 365–415.

⁸⁷⁴ Там само. Арк. 416–478.

⁸⁷⁵ Там само. Арк. 479–507.

⁸⁷⁶ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 846. Арк. 118.

⁸⁷⁷ Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [Інтерв'ю із випускником хіміко-технологічного факультету ЛПІ Петром Богдановичем Дубчаком]; записала Л. Шелестак. Львів. 10 квітня 2019 р. С.1–3.

⁸⁷⁸ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1979 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 846. Арк. 118.

- «застосування підрозділів і частин з радіоприладами і радіостанціями» – ВОС-121202;
- «бойове застосування підрозділів і частин радіаційної і хімічної розвідки і відслідковування ядерних вибухів» – ВОС-098000;
- «застосування радіолокаційних комплексів дециметрового діапазону військової ППО» – ВОС-045002;
- «застосування радіолокаційних комплексів метрового діапазону військової ППО» – ВОС-045003;
- «застосування автомобільних підрозділів, частин і з'єднань загальновійськового призначення» – ВОС-261001;
- «застосування геодезичних підрозділів і частин» – ВОС-191001;
- «застосування топографічних підрозділів і частин» – ВОС-191002⁸⁷⁹.

Це було лише рішення «зверху», яке вплинуло на зміни в документації і ніяк не вплинуло на роботу військової кафедри, на кількість циклів чи військовий вишкіл студентів.

***

Отже, за увесь радянський період Львова військова кафедра Політехнічного інституту працювала безперервно і, зважаючи на результати перевірок, була чи не найкращою в окрузі та одною із напотужніших кафедр Радянського Союзу. Від самого початку діяльності військова кафедра готувала студентів за двома профілями підготовки офіцерів інженерної справи. Із розвитком кафедри та збільшенням кількості студентів інституту, збільшувалась кількість самих профілів підготовки. Уже на середину 1960-х рр. військова кафедра готувала студентів за 8-ми спеціальностями. На 1970-ті–1980-ті рр. кафедра набула вигляду і потенціалу цілого факультету, оскільки займала багато приміщень та готувала студентів на добрій матеріальній базі, за профілями не лише офіцерів інженерних спеціальностей, але й офіцерів-командирів взводів. Специфіка військового навчання в Політехнічному

---

⁸⁷⁹ Приказы Командующего войсками ПрикВО (подлинные). Т. 1. № 01 по № 0070 (5 января 1989–25 ноября 1989). ЛТАВГДАМОУ. Ф. 899. Оп. 43322с. Спр. 11. Арк. 8–15.

інституті полягала в тому, що профіль підготовки студентів був наближений до цивільної спеціальності, що додавало їм більшого ентузіазму у військовому навчанні, а також покращувало практичні навички із цивільного предмету.

6.3. Теоретичне навчання студентів профільних інститутів Львова.

Від другої половини 1940-х рр. військове навчання відбувалось у всіх інститутах Львова, за винятком Педагогічного, Поліграфічного, Держконсерваторії та Інституту прикладного та декоративного мистецтва, де військовий вишкіл ліквідували від 1947 р. і відновили лише в Поліграфічному інституті у 1956 р., а також Технологічного, який ліквідували в 1949 р., де, зважаючи на переведення його студентів в Політехнічний інститут, припускаємо, готували офіцерів-інженерів.

Ветеринарний інститут готував студентів за програмою офіцерів лікарів ветеринарної служби⁸⁸⁰. Навчання розпочиналось від другого курсу⁸⁸¹, тривало три роки⁸⁸² і завершувалось табірними зборами та випускними іспитами, які студенти здавали при військовій кафедрі. Екзаменаційну комісію призначали відповідно до наказу командувача ПрикВО⁸⁸³.

Із віднайдені інформації про роботу військової кафедри Торговельно-економічного інституту, стверджуємо, що студенти навчались за програмою підготовки офіцерів інтендантської служби⁸⁸⁴, (пізніше тилова служба), яку проходили лише тут з-поміж вишів ПрикВО⁸⁸⁵.

Студенти Інституту фізичної культури, Лісотехнічного, Поліграфічного інституту, Держконсерваторії та Інституту прикладного і декоративного

---

⁸⁸⁰ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 16.

⁸⁸¹ Накази по інституту (1 серпня 1944–30 грудня 1945). *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 76 зв. –77.

⁸⁸² Накази по інституту (з № 241 по № 535) (18 червня 1951–31 грудня 1951). *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 113.

⁸⁸³ Накази по інституту (з № 141 по № 506) за 1950 р. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 24.

⁸⁸⁴ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 28–31.

⁸⁸⁵ Там само. Арк. 16.

мистецтва (до 1947 р. та впродовж 1956–1961 рр.), Педагогічного інституту (до 1947 р.), навчалися за загальновійськовим профілем⁸⁸⁶. Загалом, у всіх вишах ПрикВО вкінці 1940-х рр. військове навчання було на посередньому рівні, про що свідчать результати перевірок військових кафедр за 1948–1949 н. р. Зазначаємо, що рейтинг найкращих вишів ПрикВО за якістю військового навчання та оцінок випускних іспитів очолив Лісотехнічний інститут⁸⁸⁷. Можемо стверджувати, що впродовж 1940-х –1961 р. військове навчання в цих інститутах радше нагадувало прослуховування додаткових предметів, а не серйозний вишкіл офіцерів молодшого командного складу.

У Поліграфічному інституті на молодших курсах вивчали – тактику, вогневу, муштрову та протихімічну підготовку, військову топографію, статuti та роди військ, а старшокурсники слухали вступ до курсу військового навчання та військово-інженерну підготовку⁸⁸⁸. На заняттях із тактики студентів навчали діяти у складі відділення та командувати ним в наступальному і оборонному боях, ознайомлювали із організацією озброєння підрозділів родів військ та їх використання в бою. Із вогневого вишколу від студентів вимагали знати будову, тактично-технічні дані і бойову здатність карабіна, автомата, ручного і ротного кулеметів, вміти поводитись зі зброєю, та вести влучний вогонь⁸⁸⁹.

Військова кафедра Сільськогосподарського інституту повинна була готувати офіцерів інтендантської служби, про що свідчить наказ директора Політехнічного інституту, адресований начальникові військової кафедри генерал-майору А. П. Голубеву, аби той зробив подання до МО СРСР про зміну військового профілю студентів сільськогосподарського факультету⁸⁹⁰. Однак, із матеріалів кафедри дізнаємось, що в Сільськогосподарському інституті

---

⁸⁸⁶ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 16.

⁸⁸⁷ Там само. Арк. 42, 65.

⁸⁸⁸ План роботи кафедри і навчальні плани на 1956–1957 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 6. Спр. 36. Арк. 7.

⁸⁸⁹ Там само. Арк. 11. Арк. 1–2.

⁸⁹⁰ Приказы по институту (с № 184 по № 314). Т. 2. (29 мая – 31 августа 1946 г.). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 4. Спр. 13. Арк. 140–141.

студентів готували на автомобільному профілі⁸⁹¹ – командирів мотострілецьких військ та командирів автомобільного взводу⁸⁹². Студенти інституту проходили трирічну військову підготовку, яка розпочиналась від другого курсу і завершувалось на четвертому⁸⁹³. У березні 1961 р. військову кафедру ліквідували, а на її місці виділили спочатку цикл, а пізніше кафедру ЦО⁸⁹⁴.

Ми не можемо стверджувати, що військова підготовка в профільних інститутах Львова велась на достатньому чи високому рівнях. Наприклад, перевірка військових кафедр вишів Львова комісією Відділу ВУЗ ПрикВО за 1958 р. показала, що у Сільськогосподарському та Поліграфічному інститутах практична виучка студентів із тактики була на низькому рівні, студенти Інституту фізичної культури та Сільськогосподарського інституту погано орієнтувались у статутах⁸⁹⁵. Комісія зауважувала, що на заняттях офіцери багато уваги приділяли на теоретичне роз'яснення матеріалу, а не на оцінку ситуації студентами та їхні практичні рішення, офіцери Інститутів фізичної культури, Прикладного і декоративного мистецтва та Поліграфічного інституту були зовсім невимогливі до студентів⁸⁹⁶. Студенти Лісотехнічного інституту часто пропускали заняття не лише через особисте ставлення до навчання, але і через те, що деканати не узгоджували розклад із кафедрою і в часі занять із військової підготовки на факультетах проводили заліки чи екзамени⁸⁹⁷. Важаємо, що такий рівень військового навчання не міг ніяк прирівнятись до рівня знань та навичок, що давало військове училище.

Єдиною з-поміж військових кафедр профільних вишів, що працювала безперервно весь радянський період була кафедра військової підготовки

---

⁸⁹¹ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 59.

⁸⁹² Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 1–2.

⁸⁹³ Там само. Арк. 1–2.

⁸⁹⁴ Біленко Нахим Борисович. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Відділ кадрів. Спр. 4. Арк. не вказ.

⁸⁹⁵ Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 276. Арк. 20.

⁸⁹⁶ Там само. Арк. 21.

⁸⁹⁷ Приказы по институту (4 января 1960–31 марта 1960). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1. Спр. 1028. Арк. 97–98.

Медичного інституту. Від 1944–1945 н. р. вишкіл проходили студенти, незалежно від статі, медичного та фармацевтичного факультетів. Вони слухали курси санітарного захисту, патології і терапії та організацію і тактику санітарної служби⁸⁹⁸. У перші повоєнні роки студенти-медики навчались п'ять років, а студенти-фармацевти – чотири⁸⁹⁹, відповідно у студентів фармацевтичного факультету військове навчання починалось на рік раніше.

На молодших курсах велике значення надавали детальному вивченню статутів та вмінню застосовувати отримані знання на практиці. Це було пов'язано з тим, що відповідно до наказу директора, на кафедру покладали обов'язки організації постійної варти для охорони території інституту. Починаючи від 1948 р. на кафедрі проводили комплексні заняття з курсу військово-польової хірургії з розгортання і організації роботи етапів медичної евакуації, батальйонного і полкового медичних пунктів. Велику увагу приділяли фізичній виправці студентів, оскільки до 1948 р. в інституті не було кафедри фізичної культури, а її функції виконувала військова⁹⁰⁰.

У 1948–1949 н. р. викладачі вперше проводили заняття в польових умовах, та відзначали, що студенти отримали досвід, який демонстрували при здачі іспитів⁹⁰¹. За результатами державних екзаменів із військової підготовки на 1948–1949 н. р. Медичний інститут посів сьому сходинку з-поміж 15 вишів, які входили до ПрикВО, а середній бал 375 студентів-медиків сягав 4,3⁹⁰².

Період 1950-х рр., характерний появою та розвитком ядерної зброї, що вплинуло на програму військового вишколу студентів-медиків. На кафедрі почали вивчати фізичні основи ядерної зброї, факторів ураження ядерним вибухом, комбіновані радіаційні ураження і особливості надання медичної

---

⁸⁹⁸ Приказы по мединституту Т. 2. (1944 г.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 279.

⁸⁹⁹ Приказы по институту за 1947 г. (Том II и последний). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 391.

⁹⁰⁰ Кафедра екстремальної і військової медицини Львівського державного медичного університету (історична довідка). Матеріали надав професор П. В. Олійник Львів, 2021.

⁹⁰¹ Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г. *ДАЛО*. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 315. Арк. 39.

⁹⁰² Там само. Арк. 42.

допомоги та лікування поранених у результаті застосування ядерної зброї. Від 1953 р. на кафедрі ввели заняття з організації медичного забезпечення військ в умовах застосування ядерної зброї. На курсі військової токсикології вивчали нову дозиметричну апаратуру і нові засоби протихімічного захисту⁹⁰³. Однак, за результатами перевірок ПрикВО, недоліком підготовки медиків було те, що офіцери часто проводили заняття не в групах-взводах, а читали лекції для цілого потоку, що призводило до низького рівня навчання студентів⁹⁰⁴.

Станом на березень 1961 р., через внесення змін до програми військово-медичної підготовки, студенток всіх факультетів всіх курсів звільняли від загальновійськової підготовки і тактики. Тоді ж організували спеціальні академічні групи зі студентів-чоловіків по 25–30 осіб, а заняття проводили за спеціальним розкладом⁹⁰⁵. Зазначимо, що студентки не були повністю звільнені від військової підготовки, а всього лише не відвідували дисципліни загальновійськового циклу. Заняття із організації і тактики медичної служби були обов'язкові для всіх⁹⁰⁶. Як і в інших вишах, від 1961 року на базі курсу м/с МППО був організований цикл ЦО⁹⁰⁷, однак це не вплинуло на роботу кафедри, яка продовжила готувати офіцерів медичної служби та офіцерів-провізорів.

Від 1960-х рр. в Медичному інституті практикували обмін студентів із військово-медичними вишами. Студенти, які проявляли високі знання із військової підготовки та ініціативу подальшої військово-медичної служби, мали шанс після 4-го курсу вступити до Військово-медичних інститутів. Для цього вони подавали заяву на кафедру, де за наказом ректора формували комісію, що відбирала кандидатури⁹⁰⁸, беручи до уваги успішність та

---

⁹⁰³ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.... С. 2.

⁹⁰⁴ Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 276. Арк. 21.

⁹⁰⁵ Приказы по институту за 1-ую половину 1961 г. Том. № 1. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 344. Арк. 163.

⁹⁰⁶ Приказы по мединституту за 1962 год. Том I. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 372. Арк. 41.

⁹⁰⁷ Кафедра екстремальної і військової медицини Львівського державного медичного університету (історична довідка). Матеріали надав професор П. В. Олійник. Львів, 2021.

⁹⁰⁸ Приказы по Мединституту за 1965 год Т. I. с № 1 по № 360 (4 января 1965–14 мая 1965 г.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 535. Арк. 213.

дисципліну заявника⁹⁰⁹. Зокрема, в 1965 р. 21 студент медінституту стали студентами Військово-медичного факультету Саратовського інституту⁹¹⁰.

Від середини 1960-х рр. на кафедрі навчались студенти і студентки лікувального, педіатричного, стоматологічного та фармацевтичного факультетів⁹¹¹. Студенти-чоловіки стоматологічного та фармацевтичного факультетів навчались на кафедрі від 2-го до 4-го курсу, а студенти (і чоловіки, і жінки) лікувального та педіатричного факультетів – від 3-го до 5-го курсів⁹¹². Студентів лікувального і педіатричного факультетів часто возили на польові заняття при навчальному центрі ПрикВО⁹¹³, оскільки готували до табірних зборів, тоді як студенти стоматологічного та фармацевтичного факультетів як і студентки лікувального і педіатричного факультетів, зборів не проходили⁹¹⁴.

Кафедра проводила навчання на циклі Організація і тактика медичної служби (ОТМС), курсах Зброя масового ураження (ОМП), Військово-медичного постачання (ВМС), Загально військової практики (ОВП) і Цивільної оборони (ЦО)⁹¹⁵. До кінця 1960-х рр. рівень військових знань у студентів був достатньо посередній. Наприклад, у 1969 р. військову кафедру закінчило 272 студенти та 237 студенток⁹¹⁶, з яких половина студентів-чоловіків стоматологічного і третина студентів лікувального факультетів отримали середню оцінку – «три»⁹¹⁷.

У наступному десятилітті кафедра працювала над підвищенням вимог до рівня знань студентів і їх практичних навичок, особливо із загальновійськової

---

⁹⁰⁹ Протоколи засідань партбюро военной кафедры ЛГМИ. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 245. Арк. 5.

⁹¹⁰ Приказы по Мединституту за 1965 год. Т. II. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 536. Арк. 277.

⁹¹¹ Протоколы партийных собраний военной кафедры. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 229. Арк. 46.

⁹¹² Приказы по Мединституту за 1967 год. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 1877. Арк. 173.

⁹¹³ Приказы по Мединституту за 1965 год Т. I. с № 1 по № 360 (4 января 1965–14 мая 1965 г.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 535. Арк. 426.

⁹¹⁴ Там само. Арк. 405–406.

⁹¹⁵ Протоколы партийных собраний военной кафедры. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 229. Арк. 57.; Протоколы партийных собраний первичной партийной организации военной кафедры ЛГМИ за 1972 г. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 277. Арк. 125.

⁹¹⁶ Протоколы партийных собраний военной кафедры. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 229. Арк. 46.

⁹¹⁷ Там само. Арк. 47.

підготовки і тактики медичної служби⁹¹⁸. Вже від початку 1970-х рр. для студентів 3-го курсу вводилась самопідготовка та чотиригодинне заняття із військової підготовки⁹¹⁹, однак, зважаючи на специфіку вишу, військового дня не практикували. Важливим етапом формування навичок студентів, що в майбутньому проходили табірні збори, була практика при військовому госпіталю №1120 та його хірургічному і терапевтичному відділах. Крім того, частину занять проходила не лише у стінах кафедри, але і на базі військово-медичних закладів: аптеки госпіталю, окружного медичного складу, санітарно-епідеміологічного загону (СЕО)⁹²⁰, а також практикувались на кафедрі в розгорнутому навчальному медичному пункті полку (МПП)⁹²¹.

Від 1976–1977 н. р. військова кафедра поетапно упродовж двох років⁹²² переходила на нові навчальні програми, зокрема з курсів ОТМС та ОВП⁹²³, що супроводжувалось збільшенням кількості практичних занять. Студенти тепер навчались на циклах: загальновійськової підготовки, організації і тактики медичної служби (ОТМС), військово-медичного постачання (ВМС), військової токсикології (ОВТ), військово-польової хірургії (ВПХ), військово-польової терапії (ВПТ), військово-польової стоматології (ВПС) та військово-польової епідеміології (ВПЕ)⁹²⁴.

До початку 1980-х рр. якість навчання студентів на військовій кафедрі відчутно покращилась, про що свідчать перевірка комісії МО СРСР за 1978 р., яка відзначала насиченість навчального процесу технічними засобами і добру організацію військово-медичної підготовки студентів, а також відзнака кафедри на нараді начальників військових кафедр медичних інститутів СРСР, яка проводилась у квітні 1980 р. Тоді ж її назвали одною із кращих кафедр

---

⁹¹⁸ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 9.

⁹¹⁹ Протоколи партійних зборень військовий кафедри ЛГМІ. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 246. Арк. 24.

⁹²⁰ Там само. Арк. 64.

⁹²¹ Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького... С. 10.

⁹²² Протоколи № 4–9, № 1–2 партійних зборень військовий кафедри. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 346. Арк. 34.

⁹²³ Там само. Арк. 6.

⁹²⁴ Праця на військовій кафедрі Львівського медичного інституту: [бесіда із професором кафедри медицини катастроф та військової медицини ЛНМУ ім. Данила Галицького полковником Петром Володимировичем Олійником]; записала Л. Шелестак. Львів. 31 березня 2021 р. С. 2.

медичних інститутів країни та дали високу оцінку роботи у статті, опублікованій у Військово-медичному журналі, № 7 за 1980 рік⁹²⁵.

Відповідно до нової програми навчання студентів-медиків від 1983 р., змінювались назви спеціальностей – тепер кафедра готувала офіцерів військово-облікових спеціальностей: ВОС-901000 «Лікарська справа в наземних військах (загальна практика)», ВОС-902901 «Стоматологія загальна»⁹²⁶, ВОС-905001 «Епідеміологія загальна», ВОС-9056001 «Гігієна загальна», ВОС-909000 «Фармація»⁹²⁷. Окрім того, простежується збільшення кількості запланованих польових занять. Студентів 5-го курсу лікувального, педіатричного, санітарно-гігієнічного факультетів, 4-го курсу стоматологічного факультету та 3-го курсу фармацевтичного факультету вивозили на навчальні поля, де вони відпрацьовували комплексно теми: із ОТМС – розгортання і організації роботи медичного пункту полку, із циклу організації забезпечення військово-медичним майном і технікою (ООВМіТ) тренувались організовувати роботу аптеки МПП у польових умовах, із ВПХ та ВПТ – польовий вихід, із військової стоматології – організацію надання стоматологічної допомоги в польових умовах⁹²⁸. Покращення практичної виучки студентів зумовлено тим, що від 1983 р. табірні збори проходили студенти-чоловіки всіх факультетів⁹²⁹.

У 1989 р., як і для інших навчальних закладів, вийшла нова програма військової підготовки для студентів Медичного інституту. Так, передовсім йшлося про зменшення на два семестри тривалості вишколу⁹³⁰ та зміни кількості годин⁹³¹. Надалі проводили заняття із загальновійськового вишколу, організації і тактики медичної служби, військової токсикології та медичного

---

⁹²⁵ Кафедра екстремальної і військової медицини Львівського державного медичного університету (історична довідка). Матеріали надав професор П. В. Олійник. Львів, 2021.

⁹²⁶ Прикази по медінституту за 1985 г. Т. 5. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 4133. Арк. 202–203.

⁹²⁷ Там само.

⁹²⁸ Прикази по медінституту за 1985 г. Т. 5. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 4133. Арк. 62.

⁹²⁹ Там само.

⁹³⁰ Накази по інституту № 448а–685 (30 квітня – 13 липня 1990 р.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. Арк. 50–51.

⁹³¹ Програма підготовки офіцерів запаса із числа студентів медичних, стоматологічних і фармацевтичних інститутів (факультетів) (ВУС-901000, 905001, 905601, 902901, 909000)... С. 160.

захисту від ядерної та хімічної зброї, організації забезпечення медичним майном армії, а також предмети, що викладали на цивільних кафедрах курсами: військово-польової хірургії, військово-польової терапії, військової гігієни, військової епідеміології, військової стоматології тощо⁹³².

Щодо Лісотехнічного інституту, зазначимо, що військова кафедра була відновлена у січні 1970 р.⁹³³, проте навчання розпочалось із наступного навчального року, де окрім загальновійськового циклу, студенти проходили спеціальні дисципліни технічного циклу. Вишкіл проводили за спеціальностями: «командир дорожнього взводу», «командир мостового взводу», «командир взводу механізації дорожніх і мостових робіт», «командир дорожньо-комендантського взводу»⁹³⁴. На середину 1980-х рр. цикли підготовки незмінились, студенти надалі проходили військову підготовку з чотирьох профілів, однак військово-облікові спеціальності були перейменовані, хоч це і не вплинуло на навчання. Студенти навчались за: ВОС-180201 «Застосування дорожньо-будівельних підрозділів, частин і з'єднань», ВОС-180202 «Застосування містобудівельних підрозділів, частин і з'єднань», ВОС-180203 «Застосування підрозділів механізації дорожньо-будівельних і мостобудівних робіт» і ВОС-180204 «Застосування дорожньо-комендантських підрозділів, частин і з'єднань»⁹³⁵.

Теоретичний курс підготовки на кафедрі тривав 459 годин, а на військові збори відводили 144 години⁹³⁶. Навчання організовували методом військового дня, що починався із розводу, на якому студенти шикувались та слухали денний розпорядок. Заняття починались о 8:30, а за день проводили три пари⁹³⁷. В часі навчання на кафедрі студентів неодноразово вивозили на навчальні поля,

---

⁹³² Програма підготовки офіцерів запаса из числа студентов медицинских, стоматологических и фармацевтических институтов (факультетов) (ВУС-901000, 905001, 905601, 902901, 909000)... С. 11.

⁹³³ Приказы по личному составу (сотрудники) Т. 2. (14 мая – 31 августа 1970 г.). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1-л. Спр. 312. Арк. 183.

⁹³⁴ Військова кафедра 1992 р. *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Спр. Арк. не вказ.

⁹³⁵ Приказы Командующего войсками ПрикВО (подлинные). Т. 1. № 01 по № 0070 (5 января 1989–25 ноября 1989). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 43322с. Спр. 11. Арк. 3.

⁹³⁶ Військова кафедра 1992 р. *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Спр. Арк. не вказ.

⁹³⁷ Навчання на військовій кафедрі Львівського лісотехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором технічних наук, професором кафедри технології меблів та виробів із деревини Львівського національного лісотехнічного Університету України Сергієм Володимировичем Гайдою]; записала Л. Шелестак. Львів. 22 липня 2021 р. С. 1.

де проводили заняття із тактики, проводили стрільби, а також спеціальні заняття, на яких практично вивчали види конструкцій мостів. На старших курсах студентам давали завдання створити проєкт моста тощо. Випускники інституту відзначають, що рівень вимогливості на військовій кафедрі був подекуди вищий, аніж на цивільних фахових дисциплінах⁹³⁸.

В останні роки існування кафедри в самому навчанні відчувалась формальність, низька якість вишколу та незацікавленість ні студентів, які брали участь в антимілітарних мітингах⁹³⁹, ні викладачів навчальним процесом, які халатно ставились до виконання своїх обов'язків⁹⁴⁰. Крім того, після зміни програм, які зменшили тривалість вишколу, а також дозволу добровільного вступу на кафедру, студенти масово відмовлялись від військової підготовки⁹⁴¹.

Заняття на військовій кафедрі Сільськогосподарського інституту проводилось від лютого 1971 р. Кафедра готувала командирів мотострілецьких військ на БМП, де навчання тривало три роки. Упродовж 1970–1983 рр. теоретичний курс тривав від третього до п'ятого курсу включно, а починаючи від 1983 р. – від другого до четвертого⁹⁴². Студенти навчались на двох циклах підготовки: загальновійськової та спеціальної або технічної підготовки⁹⁴³. Навчання на кафедрі організовували методом військового дня⁹⁴⁴. Зранку, о 8:20 проводили шиккування, огляд студентів і розвід на заняття, що тривали по 40 хвилин. На день було 6 занять і 2 години самостійної підготовки⁹⁴⁵.

Кафедра впродовж 1970-х рр. показувала добру роботу та якісно готувала студентів, про що свідчать результати перевірок МО СРСР за 1973 та

---

⁹³⁸ Навчання на військовій кафедрі Львівського лісотехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором технічних наук, професором кафедри технології меблів та виробів із деревини Львівського національного лісотехнічного Університету України Сергієм Володимировичем Гайдою]; записала Л. Шелестак. Львів. 22 липня 2021 р. С. 2.

⁹³⁹ Харченко Г. Во Львовском лесотехническом ... *Красная Звезда*. 1990. 19 жовтня. (№ 247). С. 4.

⁹⁴⁰ Військова кафедра 1992 р. *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Спр. Арк. не вказ.

⁹⁴¹ Харченко Г. Во Львовском лесотехническом ... *Красная Звезда*. 1990. 19 жовтня. (№ 247). С. 4.

⁹⁴² Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 3.

⁹⁴³ Книга протокола засідань військовій кафедрі ЛСХИ. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. не вказ.

⁹⁴⁴ Справка-доклад начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института о состоянии военной подготовки студентов, командирской и методической подготовки офицеров, учебно-воспитательной работы, учебной материально-технической базы и учебной дисциплины на кафедре за 1991 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 4.

⁹⁴⁵ Приказ начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института № 18 от 2 октября 1989 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 1–2.

1975 рр.⁹⁴⁶ Однак, до середини 1980-х рр. рівень навчання знизився. Знаходимо інформацію, що начальник часто залучав студентів до роботи на власній присадибній ділянці⁹⁴⁷, неодноразово траплялись переноси та зриви занять. Крім того, за результатами перевірки комісії ПрикВО у 1987 р., на кафедрі не були укомплектовані тематичні плани та не була розроблена тактична задача, а викладачі не проводили методичної та наукової роботи⁹⁴⁸.

Щорічно на кафедрі проходило військову підготовку від 900 до 1000 студентів. За період від 1970 р. до 1989 р. військова кафедра підготувала 4036 офіцерів запасу командирів мотострілецьких взводів на БМП (*Додаток 53*)⁹⁴⁹.

Від 1989 р. військова кафедра перейшла на навчання студентів за новою програмою⁹⁵⁰ із меншою кількістю годин та терміном вишколу. Ректори вишів відтепер не залучати студентів, що пройшли військову службу не менше року, до військового навчання⁹⁵¹. Студенти усіх п'яти факультетів (механізації сільського господарства, економічного, агрономічного, будівельного, землеуправління) проходили військову підготовку на добровільних засадах за особистими заявами⁹⁵². Тому випуск офіцерів запасу станом на 1990 р. склав 50 осіб⁹⁵³, тоді як у попередні роки у 5–6 разів більше⁹⁵⁴.

***

Отже, військове навчання у профільних інститутах Львова, проводилось не увесь радянський період, що було спричинено низкою реформ у військовій освіті. До 1961 р. військові кафедри профільних інститутів Львова здебільшого готували офіцерів загальновійськової служби, військову піхоту, інженерів та

---

⁹⁴⁶ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 4.

⁹⁴⁷ Приказы командующего войсками Прикарпатского военного округа. Т. 2 и последний (26 августа 1986–29 октября 1986). *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 899. Оп. 43321. Спр. 2. Арк. 151–152.

⁹⁴⁸ Приказы Командующего войсками Прикарпатского Военного округа. Т. 1. (9 января 1987–13 ноября 1987). *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 899. Оп. 43321. Спр. 6. Арк. 160–162.

⁹⁴⁹ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 6.

⁹⁵⁰ Там само. Арк. 9.

⁹⁵¹ Указание № 31-7 от 21 сентября 1989 г. «О внесении изменений в указание Министерства обороны СССР и Гособразования СССР». *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 1.

⁹⁵² Справка о состоянии военной подготовки студентов Львовского сельскохозяйственного института по состоянию на 1992 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 2.

⁹⁵³ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 10.

⁹⁵⁴ Там само. Арк. 6.

тиловикив. Винятками були військові кафедри Медичного та Ветеринарного інститутів, де, через специфіку фахового навчання, готували, відповідно, офіцерів медичної служби та військових лікарів ветеринарної медицини.

Зважаючи на документальні свідчення щодо рейтинговості інститутів ПрикВО та численні довідки про перевірки військових кафедр вишів в окрузі, ми не можемо стверджувати, що військова підготовка в профільних інститутах Львова проводилась краще чи гірше ніж в інших вишах. Однак зауважуємо загальне невдоволення самим рівнем підготовки.

Найкраще організоване було військове навчання у Медичному інституті, насамперед через неперевнність роботи кафедри, і навчання студентів з року в рік. Упродовж 1970–1980-х рр. військова кафедра Медичного інституту готувала офіцерів лікувальної справи, військових епідеміологів, фармацевтів, стоматологів і, відповідно до результатів перевірок, була флагманом навчання офіцерів-медиків з-поміж вишів ПрикВО та однією із найкращих в УРСР.

Від початку 1970-х рр. військова підготовка повертається в Лісотехнічний та Сільськогосподарський інститути. Відповідно до цивільного фаху, у Лісотехнічному інституті навчали студентів на військово-інженерних спеціальностях зі спорудження доріг та мостів, тоді як у Сільськогосподарському готували командирів мотострільців, що ніяк не відповідало їхньому цивільному фаху. Можемо стверджувати, що упродовж 1970–х – першої половини 1980-х рр. до вишколу студентів на цих кафедрах ставились дисципліновано та серйозно. Однак, маємо усі підстави вважати, що в Сільськогосподарському інституті вже від першої половини 1980-х рр. рівень військової підготовки студентів падає, передовсім через халатне ставлення викладачів, а також незацікавленість у навчанні студентів. На кінець десятиліття уже студенти двох вишів не проявляли бажання до військового навчання, а прояв лібералізації у програмах підготовки та у зменшенні терміну навчання не змінили загальних тенденцій.

РОЗДІЛ 7

НАВЧАЛЬНІ ЗБОРИ У ВІЙСЬКАХ ЯК ОСНОВНИЙ ЕТАП ВИШКОЛУ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

7.1. Таборовий вишкіл студентів Львівського університету.

Детально висвітлити табірні збори студентів Львівського університету в кінці 1940-х середині 1950-х рр. не вдалось. Віднайдена інформація щодо практичного вишколу дуже фрагментарна. Так, на 1948–1949 н. р. стверджуємо, що збори у військах вже проходили⁹⁵⁵, проте їхні особливості не вдалось прослідкувати. Надалі, дані про табори також знаходимо лише в планах роботи кафедри⁹⁵⁶, що знову ж таки не дає змогу дослідити предмети та курси що проходили студенти під час практичного вишколу.

Лише від 1959–1960 н. р. знаходимо перші дані про проходження зборів у війську. Табори проводили у дві черги, що було зумовлено великою чисельністю студентів, та вимогою кращої організації: комплектуванням матеріальними засобами та особовим офіцерським складом кафедри, що відбували разом зі студентами на збори. На середину – кінець 1950-х рр. табірні збори тривали місяць, куди відправляли студентів 4-го курсу всіх факультетів профілю вогневої підготовки та профілю, на якому навчались студенти фізичного факультету⁹⁵⁷. Командири військових частин повністю забезпечували студентів на час табірних зборів: зброєю, приладами, транспортом, військовою формою, постільною білизною, щоденним триразовим харчуванням тощо⁹⁵⁸.

На зборах студентів безпосередньо навчали керувати взводом⁹⁵⁹. З артилерійного вишколу вони виконували завдання і здавали залікові стрільби, проводили навчально-бойову стрільбу в різних умовах. Студенти стріляли батареєю із закритої вогневої позиції, прямим наведенням, вивчали прийоми стрільб і бойову стрільбу із автомата і пістолета. З матеріальної частини

---

⁹⁵⁵ План роботи кафедри на 1–2 півріччя 1948–1949 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 45. Арк. 9.

⁹⁵⁶ План роботи кафедри на 1957–1958 н. р. *ДАЛО*. Р-119. Оп. 23. Спр. 218. Арк. 4.

⁹⁵⁷ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 15.

⁹⁵⁸ Там само. Арк. 22.

⁹⁵⁹ Там само. Арк. 16.

артилерії студенти оглядали і готували її до стрільби і походу. З курсу військової топографії здавали топографічну прив'язку вогневих позицій і спостережних пунктів. З муштрового вишколу – тренували рух без зброї та зі зброєю, вивчали стрій відділення і взводу⁹⁶⁰.

Студенти фізичного факультету з тактики вивчали: засоби зв'язку в артилерійських підрозділах, польові оборонні споруди, інженерні споруди бойового типу радіолокаційних підрозділів. На практиці ознайомлювались із діяльністю радіолокаційних підрозділів у наступальному бою, з обороною стрілецьких підрозділів, діями батареї у наступі, діями радіолокаційних підрозділів в обороні тощо. Артилерійський, вогневий та муштровий вишкіл були такими ж, як і у решти студентів. З топографії основну увагу приділяли орієнтації на місцевості без карти і роботі з картою на місцевості⁹⁶¹. Окрім цього, студенти-фізики, відповідно до свого профілю, практично вивчали експлуатацію і бойову роботу на радіолокаційних станціях. Зокрема, на вишкіл виділяли радіолокаційну станцію «Рубін». Студенти тренувались розгортати та готувати станцію до роботи, вивчали методи її експлуатації і налаштування. Проходили курс бойової роботи при розвідці рухомих наземних цілей для обслуги стрільби артилерії, топографічної прив'язки вогневої позиції і спостережних пунктів та визначення поправок⁹⁶².

Окрім бойового вишколу зі студентами в таборах проводили партійно-політичну та культмасову роботу⁹⁶³. Усього на спеціальні і загальновійськові дисципліни було відведено 150 годин, а із врахуванням партійно-політичної роботи (14 годин), на навчаннях відпрацьовували 164 години⁹⁶⁴. Середня оцінка з табірнього збору за 1960 р. становила 4,16, тобто «добре»⁹⁶⁵.

Важливим елементом вишколу офіцерів запасу у 1950-х–1960-х рр. було стажування студентів у війську, яке проходили після завершення навчання в

---

⁹⁶⁰ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 16.

⁹⁶¹ Там само. Арк. 17.

⁹⁶² Там само. Арк. 18.

⁹⁶³ Там само. Арк. 21.

⁹⁶⁴ Там само. Арк. 17.

⁹⁶⁵ Там само. Арк. 20.

університеті та атестації на офіцерів. На стажування студентів скеровували групами з 8–10 осіб у військові частини, де вони отримували необхідний практичний досвід у проведенні занять і в командуванні підрозділом. Усіх студентів-стажерів, відповідно до внутрішнього наказу по частині, призначали на посади, на яких вони під контролем штатних командирів, виконували обов'язки командира взводу⁹⁶⁶.

У зв'язку із реорганізацією кафедри і переходом на новий профіль вишколу офіцерів-перекладачів, табірні збори і стажування у війську спершу не проводили⁹⁶⁷. Однак, із планів роботи кафедри дізнаємось, що від 1963–1964 н. р. студенти уже проходили збори терміном 30 днів⁹⁶⁸.

Після відновлення військового вишколу для усіх факультетів, від 1967–1968 н. р., всі студенти четвертого курсу, які завершили військово-теоретичний курс навчання, відбували на збори. Так, студенти історичного, журналістики, юридичного, філологічного, хімічного, фізичного, механіко-математичного, біологічного та географічного факультетів проходили навчання в упродовж 60 днів від кінця червня до серпня. Для студентів геологічного факультету збори тривали також 60 днів, проте вони проходили в період від середини квітня до червня. Студенти факультету іноземних мов проходили табори, тривалістю 30 днів в період від кінця липня до кінця серпня. Загалом за 1967–1968 н. р. військове навчання завершило 306 студентів⁹⁶⁹.

У 1969 р. військову кафедру перевіряла комісія МССО СРСР⁹⁷⁰, що зокрема перевірила стрілецькі тренування. За результатами стрільби встановлено, що студенти не дуже добре володіли зброєю. Так, вправу з пістолета Макарова (ПМ) на циклі зенітної артилерії здали лише 66 % студентів, а зі спецциклу 69,7 % студентів склали на незадовільну оцінку⁹⁷¹.

---

⁹⁶⁶ Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 267. Арк. 23.

⁹⁶⁷ Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 303. Арк. 10.

⁹⁶⁸ План роботи кафедри на 1963–1964 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 392. Арк. 3.

⁹⁶⁹ План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 487. Арк. 38.

⁹⁷⁰ Протоколи общих партийных собраний и засадний партийных бюро за 1969 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 883. Арк. 76.

⁹⁷¹ Там само. Арк. 77.

Зазначимо, що за організацію навчальних зборів, відповідали командири військових частин, а саме: розміщення студентів, виділення зброї, техніки, майна, боєприпасів, витратних матеріалів, контроль за якістю бойового вишколу, організація і проведення випускних іспитів⁹⁷². Основною фігурою на зборах від кафедри був начальник навчальної частини зборів⁹⁷³, якого призначали наказом начальника кафедри⁹⁷⁴. Йому були підконтрольні всі викладачі, окрім начальників циклів, які проводили заняття студентів з тактики, із спеціального, технічного, вогневого та методичного навчання⁹⁷⁵. Викладачі кафедри організовували інструкторсько-методичні заняття з командирами студентських підрозділів, надавали допомогу начальникові зборів, щоб студенти дотримувалися статутного порядку, а також перевіряли несення внутрішньої і вартової служби студентами⁹⁷⁶.

Упродовж 1970-х рр., із ростом числа студентів, що навчались на військовій кафедрі, траплялись випадки, коли навчальні збори проводили у дві черги. Зокрема, у 1970 р. кількість студентів, що проходили табори становила 405 ос. За профілем ВОС-0001 «командири мотострілецького взводу» збори проходили від 15.04. до 13.06. 1970 р. – 25 ос. та від 25.06. до 23.08. 1970 р. – 86 ос. при в/ч 07210 м. Володимира-Волинського; «командири взводу хімічних військ» ВОС-0601 – 51 ос. від 15.04. до 13.06. 1970 р. при в/ч 21406 м. Самбора, і 38 ос. від 25.06 до 23.08. 1970 р. при в/ч 69421 м. Рівне. «Командири взводу зенітної артилерії» проходили вишкіл при в/ч 64037 м. Хмельницького – 96 ос. і при в/ч 13312 м. Івано-Франківська – 92 ос. в період від 25.06. до 23.08.1970 р.; «офіцери-політпрацівники спецпропаганди» в складі 17 осіб від 25.07. до 23.08. 1970 р. проходили збори при в/ч 32558 м. Рава-Руська⁹⁷⁷.

---

⁹⁷² Протоколи партійних зборів військової кафедри та кафедри фізвоспитання за 1973 г. ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 999. Арк. 100–101.

⁹⁷³ Там само. Арк. 99.

⁹⁷⁴ Плани і звіти про роботу кафедри за 1971–1972 н. р. Архів ЛНУ ім. І. Франка. Ф. Р-119. Оп. 24. Спр. 25. Арк. 20.

⁹⁷⁵ Протоколи партійних зборів військової кафедри та кафедри фізвоспитання за 1973 г. ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 999. Арк. 99.

⁹⁷⁶ Там само. Арк. 100.

⁹⁷⁷ Плани і звіти про роботу кафедри 1969–1970 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 529. Арк. 81.

Майбутніх командирів взводу зенітної артилерії навчали практичній роботі на матеріальній частині, управляти 57 мм зенітною гарматою, радіолокаційною станцією СОН-9 і пристроєм управління зенітним вогнем ПУАЗО-6-60⁹⁷⁸. Студенти хімічного профілю відпрацьовували практичні вправи з бойовими отруйними і радіоактивними речовинами у приготуванні дегазаційних і дезактиваційних розчинів, проводили дегазацію і дезактивацію бойової техніки і зброї, санітарну обробку особового складу⁹⁷⁹. Особливу увагу звертали на відпрацювання нормативів на військовій техніці, що дало змогу студентам хімічного профілю здати на спеціаліста хімічної розвідки третього розряду, а зенітникам виконати бойові стрільби⁹⁸⁰.

Студенти спецциклу (ВОС-6021) вдосконалювали навички із партійно-політичної роботи в різних видах бою, поглиблювали навички перекладу агітаційно-пропагандистських документів і практики двосторонніх переговорів. Важливим елементом навчання було ознайомлення із директивними документами партійно-політичної роботи та вправлення в техніці перекладу⁹⁸¹.

Часто, офіцери кафедри скаржились на низький рівень організації військових частин до приїзду студентів. Наприклад, у в/ч 13312 м. Івано-Франківська до студентів виділили трьох офіцерів замість шести, з яких лише один був офіцером-зенітником, а начальник зборів був зв'язківцем, який не зміг організувати і контролювати навчальний процес через некомпетентність у потрібній спеціальності⁹⁸². До позитивного боку вишколу викладачі зараховували те, що студенти проявляли високу військову дисципліну, організованість, активно брали участь в громадському житті частини. Вони отримали практичні навички із командування взводу у різних видах бою, в роботі на бойовій техніці, несенні внутрішньої, вартової і залогової служб⁹⁸³.

---

⁹⁷⁸ Плани і звіти про роботу кафедри 1969–1970 н. р. *ДАЛО*. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 529. Арк. 83.

⁹⁷⁹ Там само. Арк. 84.

⁹⁸⁰ Там само. Арк. 87.

⁹⁸¹ Там само. Арк. 88.

⁹⁸² Там само. Арк. 82.

⁹⁸³ Там само. Арк. 86.

Випускні іспити студенти складали на бойовій техніці. Після закінчення зборів на всіх студентів створювали особові справи, писали службові характеристики та атестували на присвоєння первинного офіцерського звання лейтенанта запасу із відповідних військових спеціальностей⁹⁸⁴.

За підсумками зборів 1972 р. викладачі кафедри виявили недоліки в роботі студентів: деякі студенти використовували не статутні формулювання, коли віддавали накази чи приймали ухвали; під час організації заходів для захисту від зброї масового ураження, мали недостатньо навичок в дезактивації техніки, озброєння, та інженерних споруд противника. Також на кафедрі були незадоволені тим, що студенти з профілю ВОС-0306 не провели навчально-бойових стрільб по повітряних цілях⁹⁸⁵.

Для успішного навчання під час всіх занять викладачі кафедри прагнули *«створити для студентів максимальні фізичні та психологічні навантаження»*. Студенти повинні були швидко та правильно реагувати на різкі зміни ситуації. Будь-які затримки у прийнятті рішень *«карались»*: *«втратою, пораненням підлеглих»* та зміною командирів. Для сильнішого психологічного впливу на студентів використовували: димові гранати, вибухові пакети, освітлювальні та сигнальні патрони, ракети СХТ, імітаційні ручні та протитанкові гранати, різноманітні запалювальні засоби⁹⁸⁶. Окрім того, був розроблений комплекс вправ, щоб формувати емоційно-вольову стійкість студентів: *«обкатка»* танками, стрибки у воду, подолання вогневих смуг, тренування з відпрацювання способів захисту від запалювальних речовин. Під час *«обкатки»* студенти перебували в різноманітних інженерних спорудах, в одинцевих окопах, в ямах, у траншеях і ходах сполучення наодинці або попарно. *«Обкатка»* проводилась на швидкостях, допустимих для місцевості, а час на прийняття рішень був обмежений⁹⁸⁷. Як зазначали викладачі кафедри:

---

⁹⁸⁴ Плани і звіти про роботу кафедри 1969–1970 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп. 23. Спр. 529. Арк. 86.

⁹⁸⁵ Протоколи партійних зборів військової кафедри та кафедри фізвоспитання за 1973 г. ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 1. Спр. 999. Арк. 99.

⁹⁸⁶ Форми і методи навчання і виховання студентів на військовій кафедрі цивільного вишу (1975 р.). Архів ЛНУ ім. І. Франка. Ф. Р-119. Оп. 10. Спр. 764. Арк. 25.

⁹⁸⁷ Там само. Арк. 26.

«спостерігаючи за студентами до початку тренування можна побачити деяку пригніченість багатьох із них, невпевненість». «Під час оголошення завдання на обкатку виникає багато питань, бажання ще раз ретельно перевірити свій окоп, деякі підлазять під танк, проявляючи посилений інтерес до ходової частини танку та люків в днищі»⁹⁸⁸. Офіцери відзначали, що студенти в парі працювали сміливіше та набагато ефективніше, ніж студенти, що перебували в окопах одні. Наприклад, відсоток влучань гранатами в танк в тих студентів, що працювали попарно на 25–30% більший⁹⁸⁹.

Щодо вогневих вправ зазначимо, що стрільби з АК чи пістолетів, практикували окрім стаціонарного положення також і після фізичного навантаження. Характер таких фізичних вправ був різноманітний: біг на 100 м, подолання смуги перешкод, перенесення «пораненого» чи вантажу. Часу на відпочинок не надавали, а одразу переходили до стрільби. Після значних фізичних навантажень час для виконання стрільби збільшувався в 2–3 рази у порівнянні зі звичайними умовами. Якщо у звичайних умовах влучали в ціль першою чергою, то після навантажень в середньому студенти виконували – дві, а затрати боєприпасів збільшувався удвічі⁹⁹⁰.

Знаходимо інформацію про організацію зборів на кінець 1970–х рр. У перший день зборів усі студенти здавали заліки з техніки безпеки. Офіцери проводили муштровий стрій та урочисто вручали студентам зброю. На зборах по-бойовому було організовано навіть харчування: для роти в наступі – із польової кухні (спеціального транспортного засобу або причепу для приготування їжі та організації харчування у польових умовах), для роти в обороні – доставкою сухого пайка⁹⁹¹.

Від кінця 1970-х рр. студенти університету проходили тримісячні навчальні збори⁹⁹² (Додатки 54, 55). Відповідно до нової програми, від 1983 р.,

---

⁹⁸⁸ Форми і методи навчання і виховання студентів на військовій кафедрі цивільного вишу (1975 р.). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 10. Спр. 764. Арк. 26.

⁹⁸⁹ Там само. Арк. 27.

⁹⁹⁰ Там само. Арк. 28.

⁹⁹¹ Протоколи партійних зборів військовій кафедрі за 1979 г. *ДАЛО*. Ф. П-92. Оп. 2. Спр. 15. Арк. 12.

⁹⁹² Там само. Арк. 88.

тривалість таборів скоротили до 45 днів. Студенти загальновійськового профілю проходили збори на базі військової частини у м. Славута, де упродовж півтора місяця, жили в казармах або в палатковому містечку на території частини, несли вартову службу, брали участь у певних маневрах частини⁹⁹³. Майбутні офіцери політпрацівники спецпропаганди проходили збори при військовій частині у м. Славути (припускаємо, що тривалість таборів не змінилась та складала 30 днів), а хімічний цикл та цикл зенітної артилерії були закріплені за в/ч у м. Новограді-Волинському⁹⁹⁴.

З 1980-х рр. на засіданнях кафедри все активніше піднімали питання дотримання правил техніки безпеки⁹⁹⁵, причиною чого стали нещасні випадки в таборах зі студентами вишів України⁹⁹⁶.

Важливість зборів неодноразово підкреслювали у звітах про роботу кафедри. Наприклад, начальник кафедри К. І. Миронюк наголошував: *«половину програми ми даємо студентам за три місяці. Ви самі розумієте, що ці 450 годин – найважливіші, оскільки тут на практиці студент і стріляє, і керує бойовими машинами, діє в ролі командира взводу на реальній бойовій техніці, тут студент бачить справжню організацію військової служби, військовий порядок та побут солдата»*⁹⁹⁷.

Від 1989 р. тривалість табірних зборів для студентів усіх профілів скоротили до 30 днів. У складних політичних реаліях 1989–1991 рр. збори у військах проводили, однак наголошуємо, що це навчання кардинально відрізнялось від вишколу в попередні роки. Збори для всіх профілів проходили на базі однієї військової частини, наприклад, у 1991 р. у м. Новограді-Волинському, де студентів займали більше теоретичними питаннями. З

---

⁹⁹³ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. С. 4.

⁹⁹⁴ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з завідувачем кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Степаном Петровичем Качарабою]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 3 квітня 2017 р. С. 3.

⁹⁹⁵ Протоколи партійних зборів військової кафедри за 1980 г. ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 2. Спр. 65. Арк. 65.

⁹⁹⁶ Протоколи партійних зборів і приложения к ним партійної організації військової кафедри за 1982 г. ДАЛО. Ф. П-92. Оп. 2. Спр. 159. Арк. 110.

⁹⁹⁷ Там само.

практики студенти виконували стрільби з пістолета та автомата «*двома-трьома набоями*», «*один раз виїжджали на БТР, оскільки відчувались складнощі з паливом*» тощо⁹⁹⁸. Відтак, рівень практичної навченості був мінімальний.

***

Практичне навчання студентів на військових зборах – основний вид військового вишколу, який давала військова кафедра університету. Незважаючи на теоретичний курс, на якому студенти повинні були навчитись мінімальних практичних вправ і завдань, студенти багато чого вчилися з нуля на табірних зборах. Через відсутність джерельних матеріалів про навчальні збори у війську до 1960-х рр., не вдалось сформувати цілісну картину вишколу студентів. Варто зазначити, що в різний час термін табірних зборів відрізнявся. Упродовж 1940–поч. 1960-х рр. збори тривали місяць. Із відновленням військового навчання для студентів усіх факультетів, тривалість вишколу в таборах для більшості профілів становила 60 днів і лише для студентів факультету іноземних мов залишилась без змін. На межі 1970–1980-х рр. на нетривалий період запровадили тримісячні табори. Проте, від середини 1980-х рр. їх тривалість скоротили до півтора місяця, а згодом, до 30 днів.

Зазначимо, що вишкіл у війську був досить сильний: студенти могли навчитись працювати із різними видами зброї, отримати навички їзди на різних видах бойового транспорту. Важливу роль відігравали тактичні навчання, де студенти на практиці використовували набуті теоретичні знання і гартували морально-психологічну стійкість. Проте, проаналізувавши практичний вишкіл студентів в останні роки існування військової кафедри, бачимо, що практичний вишкіл був слабким, адже не вистачало палива та техніки, спостерігалась відсутність мотивації студентів та відчутна поблажливість до них з боку офіцерів. Відсутність у студентів добрих первинних практичних навичок та скорочення тривалості зборів не гарантувало здобуття всіх потрібних знань та вмінь молодшого офіцерського складу армії.

---

⁹⁹⁸ Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з кандидатом історичних наук, доцентом кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського ЛНУ ім. Івана Франка Мар'яном Михайловичем Мудрим]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 21 квітня 2017 р. С. 5.

7.2. Вишкіл студентів Львівського політехнічного інституту.

Знання, які отримували студенти упродовж навчання потрібно було закріпити на практиці, для того, щоб набути командирських навичок та досвіду. Саме тому, ключове місце у вишколі офіцерів запасу відводилось навчальним зборам у війську, де велика увага приділялась практичним вправам та формуванню навичок в командуванні взводом.

У перші повоєнні роки у всіх вишах Львова навчання студентів у таборах було зовсім відсутнє⁹⁹⁹. У 1944–1945 н. р. військова кафедра ЛПІ зробила спробу скерувати студентів 2-го курсу на збори, проте, попри всі зусилля, табірні збори не відбулись. Унаслідок, на кафедрі так і не провели екзамени у студентів другого курсу із військових дисциплін, які, за програмою, планували провести після таборів¹⁰⁰⁰.

У 1946 р. військові збори були також скасовані¹⁰⁰¹. У протоколах засідань кафедри за 1946–1947 н. р. знаходимо відомості про підготовку до табірних зборів, що мали відбутися влітку 1947 р. Відповідно до плану, 304 студенти, 214 з яких – автомобілісти, повинні були відбутися в кінці червня на збори, терміном 20 робочих днів¹⁰⁰². Та вже в наступному році у доповідній записці начальника кафедри генерал-майора А. П. Голубева начальникові відділу військової підготовки Міністерства вищої освіти сказано, що табірні збори в 1947–1948 н. р. скасовані¹⁰⁰³. Тому, стверджувати, що у 1947 р. студенти таки пройшли вишкіл у військах, не можемо.

Від 1949–1950 н. р. навчальні збори у військах вже проводились¹⁰⁰⁴. Його проходили студенти другого і четвертого курсів¹⁰⁰⁵. По завершенню

---

⁹⁹⁹ Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погибших воинов Советской Армии и др. (1.01. – 22.12.1947 г.). ДАЛО. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. Арк. 101.

¹⁰⁰⁰ Отчет о работе института за 1944–1945 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 5. Спр. 2. Арк. 63.

¹⁰⁰¹ Протоколы заседаний кафедры за 19 апреля 1946 г. – 23 мая 1946 г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 12. Арк. 1.

¹⁰⁰² Протоколы заседаний кафедры за 1946–1947 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 20. Арк. 22.

¹⁰⁰³ Приказы и директивные указания МВО СССР, Управления по делам Высшей школы при Совете Министров УССР и Управления Всеобщего военного обучения Министерства вооруженных сил СССР. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 46. Арк. 15.

¹⁰⁰⁴ Протоколы заседаний кафедры за 1950–1951 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 84. Арк. 30, 36.

¹⁰⁰⁵ Протоколы заседаний кафедры за 1951–1952 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 109. Арк. 30.

загальновійськової програми, студенти другого курсу проходили перші табірні збори, складали розрядні норми зі стрільби (3-й розряд)¹⁰⁰⁶, а студенти старших курсів, завершивши основне навчання, проходили другий і останній табірний вишкіл, на якому закріплювали здобуті теоретичні знання та вміння¹⁰⁰⁷.

З наявних документів можна поставити під сумнів достатнє матеріальне забезпечення таборів в кінці 1940-х – початку 1950-х рр. Так, наприклад, у 1952 році для зборів у військах студентів просили взяти з собою онучі: *«багато студентів цих речей не взяли, тому і понатирали ноги»*¹⁰⁰⁸.

В наступних роках дані про вишкіл студентів 2-го курсу в таборах уже не знаходимо. У 1954–1955 н. р. серед завдань на рік начальник кафедри наголошував на важливості підготувати саме студентів четвертого курсу до таборів¹⁰⁰⁹, тоді як другий курс в цьому контексті не згадувався. У пізніших роках бачимо дискусії стосовно того чи відправляти у війська і студентів після 2-го курсу¹⁰¹⁰. Кафедра навіть вносила пропозиції до «Вказівок з організації методичної роботи і планування навчального процесу з військової підготовки на військових кафедрах», в яких просила організувати студентам табірні збори тривалістю місяць після першого року навчання¹⁰¹¹. Тому, вважаємо, що від середини 1950-х рр. на збори скеровували лише студентів 4-го курсу.

В середині 1950-х рр. військові збори тривали місяць, їх проходили студенти чотирьох профілів: артилерійно-топографічної розвідки, автотракторної служби, зв'язку та радіолокації¹⁰¹². Інженерно-технічний склад СПП табірні збори не проходив. Студентів переважно скеровували у військові частини ПрикВО: Тернополя, Яворова, Магерова, проте траплялися випадки,

---

¹⁰⁰⁶ Протоколи засідань кафедри за 1951–1952 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 109. Арк. 5.

¹⁰⁰⁷ Протоколи засідань кафедри за 1953–1954 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 142. Арк. 43.

¹⁰⁰⁸ Протоколи засідань кафедри за 1952–1953 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 123. Арк. 3 зв.

¹⁰⁰⁹ Протоколи засідань кафедри за 1954–1955 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 164. Арк. 85

¹⁰¹⁰ Протоколи партійних зборів спецкафедри ЛПИ (1958 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 221. Арк. 2–3.

¹⁰¹¹ Директивні указання і письма Прикарпатського воєнного округу. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 249. Арк. 11.

¹⁰¹² Протоколи партійних зборів спецкафедри ЛПИ (1958 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 221. Арк. 23.

коли збори організовували і за межами округу, наприклад, в Одесі 1956 р. (радіолокаційний цикл)¹⁰¹³.

До організації таборів на кафедрі ставились серйозно і з суворою дисципліною. Напередодні, офіцери кафедри розподіляли студентів по взводах та вибирали командирів, формували комсомольське бюро, партійні групи, спорткомітет і призначали агітаторів. Один із офіцерів кафедри перед зборами їхав у військову частину, на базі якої проводились табори, щоб організувати прийом студентів, перевірити необхідну матеріально-технічну базу, налагодити безпеку медичної служби тощо¹⁰¹⁴. Керівництво і нагляд за організацією таборів проводив відділ навчальних закладів округу¹⁰¹⁵. Керівників зборів призначали з-поміж офіцерів військових частин, крім того, зі студентами скеровували офіцерів кафедри, які там безпосередньо проводили вишкіл¹⁰¹⁶.

Табір студентів був розташований окремо від солдат. Вони жили або в казармах¹⁰¹⁷, або в наметах¹⁰¹⁸. Отримати звільнення з табору можна було лише на загальних умовах з дозволу командира підрозділу¹⁰¹⁹. Проте траплялись випадки самовільного відлучення студентів, яких, як правило, після цього відраховували з інституту¹⁰²⁰.

Загалом в кінці 1950-х рр. на бойову роботу зі студентами в таборах відводили 178 годин¹⁰²¹. Серед завдань вишколу виділяли: самостійність та ініціативність при організації та веденні бою, підвищення спеціальної та технічної підготовки. Велику увагу приділяли муштровій та фізичній підготовці, діям взводу вночі. Зокрема нічні заняття з тактико-спеціальної

---

¹⁰¹³ Протоколи засідань партійного бюро спецкафедри і кафедри фізвоспитання ЛПИ (11 марта 1956–14 декабря 1956 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 183. Арк. 20.

¹⁰¹⁴ Там само. Арк. 19.

¹⁰¹⁵ Подлинные приказы войскам округа. Т. 2. (30 июня 1958–31 декабря 1958 г.). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 22740с. Спр. 5. Арк. 219.

¹⁰¹⁶ Протоколы партийных собраний спецкафедры ЛПИ (1958 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 221. Арк. 23.

¹⁰¹⁷ Інформацію з особистого архіву надав випускник Львівського політехнічного інституту, д. і. н., професор кафедри історичного краєзнавства Львівського національного університету імені Івана Франка Якимович Богдан Зіновійович.

¹⁰¹⁸ Протоколы заседаний кафедры за 1963–1964 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп.1. Спр. 464. Арк. 4 зв.

¹⁰¹⁹ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1961 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 361. Арк. 75.

¹⁰²⁰ Протоколы партийных собраний спецкафедры ЛПИ (1958 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 221. Арк. 23.

¹⁰²¹ Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп.12. Спр. 276. Арк. 4.

підготовки займали до 30 % загального часу зборів¹⁰²². Викладачі кафедри скаржились на недостатню матеріальну безпеку занять та використання застарілої техніки. Окрім того виникали питання частотої зміни офіцерів, що їх виділяли військові частини, а в низці випадків їхня некомпетентність¹⁰²³.

По завершенню програми теоретичного навчання та після проходження табірних зборів студенти здавали випускні іспити. У 1940–1950-х рр. випускні іспити проводили на 5-ому курсі¹⁰²⁴, відповідно до ухвали РМ СРСР № 0692 від 29 липня 1954 р. На державні іспити виносились і теоретичні, і практичні питання, відповідно до профілю підготовки студентів. До початку державних іспитів на кафедрі повністю укомплектовували особові справи на студентів, щоб члени комісії могли з ними ознайомитись та «скласти уявлення про кожного студента»¹⁰²⁵. Перед іспитами викладачі організували оглядові лекції та консультації, де наголошували студентам на які питання особливо зосередити увагу; організували самопідготовку, переглядали зі студентами навчальні кінофільми¹⁰²⁶. Державну комісію, що приймала випускний іспит у студентів із військової підготовки призначав та затверджував командувач військ округу. Головою комісії був представник профільного відділу округу, а членами: начальник та офіцери військової кафедри, декани факультетів, запрошені офіцери із інших цивільних вишів або військових училищ¹⁰²⁷.

На випускному іспиті від студентів вимагали суворої дисципліни та поведінки за статутом. Муштрова підтягнутість була складовою частиною екзамену. Перед іспитом та перед оголошенням оцінок був бойовий порядок. Від студентів вимагали певного шаблону доповіді про прибуття на іспит та відповідей на питання¹⁰²⁸.

---

¹⁰²² Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп.12. Спр. 276. Арк. 4–5.

¹⁰²³ Протоколы партийных собраний спецкафедры ЛПИ (1958 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 221. Арк. 23.

¹⁰²⁴ Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания ЛПИ (1957 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 209. Арк. 26.

¹⁰²⁵ Протоколы партсобраний военной кафедры (1959 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 348. Арк. 43.

¹⁰²⁶ Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания ЛПИ (1957 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 209. Арк. 26.

¹⁰²⁷ Подлинные приказы и приказания войскам ПрикВО Т. 2 за 1962 г. *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 899. Оп. 26106с. Спр. 8. Арк. 37–38.

¹⁰²⁸ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1961 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 361. Арк. 83.

Студентів, що були звільнені від проходження табірів з медичних причин, допускали до державних іспитів. Проте, їх представляли до присвоєння військового звання на технічні посади, а не на командирські¹⁰²⁹.

Від кінця 1950-х – початку 1960-х рр. спостерігаємо зміни у процесі організації практичного вишколу студентів. Від 1957–1958 н. р. в документах знаходимо ще один додатковий вид вишколу – студенти трьох профілів підготовки: артилерійного, зв'язку та автотракторного, долучались після закінчення інституту до військового стажування¹⁰³⁰. За рекомендацією Відділу ВНЗ ПрикВО вишкіл проходили у травні або червні¹⁰³¹, а самі стажери виконували обов'язки командирів взводів чи відділень, або ж займали технічні посади. Стажування проводили в частинах і з'єднаннях Білоруського, Прикарпатського, Київського та Одеського округів¹⁰³². Стажерів поселяли окремо від солдат, а для прийому їжі вони мали окремий стіл. Керівники стажування щодня запитували в стажера план роботи, а ввечері проводили інструктаж. Вимагали, щоб стажер був повноправним командиром взводу, а штатні командири лише виконували роль консультантів¹⁰³³.

Від 1960–1961 н. р. запровадили військові збори для профілю СПП. Зазначимо, що у військо скеровували лише студентів нафтового факультету, що навчались за ВОС-222а – «інженер служби постачання трубопровідних частин і підрозділів», тоді як студенти хіміко-технологічного факультету – ВОС-222, табори не проходили¹⁰³⁴. Наголосимо, військові збори вже проходили студенти усіх п'яти циклів підготовки: служби постачання палива, артилерійно-топографічної служби, автомобільного, радіозв'язку та радіолокації¹⁰³⁵.

У 1962–1963 н. р. на циклі постачання палива державні экзамени проводились безпосередньо в таборах. Інші ж профілі підготовки державні

---

¹⁰²⁹ Протоколи партийных собраний военной кафедры (1961 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 361. Арк. 44.

¹⁰³⁰ Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп.12. Спр. 276. Арк. 1.

¹⁰³¹ Там само. Арк. 60.

¹⁰³² Протоколы партийных собраний спецкафедры ЛПИ (1958 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 221. Арк. 24.

¹⁰³³ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1961 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 361. Арк. 75.

¹⁰³⁴ Отчеты о государственных выпускных экзаменах по военной подготовке за 1960–1961 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп.12. Спр. 341. Арк. 11.

¹⁰³⁵ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1962 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 371. Арк. 76.

іспити здавали ще на військовій кафедрі, після проходження табірних зборів, взимку¹⁰³⁶, а студенти радіолокаційного профілю складали іспит на наступний день після приїзду з таборів¹⁰³⁷. Від 1963–1964 н. р. уже всі профілі підготовки здавали державні экзамени на зборах у війську¹⁰³⁸. Білети на экзамен готували офіцери кафедри. Обов'язковими були 2 практичні, 1–2 теоретичні та одне питання про партійно-політичну роботу. Для підготовки відводили 5 днів¹⁰³⁹.

Від 1964–1965 н. р. знаходимо інформацію, що студенти Політехнічного інституту проходили табори терміном 2 місяці¹⁰⁴⁰. Причиною збільшення терміну таборів стала ліквідація стажування у війську після завершення інституту¹⁰⁴¹. З пізніших документів дізнаємося, що лише студенти, які навчались на командних профілях проходили 60-денні збори у військах¹⁰⁴². Тому вважаємо, що інженери з радіолокаційних засобів виявлення і наведення (ВОС-146а) та інженери служби постачання військ паливом (ВОС-222), для яких табірні збори розпочались лише від 1965–1966 н. р.¹⁰⁴³, і надалі проходили навчальні збори терміном 30 днів.

Загалом, у 1960-х рр. студенти на зборах продовжували на практиці закріплювати отримані знання. Навчання проходило при військових частинах округу. Начальником зборів призначався командир частини або начальник штабу, а викладач від кафедри – начальником навчальної частини¹⁰⁴⁴. Найважливішими дисциплінами були: тактико-спеціальна підготовка та бойова робота (артилерії, радіолокаційної служби, на радіостанціях, на автомобілях), яку проводили на реальній позиції в полі¹⁰⁴⁵. Зосереджували увагу на

---

¹⁰³⁶ Подлинные приказы и приказания войскам ПрикВО Т. 2 за 1962 г. *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 899 Оп. 26106с. Спр. 8. Арк. 37–38.

¹⁰³⁷ Протоколы партсобраний военной кафедры (1963 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 382. Арк. 8.

¹⁰³⁸ Протоколы заседаний кафедры за 1964–1965 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 525. Арк. 1–6.

¹⁰³⁹ Там само. Арк. 6 зв.

¹⁰⁴⁰ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1965 г.). *ДАЛО*. Ф. П. 380. Оп. 1. Спр. 395. Арк. 13.

¹⁰⁴¹ Там само. Арк. 39.

¹⁰⁴² Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 846. Арк. 374.

¹⁰⁴³ Тематические планы военной подготовки студентов на 1965–1966 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 582. Арк. 198.

¹⁰⁴⁴ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1967 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 417. Арк. 79.

¹⁰⁴⁵ Там само. Арк. 80.

муштровій, фізичній та стрілецькій підготовці¹⁰⁴⁶, організовували ігри-змагання, щоб підвищити фізичну витривалість студентів¹⁰⁴⁷. Перед здачею державних іспитів відбувалось шиккування, а опісля вручали військовий квиток¹⁰⁴⁸.

До недоліків табірних зборів викладачі кафедри зараховували недостатню матеріальну базу. Зокрема, у 1964–1965 н. р. для 100 студентів радіолокаційного циклу для роботи виділили лише дві радіолокаційні станції¹⁰⁴⁹, а для студентів циклу радіозв'язку надали застарілі зразки радіостанцій¹⁰⁵⁰. Часто військові частини, на базі яких проходили збори, були зайняті своєю бойовою роботою, а офіцери частини, що відповідали за проведення таборів, не завжди звільнялись від своїх безпосередніх службових обов'язків¹⁰⁵¹. Студенти і надалі періодично порушували дисципліну: самовільно відлучались з частини, пиячили, влаштовували безчинство¹⁰⁵². Для боротьби з такими проявами у студентів, одразу після приїзду на збори, вилучали цивільний одяг та не видавали його до закінчення таборів¹⁰⁵³.

Від 1964–1965 н. р. розпочалась перебудова навчального процесу у всьому інституті¹⁰⁵⁴, що, зокрема, вплинуло і на організацію навчальних зборів. Так, студентів артилерійного циклу ділили на групи і відправляли в табори у дві черги – в березні-квітні та влітку. В 1965–1966 н. р. на збори у дві черги відбували і студенти автомобільного профілю та зв'язку¹⁰⁵⁵. Від 1967–1968 н. р. матеріалів про таку організацію таборів, не виявлено. Припускаємо, що такі

---

¹⁰⁴⁶ Протоколи партийных собраний военной кафедры (1965 г.). *ДАЛО*. Ф. П. 380. Оп. 1. Спр. 395. Арк. 11.

¹⁰⁴⁷ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1962 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 371. Арк. 112.

¹⁰⁴⁸ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1968 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 465. Арк. 48.

¹⁰⁴⁹ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1965 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 395. Арк. 9.

¹⁰⁵⁰ Протоколы методических совещаний начальников циклов и заседаний кафедры за 1965–1966 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 583. Арк. 10.

¹⁰⁵¹ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1960 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 353. Арк. 26.; Протоколы методических совещаний начальников циклов и заседаний кафедры за 1965–1966 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 583. Арк. 12.

¹⁰⁵² Протоколы партийных собраний военной кафедры (1965 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 395. Арк. 13.; Протоколы методических совещаний начальников циклов и заседаний кафедры за 1965–1966 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 583. Арк. 10.

¹⁰⁵³ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1965 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 395. Арк. 10.

¹⁰⁵⁴ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1966 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 327. Арк. 89.

¹⁰⁵⁵ Там само. Арк. 88.

зміни вводились для того, щоб скеровувати студентів у війська не після 4-ого курсу, як було раніше, а після завершення навчання – на п'ятому курсі¹⁰⁵⁶.

Від 1967–1968 н. р. на кафедрі змінилась профілізація. Студенти старших курсів завершували навчання та проходили табірні збори відповідно до програм свого профілю, тоді як студенти молодших курсів уже розпочинали навчання на нових спеціальностях¹⁰⁵⁷. Загалом, влітку 1968 р. в табори відправили 1148 студентів, а для організації та проведення практичного вишколу залучили 52 викладачів кафедри¹⁰⁵⁸.

Станом на 1970–1971 н. р. табори проходили студенти шести профілів підготовки: «офіцер підрозділів радіотехнічних засобів ППО сухопутних військ» – ВОС-0305, «інженер з радіолокаційних засобів зенітної артилерії» – ВОС-3307, «командир взводу радіозв'язку» – ВОС-0402, «офіцер-геодезист» – ВОС-1102, «командир автомобільного взводу» – ВОС-0701 та «інженер з хімічного озброєння засобів захисту» – ВОС-3601¹⁰⁵⁹. Командні військові спеціальності проходили табори терміном 60 днів, а інженерні – 30¹⁰⁶⁰.

Програма зборів для студентів усіх профілів була подібною. Студенти вивчали партійно-політичну роботу в Збройних силах СРСР, проходили загальновійськову підготовку, основою якої були: вишкіл зі стрілецької зброї, закріплення знань статутів, муштрова та фізична підготовка, військова топографія, інженерна підготовка і базовий курс зв'язку, а також спеціальна, технічна та тактико-спеціальна підготовка за військовою спеціальністю¹⁰⁶¹. Заняття на зборах проводили упродовж шести днів, субота виділялась на парко-господарський день, а також на заняття, на які не потрібно було залучати

---

¹⁰⁵⁶ Протоколи партийных собраний первичной партийной организации военной кафедры и кафедры физвоспитания (1970 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 525. Арк. 47. Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором історичних наук, професором, завідувачем кафедри середніх віків та візантиністики ЛНУ ім. Івана Франка Леонтієм Вікторовичем Войтовичем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 15 січня 2019 р. С. 8.; Праця на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із викладачем (1968–1978), начальником циклу експлуатації і ремонту автомобіля (1975–1978), полковником Миколою Степановичем Кузьменком]; записала Л. Шелестак. Львів. 11 квітня 2019 р. С. 4.

¹⁰⁵⁷ Протоколы методических заседаний кафедры за 1967–1968 уч. г. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 694. Арк. 1.

¹⁰⁵⁸ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1968 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 465. Арк. 48.

¹⁰⁵⁹ Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 845. Арк. 1–558.

¹⁰⁶⁰ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 846. Арк. 374.

¹⁰⁶¹ Там само. Арк. 374–375.

офіцерів військової частини¹⁰⁶². На завершальному етапі зборів проводились 2–3 добові тактико-спеціальні навчання тощо¹⁰⁶³ (Додаток 56).

Вогневу підготовку вивчали відповідно до курсу стрільб зі стрілецької зброї, що періодично оновлювався та вводився в дію наказом головнокомандувача сухопутних військ (КС-69)¹⁰⁶⁴. Студентів навчали розбирати та збирати автомат, прицільного вогню з пістолетів та автоматів, тренували метати осколкові навчально-імітаційні гранати. Фізична підготовка проводилась відповідно до настанов з фізичної підготовки Збройних сил, що вводились наказом міністра оборони (НФП-66)¹⁰⁶⁵.

Статути студенти вивчали самостійно на самопідготовці, тоді як години, що були виділені за програмою, викладачі використовували, щоб провести семінари, на яких роз'яснювали основні засади та перевіряли знання. Муштровий вишкіл охоплював одиночні прийоми і підготовку студентів як командирів підрозділів. Заняття тривало годину¹⁰⁶⁶.

Заняття з курсу військової топографії відбувались винятково на локації. Студенти вчилися орієнтуватись на місцевості без карти та по карті, виконувати рух за азимутом. Під час навчання, взвод розбивався на відділення, кожному відділенню призначали маршрут руху протяжністю в 4 км і азимут. З курсу інженерної підготовки студентів знайомили із будовою, обладнанням і маскуванням окопів та укрить для особового складу, штатного озброєння і техніки, а на курсі зв'язку кожен студент готував радіостанцію для роботи і проводив радіообмін телеграмами з невеликим текстом¹⁰⁶⁷.

Кількість годин, що відводилась на загальновійськовий вишкіл варіювалась відповідно до профілю. Для інженерних спеціальностей відводили

---

¹⁰⁶² Протоколы партийных собраний военной кафедры (1973 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 631. Арк. 33.

¹⁰⁶³ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1981 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 916. Арк. 61.

¹⁰⁶⁴ Курс стрельб и стрелкового оружия (КС-69). Москва: Ордена Трудового Красного Знамени, Военное издательство Министерства обороны СССР, 1969. 192 с. URL: <https://disk.yandex.ru/d/78i8swT-VgQKG>

¹⁰⁶⁵ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 846. Арк. 8–269.

¹⁰⁶⁶ Там само.

¹⁰⁶⁷ Там само.

71 годину¹⁰⁶⁸, для командирів автомобільного взводу – 106 годин¹⁰⁶⁹, для командирів взводу радіозв'язку та офіцерів підрозділів радіотехнічних засобів ППО сухопутних військ – 94 години¹⁰⁷⁰.

Зазначимо, що загальновійськовий вишкіл для офіцерів-геодезистів дещо відрізнявся. Окрім загальних тем, студенти вивчали тактичну підготовку і зброю масового ураження та захист від неї. З тактики: спостерігали за полем бою та чітко доповідали про побачене, тренувались подавати сигнали, переміщувались на полі бою різноманітними способами. Метою курсу зброї масового ураження та захисту від неї було навчитись організовувати роботу із захисту особового складу підрозділів. Загалом, на загальновійськовий вишкіл для профілю ВОС-1102 виділяли 157 годин¹⁰⁷¹.

Надалі студенти освоювали спеціальні предмети відповідно до профілю підготовки. Майбутні інженери з хімічного озброєння та засобів захисту вивчали експлуатацію, збереження і ремонт спеціальної техніки та індивідуальних засобів захисту, засоби радіаційної та хімічної розвідки, засоби спеціальної обробки і проходили тактико-спеціальний вишкіл. На заняттях з технічного обслуговування студенти розбивались на розрахунки і виконували всі елементи щоденної технічної обслуги спеціальної техніки (авто-розливальної станції – АРС-12у). Періодичну технічну обслугу проводили із залученням майстерні ПРХМ-1 (ПРХМ-3)¹⁰⁷².

На курсі засоби радіаційної та хімічної розвідки студенти працювали з військовими дозиметричними приладами ДП-63А, ДП-3Б та газосигналізаторами ГСП-1м і ГСП-11. Під час вивчення курсу засобів спеціальної обробки студентам спершу пояснювали методи дезактивації, дегазації і дезінфекції місцевості та інженерних споруд, а далі зосереджували увагу на роботі спеціальних машин: їх призначення і загальну будову,

---

¹⁰⁶⁸ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 846. Арк. 42.

¹⁰⁶⁹ Там само. Арк. 85.

¹⁰⁷⁰ Там само. Арк. 131, 175.

¹⁰⁷¹ Там само. Арк. 212–269.

¹⁰⁷² Там само. Арк. 270–279.

спеціальне обладнання, порядок розгортання, підготовку та способи роботи з ними (авто-дегазаційна станція АГВ-3м, авто-розливальна станція – АРС-12у). Студенти виготовляли спеціальні дезактивувальні та дегазувальні розчини в польових умовах на основі порошку СФ-2 та СФ-2а та суспензії на основі ДТС-ГК (гіпохлорит кальцію дві-третьої основна сіль) та в цистерні АРС-12у¹⁰⁷³.

На тактико-спеціальній підготовці студентів навчали як діяти солдатів-одинакові в бою, зокрема дію солдата під час наступу та в обороні, вибір місця для стрільби лежачи і відриття одинцевого окопу; знайомили з діями відділення радіаційної і хімічної розвідки під час розвідки маршруту в зоні радіоактивного зараження і ділянки місцевості, що уражена отруйними речовинами; навчали вести радіаційну і хімічну розвідку на марші і під час наступу; вивчали дії взводу спецобробки з дезактивації, дегазації та дезінфекції озброєння і бойової техніки під час наступу, дії взводу санітарної обробки для санітарної обробки особового складу і дезінфекції обмундирування і спорядження, дії відділень автодегазаційної станції і бучильної установки з дегазації обмундирування і спорядження¹⁰⁷⁴.

Студенти, що навчались за профілем «офіцер-геодезист», проходили спеціально-технічний та тактико-спеціальний вишкіл. Зі спеціально-технічного вишколу вивчали розвиток геодезичних мереж спеціального призначення і автономні засоби орієнтації, що застосовували у війську. Студенти практикувались у розвитку спеціальних геодезичних мереж (СГС-30, СГС-60) методами триангуляції і полігонометрії, у визначенні істинних азимутів за Сонцем, Полярною зіркою і гіроскопічним методом. З тактико-спеціального вишколу майбутні офіцери-геодезисти отримували практику з геодезичної прив'язки (по карті, аерознімку) бойових порядків ракетних військ та артилерії і з виготовлення макетів місцевості¹⁰⁷⁵.

---

¹⁰⁷³ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 846. Арк. 280–285.

¹⁰⁷⁴ Там само. Арк. 286–298.

¹⁰⁷⁵ Там само. Арк. 299–310.

За профілем «командир взводу радіозв'язку» студенти проходили технічний, спеціальний і тактико-спеціальний вишкіл. Вивчали правила експлуатації, зберігання та збереження радіостанцій Р-125, Р-118бм, Р-103м і радіорелейної станції Р-405 (Р-401м), проводили технічні огляди, навчались усувати найпростіші несправності¹⁰⁷⁶. Зі спеціального вишколу студенти вивчали прийом на слух і передачу ключем текстів з букв та цифр, правила радіотелеграфного обміну і СЕС, а також способи захисту радіозв'язку від радіоперешкод, працювали на радіостанціях з ключем і телеграфом. Практичну роботу на радіостанціях телеграфом організовували на постійно розгорнутих радіостанціях радіополігону ближньої дії почергово за окремим графіком¹⁰⁷⁷. На тактико-спеціальному вишколі студентів навчали як діяти командирів взводу, щоб забезпечити радіозв'язок під час наступу та в обороні¹⁰⁷⁸.

Майбутні «командири автомобільного взводу» вивчали будову, експлуатацію та ремонт автомобілів (Урал-375, ЗІЛ-131 (ЗІЛ-157к), ГАЗ-66, КраЗ-214), бронетранспортерів (БРДМ, БТР-60П) і гусеничних тягачів (АТС-59), проходили курс водіння¹⁰⁷⁹. Будову автомобілів вивчали в парку під керівництвом викладача і водія, що був закріплений за машиною. З курсу водіння отримували навички їзди на автомобілі підвищеної прохідності в різноманітних умовах, зокрема і вночі, застосовуючи світломаскувальні засоби і прилади нічного бачення та початкові навички водіння гусеничних машин, долавши траншеї, вирви і пагорби¹⁰⁸⁰.

На курсі експлуатації автомобілів, під час вивчення технічної обслуги машин, склад взводу ділили на бригади по 6–8 осіб, кожна з яких обслуговувала одну машину, а особовий склад працював на постах: механіка-регулювальника – 2 особи, слюсаря – 2 особи, електрика – 1–2 особи,

---

¹⁰⁷⁶ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 846. Арк. 311–312.

¹⁰⁷⁷ Там само. Арк. 318–324.

¹⁰⁷⁸ Там само. Арк. 325–327.

¹⁰⁷⁹ Там само. Арк. 338.

¹⁰⁸⁰ Там само. Арк. 338–348.

мастильника – 1–2 особи. Ремонт автомобілів проводили на місцевості з використанням пересувної авторемонтної майстерні ПАРМ-1М¹⁰⁸¹.

Перед відбуттям на збори, начальник навчальної частини кафедри отримував в навчальній частині інституту атестаційні листи, бланки характеристик, листи військової присяги, витяги з протоколів випускних екзаменаційних комісій, щоб провести атестацію кожного студента¹⁰⁸². Не атестувались студенти, які не пройшли збори та ті, що не захистили дипломні проєкти. Про кожен випадок, пов'язаний з атестацією та висновком «не достойний присвоєння першого офіцерського звання», начальники циклів доповідали начальнику кафедри, щоб спільно прийняти рішення¹⁰⁸³. Офіцери кафедри безпосередньо зі зборів скеровували у військкомати списки студентів, що пройшли табори, на основі чого проставляли в приписних свідоцтвах штампи про присвоєння звання офіцера запасу¹⁰⁸⁴. Від початку 1970-х рр. посвідчення офіцера запасу студенти отримували не на зборах, а за місцем роботи¹⁰⁸⁵ або у військових комісаріатах за місцем прописки¹⁰⁸⁶.

Головними недоліками зборів 1970-х – початку 1980-х рр. були проблеми пов'язані із організацією та дисципліною. Офіцери кафедри неодноразово скаржились на недостатнє матеріальне забезпечення таборів зброєю, протигазами, обмундируванням, спорядженням, технікою, тощо¹⁰⁸⁷.

З огляду на те, що студентів відправляли у війська після 5-го курсу, часто траплялись випадки, коли вони запізнювались на початок зборів, бо ще не

---

¹⁰⁸¹ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 846. Арк. 349–356.

¹⁰⁸² Протоколы партийных собраний военной кафедры. (1980 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 883. Арк. 118.

¹⁰⁸³ Там само.

¹⁰⁸⁴ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 846. Арк. 103.

¹⁰⁸⁵ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1973 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 631. Арк. 32.; Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором історичних наук, професором, завідувачем кафедри середніх віків та візантиністики ЛНУ ім. Івана Франка Леонієм Вікторовичем Войтовичем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 15 січня 2019 р. С. 9.

¹⁰⁸⁶ Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із випускником хіміко-технологічного факультету ЛПІ Петром Богдановичем Дубчаком]; записала Л. Шелестак. Львів. 10 квітня 2019 р. С. 5.

¹⁰⁸⁷ Протоколы партийных собраний первичной партийной организации военной кафедры и кафедры физвоспитания (1970 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 525. Арк. 45.; Протоколы партбюро партийных собраний военной кафедры (1972 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 596. Арк. 148.; Протоколы партийных собраний военной кафедры (1981 г.). ДАЛО. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 916. Арк. 62.

встигли захистити свої дипломні проєкти¹⁰⁸⁸. У таких випадках, офіцери вимагали, щоб студенти звертались на кафедру та після рапорту начальника циклу і рішення начальника кафедри отримували дозвіл відбути вишкіл в табори із запізненням¹⁰⁸⁹.

Майже щороку траплялися проблеми через порушення дисципліни на зборах, однак, варто відзначити, що на відміну від попередніх років, окрім порушення дисципліни студентами¹⁰⁹⁰, спостерігаємо, що і офіцерів кафедри ловили на розпиванні спиртних напоїв, появою на території частини нетверезими та самовільним відлученням з території частини¹⁰⁹¹. Через інциденти з пияцтвом на кафедрі започаткували практику, коли на кожного залученого в табори офіцера, начальник навчальної частини писав характеристику його діянь на зборах¹⁰⁹².

До недоліків зборів викладачі кафедри зараховували також укомплектування таборів командним складом. Знаходимо інформацію, що при деяких військових частинах, виділені для таборів, офіцери не були спеціалістами профілю, за якими готували студентів, що знижувало, передовсім, якість практичних занять, або ж часто офіцери частини, постійно відволікались для виконання своїх безпосередніх обов'язків¹⁰⁹³.

Від 1978–1979 н. р. студенти, що навчались за військово-обліковими спеціальностями ВОС-0305 – «офіцер підрозділів радіотехнічних засобів ППО сухопутних військ» і ВОС-0402 – «командир взводу радіозв'язку» проходили 90 денні табірні збори¹⁰⁹⁴. У 1981–1982 н. р. студенти хіміко-технологічного факультету, що навчались за профілем підготовки «командир взводу радіаційної та хімічної розвідки», також проходили навчальні збори строком

---

¹⁰⁸⁸ Протоколи партийных собраний, заседаний партбюро военной кафедры (1976 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 739. Арк. 30.; Протоколы заседаний партбюро, партийных собраний военной кафедры (1977 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380, Оп. 1., Спр. 771. Арк. 127.

¹⁰⁸⁹ Протоколы партийных собраний военной кафедры. (1980 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 883. Арк. 117.

¹⁰⁹⁰ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1971 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 543. Арк. 33.

¹⁰⁹¹ Протоколы партсобраний военной кафедры (1975 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 704. Арк. 97.; Протоколы партийных собраний военной кафедры (1979 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380, Оп. 1. Спр. 846. Арк. 103.

¹⁰⁹² Протоколы партийных собраний военной кафедры. (1980 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 883. Арк. 116.

¹⁰⁹³ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1981 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380. Оп. 1. Спр. 916. Арк. 63.

¹⁰⁹⁴ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1979 г.). *ДАЛО*. Ф. П-380, Оп. 1. Спр. 846. Арк. 102.

три місяці¹⁰⁹⁵, а тому вважаємо, що відповідно до нової програми на початку 1980-х рр. студенти усіх командних профілів скеровували у війська на 90 днів.

Упродовж другої половини 1980-х рр. відбувається поступове зменшення тривалості навчальних зборів для студентів вишів. Вкінці 1980-х рр. тривалість табірних зборів скоротили до одного місяця. Так, відповідно до наказу командувача військ ПрикВО за січень 1989 р., всі профілі підготовки направлялись на табірні збори тривалістю 30 днів¹⁰⁹⁶, що зумовлено зміною програм військового навчання, а також обставинами, передовсім, суспільно-політичного характеру.

***

Отже, увесь радянський період діяльності військової кафедри значну увагу приділяли організації та проведенню табірних зборів студентів, адже саме у війську студенти закріплювали отримані знання та навички, здобували досвід дійсної військової служби та могли на практиці спробувати армійського життя.

До середини 1950-х рр., студенти проходили табори двічі: після другого та четвертого курсів. Після скасування зборів для студентів молодших курсів додатково запровадили стажування у військах на 5-ому курсі, а із ліквідацією такої практики, від середини 1960-х рр. спостерігаємо збільшення терміну проведення табірних зборів до двох місяців, однак лише для командних профілів підготовки. Відзначимо, що навчальні збори організовували вже для студентів-випускників, яких по завершенню навчання в інституті, після 5-го курсу, скеровували в табори, після чого вони отримували диплом. Упродовж кінця 1970-х – першої половини 1980-х рр. табірні збори для студентів командних профілів тривали 90 днів. Зі зміною програм від середини 1980-х рр. тривалість зборів зменшується, а у 1989 р. їх термін уже складав 30 днів.

Наголосимо, що до організації та проведення таборів у весь період роботи кафедри ставились дуже серйозно, адже офіцери кафедри добре

---

¹⁰⁹⁵ Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із випускником хіміко-технологічного факультету ЛПІ Петром Богдановичем Дубчаком]; записала Л. Шелестак. Львів. 10 квітня 2019 р. С. 4.

¹⁰⁹⁶ Приказы Командующего войсками ПрикВО (подлинные). Т. 1. № 01 по № 0070 (5 января 1989–25 ноября 1989). *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 899. Оп. 43322с. Спр. 11. Арк. 8–15.

розуміли той факт, що збори у військах давали студентам можливість покращити свою бойову готовість, фізичну витривалість, а також отримати навички роботи на військовій техніці.

7.3. Вишкіл у військах студентів профільних інститутів Львова.

У перші повоєнні роки військова підготовка студентів Львівських профільних інститутів охоплювала лише теоретичний курс. На військові збори, відповідно до програми підготовки офіцерів запасу, відводились години, однак, вишколу в таборах до 1949 р. не проводили, що було зумовлено організаційними проблемами в системі військового навчання та вищої освіти загалом. Крім того, табірні збори був завершальним етапом військового вишколу, а тому до них залучали студентів старших або випускних курсів.

Для студентів загальновійськових спеціальностей табірні збори проводили від початку 1950-х рр. тривалістю 21 день. Студенти Інституту фізичної культури проходили їх від 1950 р., на що виділяли 160 год¹⁰⁹⁷. Відомо, що збори відбувались упродовж серпня при в/ч 32558 у м. Раві-Руській та в/ч 82715 м. Яворова¹⁰⁹⁸. Із двома групами студентів на табірні збори їхав викладач кафедри підполковник В. А. Чемоданов та начальник кафедри полковник К. І. Лузін¹⁰⁹⁹, які не лише проводили на місці практичні заняття, але й сліdkували за дисципліною та займались виховною роботою¹¹⁰⁰. Відзначалось, що студенти, за період табірних зборів серйозно покращували дисципліну, військові навички та вміння обходитись зі зброєю, навчались стріляти із карабіна, автомата, ручного і станкового кулеметів¹¹⁰¹.

Студенти Ветеринарного інституту станом на 1950 р. здавали випускні екзаменациї упродовж червня на військовій кафедрі. Головою екзаменаційної комісії призначали наказом командувача військ ПрикВО, начальника

---

¹⁰⁹⁷ Личное дело начальника кафедры Лузина Константина Игнатьевича. *Архив ЛДУФК им. И. Боберського*. Ф. Р-2070. Оп. 8. Спр. 349. Арк. 5.

¹⁰⁹⁸ Там само. Арк. 2.

¹⁰⁹⁹ Там само. Арк. 6.

¹¹⁰⁰ Личное дело преподавателя Чемоданова Владимира Андреевича. *Архив ЛДУФК им. И. Боберського*. Р-2070. Оп. 8. Спр. 674. Арк. 20.

¹¹⁰¹ Там само. Арк. 49.

ветеринарного відділу округу. У комісії засідали заступник директора інституту, начальник та викладачі військової кафедри тощо¹¹⁰². Вже від 1951 р. випускні экзамени проводили вкінці квітня, а в наступні роки – упродовж весни – на початку літа. Припускаємо, що весною студенти відбували табори упродовж трьох тижнів¹¹⁰³.

Табірні збори для студентів Поліграфічного інституту проводились від 1958 р. за програмою підготовки «командира взводу загальновійськових частин»¹¹⁰⁴. Відповідно до програми табірних зборів на практичний вишкіл виділяли 178 годин. Студенти вивчали тактику, вогневу, протихімічну та військово-інженерну підготовку, проходили муштровий та фізичний вишкіл. Основою вишколу була тактика, де студенти вивчали батальйонну артилерію, танки і бронетранспортери, радіостанції ротної мережі, дії посиленого стрілецького взводу в різноманітних видах бою¹¹⁰⁵.

Із вогневого вишколу студенти практично вивчали матеріальну частину гранатомета, вчилиось вираховувати відстань до цілі, ведення вогню із автомата, ручного кулемета і пістолета, правила стрільби із автомата, ручного кулемета з рухомого бронетранспортера, прийоми і правила стрільби по різних цілях в складі відділення в наступальному бою¹¹⁰⁶. На військово-інженерній підготовці студенти вивчали засоби механізації інженерної роботи, навчались орієнтуватись і працювати з картою на місцевості. З муштрового і фізичного вишколу тренували стрій стрілецького відділення і взводу, переміщення, перехід перешкод і рукопашний бій та виконували гімнастичні вправи¹¹⁰⁷.

Протихімічна підготовка охоплювала практичне навчання із часткової та повної дегазації, дезактивації і санітарної обробки, дозиметричного контролю.

---

¹¹⁰² Накази по інституту (з № 141 по № 506) за 1950 р. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 24.

¹¹⁰³ Накази по інституту (з № 33 по № 240) (26 січня 1951–18 червня 1951). *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 23. Арк. 111 зв.

¹¹⁰⁴ Методичні вказівки Міністерства вищої освіти СРСР, Управління позавійськової підготовки Міністерства оборони СРСР по військовій підготовці студентів. (03.02.1958 – 22.04.1958). *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 6. Спр. 41. Арк. 10.

¹¹⁰⁵ Там само. Арк. 6–8.

¹¹⁰⁶ Там само. Арк. 9.

¹¹⁰⁷ Там само. Арк. 10.

Студенти вивчали колективні засоби протиатомного і протихімічного захисту, практичне ведення хімічної і радіаційної розвідки, використання димових засобів та споруджували укриття і сховища¹¹⁰⁸.

Після закінчення інституту студенти проходили стажування у військах, від якого звільнялись жінки, а також чоловіки, якщо профіль їхньої військової підготовки у ВНЗ співпадав із військово-обліковою спеціальністю, за якою вони йшли в запас¹¹⁰⁹. Оскільки військове навчання студентів тут відновилось лише в 1956 р., фактично військова кафедра Поліграфічного інституту проводила випускні іспити лише три роки – 1958–1960 рр. На випускному екзамені відводились п'ять питань із вогневого та муштрового вишколу, а також практичне завдання з тактики¹¹¹⁰.

Студенти Лісотехнічного інституту, що навчались на загальновійськовому профілі, проходили навчальні збори після закінчення 4-го курсу, а після приїзду з таборів здавали випускний іспит на кафедрі. Завершивши навчання в інституті, випускники, які мали офіцерське звання, стажувались у війську¹¹¹¹. Станом на 1960 р. офіцери кафедри відзначали, що студенти слабо засвоювали теоретичний матеріал, а на зборах показували низьку фізичну виправку, не мали навичок проводити практичні заняття¹¹¹².

У Ветеринарному інституті в 1960 р. студенти 5-го курсу ветеринарного і зоотехнічного факультетів здавали випускний екзамен на кафедрі упродовж вересня¹¹¹³. Тому, вважаємо, що табірні збори проводили влітку.

Цікавою була практика, коли головою держаної екзаменаційної комісії із військової підготовки студентів профільних інститутів призначали офіцерів з

---

¹¹⁰⁸ Методичні вказівки Міністерства вищої освіти СРСР, Управління позавійськової підготовки Міністерства оборони СРСР по військовій підготовці студентів. (03.02.1958 – 22.04.1958). *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 6. Спр. 41. Арк. 10.

¹¹⁰⁹ Там само. Арк. 1.

¹¹¹⁰ Акт державної екзаменаційної комісії про проведення випускних іспитів з військової підготовки з додатками до нього. *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 6. Спр. 48. Арк. 1–4.

¹¹¹¹ Прикази директора інституту (4 июля 1960–30 сентября 1960). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1. Спр. 1030. Арк. 135.

¹¹¹² Прикази по інституту (4 января 1960–31 марта 1960). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 1. Спр. 1028. Арк. 97–100.

¹¹¹³ Накази по Львівському зооветеринарному інституту II квартал 1960 р. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З'яцицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 203.

військових кафедр інших вишів. Наприклад, у вересні 1960 р. начальника військової кафедри Ветеринарного інституту полковника І. Д. Сліпченка відрядили головою екзаменаційної комісії на військову кафедру Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту¹¹¹⁴, тоді як у Ветеринарному головною комісії призначили начальника військової кафедри Торговельно-економічного інституту полковника А. М. Прухніцького¹¹¹⁵, а на випускному іспиті в Поліграфічному інституті – начальника навчальної частини військової кафедри Сільськогосподарського інституту полковника Н. Б. Біленка¹¹¹⁶.

Щодо питання про організацію табірних зборів для студентів інших профільних інститутів Львова, ми не можемо нічого стверджувати. Що стосується практичного навчання на військових кафедрах Торговельно-економічного інституту, Інституту прикладного і декоративного мистецтва, Держконсерваторії немає жодної інформації, чи проходили студенти цих вишів практичний вишкіл у війську і за якою програмою підготовки. Припускаємо, що студенти перелічених вище вишів все ж проходили табори як офіцери загальновійськової служби та, як і інші – стажувались у війську.

В Медичному інституті від початку 1950-х рр. студенти 5-го курсу лікувального, педіатричного, санітарно-гігієнічного факультетів, скеровувались у війська терміном на місяць, а перед поїздкою в табори проходили медичну комісію¹¹¹⁷. Впродовж вересня на 6-му курсі вони здавали випускні екзамени із загальновійськової підготовки, організації і тактики медичної служби і санітарно-хімічного захисту¹¹¹⁸. Спостерігаємо, що студенти фармацевтичного факультету здавали випускний екзамен після четвертого курсу із організації тактики медичної служби, організації постачання, хімії та індикації отруйних

---

¹¹¹⁴ Накази по Львівському зооветеринарному інституту II квартал 1960 р. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Жицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 156.

¹¹¹⁵ Там само. Арк. 203.

¹¹¹⁶ Звіт державної екзаменаційної комісії про проведення випускних іспитів з військової підготовки. *ДАЛО*. Ф. Р-2052. Оп. 6. Спр. 50. Арк. 1–3.

¹¹¹⁷ Прикази по інституту за 1-ую половину 1961 г. Том. № 1. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 344. Арк. 189.

¹¹¹⁸ Книга протоколів екзаменаційної комісії по приему випускного екзамена по общевоинской подготовке, организации и тактике медицинской службы и санитарно-химической защите от студентов Львовского государственного медицинского института. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 224. Арк. 1 зв.–12 зв.

речовин (ОВ) влітку, очевидно, що на табірні збори їх не призивали. Голову комісії призначав наказом командувач військ округу представника із медичного відділу ПрикВО, а членами комісії були і викладачі кафедри, і викладачі із інших вишів, а також декани факультетів. Екзамени здавали і чоловіки, і жінки¹¹¹⁹, тоді як на збори скеровували лише чоловіків. Кожного року графік проведення таборів та випускних екзаменів коливався. Наприклад, у 1961 р. студенти 4-го курсу фармацевтичного факультету здавали випускний екзамен на військовій кафедрі в кінці квітня¹¹²⁰, а студенти 5-го курсу лікувального, педіатричного і санітарно-гігієнічного факультетів – упродовж червня¹¹²¹.

У 1960-х рр. державні іспити із військової підготовки складали: студенти 4-го курсу стоматологічного та фармацевтичного факультетів упродовж травня, студентки 5-го курсу лікувального і педіатричного факультетів упродовж червня і студенти 5-го курсу лікувального та педіатричного факультетів, які призивались на табірні збори на місяць, здавали державні випускні екзамен із військової підготовки в останні дні липня на початку серпня, тобто після приїзду із військових частин¹¹²².

Військова кафедра Медичного інституту готувалась до таборів заздалегідь. Наприклад, щоб відправити в табори 121 студента лікувального та педіатричного факультетів в серпні 1969 р., перед від'їздом з ними проводили інструктаж¹¹²³, формували всю необхідну документацію та плани роботи. Зі студентами відряджали офіцерів кафедри з відповідного профілю підготовки, які упродовж усього практичного вишколу не лише навчали студентів, але й забезпечували дисципліну¹¹²⁴. На збори виділяли 160 год., упродовж 24 робочих

---

¹¹¹⁹ Книга протоколов экзаменационной комиссии по приему выпускного экзамена по общевоинской подготовке, организации и тактике медицинской службы и санитарно-химической защите от студентов Львовского государственного медицинского института. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 224. Арк. 37–40.

¹¹²⁰ Приказы по институту за 1-ую половину 1961 г. Том. № 1. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 344. Арк. 213.

¹¹²¹ Там само. Арк. 252.

¹¹²² Приказы по институту том № 1 (2 января 1963–29 июня 1963 г.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 434. Арк. 238. Приказы по Мединституту за 1965 год Т. I. с № 1 по № 360 (4 января 1965–14 мая 1965 г.). *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 535. Арк. 405–406.

¹¹²³ Протоколы партийных собраний военной кафедры. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 229. Арк. 28.

¹¹²⁴ Там само. Арк. 25.

днів¹¹²⁵. Студенти вчилися швидко приймати рішення, використовувати медичне забезпечення і організовувати медичну допомогу в складних умовах бою¹¹²⁶. Протягом вишколу у військах студентів залучали дописувати в тиражну газету табірних зборів та раз на тиждень випускати бойовий листок¹¹²⁷.

Упродовж 1970-х рр. табірні збори в студентів 5-го курсу лікувального та педіатричного факультетів надалі тривали 30 днів протягом липня зазвичай при військовій частині в Івано-Франківську¹¹²⁸. Викладачі військової кафедри розробляли та комплектували спеціальні навчальні набори та поповняли навчальні комплекси військово-медичної служби¹¹²⁹, попередньо складали списки студентів, розбивали на взводи і відділення, призначали заступників командирів взводів, командирів відділень, формували план-графік роботи та навчання студентів¹¹³⁰. До зборів залучали більше третини офіцерів кафедри¹¹³¹. Заздалегідь студентів готували до проходження марш-кидка на 15 км. Викладачі приділяли велику увагу організації та дисципліні в таборах, а також пильнували, щоб студенти не брали із собою цивільного одягу¹¹³². Студенти вивчали медслужбу захисту від зброї масового ураження, організацію евакуаційних заходів в умовах санітарних втрат, медичну розвідку тощо¹¹³³. Основну увагу надавали польовій виучці студентів та розвитку необхідних навичок з організації медичного забезпечення в умовах сучасного бою¹¹³⁴.

В ході занять із циклу ОТМС студенти практикувались надавати медичну допомогу пораненим і хворим на полі бою з використанням табельних і

---

¹¹²⁵ Протоколи партийных собраний военной кафедры. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 229. Арк. 26.

¹¹²⁶ Там само. Арк. 82.

¹¹²⁷ Протоколы партийных собраний военной кафедры ЛГМИ. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 246. Арк. 34.

¹¹²⁸ Протоколы партийных собраний военной кафедры Львовского мединститута с № 4–10, 1 по № 2. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 262. Арк. 50.

¹¹²⁹ Протоколы партийных собраний первичной партийной организации военной кафедры ЛГМИ за 1972 г. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 277. Арк. 126.

¹¹³⁰ Протоколы партийных собраний военной кафедры Львовского мединститута с № 4–10, 1 по № 2. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 262. Арк. 50.

¹¹³¹ Протоколы партийных собраний первичной партийной организации военной кафедры ЛГМИ за 1972 г. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 277. Арк. 43–44.

¹¹³² Там само.

¹¹³³ Протоколы № 3–9, № 1–3. партийных собраний военной кафедры. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 293. Арк. 88.

¹¹³⁴ Там само. Арк. 87.

підручних засобів¹¹³⁵. Тактико-спеціальні заняття проводились на облаштованому тактичному полі або медичному полігоні в умовах важких тактично-тилових обставин¹¹³⁶. На заняттях студенти ділились на дві групи, одна з яких робила медичне сортування і надавала медичну допомогу, а інша виконувала роль умовно поранених. Особливу увагу приділяли психологічному вишколу, сформувати командирські і методичні навички¹¹³⁷.

Випускні экзамени здавали студенти чоловіки і жінки усіх факультетів, попри те, що табірні збори проходили лише студенти-чоловіки лікувального, санітарно-гігієнічного та педіатричного факультетів¹¹³⁸. За результатами випускних екзаменів 1973 р. військову кафедру закінчили 196 студентів лікувального факультету, 132 – педіатричного, 102 – стоматологічного, 90 – санітарно-гігієнічного та 40 – фармацевтичного факультетів. Найвищі результати показували студенти фармацевтичного, лікувального та санітарно-гігієнічного факультетів¹¹³⁹.

Наприкінці 1970-х рр. існувала практика, за якою студенти-фармацевти (ВОС-6451), які завершили теоретичний курс, здавали экзамени впродовж січня на шостому курсі з ОТМС і ОВМС¹¹⁴⁰. Студенти стоматологічного факультету та студентки-лікарі (ВОС-6441 та ВОС-6446) складали випускний екзамен у червні на кафедрі, а студенти, що проходили табірні збори (ВОС-6441 і ВОС-6432) – в серпні на базі військових частин. На екзамені відводились три питання, щоб перевірити знання із основних предметів¹¹⁴¹.

До початку 1980-х рр. збори і надалі проводили при в/ч в м. Івано-Франківську, куди скеровували лише студентів 5-го курсу лікувального,

---

¹¹³⁵ Протоколи партийних собраний военной кафедры № 3–9 и с № 1 по № 3. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 428. Арк. 44.

¹¹³⁶ Там само. Арк. 45.

¹¹³⁷ Там само. Арк. 44.

¹¹³⁸ Протоколы партийных собраний военной кафедры Львовского мединститута с № 4–10, 1 по № 2. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 262. Арк. 83.

¹¹³⁹ Протоколы № 3–9, № 1–3 партийных собраний военной кафедры *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 293. Арк. 103.

¹¹⁴⁰ Протоколы № 4–12, № 1–2 партийных собраний военной кафедры. *ДАЛО*. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 307. Арк. 30.

¹¹⁴¹ Приказы командующего войсками Прикарпатского военного округа (подлинные). С. № 106 по № 157 (22 сентября 1977–29 декабря 1977). *ЛТАВ ГДА МОУ*. Ф. 899. Оп. 35032. Спр. 2. Арк. 140–142.

педіатричного та санітарно-гігієнічного факультетів¹¹⁴². Однак, від 1983 р. в табори почали відправляти студентів 4-го курсу стоматологічного та фармацевтичного факультетів. Особи, які не проходили зборів, здавали випускні экзамени в червні, а всі решта – після приїзду наприкінці серпня¹¹⁴³.

На середину 1980-х рр. військова кафедра скеровувала в табори студентів усіх факультетів. Військові збори до 1989 р. проводили у в/ч в Івано-Франківську разом зі студентами Івано-Франківського медичного інституту¹¹⁴⁴. Однак, спостерігаємо, що в 1990 р. збори студентів 4-го курсу лікувального, педіатричного, санітарно-гігієнічного, стоматологічного і фармацевтичного факультетів проводили на базі в/ч 73836 м. Ізяслава Хмельницької обл. тривалістю 30 днів¹¹⁴⁵. Зважаючи, що всі студенти відбували в табори після 4-го курсу, стає очевидно, що за програмою підготовки від 1989 р. відбулось скорочення годин на вишкіл. На збори тоді відводилось 144 години¹¹⁴⁶, які розділяли на 24 робочі дні бойового вишколу, окремо виділяючи день на прибуття у військову частину і день на обслуговування і здачу техніки та зброї¹¹⁴⁷.

Типовий день на зборах тривав 6 годин і 2 години самопідготовки. Офіцери кафедри проводили заняття із тактики, муштрового та вогневого вишколу, організації і тактики медичної служби (64 год. для лікарів і 26 год. для фармацевтів), військової токсикології (32 год. для лікарів і 20 год. для фармацевтів), організації забезпечення медичними засобами РА і ВМФ у військовий час (56 год. для фармацевтів), основи організації медичного забезпечення частини в умовах навчально-бойової діяльності (12 год. для лікарів і 6 год. для фармацевтів), а офіцери частини – з партійно-політичної роботи та статутів¹¹⁴⁸.

---

¹¹⁴² Протоколи № 4–12, № 1–2 партійних зборів військової кафедри. ДАЛО. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 307. Арк. 93.

¹¹⁴³ Прикази по медичному інституту за 1985 г. Т. 5. Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 4133. Арк. 202–203.

¹¹⁴⁴ Там само.

¹¹⁴⁵ Накази по інституту № 448а–685 (30 квітня – 13 липня 1990 р.). Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. Арк. 50–51.

¹¹⁴⁶ Програма підготовки офіцерів запаса із числа студентів медичних, стоматологічних і фармацевтичних інститутів (факультетів) (ВУС-901000, 905001, 905601, 902901, 909000)... С. 128.

¹¹⁴⁷ Там само. С. 126.

¹¹⁴⁸ Там само. С. 129.

Зі спеціальних дисциплін студентів-фармацевтів навчали на практиці вміти організувати роботу аптеки МПП, складу медичного майна в польових умовах, організувати роботу мобільної стерилізаційно-дистиляційної установки СДП і аквадистилятора ПУВІ, щоб отримати дистильовану і демінералізовану воду в польових умовах¹¹⁴⁹. Студенти-лікарі засвоювали комплекс лікувально-евакуаційних заходів в бойових умовах, організації пошуку, надавати першу медичну допомогу пораненим і хворим, вивозити чи виносити їх з поля бою або вогнища масових втрат, розгортати МПП і організувати його роботу з прийому, медичного сортування тощо¹¹⁵⁰.

Загалом, як відзначали офіцери кафедри, вишкіл студентів-медиків був на достатньому рівні та повністю забезпечував їх знаннями, вміннями та навичками, щоб виконувати обов'язки первинної посади за спеціальністю¹¹⁵¹.

Перший випуск офіцерів запасу зі студентів Лісотехнічного інституту відбувся в 1973 р. Відповідно до «Положення про військові кафедри», від 22 листопада 1965 р., за яким командні профілі підготовки проходили табірні збори тривалістю 60 днів, вважаємо, що студенти Лісотехнічного інституту¹¹⁵², до кінця 1970-х рр. проходили табори на 5-му курсі упродовж двох місяців¹¹⁵³.

Від середини 1980-х рр. студентів після 4-го курсу скеровували в табори тривалістю в 30 днів¹¹⁵⁴. Практичне навчання охоплювало заняття із загальновійськового циклу, а також спеціальні тренування із будівництва мостів, переправ, понтонних переправ, прокладання доріг тощо¹¹⁵⁵. Табори, порівняно із аудиторними заняттями, давали багато практичних вмінь, можливість закріпити теоретичні знання. Студенти впродовж кількох тижнів

---

¹¹⁴⁹ Програма підготовки офіцерів запасу из числа студентов медицинских, стоматологических и фармацевтических институтов (факультетов) (ВУС-901000, 905001, 905601, 902901, 909000)... С. 148.

¹¹⁵⁰ Там само. С. 143.

¹¹⁵¹ Праця на військовій кафедрі Львівського медичного інституту: [бесіда із професором кафедри медицини катастроф та військової медицини ЛНМУ ім. Данила Галицького полковником Петром Володимировичем Олійником]; записала Л. Шелестак. Львів. 31 березня 2021 р. С. 4.

¹¹⁵² Військова кафедра 1992 р. *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Спр. Арк. не вказ.

¹¹⁵³ Приказы и распоряжения ректора и проректоров института (1 июля 1980–30 сентября 1980). *Архів ЛНЛТУ України*. Ф. Р-2053. Оп. 18. Спр. 147. Арк. 73.

¹¹⁵⁴ Приказы Командующего войсками ПрикВО (подлинные). Т. 1. № 01 по № 0070 (5 января 1989–25 ноября 1989). *ЛТАВГДАМОУ*. Ф. 899. Оп. 43322с. Спр. 11. Арк. 3.

¹¹⁵⁵ Навчання на військовій кафедрі Львівського лісотехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором технічних наук, професором кафедри технології меблів та виробів із деревини Львівського національного лісотехнічного Університету України Сергієм Володимировичем Гайдою]; записала Л. Шелестак. Львів. 22 липня 2021 р. С. 1.

мали змогу ознайомитись із армійським життям. Дисципліна в таборах була на високому рівні, а студентів, які самовільно покидали військову частину, не атестували на офіцерів та відраховували з інституту¹¹⁵⁶.

Відповідно до Наказу МО СРСР № 0200/140с від 22 листопада 1973 р. студенти Сільськогосподарського інституту, що навчались за профілем командирів мотострілецького взводу проходили табірні збори після 5-го курсу, задачі випускної екзаменаційної сесії та дипломних проєктів. У 1970-х рр. навчальні збори тривали 60 днів, а на початку 1980-х рр. – 90¹¹⁵⁷.

Відповідно до нової програми від 1983 р., тривалість навчальних зборів скоротили удвоє, до 45 днів¹¹⁵⁸. Підготовку офіцерів запасу за спеціальністю ВОС-21001 «Бойове використання мотострілецьких підрозділів на БМП» проводили при військових частинах ПрикВО у Володимир-Волинському, Новоград-Волинському чи Івано-Франківську¹¹⁵⁹.

У практичному вишколі студентів велику увагу приділяли польовій виучці, навичкам командування підрозділами в різних видах бою, вмінню виконувати прийоми і дії на бойовій техніці і зі зброєю. Всі групові і практичні заняття проводились у полі, на бойовій техніці, в тирі та лабораторії БМП¹¹⁶⁰.

Нова програма навчання офіцерів запасу від 1989 р. скоротила тривалість табірних зборів до 30 днів, а з наступного року студенти вже самі обирали чи продовжити навчання на військовій кафедрі і чи виїжджати в табори¹¹⁶¹. В останній рік існування кафедри військові збори, через скрутне становище у забезпеченні ЗСУ, проводили при військових кафедрах¹¹⁶².

---

¹¹⁵⁶ Навчання на військовій кафедрі Львівського лісотехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором технічних наук, професором кафедри технології меблів та виробів із деревини Львівського національного лісотехнічного Університету України Сергієм Володимировичем Гайдою]; записала Л. Шелестак. Львів. 22 липня 2021 р.. С. 2.

¹¹⁵⁷ Приказ по военной кафедре Львовского сельскохозяйственного института № 2 от 12 февраля 1982 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 1–2.

¹¹⁵⁸ Приказ по военной кафедре Львовского сельскохозяйственного института № 11 от 3.04.1984 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 2–3.

¹¹⁵⁹ Приказ начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института № 15 от 19 октября 1988 г. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 1.

¹¹⁶⁰ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 12.

¹¹⁶¹ Там само.

¹¹⁶² Директива № 150/495 від 30 квітня 1992 р. Управління військової освіти Міністерства оборони України. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 1.

Через брак джерел ми не можемо простежити, який рівень знань отримували студенти Сільськогосподарського інституту в таборах упродовж усього періоду діяльності кафедри. Однак, на межі 1980-х–1990-х рр. практичне навчання студентів було на низькому рівні. У війську студенти жалілись на умови проживання та харчування¹¹⁶³. Офіцери кафедри та військових частин зауважували, що табірні збори тривалістю в 30 днів не можуть забезпечити достатній рівень практичного навчання. Через стислість програми, студенти відпрацювали стрільби на БМП у п'ятеро менше ніж це було до скорочення терміну зборів. Вони відзначали, що однією із причин низького ефекту підготовки командирів мотострілецького взводу зі студентів інституту було те, що спеціальність ніяк не перегукувалась із їхнім цивільним фахом¹¹⁶⁴.

***

Отже, навчальні збори у війську як основний і вирішальний етап вишколу офіцерів запасу був надзвичайно важливим. Спостерігаємо, що у перші повоєнні роки табірні збори для студентів львівських вишів не організовували. Та вже з 1950-х рр. практичне навчання проводили спочатку упродовж 21 дня, а від середини 1950-рр. і до 1961 року – упродовж місяця. Через брак джерел, ми не можемо скласти цілісної картини як проходили табірні збори у всіх профільних інститутах Львова, з яких профілів навчання, а також стверджувати, чи достатньо добрим був вишкіл студентів. Однак, підкреслимо, що саме збори давали студентам основні практичні знання із військової справи.

Від 1961 р. військове навчання продовжили лише для студентів Медичного інституту, які надалі проходили табірні збори терміном 30 днів. До кінця 1970-х рр. в табори призивали лише студентів лікувального, педіатричного та пізніше санітарного-гігієнічного факультетів, тоді як військове навчання проводили і для студентів фармацевтичного та стоматологічного факультетів. Однак, від 1983 р. на збори призивали студентів-чоловіків усіх факультетів. Загалом, стверджуємо, що студенти Медичного

---

¹¹⁶³ Панов В. Как студенты на «войну» ходили. *Слава Родины*. 1989. 10 октября. (№ 234). С. 2.

¹¹⁶⁴ Там само.

інституту отримували достатньо вмінь і знань, щоб стати офіцерами запасу медичної служби. Їх навчали надавати медичну допомогу на полі бою та в МПП, основних методів організації військово-медичного постачання тощо.

Упродовж 1970-х–1991-х рр. у Львові готували офіцерів запасу і у Лісотехнічному та Сільськогосподарському інститутах. Студенти Лісотехнічного інституту отримували великий практичний багаж знань та вмінь після військових зборів. Окрім муштрового та тактичного вишколу, їх навчали проєктувати та планувати різні види мостів, переправ, прокладати дороги тощо. Підкреслимо, що це віддалено, але перегукувалось із цивільними спеціальностями. Для студентів Сільськогосподарського інституту, з яких готували командирів мотострілецького взводу військовий фах ніяк не пересікався із цивільним. Вони саме в таборах отримували всі потрібні навички та вміння керувати військовою технікою.

Скорочення терміну таборів із середини 1980-х рр. негативно вплинуло на військовий вишкіл, адже військова спеціальність потребувала специфічних вмінь та навичок, які студенти первинно отримували у військах, що було практично неможливо за такий нетривалий період.

ВИСНОВКИ

1. На підставі проведеного аналізу історичної літератури, стверджуємо, що проблематика студії є недослідженою. Широка джерельна база дозволила дослідити підготовку офіцерів запасу у львівських вищих навчальних закладах. Застосування загальнонаукових і спеціальних історичних методів дало змогу розв'язати поставлені завдання.

2. Система військової підготовки студентів цивільних вищих навчальних закладів пройшла довгий період формування та вдосконалення. У Львові вона розгорнулася з моменту відновлення радянської влади, у 1944 р., коли на окупованій території поширювалась система військової освіти та створено Прикарпатський військовий округ, якому підпорядковувалась уся військова сфера регіону. При відновлених та заснованих вищах сформували військові кафедри, що підпорядковувались і цивільним, і військовим відомствам. Поступово, до кінця 1950-х рр., із переходом на технічну переоснащеність армії та через зовнішньополітичні причини, потреба у випуску численного резерву офіцерів на певний період відпала, що призвело до ліквідації військового навчання в низці цивільних вишів. Відтак, військові кафедри залишились лише в Університеті, Політехнічному та Медичному інститутах.

Новий етап розвитку військової освіти при ВНЗ стартував після ухвалення в 1967 р. закону «Про всезагальну військову повинність», відповідно до якого студенти, що навчались на військових кафедрах та отримували звання офіцера запасу, завершивши навчання, призивались в армію на офіцерську посаду. Ці заходи значно покращили рівень військового вишколу при вищах та відповідно, збільшили чисельність та практичну навченість резервістів. Від початку 1970-х рр. військове навчання відновили в Сільськогосподарському та Лісотехнічному інститутах.

Упродовж 1980-х рр. студенти денної форми навчання призивались на дійсну службу до війська. Роки призову співпали із воєнними діями в Афганістані та політичними реформами в державі, що породило наприкінці 1980-х рр. молодіжні акції проти армії та військового навчання, які вплинули на

реформування системи військової підготовки. Спершу, від квітня 1989 р. студентам надали відстрочку від призову, було переглянуто програми та зменшено тривалість навчання, а довершила зміни ухвала РМ СРСР, що закріпила добровільний принцип навчання на військових кафедрах.

3. Огляд біографій начальників військових кафедр вишів Львова вказав на тенденцію влади призначати на цю посаду, насамперед, росіян. В Університеті із десяти начальників кафедри було семеро росіян, один молдаванин і двоє українців. У Політехнічному інституті лише останній начальник, що заступив посаду в другій половині 1980-х рр., був українцем. Такою ж була ситуація і в профільних інститутах. Важливо, що всі керівники кафедр мали цивільну або військову освіту, великий досвід служби на керівних посадах, були членами КПРС, а перші начальники – учасники бойових дій в ході Другої світової війни. Середній вік зайняття посади становив від 45–47 років.

Дослідження офіцерського складу військових кафедр львівських профільних інститутів, що діяли впродовж 1940–1961 рр. показало низку закономірностей: штат кафедр був невеликий, до п'яти осіб, та непостійний. За допомогою просопографічного аналізу офіцерського складу синтезовано образ викладача військової кафедри. Від самого початку на цю посаду підбирали фахових офіцерів відповідно до профілів навчання. Упродовж 1940–1950-х рр. та 1980-х рр. – призначали бойових офіцерів, що мали досвід Другої світової війни та війни в Афганістані. Більшість викладачів були росіянами, однак у профільних вишах це відіграло другорядну роль, оскільки, віддавали перевагу передовсім досвідченим спеціалістам, віком 35–40 років. У повоєнні роки спостерігається низький освітній та, часто, моральний рівень офіцерів, однак, від 1960-х рр. ситуація значно покращилась: майже всі офіцери мали вищу цивільну, військову або дві освіти, а адміністрації вишів стежили за їх поведінкою. Більшість офіцерів були членами партії, що ніяк не залежало від їх національності. Аналіз доводить, що для радянського керівництва система військової освіти в цивільних вишах була важливою, сюди йшли працювати

досвідчені і з заслуженим авторитетом офіцери, що ставали в авангарді військового та ідейно-політичного виховання молоді.

4. Майно військових кафедр комплектувалось відповідно до положень та інструкцій вищих органів влади та міністерських відомств. Постачання військовою технікою, озброєнням, літературою та технічними матеріалами відбувалось через Міністерство оборони, а адміністрації вишів виділяли приміщення та оснащували кафедри меблями та витратними матеріалами. У повоєнні роки військові кафедри нагадували радше кабінети, у віданні яких було по кілька навчальних класів та майновий склад, могла бути відсутня військова техніка та зброя, а на заняттях для наочності обходились макетами та стендами. Поступово, зі збільшенням чисельності студентів у вишах, де продовжили військове навчання, збільшувалась кількість обладнаних приміщень та оновлювалась техніка. Із відновленням військового навчання у вишах, вдосконалився механізм організації матеріального постачання кафедр. Тоді ж військові кафедри отримали окремі корпуси чи їх частини з подвір'ям та гаражами, покращили технічне обладнання класів та лабораторій. За наповненістю матеріально-технічною базою попереду була військова кафедра Політехнічного інституту, яка після переїзду в нове приміщення вкінці 1960-х рр. набула вигляду військового містечка. Ситуація з постачанням погіршилась лише в кінці 1980-х рр. через, насамперед, економічні чинники.

5. Військові кафедри, як структурні підрозділи вишів, займались ідейно-виховною та політико-пропагандистською роботою зі студентами. Офіцери кафедр проводили політичні заняття, виховні бесіди зі студентами, допомагали партійним та комсомольським організаціям вивчати особовий склад студентів. Допоміжною формою ідейно-виховної роботи була організація секцій ДТСААФ, де офіцери спілкувались зі студентами у більш неформальній атмосфері. Щоб поширити вплив армії на студентів, активно використовували студентську пресу. Від 1970-х рр. набуло актуальності проводити зустрічі із гостями-ветеранами Другої світової війни, тематичні кінолекторії та організовувати виїзні екскурсії. Система готувала насамперед «офіцерів

радянської армії», тому політичну роботу зі студентами проводили й на військових зборах. Військово-патріотична робота офіцерів зі студентами призвела, з одного боку, до розуміння та прийняття молоді свого військового обов'язку, а з іншого, надмірна політична заангажованість суспільства у всіх сферах діяльності, вплинула на назрівання в кінці 1980-х рр. антимілітарних настроїв, що вилились у страйки молоді. Найбільш виражений спротив до військового навчання спостерігаємо у студентів Університету, Медичного та Лісотехнічного інститутів. На противагу, вважаємо, що у Політехнічному інституті перехід від вишколу радянської армії до української був плавним, передовсім через технічні профілі підготовки.

6. Увесь радянський період Львова військове навчання відбувалось безперервно лише в Університеті, Медичному та Політехнічному інститутах. До 1961 р. військові кафедри профільних інститутів Львова готували офіцерів загальновійськової служби, військової піхоти, інженерів та тиловиків. Винятками були Медичний та Ветеринарний інститути, де, через специфіку фахового навчання, готували, відповідно, офіцерів медичної служби та військових лікарів ветеринарної медицини. Військова кафедра Університету готувала офіцерів дивізійної артилерії, а від 1958 р. – офіцерів політпрацівників спецпропаганди, що став єдиним профілем після реформи 1961 р. лише для студентів факультету іноземних мов. У Політехнічному інституті спочатку навчали студентів за двома профілями офіцерів інженерної справи, однак, до середини 1960-х рр. навчання проводилось за восьми спеціальностями. Попри те, аналіз проведених округом рейтингів військових кафедр та результати численних перевірок на початку 1960-х рр., вказували на загальне невдоволення рівнем підготовки студентів.

Від кінця 1960-х рр. на кафедрі Університету відновили військове навчання для студентів усіх факультетів за командирськими профілями: артилеристів, мотострільців, хімічної розвідки, політпрацівників психологічної боротьби та військових перекладачів. Військове навчання повернули у Лісотехнічний та Сільськогосподарський інститути. Відповідно до цивільного

фаху, у Лісотехнічному інституті навчали студентів на командирів інженерних служб зі спорудження доріг та мостів, тоді як в Сільськогосподарському – командирів мотострільців, що не перегукувалось із цивільною спеціальністю. З-поміж профільних інститутів найкраща організація вишколу була в Медичному, насамперед через неперервність роботи та специфіку вишу. За результатами перевірок, кафедра була однією з кращих у навчанні офіцерів-медиків з-поміж вишів Українській РСР. За рівнем підготовки та технічними характеристиками лідером військового вишколу студентів Львова була кафедра Політехнічного інституту, що мала потенціал цілого факультету, і, зважаючи на результати перевірок, була одною із кращих кафедр Радянського Союзу. Специфіка військового навчання тут полягала у максимальній наблизеності військового фаху до цивільного, що додавало студентам ентузіазму до навчання та покращувало успіхи із цивільного предмету.

Стверджуємо, що в 1970–1980-ті рр. до вишколу студентів ставились особливо серйозно, однак, до кінця 1980-х рр. рівень підготовки значно знизився. На це вплинула низка причин: передовсім самі офіцери не приділяли значної уваги теоретичним курсам, через халатне ставлення до роботи та через суспільно-політичні зрушення, а також незацікавленість у військовому навчанні студентів. Реформи військової освіти кінця 1980-х рр. лібералізували та скоротили процес вишколу, проте не змінили загальних тенденцій.

7. Навчальні збори у військах – основний та завершальний етап вишколу, студентів на військовій кафедрі. Табірні збори проводили від кінця 1940-х рр., терміном 21 день. Студенти Політехнічного інституту проходили їх двічі: після другого та четвертого курсів. Від середини 1950-рр. тривалість зборів складала один місяць.

Навчальні збори були для студента можливістю ознайомитися зі всіма видами озброєння і військовою технікою, що відводились на вивчення, покращити фізичну виправку та дисципліну, а для офіцерів – провести основні військові тренування. Брак джерел не дозволив скласти цілісної картини

проведення зборів студентів профільних інститутів Львова, простежити, чи достатній рівень знань та вмінь давав вишкіл.

Від середини 1960-х рр. термін проведення зборів збільшили до двох місяців, однак лише для командних профілів, а самі табори організовували для студентів-випускників. Від кінця 1970-х рр. усі студенти, що навчались на командних профілях, проходили тримісячні збори (студенти Університету, Сільськогосподарського та кількох профілів Політехнічного інститутів), але вже від середини 1980-х рр. збори проходили студенти четвертого курсу, а саму тривалість скоротили до 45 днів. В результаті реформи кінця 1980-х рр. табори тривали лише 30 днів, що негативно вплинуло на вишкіл, адже військовий фах потребував специфічних вмінь та навичок, які студенти отримували у війську, що було практично неможливо за такий нетривалий період. Студенти Медичного та Лісотехнічного інститутів увесь період проходили вишкіл упродовж місяця, оскільки профіль підготовки віддалено перегукувався із цивільним фахом. Якщо до кінця 1970-х рр. у Медичному інституті в табори призивали лише студентів лікувального, педіатричного та пізніше санітарного-гігієнічного факультетів, попри те, що на кафедрі навчались і студенти фармацевтичного та стоматологічного факультетів, то від 1983 р. збори проходили усі студенти-чоловіки.

Отже, військові кафедри приділяли вагому увагу організації та проведенню навчальних зборів студентів. Попри те, що теоретичний курс надавав студентам мінімальних практичних знань, основні навички військової справи студенти отримували на зборах. Важливу роль відігравали практичні тактичні навчання, де студенти використовували теоретичні знання і гартували морально-психологічну стійкість. Аналіз вишколу студентів періоду розпаду Радянського Союзу та втрати престижу Збройних сил, демонструє ситуацію різкого погіршення рівня практичного вишколу, передовсім через матеріально-технічні причини, відсутність у студентів мотивації до військового навчання та відчутну поблажливість до них з боку офіцерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

НЕОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Державний архів Львівської області (ДАЛО)

Фонд. П-3. Львівський обласний комітет Комуністичної партії України.

Опис 1

1. Спр. 322. Справки, докладные записки, ведомости работников отдела, вузов, техникумов, отделов народного образования о восстановлении и работе высших средних специальных учебных заведений, общеобразовательных школ, контингенте и ходе набора студентов, составе профессорско-преподавательских и учительских кадров, охвате детей учебой. Планы работы отдела и др. (1.01.1945–30.12.1945), 125 арк.
2. Спр. 577. Справки, информации работников отдела и сектора о состоянии учебного и идейно-воспитательного процесса в школах, высших, и средних специальных учебных заведениях, 176 арк.

Фонд. П-4. Львівський міський комітет Комуністичної партії України.

Опис 1

3. Спр. 26. Отчет Львовского политехнического института об учебно-воспитательной работе за 1944–1945 учебный год, 125 арк.
4. Спр. 187. Отчеты о работе отдела социального обеспечения, Акты проверки военной и физкультурной работы на предприятиях, в школах, техникумах и высших учебных заведениях города. Справки о трудоустройстве инвалидов Отечественной войны, обеспечения семей погиблых воинов Советской Армии и др. (1.01. –22.12.1947 г.), 101 арк.
5. Спр. 315. Итоговый доклад о результатах командирской Марксистско-Ленинской подготовки, научно-исследовательской работы генералов и офицеров военных кафедр и военной подготовки студентов ВУЗов Прикарпатского Военного Округа за 1948–1949 уч. г., 94 арк.

6. Спр. 600. Планы работы бюро вузов, сведения об итогах экзаменационных сессий в институтах. Справки, докладные записки о состоянии учебной и идейно-воспитательной работы в учебных заведениях. (30.01.–7.12.1953 г.), 275 арк.

Фонд П-92. Первинна партійна організація Львівського державного
університету імені Івана Франка.

Опис 1

7. Спр. 76. Протоколы собраний партийной организации Львовского государственного университета имени И. Франко. (8 сентября 1949–19 ноября 1949 г.), 98 арк.

8. Спр. 111. Протокол отчетно-выборного собрания партийной организации военной кафедры ЛДУ им. И. Франко за 1949 г., 2 арк.

9. Спр. 133. Факультетские партийные информации секретарю партийной организации Львовского государственного университета им. И. Франко о расписании идейно-воспитательной работы на факультетах (21.01.1950–29.12.1950 г.), 33 арк.

10. Спр. 302. Протоколы партсобраний парторганизации военной кафедры ЛГУ с 11 апреля 1951 г. по 21 марта 1953 г., 44 арк.

11. Спр. 817. Протоколы заседаний и планы работы партийного бюро за 1967 г., арк. 59.

12. Спр. 818. Протоколы общих партийных сборов за 1967 г., арк. 58.

13. Спр. 883. Протоколы общих партийных собраний и заседаний партийного бюро за 1969 г., 89 арк.

14. Спр. 913. Протоколы партийных собраний. Протоколы заседаний партийного бюро за 1970 г., 109 арк.

15. Спр. 966. Протоколи партійних зборів військової кафедри та кафедри фізкультури з № 5 по № 12; з № 1 по № 2. Протоколи засідань партійного бюро з № 7 по № 20; з № 1 по № 6. Плани роботи з січня по червень; з вересня по грудень, 159 арк.

16. Спр. 999. Протоколы партийных собраний военной кафедры и кафедры физвоспитания за 1973 г., 139 арк.

17. Спр. 1214. Протоколы партийных собраний военной кафедры и кафедры физвоспитания и приложения к ним за 1978 г., 183 арк.

Опис 2

18. Спр. 15. Протоколы партийных собраний военной кафедры за 1979 г., 148 арк.

19. Спр. 65. Протоколы партийных собраний военной кафедры за 1980 г., 177 арк.

20. Спр. 117. Протоколы партийных собраний военной кафедры за 1981 г., 146 арк.

21. Спр. 159. Протоколы партийных собраний и приложения к ним партийной организации военной кафедры за 1982 г., 138 арк.

Фонд П-112. Первинна партійна організація Львівського державного медичного інституту.

Опис 1

22. Спр. 204. Протоколы партийных собраний военной кафедры с № 1 по № 3, 29 арк.

23. Спр. 229. Протоколы партийных собраний военной кафедры, 97 арк.

24. Спр. 230. Протоколы заседаний партийного бюро военной кафедры, 25 арк.

25. Спр. 245. Протоколы заседаний партбюро военной кафедры ЛГМИ, 29 арк.

26. Спр. 246. Протоколы партийных собраний военной кафедры ЛГМИ, 113 арк.

27. Спр. 262. Протоколы партийных собраний военной кафедры Львовского мединститута с № 4–10, 1 по № 2, 126 арк.

28. Спр. 277. Протоколы партийных собраний первичной партийной организации военной кафедры ЛГМИ за 1972 г., 150 арк.

29. Спр. 293. Протоколы № 3–9, № 1–3 партийных собраний военной кафедры, 117 арк.
30. Спр. 307. Протоколы № 4–12, № 1–2 партийных собраний военной кафедры, 132 арк.
31. Спр. 346. Протоколы № 4–9, № 1–2 партийных собраний военной кафедры, 119 арк.
32. Спр. 428. Протоколы партийных собраний военной кафедры № 3–9 и с № 1 по № 3, 135 арк.

Фонд П-380. Первинна партійна організація Львівського політехнічного інституту.

Опис 1

33. Спр. 3. Протоколы заседания партийного бюро за 1945 г., 24 арк.
34. Спр. 22. Информации и отчеты о работе парторганизации, 46 арк.
35. Спр. 50. Протоколы заседания партийного бюро за 1949 г., 147 арк.
36. Спр. 68. Протоколы заседания партийного бюро за 1950 г., 139 арк.
37. Спр. 183. Протоколы заседаний партийного бюро спецкафедры и кафедры физвоспитания ЛПИ (11 марта 1956–14 декабря 1956 г.), 27 арк.
38. Спр. 184. Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания (1957 г.), 56 арк.
39. Спр. 209. Протоколы партийных собраний спецкафедры и кафедры физвоспитания ЛПИ (1957 г.), 92 арк.
40. Спр. 221. Протоколы партийных собраний спецкафедры ЛПИ (1958 г.), 36 арк.
41. Спр. 327. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1966 г.), 95 арк.
42. Спр. 348. Протоколы партсобраний военной кафедры (1959 г.), 64 арк.
43. Спр. 353. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1960 г.), 78 арк.

44. Спр. 361. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1961 г.), 173 арк.
45. Спр. 371. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1962 г.), 139 арк.
46. Спр. 380. Протоколы партсобраний военной кафедры (1964 г.), 73 арк.
47. Спр. 382. Протоколы партсобраний военной кафедры (1963 г.), 58 арк.
48. Спр. 395. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1965 г.), 118 арк.
49. Спр. 417. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1967 г.), 92 арк.
50. Спр. 465. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1968 г.), 82 арк.
51. Спр. 480. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1969 г.), 89 арк.
52. Спр. 481. Протоколы заседаний партийного бюро военной кафедры (1969 г.), 47 арк.
53. Спр. 525. Протоколы партийных собраний первичной партийной организации военной кафедры и кафедры физвоспитания (1970 г.), 116 арк.
54. Спр. 542. Протоколы партийного бюро военной кафедры (1971 г.), 112 арк.
55. Спр. 543. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1971 г.), 75 арк.
56. Спр. 596. Протоколы партбюро партийных собраний военной кафедры (1972 г.), 193 арк.
57. Спр. 631. Протоколы партийных собраний военной кафедры (1973 г.), 66 арк.
58. Спр. 704. Протоколы партсобраний военной кафедры (1975 г.), 112 арк.
59. Спр. 739. Протоколы партийных собраний, заседаний партбюро военной кафедры (1976 г.), арк. 101.

60. Спр. 771. Протоколи засідань партбюро, партійних зборань військової кафедри (1977 г.), 170 арк.
61. Спр. 808. Протоколи партійних зборань військової кафедри (1978 г.), 36 арк.
62. Спр. 846. Протоколи партійних зборань військової кафедри (1979 г.), 161 арк.
63. Спр. 883. Протоколи партійних зборань військової кафедри. (1980 г.), 181 арк.
64. Спр. 916. Протоколи партійних зборань військової кафедри (1981 г.), 194 арк.
65. Спр. 946. Протоколи партійних зборань військової кафедри (1982 г.), 203 арк.

Фонд Р-5. Львівський зооветеринарний інститут.

Опис 1.

66. Спр. Історична довідка Львівського зооветеринарного інституту, 2 арк.

Фонд Р-7. Львівський педагогічний інститут.

Опис 1

67. Спр. Архівний опис № 1. Справи постійного зберігання за 1940–1941, 1944–1960 рр. 5 арк.

Фонд Р-119 Львівський державний університет імені Івана Франка.

Опис 8

68. Спр. 59. Протоколи і стенограми засідань Вченої ради університету (6 лютого – 25 березня 1970) Т. 1., 215 арк.

Опис 23

69. Спр. 10. План роботи кафедри на 1945–1946 н. р., 4 арк.
70. Спр. 11. Звіт про роботу кафедри за I і II семестри 1945–1946 н. р., 9 арк.
71. Спр. 12. Програма з курсу військової підготовки за 1945–1946 н. р., 3 арк.

72. Спр. 29. Підсумкова доповідь про бойову підготовку офіцерського складу кафедри за 1947–1948 н. р., 3 арк.
73. Спр. 45. План роботи кафедри на 1–2 півріччя 1948–1949 н. р., 12 арк.
74. Спр. 67. План роботи кафедри на I і II півріччя 1949–1950 н. р., 19 арк.
75. Спр. 218. План роботи кафедри на 1957–1958 н. р., 14 арк.
76. Спр. 266. План роботи кафедри на 1959–1960 н. р., 20 арк.
77. Спр. 267. Звіт про роботу кафедри за 1959–1960 н. р., 28 арк.
78. Спр. 303. Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р., 19 арк.
79. Спр. 331. Протоколи засідань кафедри за 1961–1962 та 1962–1963 н. р., 118 арк.
80. Спр. 332. План роботи кафедри на 1961–1962 н. р., 13 арк.
81. Спр. 333. Звіт про підготовку медичних сестер, 8 арк.
82. Спр. 364. План роботи кафедри на 1962–1963 н. р., 27 арк.
83. Спр. 391. Протоколи засідань кафедри за 1963–1964 н. р., 50 арк.
84. Спр. 392. План роботи кафедри на 1963–1964 н. р., 22 арк.
85. Спр. 418. План роботи кафедри на 1963–1964 н. р., 15 арк.
86. Спр. 419. Звіт про роботу кафедри за 1960–1961 н. р., 26 арк.
87. Спр. 420. Доповідь про військову підготовку студентів 1964–1965 н. р., 20 арк.
88. Спр. 467. Матеріали про роботу військово-наукового товариства кафедри (плани, протоколи, звіти) за 1966–1967 та 1967–1968 н. р., 21 арк.
89. Спр. 487. План і звіт про роботу кафедри 1967–1968 н. р., 47 арк.
90. Спр. 507. Протоколи засідань кафедри за 1968–1969 н. р., 25 арк.
91. Спр. 528. Протоколи засідань кафедри за 1969–1970 н. р., 25 арк.
92. Спр. 529. Плани і звіти про роботу кафедри 1969–1970 н. р., 143 арк.
93. Спр. 530. Плани роботи і протоколи засідань ради військово-наукового товариства кафедри 1969–1970 н. р., 61 арк.
94. Спр. 553. Протоколи засідань кафедри за 1970–1971 н. р., 25 арк.
95. Спр. 554. Плани і звіти про роботу кафедри 1970–1971 н. р., 78 арк.

Фонд Р-120. Львівський політехнічний інститут.

Опис 5

96. Спр. 2. Отчет о работе института за 1944–1945 уч. г., 131 арк.

Опис 12

97. Спр. 10. Постановление СНК СССР, директивные письма СНК УССР и Всесоюзного комитета по делам высшей школы при СНК СССР (1945–1946), арк. 5 зв.

98. Спр. 11. Отчет о работе военной кафедры за 1945–1946 уч. г., 25 арк.

99. Спр. 12. Протоколы заседаний кафедры за 19 апреля 1946 г. – 23 мая 1946 г., 8 арк.

100. Спр. 20. Протоколы заседаний кафедры за 1946–1947 уч. г., 32 арк.

101. Спр. 46. Приказы и директивные указания МВО СССР, Управления по делам Высшей школы при Совете Министров УССР и Управления Всеобщего военного обучения Министерства вооруженных сил СССР, арк. 16.

102. Спр. 84. Протоколы заседаний кафедры за 1950–1951 уч. г., 36 арк.

103. Спр. 108. Тематические планы военной подготовки студентов на 1951–1952 уч. г., 242 арк

104. Спр. 109. Протоколы заседаний кафедры за 1951–1952 уч. г., 35 арк.

105. Спр. 123. Протоколы заседаний кафедры за 1952–1953 учебный год, 123 арк.

106. Спр. 139. Тематические планы военной подготовки студентов на 1953–1954 уч. г. Т. 1., 237 арк.

107. Спр. 140. Тематические планы военной подготовки студентов на 1953–1954 уч. г. Т. 2 и последний, 260 арк.

108. Спр. 142. Протоколы заседаний кафедры за 1953–1954 уч. г., 75 арк.

109. Спр. 164. Протоколы заседаний кафедры за 1954–1955 уч. г., 86 арк.

110. Спр. 211. Директивные указания и письма Управления вневоинской подготовки Министерства обороны СССР и управлений ПрикВО, арк. 2.

111. Спр. 249. Директивные указания и письма Прикарпатского военного округа, 12 арк.

112. Спр. 276. Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы, 71 арк.
113. Спр. 279. Учебный план кафедры на 1958–1959 уч. г., 11 арк.
114. Спр. 302. Переписка кафедры с отделами Прикарпатского Военного Округа по учебно-методическим вопросам, 44 арк.
115. Спр. 340. Тематические планы военной подготовки студентов на 1960–1961 уч. г., 459 арк.
116. Спр. 341. Отчеты о государственных выпускных экзаменах по военной подготовке за 1960–1961 учебный год, 27 арк.
117. Спр. 463. План работы кафедры на 1963–1964 учебный год, 109 арк.
118. Спр. 464. Протоколы заседаний кафедры за 1963–1964 уч. г., 37 арк.
119. Спр. 525. Протоколы заседаний кафедры за 1964–1965 учебный год, 43 арк.
120. Спр. 582. Тематические планы военной подготовки студентов на 1965–1966 уч. г., 485 арк.
121. Спр. 583. Протоколы методических совещаний начальников циклов и заседаний кафедры за 1965–1966 уч. г., 64 арк.
122. Спр. 694. Протоколы методических заседаний кафедры за 1967–1968 уч. г., 53 арк.
123. Спр. 845. Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 учебный год, 558 арк.
124. Спр. 846. Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год, 375 арк.

Фонд Р-184. Торговельно-економічний інститут.

Опис 1

125. Спр. 677. Протоколы методических совещаний кафедры (28.08.1963 г. – 22.06.1964 г.), 10 арк.
126. Спр. 915. План и отчет о работе кафедры за 1967–1968 уч. год и план и отчет о научно-исследовательской работе за 1967 год, 40 арк.

Опис 2

127. Спр.72. Арк. 14. Штатний формуляр професорско-преподавательського состава на 1948–1949 уч. г., арк. 12–13.

Фонд Р-2052. Український поліграфічний інститут.

Опис 1

128. Спр. Исторична довідка Українського поліграфічного інституту, 6 арк.
129. Спр. 8. Рішення Колегії, накази по Міністерству вищої освіти СРСР і Управлінню в справах вищої школи при РМ СРСР (8.02.–24.12.1947), 75 арк.
130. Спр. 73. Довідки, доповідні записки і листування з МВССО УРСР, облвиконком про стан і заходи по поліпшенню підготовки спеціалістів в інституті та підвищенню рівня комуністичного студентської молоді та ін. (1961 р.), 92 арк.

Опис 6

131. Спр. 35. Протоколи засідання кафедри (15.09.1956–18.05.1957), 9 арк.
132. Спр. 36. План роботи кафедри і навчальні плани на 1956–1957 н. р., 11 арк.
133. Спр. 41. Методичні вказівки Міністерства вищої освіти СРСР, Управління позавійськової підготовки Міністерства оборони СРСР по військовій підготовці студентів. (03.02.1958 – 22.04.1958), 12 арк.
134. Спр. 48. Акт державної екзаменаційної комісії про проведення випускних іспитів з військової підготовки з додатками до нього, 10 арк.
135. Спр. 50. Звіт державної екзаменаційної комісії про проведення випускних іспитів з військової підготовки, 3 арк.

Фонд Р-2053. Львівський лісотехнічний інститут.

Опис 1

136. Спр. 1. Постановления Советов Народных Комиссаров СССР и УССР об организации Львовского лесотехнического института (15.01–12.07.1945 г.), 4 арк.

**Архів Львівського національного університету імені Івана Франка
(Архів ЛНУ ім. І. Франка)**

Фонд Р-119 Львівський державний університет імені Івана Франка.

Опис 1 о/с

- 137. Спр. 2439. Жилкін Сергій Іванович, 2 арк.
- 138. Спр. 2442. Устимович Леонід Сергійович, 24 арк.
- 139. Спр. 4225. Барановський Олександр Михайлович, 49 арк.
- 140. Спр. 4254. Воробйов Петро Петрович, 70 арк.
- 141. Спр. 6795. Яловенко Степан Федорович, 24 арк.
- 142. Спр. 6891. Грибов Микола Логвинович, 34 арк.
- 143. Спр. 8207. Раков Григорій Іванович, 30 арк.

Опис 2 о/с

- 144. Спр. 3865. Буренін Юрій Петрович, 39 арк.
- 145. Спр. 5641. Гайда Святослав Пантелеймонович, 18 арк.

Опис 3 о/с

- 146. Спр. 42. Миронюк Кузьма Іванович, 73 арк.
- 147. Спр. 2337. Воронін Юрій Іванович, 21 арк.
- 148. Спр. 2339. Гаврилов Станіслав Володимирович, 16 арк.
- 149. Спр. 3807. Щербина Олександр Максимович, 43 арк.

Опис 3

- 150. Спр. 1. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу, списки викладацького і начальнічно-допоміжного персоналу на 1944–1945 н. р., 78 арк.
- 151. Спр. 29. Штатні формуляри і контрольний список професорсько-викладацького і навчально-допоміжного персоналу університету на 1945–1949 н. р., арк. не вказ.
- 152. Спр. 30. Штатні формуляри і контрольний список професорсько-викладацького і навчально-допоміжного персоналу університету на 1948–1949 н. р., 87 арк.
- 153. Спр. 143. Штатний формуляр професорсько-викладацького персоналу на 1957–1958 н. р. (другий екземпляр), 105 арк.

154. Спр. 161. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1958–1959 н. р. (другий екземпляр), 107 арк.
155. Спр 173. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1959–1960 н. р., 102 арк.
156. Спр. 247. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1964–1965 н. р. (другий екземпляр), 135 арк.
157. Спр. 261. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1965–1966 н. р. (другий екземпляр), 144 арк.
158. Спр. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1977–1978 н. р., арк. 49–60.
159. Спр. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1981–1982 р., арк. 54–65.
160. Спр. (Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1985–1986 р., арк. 26–30.
161. Спр. (Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1986–1987н. р., арк. 49–57.
162. Спр. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1987–1988 н. р., арк. 38–45.
163. Спр. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1990–1991 н. р., арк. 46–56.

Опис 6

164. Спр. 3. Книга наказів ректора за 1945–1946 н. р., арк. не вказ.
165. Спр. Книга наказів ректора за 1952 р., арк. не вказ.
166. Спр. 157. Накази ректора в студентських справах (03.10.1958–30.10.1958), 82 арк.
167. Спр. 207. Накази ректора в студентських справах (03.01.1962–30.03.1062), 307 арк.

Опис 10

168. Спр. 664. Деякі науково-методичні питання викладання спецперекладу на військових кафедрах цивільних вишів (1975 р.), 62 арк.

169. Спр.676. Дослідження ефективності методів викладання дисциплін при підготовці медсестер Цивільної оборони у виші (1975 р.), 52 арк.

170. Спр.764. Форми і методи навчання і виховання студентів на військовій кафедрі цивільного вишу (1975 р.), 90 арк.

Опис 24

171. Спр. 25. Плани і звіти про роботу кафедри за 1971–1972 н. р., 31 арк.

172. Спр. 79. Звіти про роботу кафедри за 1973–1974 н. р. 41 арк.

173. Спр. 103. Протоколи засідань кафедри за 1974–1975 н. р., 36 арк.

174. Спр. 104. Звіт про роботу науково-методичну і науково-дослідну роботу кафедри за 1974 р., 18 арк.

Архів Національного університету «Львівська політехніка»

(Архів НУ «ЛП»)

Фонд Р-120. Львівський політехнічний інститут.

Опис 4

175. Спр. 2. Приказы по институту (№ 1–167) (4 августа 1944–30 декабря 1944 г.), 186 арк.

176. Спр. 7. Приказы по институту (№ 1 по № 240). Т. 1. (3 января – 29 июня 1945 г.), 261 арк.

177. Спр. 8. Приказы по институту (с № 241 по № 528) Т 2 и посл. (2 июля – 21 декабря 1945 г.), 402 арк.

178. Спр. 13. Приказы по институту (с № 184 по № 314). Т. 2. (29 мая – 31 августа 1946 г.), 224 арк.

179. Спр. 32. Приказы по институту с № 211 по № 317 (1949 г.), 162 арк.

180. Спр. 34. Приказы по институту (с № 442 по № 551). (1949 г.), 167 арк.

181. Спр. 56. Приказы по институту Т. 1. (с № 1 по № 81а) (2 января 1952–29 февраля 1952), 297 арк.

182. Спр. 375. Приказы по институту Т. 17. (с № 1023 по № 1074) (1 августа 1968–16 августа 1968), 452 арк.

Опис 31-л

183. Спр. 1. Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1944–1945 уч. г., 23 арк.
184. Спр. 2. Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1945–1946 уч. г., 23 арк.
185. Спр. 5. Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1946–1947 уч. г., 23 арк.
186. Спр. 10. Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1947–1948 уч. г., 23 арк.
187. Спр. 15. Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1948–1949 уч. г., 18 арк.
188. Спр. 223. Арк. 127. Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1964–1965 уч. г., 127 арк.
189. Спр. 240. Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1965–1966 уч. г., 119 арк.
190. Спр. 273. Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1967–1968 уч. г., 104 арк.
191. Спр. 295. Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1968–1969 уч. г., 110 арк.
192. Спр. 323. Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1970–1971 уч. г., 110 арк.
193. Спр. 344. Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1971–1972 уч. г., 116 арк.
194. Спр. 351. Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1972–1973 уч. г., 125 арк.
195. Спр. 357. Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1973–1974 уч. г., 119 арк.
196. Спр. 367. Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1975–1976 уч. г., 134 арк.

197. Спр. 373. Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1976–1977 уч. г., 165 арк.

198. Спр. 378. Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1977–1978 уч. г., 188 арк.

Опис 40

199. Спр. 1530. Штатный формуляр профессорско-преподавательского состава на 01.01.1979 г., 202 арк.

200. Спр. 528. Штатный формуляр профессорско-преподавательского состава на 01.01.1980 г., 205 арк.

201. Спр. 780. Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 01.01.1981 г., 223 арк.

202. Спр. 1045. Штатный формуляр профессорско-преподавательского состава на 01.01.1982 г., 218 арк.

203. Спр. 1300. Штатный формуляр профессорско-преподавательского состава на 01.01.1983 г., 195 арк.

204. Спр. Штатный формуляр професорсько-викладацького складу на 1984–1985 н. р., 247 арк.

205. Спр. Штатный формуляр професорсько-викладацького складу на 1986–1987 н. р., 267 арк.

206. Спр. Штатный формуляр професорсько-викладацького складу на 1987–1988 н. р., 287 арк.

207. Спр. Переписка с Минвузами СССР и ССРСР, руководящими партийными органами и советскими органами по вопросам основной деятельности института (09.01.1987–31.08.1987), арк. не вказ.

208. Спр. Штатный формуляр професорсько-викладацького складу на 01.01.1989 г., арк. не вказ.

209. Спр. Штатный формуляр професорсько-викладацького складу на 1990–1991 н. р., 297 арк.

Архів Львівського національного аграрного університету
(Архів ЛНАУ)

Фонд Р-1917 Львівський сільськогосподарський інститут.

Опис 1

210. Спр. 4. Накази по інституту (№1–149) (15.01.1947–31.07.1947), 226 арк.
211. Спр. 10. Наказ по інституту (з №170 по №377). (2.06.1948.–31.08.1948), 264 арк.

Опис Відділ кадрів

212. Спр. 4. Біленко Нахим Борисович, арк. не вказ.
213. Спр. 12. Вороб'єв Владимир Васильевич, 21 арк.
214. Спр. 14. Пергамент Рафаїл Федорович, 66 арк.
215. Спр. 21. Рогов Константин Іванович, 23 арк.
216. Спр. 29. Кудрявцев Алексей Павлович, 6 арк.
217. Спр. Дмитрієв Борис Іванович, 41 арк.
218. Спр. Якименко Іван Андрійович, 18 арк.
219. Спр. Штатний формуляр на 1973–1974 н. р., арк. 61–63.
220. Спр. Штатний формуляр на 1981–1982 н. р., арк. 68–70.
221. Спр. Штатний формуляр на 1985–1986 н. р., арк. 83–85.

Опис 22

222. Спр. 2. Штатні формуляри професорсько-викладацького складу і списки працівників Івано-Франківського учбового господарства на 1947 р., 24 арк.

Опис 22 о/с

223. Спр. 154. Накази інституту по особовому складу з №1/ВК по №63/ВК (06.01.1971–28.07.1971), 218 арк.

Опис Документи військової кафедри

224. Спр. Директива № 150/495 від 30 квітня 1992 р. Управління військової освіти Міністерства оборони України, 1 арк.

225. Спр. Директива № 150/2743 от 13 августа 1992 г. «О расформировании военных кафедр/циклов/ в высших/средних/ учебных заведениях в 1992 году», 3 арк.
226. Спр. Историческая справка военной кафедры, 12 арк.
227. Спр. Книга протокола заседаний военной кафедры ЛСХИ, арк. не вказ.
228. Спр. Приказ Министра обороны СССР и Министра высшего и среднего специального образования СССР № 172/566 от 17.07.1969 г. и Инструкция о порядке обеспечения военных кафедр, циклов и отделений военной подготовки гражданских высших и средних специальных учебных заведений учебным вооружением, боеприпасами, военной техникой, автотранспортом, военно-боевым имуществом и организации их хранения, ремонта и учета, 15 арк.
229. Спр. Приказ по военной кафедре Львовского сельскохозяйственного института № 2 от 12 февраля 1982 г., 3 арк.
230. Спр. Приказ по военной кафедре Львовского сельскохозяйственного института № 11 от 3.04.1984 г., 3 арк.
231. Спр. Приказ начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института № 15 от 19 октября 1988 г., 1 арк.
232. Спр. Приказ начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института № 18 от 2 октября 1989 г., 2 арк.
233. Спр. Справка-доклад начальника военной кафедры Львовского сельскохозяйственного института о состоянии военной подготовки студентов, командирской и методической подготовки офицеров, учебно-воспитательной работы, учебной материально-технической базы и учебной дисциплины на кафедре за 1991 г., 6 арк.
234. Спр. Справка о состоянии военной подготовки студентов Львовского сельскохозяйственного института по состоянию на 1992 г., 3 арк.
235. Спр. Указание № 31-7 от 21 сентября 1989 г. «О внесении изменений в указание Министерства обороны СССР и Гособразования СССР», 1 арк.

**Архів Львівського національного медичного університету імені Данила
Галицького
(Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького)**

Фонд Р-203 Львівський державний медичний інститут.

Опис 1

236. Спр. 13. Приказы по мединституту Т. 2. (1944 г.), 496 арк.
237. Спр. 32. Приказы по институту за 1947 г.(Том II и последний), 561 арк.
238. Спр. 203. Приказы по институту (3 января – 14 марта 1966 г.), 227 арк.
239. Спр. 224. Книга протоколов экзаменационной комиссии по приему выпускного экзамена по общевоинской подготовке, организации и тактике медицинской службы и санитарно-химической защите от студентов Львовского государственного медицинского института, 44 арк.
240. Спр. 344. Приказы по институту за 1-ую половину 1961 г. Том. № 1., 391 арк.
241. Спр. 372. Приказы по мединституту за 1962 год. Том I., 416 арк.
242. Спр. 434. Приказы по институту том № 1 (2 января 1963–29 июня 1963 г.), 484 арк.
243. Спр. 535. Приказы по Мединституту за 1965 год Т. I. с № 1 по № 360 (4 января 1965–14 мая 1965 г.), 467 арк.
244. Спр. 536. Приказы по Мединституту за 1965 год. Т. II, 436 арк.
245. Спр. 1877. Приказы по Мединституту за 1967 год, 212 арк.
246. Спр. 4133. Приказы по мединституту за 1985 г. Т. 5, арк. 269.
247. Спр. Накази по інституту № 1–90 (2 січня – 9 лютого 1989 р.), 328 арк.
248. Спр. Накази по інституту № 725–979 (10 березня –31 травня 1989 р.), 326 арк.
249. Спр. Накази по інституту № 448а–685 (30 квітня –13 липня 1990 р.), 327 арк.
250. Спр. Накази по інституту № 1304–1433 (5 листопада – 30 листопада 1990 р.), 154 арк.

Опис Відділ кадрів

251. Спр. 136. Чепелев Андрей Дмитриевич, начальник военной кафедры ЛМИ, 55 арк.
252. Спр. 9913. Личное дело Оборина Николая Александровича, 67 арк.
253. Спр. Тибилев Григорий Дмитриевич, арк. не вказ.
254. Спр. 12453. Тельятов Игорь Всеволодович, 17 арк.
255. Спр. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1979–1980 н. р., арк. не вказ.

**Архів Львівського державного університету фізичної культури імені Івана
Боберського**

(Архів ЛДУФК ім. І. Боберського)

Фонд Р-2070 Львівський інституту фізичної культури.

Опис Канцелярія

256. Спр. Прикази по інституту (копії) (10.06.1946–02.01.1947), 63 арк.

Опис Відділ кадрів

257. Спр. Штатний формуляр преподавательського персонала на 1947–1948 уч. г., 5 арк.

Опис 1 л-с

258. Спр. 93. Личное дело Семагина Владимира Васильевича, 22 арк.
259. Спр. 4643. Личное дело Кролевца Анатолия Ивановича, 195 арк.

Опис 8

260. Спр. 349. Личное дело начальника кафедры Лузина Константина Игнатьевича, 53 арк.
261. Спр. 612. Личное дело завкафедрой военной подготовки, полковника Тишина Леонида Михайловича, 32 арк.
262. Спр. 674. Личное дело преподавателя Чемоданова Владимира Андреевича, 59 арк.

Архів Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького
(Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького)

Фонд Р-5 Львівський зооветеринарний інститут.

Опис 1

263. Спр. 4. Накази по інституту (1 серпня 1944–30 грудня 1945), 139 арк.
264. Спр. 21. Накази по інституту (з № 141 по № 506) за 1950 р., 247 арк.
265. Спр. 23. Накази по інституту (з № 33 по № 240) (26 січня 1951–18 червня 1951), 148 арк.
266. Спр. 24. Накази по інституту (з № 241 по № 535) (18 червня 1951–31 грудня 1951), 201 арк.
267. Спр. 74. Накази по Львівському зооветеринарному інституту II квартал 1960 р., 203 арк.
268. Спр. 187 (255). Личное дело заведующего военной кафедры Орлика Павла Павловича, 8 арк.

Опис 13 о/с

269. Спр. 33. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1948 р., 8 арк.
270. Спр. 40. Списки працівників інституту на 1 вересня 1949 р., 6 арк.
271. Спр. 45. Накази (копії) за 1950 р., 203 арк.
272. Спр. 136. Штатні формуляри професорсько-викладацького складу на 1960–1961 н. р., 11 арк.
273. Спр. 141. Накази по інституту (копії) (з № 1 по № 200) (2 січня – 26 квітня 1961 р.), 268 арк.

Архів Львівського національного лісотехнічного університету України
(Архів ЛНЛТУ України)

Фонд Р-2053 Львівський лісотехнічний інститут.

Опис 1

274. Спр. 43. Прикази директора інститута за 1947–1948 гг., 166 арк.
275. Спр. 1028. Прикази по інститута (4 января 1960–31 марта 1960), 224 арк.
276. Спр. 1030. Прикази директора інститута (4 июля 1960–30 сентября 1960), 314 арк.

Опис 1-л

277. Спр. 311. Прикази по личному составу (сотрудники) Т. 1. (4 января – 13 мая 1970 г.), 206 арк.
278. Спр. 312. Прикази по личному составу (сотрудники) Т. 2. (14 мая – 31 августа 1970 г.), 232 арк.
279. Спр. 313. Прикази по личному составу (сотрудники) Т. 3. (2 сентября – 31 декабря 1970 г.), 229 арк.

Опис 18

280. Спр.147. Прикази и распоряжения ректора и проректоров інститута (1 июля 1980–30 сентября 1980), 157 арк.

Опис не вказ.

281. Спр. Військова кафедра 1992 р., арк. не вказ.

Львівський територіальний архівний відділ галузевого держаного архіву

Міністерства оборони України (ЛТАВ ГДА МОУ)

Фонд 797 Відділення військової підготовки Державного університету

«Львівська політехніка».

Опис 44867

282. Спр. 1. Накази начальника відділення військової підготовки по стройовій частині № 1–34 (08.10.1993– 17.11.1993), 235 арк.
283. Спр. 2. Накази начальника відділення військової підготовки по стройовій частині. № 36–71 (18.11.1993–31.12.1993), 220 арк.

Фонд 899 Штаб ПрикВО

Опис 22740с

284. Спр. 4. Подлинные приказы войскам округа (03.01.1958–30.06.1958), 437 арк.

285. Спр. 5. Подлинные приказы войскам округа. Т. 2. (30 июня 1958–31 декабря 1958 г.), 463 арк.

Опис 26106с

286. Спр. 8. Подлинные приказы и приказания войскам ПрикВО Т. 2 за 1962 г., 193 арк.

287. Спр. 13. Подлинные приказы и приказания войскам ПрикВО (02.01.1963–17.06.1963.), 342 арк.

Опис 26182

288. Спр. 6. Приказы и приказания войскам округа (подлинные) за 04.01.1965–24.06.1965 г., 387 арк.

Опис 29019 сс

289. Спр. 14. Подлинные приказы и приказания войскам ПрикВО (05.01.1967–14.11.1967), 414 арк.

Опис 33108

290. Спр. 1. Приказы и приказания войскам округа (подлинные) за 08.01.1968–03.10.1968. 368 арк.

291. Спр. 4. Приказы и приказания по управлению и штабу округа (подлинные) (2 января 1968–31 декабря 1968), 309 арк.

292. Спр. 13. Приказы командующего войсками ПрикВО (подлинные) за 02.01.1971–31.12.1971 г., 430 арк.

293. Спр. 17. Приказы командующего войсками ПрикВО (подлинные) за 18.09.1972–30.12.1972 г. 121 арк.

Опис 35032

294. Спр. 2. Приказы командующего войсками Прикарпатского военного округа (подлинные). С. № 106 по № 157 (22 сентября 1977–29 декабря 1977), 171 арк.

Опис 35260

295. Спр. 10. Приказы и приказания начальника штаба ПрикВО (подлинные) за 04.01.1981–30.09.1981 г., 214 арк.

Опис 41174

296. Спр. 18. Приказы командующего войсками ПрикВО (подлинные) за 17.07.1985–30.12.1985 г. 332 арк.

Опис 43321

297. Спр. 2. Приказы командующего войсками Прикарпатского военного округа. Т. 2 и последний (26 августа 1986–29 октября 1986), 153 арк.

298. Спр. 6. Приказы Командующего войсками Прикарпатского Военного округа. Т. 1. (9 января 1987–13 ноября 1987), 423 арк.

299. Спр. 16. Приказы командующего войсками ПрикВО (02.01.1989–28.10.1989), 485 арк.

Опис 43322с

300. Спр. 11. Приказы Командующего войсками ПрикВО (подлинные). Т. 1. № 01 по № 0070 (5 января 1989–25 ноября 1989), 364 арк.

Інтерв'ю

301. Навчання на військовій кафедрі Львівського лісотехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором технічних наук, професором кафедри технології меблів та виробів із деревини Львівського національного лісотехнічного Університету України Сергієм Володимировичем Гайдою]; записала Л. Шелестак. Львів. 22 липня 2021 р. 3 с.

302. Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із випускником хіміко-технологічного факультету ЛПІ Петром Богдановичем Дубчаком]; записала Л. Шелестак. Львів. 10 квітня 2019 р. 5 с.

303. Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із доктором історичних наук, професором, завідувачем кафедри середніх віків та візантиністики ЛНУ ім. Івана Франка Леонтієм Вікторовичем

Войтовичем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 15 січня 2019 р. 10 с.

304. Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю із завідувачем кафедри історичного краєзнавства доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Віктором Євстафійовичем Голубком]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 16 березня 2017 р. 5 с.

305. Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з завідувачем кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн доктором історичних наук, професором ЛНУ ім. Івана Франка Степаном Петровичем Качарабою]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 3 квітня 2017 р. 3 с.

306. Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з доктором історичних наук, професором кафедри міжнародних відносин, директором Інституту європейської інтеграції Львівського національного університету ім. І. Франка ЛНУ ім. Івана Франка Богданом Васильовичем Гудем]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 20 квітня 2017 р. 3 с.

307. Навчання на військовій кафедрі Львівського університету: [інтерв'ю з кандидатом історичних наук, доцентом кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського ЛНУ ім. Івана Франка Мар'яном Михайловичем Мудрим]; записала Л. Шелестак. ЛНУ ім. Івана Франка. 21 квітня 2017 р. 5 с.

308. Праця на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту: [інтерв'ю із викладачем (1968–1978), начальником циклу експлуатації і ремонту автомобіля (1975–1978), полковником Миколою Степановичем Кузьменком]; записала Л. Шелестак. Львів. 11 квітня 2019 р. 5 с.

309. Праця на військовій кафедрі Львівського медичного інституту: [бесіда із професором кафедри медицини катастроф та військової медицини ЛНМУ ім. Данила Галицького полковником Петром Володимировичем Олійником]; записала Л. Шелестак. Львів. 31 березня 2021 р. 4 с.

Інші неопубліковані документи

310. Кафедра екстремальної і військової медицини Львівського державного медичного університету (історична довідка). Матеріали надав професор П. В. Олійник. Львів, 2021.

311. Навчання на військовій кафедрі Львівського державного університету. Матеріали з особистого архіву к.і.н., доцента П. В. Когута. Львів, 2020.

312. Навчання на військовій кафедрі Львівського політехнічного інституту. Матеріали з особистого архіву д. і. н., професора Б. З. Якимовича. Львів, 2020.

ОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Архів усної історії Університету

313. Про навчання та працю у Львівському університеті: [Інтерв'ю із доцентом Степаном Білостоцьким]; підготувала Ю. Бундз. Кафедра давньої історії України та архівознавства Львівського національного університету імені Івана Франка. 23 квітня 2015. 3 с. URL: <https://archive.lnu.edu.ua/intervyu-pro-navchannya-ta-pratsyu-u-lvivskomu-universyteti-z-dots-stepanom-bilostotskym-2/>

Законодавчі та нормативно-правові акти

314. Инструкция по организации и проведению учебного процесса на военных кафедрах учебных заведений. Москва: Военное издательство, 1985. 92 с.

315. Курс стрельб и стрелкового оружия (КС-69). Москва: Ордена Трудового Красного Знамени, Военное издательство Министерства обороны СССР, 1969. 192 с. URL:

[http://narod.ru/disk/16352380001/%D0%9A%D1%83%D1%80%D1%81%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B1%20%D0%B8%D0%B7%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B8%D1%8F%20\(%D0%9A%D0%A1-69\)%20\(1969\).djvu.html](http://narod.ru/disk/16352380001/%D0%9A%D1%83%D1%80%D1%81%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B1%20%D0%B8%D0%B7%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B8%D1%8F%20(%D0%9A%D0%A1-69)%20(1969).djvu.html)

316. О внесении изменений и дополнений в Закон СССР «О всеобщей воинской обязанности»: указ Президиума ВС СССР от 17.12.1980 г. № 3535-х. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_10562.htm (дата звернения: 20.02.2021).
317. О внесении изменений в Закон СССР «О всеобщей военной обязанности»: указ Президиума ВС СССР от 10.04.1989 г. № 10290-XI. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_15552.htm (дата звернения: 20.02.2020).
318. О военной подготовке студентов высших учебных заведений: постановление СНК СССР от 13.04.1944 г. № 413. *Милитера. Военная литература*. URL: http://militera.lib.ru/docs/da/nko_1943-1945/10.html (дата звернения: 18.10.2017).
319. О военной подготовке студентов высших учебных заведений: приказ заместителя Народного комиссара обороны СССР от 30.05.1944 г. № 75. *Милитера. Военная литература*. URL: http://militera.lib.ru/docs/da/nko_1943-1945/10.html (дата звернения: 07.09.2017).
320. О всеобщей военной обязанности: Закон СССР от 12.10.1967 г. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15381.htm> (дата звернения: 09.04.2020).
321. О мерах по организации учебного процесса для студентов, уволенных с действительной военной службы: приказ Государственного комитета СССР по народному образованию от 18.07.1989 г. № 593. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_15780.htm (дата звернения: 21.02.2021).
322. О новом значительном сокращении Вооруженных Сил СССР: Закон СССР от 15.01.1960 г. *Консультант плюс*. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=41980#09143914346836535> (дата звернения: 11.05.2019).

323. О присвоении воинских званий высшему начальствующему составу Красной Армии: постановление СНК СССР от 4.06.1940 г. № 945. *Викитека*. URL: https://ru.wikisource.org/w/index.php?title=%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%A1%D0%9D%D0%9A_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_%D0%BE%D1%82_4.06.1940_%E2%84%96_945&oldid=1008217 (дата звернения: 20.10.2019).

324. Об образовании Львовского торгово-экономического института: приказ по Министерству высшего образования СССР от 20.08.1947 г. № 1224. *Сайт Львівського торговельно-економічного університету*. URL: <http://www.lute.lviv.ua/universitet/history/> (дата звернения: 03.03.2021).

325. Об обязательной военной службе: Закон СССР от 18.09.1925 г. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик*.

URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2651.htm?fbclid=IwAR3ERMMK3LtBn6yMc_SFA4x8pJspdXiXmJIM2QGIHxwnCOUiFvc-MZrfJjo (дата звернения: 10.05.2019).

326. Об обязательной военной службе: Закон СССР от 13.08.1930 г. № 42/2536. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex16594.htm> (дата звернения: 10.05.2019).

327. Об увольнении с действительной военной службы отдельных категорий военнослужащих срочной службы: постановление Верховного Совета СССР от 11.07.1989 г. URL: http://www.balagurov.com/misc/politeh/artefacts/postanovlenie_vs_ussr_1989_07_11.php (дата звернения: 20.02.2021).

328. Об утверждении положения о военной подготовке студентов (курсантов) высших учебных заведений по программе офицеров запаса и перечня высших учебных заведений, в которых устанавливается военная подготовка студентов (курсантов) по программе офицеров запаса: постановление СМ СССР от

- 31.08.1990 г. № 880. *Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик.* URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_17124.htm (дата звернення: 21.02.2021).
329. Про перейменування міста Станіслава і Станіславської області: указ Президії Верховної Ради УРСР від 9.11.1962 р. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565%D0%B0-06#Text> (дата звернення: 03.03.2021).
330. Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади СРСР: постанова Ради Міністрів СРСР від 21.03.1961 р. № 251. *АО «Кодекс».* URL: <http://docs.cntd.ru/document/9053534> (дата звернення: 21.02.2021).
331. Про реформу системи військової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.1992 р. № 490. *Верховна рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.01.2021).
332. Программа подготовки офицеров запаса из числа студентов медицинских, стоматологических и фармацевтических институтов (факультетов) (ВУС-901000, 905001, 905601, 902901, 909000). Москва: Министерство обороны СССР. Центральное военно-медицинское управление, 1989. 160 с.

Збірники архівних матеріалів

333. Соціалістична культура Львівщини: збірник архівних матеріалів/ упоряд. О. К. Зубань, С. В. Ігнатюнок, К. С. Корнєєва, П. П. Панченко, Н. О. Якименко. Львів: Каменяр, 1964. 197 с.
334. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали: у 3 т./ НАН України. Інститут українознавства ім. І. І. Крип'якевича. Київ: Наукова думка, 1995. Т. 1: 1939–1953 / Ред. кол.: Ю. Сливка (відп. ред.), Т. Галайчак, О. Луцький. 750 с.

Періодика

335. А ти-бати йшли... студенти. *За радянську науку*. 1988. 30 серпня. (№ 21). С. 3.
336. Барановський О. Всі в ДТСАРМ і ДТСАВ! *За радянську науку*. 1948. 28 вересня. (№ 28). С. 1.
337. Бонко О. Пам'яті битви під Москвою. *За радянську науку*. 1981. (№ 38). 28 грудня. С. 4.
338. Браз А. «Перемога інститутських мотоциклістів на міському кросі». *Радянський студент*. 1949. 9 червня. (№ 22). С. 3.
339. Голубєв А. П. «Партія Леніна-Сталіна – натхненник і організатор перемог». *Радянський студент*. 1947. 23 лютого (№ 6). С. 2.
340. Господаревський В. Відбулася XI конференція ДТСААФ. *Радянський студент*. 1976. 10 листопада. (№ 33). С. 2.
341. Григоренко В. Стріляють влучно. *За радянську науку*. 1988. 23 лютого. (№ 6). С. 3.
342. Гринів М. Змагання майбутніх воїнів. *За радянську науку*. 1989. 13 червня. (№ 22). С. 4.
343. Єлисеєв А. Невже не можна знайти вирішення? *Радянський студент*. 1989. 8 лютого. (№ 4). С. 4.
344. *За радянську науку*. 1987. 29 грудня. (№ 38). С. 3.
345. *За радянську науку*. 1988. 29 березня. (№ 11). С. 4.
346. *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.
347. Зінченко М. Добра традиція. *Радянський студент*. 1976. 4 лютого. С. 2.
348. Зінченко М. Одна з кращих форм. *Радянський студент*. 1975. 8 квітня. (№ 13). С. 3.
349. Змеев В. А. Зачем студенту военная кафедра? *Социс*. 1992. (№ 10). С. 103–106.
350. Зустріч з ветераном. *За радянську науку*. 1985. 3 грудня. (№ 34). С. 2.
351. Іванов П. Вони стріляють найкраще. *За радянську науку*. 1949. 1 травня. (№ 19). С. 4.

352. Ільчинський В. В минулому – повітряний розвідник. *Радянський студент*. 1975. 7 травня. (№ 17). С. 3–4.
353. Ініціатива... не лімітується. *За радянську науку*. 1989. 16 травня. (№ 19). С. 1.
354. Йолтуховська Л. Це просто щастя – знати їх... *Радянський студент*. 1988. 23 лютого. (№ 9). С. 1–3.
355. Каганов В. По місцях боїв. *Радянський студент*. 1976. 4 лютого. (№ 4). С. 4.
356. Кніна Л. Мотоспорт – спорт сміливих. *Радянський студент*. 1949. 10 листопада. (№ 36). С. 3.
357. Коник А. «Каменяру – 65». *Каменяр*. 2013. (№ 3–4). С. 10. URL: http://kameniar.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2013/04/Kameniar_2013_N3_4.pdf (дата звернення: 28.02.2019).
358. Коньков Є. Місцями подвигу. *За радянську науку*. 1971. 19 лютого. (№ 5). С. 1.
359. Кравченко Г. В Добровільному товаристві сприяння армії. *За радянську науку*. 1949. 19 листопада. (№ 26). С. 4
360. Кто получит отсрочку от призыва. *Красная звезда*. 1989. 31 марта. (№ 73). С. 1.
361. Кулик С. Штурм міста Черкаси. *Радянський студент*. 1947. 23 лютого. (№ 6). С. 3.
362. Кухта С. Зустріч з ветераном. *За радянську науку*. 1985. 5 березня. (№ 8). С. 2.
363. Ляшенко І. Артилерія Радянської Армії. *Радянський студент*. 1947. 20 листопада. С. 2.
364. Мадеев Г. «Конструктор російської гвинтівки». *Радянський студент*. 1949. 5 травня. (№ 17). С. 4.
365. Макушин Р. Как будет проходить призыв. *Красная звезда*. 1989. 11 апреля. (№ 82). С. 1.
366. Мельник В. *За радянську науку*. 1977. 10 червня. (№ 20). С. 2.

367. Мерзляков Т. На сторожі миру. До дня радянської армії і військово-морського флоту. *За радянську науку*. 1971. 19 лютого. (№ 5). С. 1.
368. Миронюк К. Є така професія. *За радянську науку*. 1983. 22 лютого. (№ 6). С. 3.
369. Миронюк К. На варті миру і праці. *За радянську науку*. 1987. 17 лютого. (№ 5). С. 1–2.
370. Миронюк К. І. Пам'ятати про обов'язок. *За радянську науку*. 1988. 22 листопада. (№ 32). С. 1.
371. Осадчук Ю. Стрілкові змагання. *Радянський студент*. 1946. 17 жовтня. (№ 2). С. 4.
372. Панов В. Как студенты на «войну» ходили. *Слава Родины*. 1989. 10 октября. (№ 234). С. 2.
373. Попович В. Стимул або як заробити студентові гроші. *За радянську науку*. 1989. 21 лютого. (№ 6). С. 2.
374. Посприяйте ДТСААФ.... Ідеями. *За радянську науку*. 1989. 12 вересня. (№ 25). С. 4.
375. Рожков В. Наша друга професія. *Радянський студент*. 1988. 23 лютого. (№ 9). С. 3.
376. *Радянський студент*. 1989. 9 березня. (№ 8). С. 4.
377. Сморгчов С. Розповідь про нескорених. *Радянський студент*. 1975. 4 березня. (№ 8). С. 2.
378. Собакін О. Виховуємо мужніх воїнів. *Радянський студент*. 1988. 30 березня. (№ 10). С. 2.
379. Статкевич Б. Громадянином бути зобов'язаний. *За радянську науку*. 1983. 29 жовтня. (№ 29). С. 3.
380. Стрілецькі змагання. *За радянську науку*. 1957. 31 жовтня. (№ 23). С. 3.
381. Студент и военная кафедра. *Красная звезда*. 1989. 8 декабря. (№ 281). С. 2.
382. У комітеті ДТСААФ. *Радянський студент*. 1975. 21 січня. (№ 3). С. 4.

383. Харченко Г. Во Львовском лесотехническом ... *Красная Звезда*. 1990. 19 жовтня. (№ 247). С. 4.
384. Чернілевський К. Форсування річки Серет. *Радянський студент*. 1947. 23 лютого. (№ 6). С. 3.
385. Черпаков Л. Парашутизм – спорт сміливих. *За радянську науку*. 1956. 10 грудня. (№ 32). С. 3.
386. Шана і повага. *За радянську науку*. 1969. 23 лютого. (№ 7). С. 1.
387. Шинкаренко К. Місями слави бойової. *За радянську науку*. 1987. 12 травня. (№ 17). С. 1.
388. Шляїн Я. За мир треба боротися. *За радянську науку*. 1986. (№ 7). С. 1.
389. Шляїн Я. Н. Зустріч з ректором. *За радянську науку*. 1983. 15 лютого. (№ 5). С. 3.
390. Що? Де? Коли? *Львівський політехнік*. 1991. 31 жовтня. (№ 11). С. 3.
391. Юрченко В. В гостях у воїнів-прикордонників. *За радянську науку*. 1988. 2 лютого. (№ 4). С. 3.
392. Юхимович Л. Свято мужніх. *За радянську науку*. 1989. 21 лютого. (№ 6). С. 1.

ЛІТЕРАТУРА

393. Бочаров В. С. О роли Правительства и федеральных органов исполнительной власти в организации военной подготовки и в подготовке офицеров запаса из числа студентов гражданских вузов *Лесной вестник*. 2006. Вып. 3. С. 199–205.
394. Буцко М. Державний університет «Львівська політехніка»: 1894–1994. Львів: Видавництво Державного університету «Львівська політехніка», 1994. 145 с.
395. Волков А., Галдобина С., Евстратов В. Военная подготовка офицеров запаса в высших учебных заведениях СССР в первой половине 60-х гг. XX

- века: проблемы и решения. *Вестник Екатеринбургского института*. 2020. Вип. 4 (52). С. 75–80.
396. Генегга Р. Львів: нові міщани, студенти та режим 1944–1953 рр. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 320 с.
397. Градосельский В. Комплектование Вооруженных Сил СССР в 1970–1980-е годы. *Военно-исторический журнал*. 2005. № 9. (сентябрь). С. 18–21.
398. Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика. Дослідження з теорії знання про минуле. Київ: Ніка-Центр, 2012. 264 с.
399. Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів: ЛОНМІО, 1996. 96 с.
400. Каменев А. И. История подготовки офицерских кадров в СССР (1917–1984 гг.). Новосибирск: НВВПУ, 1991. 261 с.
401. Краснознаменный Прикарпатский/ Б. Г. Комский, В. Ф. Перцов, Е. С. Сафонов и др. Львов: Каменяр, 1976. 247 с.
402. Коляструк О. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2008. Вип. 14. С. 259–264.
403. Львівський державний медичний інститут: збірник праць./ відп. ред. М. Павловський. Львів: Видавнича Спілка «Словник» Львівського державного медичного інституту, 1994. 323 с.
404. Макипов А. С. Военная подготовка по программе офицеров запаса: история зарождения и развитие. «Валихановские чтения – 17»: материалы международной научно-практической конференции, Кокшетау, 24–26 апреля, 2013. С. 256–261. URL: <http://e-history.kz/ru/contents/view/1346>
405. Миронюк К. Військова кафедра. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка в 2 т. Т. 1: А – К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 287.
406. Муравський О. Виступи української молоді проти воєнізації навчального процесу на зламі 80–90-х рр. ХХ ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 612. Держава та армія. С. 185–186.

407. Муравський О. Студентство України за демократичне вирішення питання військової підготовки наприкінці 80-х – початку 90-х років ХХ ст. *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*. 2008. Вип. 10. С. 81–89.
408. Ростов Н. Д. Подготовка офицеров запаса в гражданских высших учебных заведениях Сибири в годы Великой отечественной войны. *История*. С. 224–229. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/podgotovka-ofitserov-zapasa-v-grazhdanskih-vysshih-uchebnyh-zavedeniyah-sibiri-v-gody-velikoy-otechestvennoy-voyny/viewer>
409. Сацута С. А. История и современное состояние подготовки офицеров запаса в гражданских вузах России. *Армия и общество*. 2009. Вып. 2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-i-sovremennoe-sostoyanie-podgotovki-ofitserov-zapasa-v-grazhdanskih-vuzah-rossii>
410. Советская военная энциклопедия у 8 т. Том 4. «К-22» – Линейный./ Пред. Гл. ред. Комиссии Н. В. Огарков. Москва: Воениздат, 1977. 656 с. с ил.
411. Советская военная энциклопедия у 8 т. Том 8. «Ташкент» – Ячейка./ Пред. Гл. ред. Комиссии Н. В. Огарков. Москва: Воениздат, 1980. 687 с. с ил.
412. Старовойтенко І. В. Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень. *Українська біографістика*. 2008. Вип. 4. С. 50–66.
413. Феськов В. И. Вооруженные Силы СССР после Второй мировой войны: от Красной Армии к Советской. Ч. 1: Сухопутные войска. Томск: Издательство научно-технической литературы, 2013. 638 с.
414. Фильков С. М. Система военной подготовки в гражданских вузах: теория и практика функционирования и совершенствования. Москва, МГИМО, 2002. 229 с.
415. Чаплик В., Крижанівський В. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені

Данила Галицького. *«Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичної науки та освіти»*: збірник наукових праць. Львів, 2019. С. 7–14.

416. Шелестак Л. Архіви вищих навчальних закладів у висвітленні діяльності військових кафедр (на прикладі фонду Львівського університету (1944–1991)). *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива»*. Київ, 2017. С. 144–145.

417. Шелестак Л. Військова кафедра Львівського політехнічного інституту в повоєнному десятилітті (1944–1956). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 374–389.

418. Шелестак Л. Військова кафедра Львівського політехнічного інституту на службі радянської ідеології (1944–1991). *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного*. 2019. Вип. 31. С. 99–111.

419. Шелестак Л. Військові катедри Львівського університету та Львівського політехнічного інституту у висвітленні студентської преси: порівняльний аспект (1944–1991). *Spheres of Culture*. Люблін, 2019. Vol. XIX. С. 140–151.

420. Шелестак Л. Військові кафедри Львівського університету та Львівського політехнічного інституту у висвітленні студентської преси: порівняльний аспект (1944–1991). *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива»*. Київ, 2019. С. 164.

421. Шелестак Л. Джерела до дослідження історії військової кафедри Львівського університету (1944–1991 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 595–606.

422. Шелестак Л. З історії кафедри військової підготовки Львівського університету: теоретичний курс та практичний вишкіл (1944–1991). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2017. Вип. 18. С. 83–95.

423. Шелестак Л. Політико-пропагандистська діяльність військової кафедри Львівського університету у повоєнному десятилітті (1944–1953). *Матеріали VII-ї краєзнавчої конференції ” Історичні пам’ятки Галичини”*. Львів, 2020. С. 144–148.

424. Шелестак Л. Просопографічний аналіз викладачів військової кафедри Львівського університету (1944–1991 рр.). *Збірник наукових артыкулаў, прысвечаны 80-годдзю Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы і 65-годдзю гістарычнай адукацыі ў Гродзенскім дзяржаўным ўніверсітэце імя Янкі Купалы*. Частка 1. Гродна, 2019. С. 188–191.

Довідкова література

425. Довідник перейменувань вулиць і площ Львова XIII – XX ст./ ред. упоряд. Б. В. Мельник. Львів: Світ, 2001. 128 с.

426. Російсько-український словник для військовиків./ ред. А. Бурячок, М. Демський, Б. Якимович. Київ: Варта, 1995. 388 с.

Інтернет-ресурси

427. Генерал-майор артиллерии Арефьев Алексей Николаевич. *Форум выпускников Сумского ВАКУ*. URL: <http://svaku.ru/forum/showthread.php?t=3570> (дата звернення: 27.05.2021).

428. Голубев Аркадий Павлович. *Кавалеры юбилейной медали «XX лет РККА»*. URL: http://zov1941.ucoz.ru/index/golubev_arkadij_pavlovich/0-244 (дата звернення: 09.08.2018).

429. Голубев Аркадий Павлович. *Страницы российской истории: Люди, события, воспоминания, документы...* URL: <http://russian-dossier.ru/taxonomy/term/5977> (дата звернення: 09.08.2018).

430. Зыков Пётр Максимович. *Министерство обороны Российской Федерации*. URL: <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/heroes/USSR/more.htm?id=12162132@morf> Heroes (дата звернення: 05.07.2021).

431. История военной подготовки в Московском Энергетическом Институте. *МЭИ*. URL: https://mpei.ru/news/longreads/istoriy_voennoy_podgotovki/page2085293.html (дата звернення: 15.06.2021).
432. История института военно-технического образования. *Сайт Института военно-технического образования*. URL: <http://ivto.omgtu.ru/%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F/> (дата звернення: 30.06.2021).
433. Історія військової кафедри Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича. *Сайт Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*. URL: <http://cyr.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/01history> (дата звернення: 11.07.2018).
434. Історія кафедри медицини катастроф та військової медицини Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». *Сайт Буковинського державного медичного університету*. URL: <http://mkvm.bsmu.edu.ua/istoria-kafedri> (дата звернення: 05.06.2021).
435. Історія кафедри хімічної технології силікатів. *Сайт Національного університету «Львівська Політехніка»*. URL: <https://lpnu.ua/hts/istoriia-kafedry> (дата звернення: 05.03.2021).
436. Крыловский, Александр Николаевич. *Вікіпедія*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D1%8B%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9,%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 05.07.2021).
437. Начальник Камышинского артиллерийского технического училища 25.08.1953–10.12.1955 гг. Генерал-майор Арефьев А. Н. *Ружаны*

стратегические. URL: https://rvsn.ruzhany.info/names/arefjev_a_n.html (дата звернения: 20.05.2021).

438. Майор Бабаскин Захарий Терентьевич, командир 235-го гаубичного артиллерийского полка 75-й стрелковой дивизии. *75-я стрелковая дивизия*. URL: http://www.75-sd.ru/load/235_j_gaubichno_artillerijskij_polk/235_j_gaubichno_artillerijskij_polk_komandnyj_sostav/major_babaskin_zacharij_terentevich_komandir_235_go_gaubichnogo_artillerijskogo_polka_75_j_strelkovej_divizii/38-1-0-660 (дата звернения: 14.05.2021).

439. *Погранец. Всесоюзный форум пограничников*. URL: <http://www.pogranec.ru/showthread.php?t=25117&page=11> (дата звернения: 09.08.2018).

440. *Санкт-Петербургская государственная академия ветеринарной медицины. Кафедра ветеринарной радиобиологии и безопасности жизнедеятельности в чрезвычайных ситуациях*. URL: <https://spbgavm.ru/akademija/kafedri/veterinarnoj-radiobiologii-i-bezopasnosti-zhiznedejatelnosti-v-chrezvychajnyh-situacijah/> (дата звернения: 03.03.2021).

441. Судебные и нормативные акты РФ. Решение от 21 сентября 2011 г. *Советский районный суд г. Томска*. URL: <https://sudact.ru/regular/doc/PVhfHebCUtm3/> (дата звернения: 11.07.2021).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Шелестак Л. Джерела до дослідження історії військової кафедри Львівського університету (1944–1991 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 595–606.
2. Шелестак Л. З історії кафедри військової підготовки Львівського університету: теоретичний курс та практичний вишкіл (1944–1991). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2017. Вип. 18. С. 83–95.
3. Шелестак Л. Військова кафедра Львівського політехнічного інституту в повоєнному десятилітті (1944–1956). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 374–389.
4. Шелестак Л. Військова кафедра Львівського політехнічного інституту на службі радянської ідеології (1944–1991). *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного*. 2019. Вип. 31. С. 99–111.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Шелестак Л. Військові катедри Львівського університету та Львівського політехнічного інституту у висвітленні студентської преси: порівняльний аспект (1944–1991). *Spheres of Culture*. Люблін, 2019. Vol. XIX. С. 140–151.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Шелестак Л. Архіви вищих навчальних закладів у висвітленні діяльності військових кафедр (на прикладі фонду Львівського університету (1944–1991)). *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива»*. Київ, 2017. С. 144–145.

7. Шелестак Л. Просопографічний аналіз викладачів військової кафедри Львівського університету (1944–1991 рр.). *Збірник наукових артыкулаў, прысвечаны 80-годдзю Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы і 65-годдзю гістарычнай адукацыі ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы*. Частка 1. Гродна, 2019. С. 188–191.
8. Шелестак Л. Військові кафедри Львівського університету та Львівського політехнічного інституту у висвітленні студентської преси: порівняльний аспект (1944–1991). *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива»*. Київ, 2019. С. 164.
9. Шелестак Л. Політико-пропагандистська діяльність військової кафедри Львівського університету у повоєнному десятилітті (1944–1953). *Матеріали VII-ї краєзнавчої конференції «Історичні пам'ятки Галичини»*. Львів, 2020. С. 144–148.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Таблиця фондів архівних матеріалів до студії.

Назва архіву	Фонди	Описи
Державний архів Львівської області	П-3 Львівський обласний комітет КПУ	Оп. 1
	П-4 Львівський міський комітет КПУ	Оп. 1
	Р-119 Львівський державний університет імені Івана Франка	Оп. 8 Вчена рада університету Оп. 23 Загальноуніверситетські кафедри
	П-92 Партійний комітет Львівського державного університету імені Івана Франка	Оп. 1 Оп. 2
	Р-120 Львівський політехнічний інститут	Оп. 5 Навчальна частина Оп. 12 Загальноінститутські кафедри
	П-380 Партійний комітет Львівського Політехнічного інституту	Оп. 1
	П-112 Партійний комітет Львівського державного медичного інституту	Оп. 1
	Р-5 Львівський зооветеринарний інститут	Оп. 1
	Р-7 Львівський педагогічний та вчительський інститут	Оп. 1
	Р-184 Торговельно-економічний інститут	Оп. 1 Оп. 2
	Р-2052 Український поліграфічний інститут	Оп. 1 Оп. 6.
	Р-2053 Львівський лісотехнічний інститут	Оп. 1
Архів Львівського національного університету імені Івана Франка	Р-119 Львівський державний університет імені Івана Франка	Оп. 1о/с, 2о/с, 3 о/с Особові справи професорсько-викладацького складу Оп. 3. Відділ кадрів Оп. 6. Ректорат Оп. 10. Науково-дослідна частина Оп. 24 Загальноуніверситетські кафедри

Архів Національного університету «Львівська Політехніка»	Р-120 Львівський політехнічний інститут	Оп. 4. Канцелярія Оп. 31-л Оп. 40
Архів Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького	Р-203 Львівський державний медичний інститут	Оп. 1 Оп. Відділ кадрів (розсип)
Архів Львівського національного аграрного університету	Р-1917 Львівський сільськогосподарський інститут	Оп. 1 Оп. Відділ кадрів Оп. 22 Оп. 22 о/с Оп. Документи військової кафедри (розсип)
Архів Львівського національного лісотехнічного університету України	Р-2053 Львівський лісотехнічний інститут	Оп. 1. Оп. 1-л
Архів Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського	Р-2070 Львівський інститут фізичної культури	Оп. Канцелярія Оп. Відділ кадрів Оп. 8. Оп. 1л-с.
Архів Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького.	Р-5 Львівський зооветеринарний інститут	Оп. 1 Оп. 13 о/с
Львівський територіальний архівний відділ Галузевого Державного архіву Міністерства оборони України.	899 Документи штабу ПрикВО	Оп. 33108 Оп. 2274 ос Оп. 23119 сс Оп. 26108 с Оп. 26182 Оп. 43322 с Оп. 41174 Оп. 43321 Оп. 35260 Оп. 44867
	797 Відділення військової підготовки Державного університету «Львівська політехніка»	Оп. 44867

Додаток 2. Начальник військової кафедри Львівського державного університету ім. Івана Франка упродовж 1944–1955 рр. генерал-майор Воробйов Петро Петрович.

(Воробйов Петро Петрович. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 4254. Арк. 70.)

Додаток 3. Начальник військової кафедри Львівського державного університету імені Івана Франка упродовж 1956–1960 рр. генерал-майор артилерії Арєф'єв Олексій Миколайович.

(Начальник Камышинского артиллерийского технического училища
25.08.1953–10.12.1955 гг. Генерал-майор Арєфьев А. Н.

Ружаны стратегические.

URL: https://rvsn.ruzhany.info/names/arefjev_a_n.html

(дата звернення: 20.05.2021.)

Додаток 4. Начальник військової кафедри Львівського державного університету імені Івана Франка упродовж 1961–1962 рр. підполковник Яловенко Степан Федорович.

(Яловенко Степан Федорович. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 6795. Арк. 24.)

**Додаток 5. Начальник військової кафедри Львівського державного
університету імені Івана Франка упродовж 1962–1965 рр.
полковник Раков Григорій Іванович.**

(Раков Григорій Іванович. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с.
Спр. 8207. Арк. 30.)

**Додаток 6. Начальник навчальної частини військової кафедри
Львівського державного університету імені Івана Франка упродовж
1960–1968 рр. полковник Грибов Микола Логвинович.**

(Щербаков С. Завжди в строю. *За радянську науку*. 1968. 9 лютого. (№ 5).
С. 3.)

**Додаток 7. Начальник військової кафедри Львівського державного
університету імені Івана Франка упродовж 1965–1974 рр.
полковник Князєв Сергій Петрович.**

(Шана і повага. *За радянську науку*. 1969. 23 лютого. (№ 7). С. 1.)

**Додаток 8. Начальник військової кафедри Львівського державного
університету імені Івана Франка упродовж 1974–1979 рр.
полковник Буренін Юрій Петрович.**

(Буренін Юрій Петрович. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 2 о/с.
Спр. 3865. Арк. 39.)

**Додаток 9. Начальник військової кафедри Львівського державного
університету імені Івана Франка упродовж 1979–1990 рр.
полковник Миронюк Кузьма Іванович.**

(Миронюк Кузьма Іванович. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3 о/с.
Спр. 42 Арк. 73.)

**Додаток 10. Начальник військової кафедри Львівського державного
університету імені Івана Франка упродовж 1990–1993 рр.
Полковник Гаврилов Станіслав Володимирович.**

(Гаврилов Станіслав Володимирович. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119.
Оп. 3 о/с. Спр. 2339. Арк. 16.)

Додаток 11. Списки офіцерів військової кафедри Львівського державного університету імені Івана Франка:*

Викладачі кафедри на 1944–1946 рр¹¹⁶⁵ .:

1. доцент, гв. полковник Карпов О. К.
2. гв. майор Пчелінцев В. А.
3. підполковник Григорян С. Г.
4. полковник Жилкін С. І.
5. майор м/с Костюшенко Б. Є.
6. гв. полковник Іванов М. А.
7. капітан Козлов С. П.
8. капітан Богатирьов М. Ф.
9. капітан Храмцов М. Ф.
10. капітан Ігнатов А. М.,
11. старший лейтенант Данилін О. Г.
12. лейтенант Федяй І. С.
13. майор м/с Ріфман Я. А.

Новоприбулі викладачі на 1946–1948 рр.:

14. Коган П. С.
15. Прагер М. Н.
16. Мінін-Колбасін В. М.
17. Печенєвський П. Ф.
18. Чеботарьов В. Т.
19. Барановський О. М.
20. полковник Устимович Л. С.
21. підполковник Карадимов М. І.
22. підполковник м/с Матеєв М. І.
23. полковник м/с Коломацький М. П.
24. Дулін Є. Я.

---

* Списки укладені на основі архівних матеріалів особового складу.

¹¹⁶⁵ Звіт про роботу кафедри на I і II семестр 1945–1946 н. р. ДАЛО. Ф. Р-119. Оп 23. Спр. 11. Арк. 1.

25.Сохіна Л.¹¹⁶⁶

Новоприбулі викладачі кафедри на початок 1950-х рр.¹¹⁶⁷:

26.Рогов К. Ї.

27.Прищанов Т. В.

28.Сігаєв В. М.

29.Вачаєв Н. Н.

30.Іванов А. І.

31.Малигін А. І.

32.Александров Е. М.

33.Симоненко М. М.

Нові викладачі на 1957–1958 н. р.¹¹⁶⁸:

34.генерал-майор Арєф'єв О. М.

35.полковник Вознюк А. П.

36.полковники Данильчик О. В.

37.Токмаков А. І.

38.Симоненко М. М.

39.підполковник Матвієнко А. Я.

40.полковник Аверкін М. П.

41.полковник Єгоров І. Ф.

42.підполковник Бемберенко С. О.

43.підполковник Шепелєв А. А.

44.підполковник Грибов М. Л.

45.підполковник Маслов Г. І

Нові викладачі на 1957–1958 н. р.¹¹⁶⁹:

46.підполковник Дмитрієв Б. І.

47.підполковник Татьянченко В. С.

---

¹¹⁶⁶ Штатні формуляри і контрольний список професорсько-викладацького і навчально-допоміжного персоналу університету на 1945–1949 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 29. Арк. не вказ.

¹¹⁶⁷ Воробійов Петро Петрович. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 1 о/с. Спр. 4254. Арк. 51–52.

¹¹⁶⁸ Штатний формуляр професорсько-викладацького персоналу на 1957–1958 н. р. (другий екземпляр). *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 143. Арк. 102.

¹¹⁶⁹ Там само.

48. підполковник Ільченко Д. Й.

49. підполковник Іжболдін О. А.

Нові викладачі на 1964–1965 н. р.¹¹⁷⁰.

50. майор Пономарьов Б. А.

51. капітан Ратієв В. В.

52. полковник Ковальчук А. С.

53. підполковники Зімін О. А.

54. Козлов В. Г.

Станом на 1977–1978 н. р. на кафедрі працювали¹¹⁷¹:

55. Буренін Ю. П.

56. Рахлін Б. З.

57. Пономаренко В. Т.

58. Кострикін О. Р.

59. Южанін Г. Л.

60. Белоусов В. Д.

61. Дубов В. М.

62. Черстобит В. О.

63. Глушаков М. П.

64. Капустін В. С.

65. Мічудов А. І.

66. Круглов Д. Т.

67. Статкевич Б. Д.

68. Дмитрієнков О. С.

69. Володін М. В.

70. Ольшанецький А. О.

71. Потрашков В. А.

72. Зінкін Б. В.

---

¹¹⁷⁰ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1964–1965 н. р. (другий екземпляр). *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 247. Арк. 24.

¹¹⁷¹ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1977–1978 н. р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. 49–60.

73. Олейник В. Г.
74. Щербаков С. М.
75. Шляїн Я. Н.
76. Голубєв П. В.
77. Захарченко П. В.
78. Боднарчук П. Д.
79. Дмитрієв О. І.
80. Войтенко М. Г.
81. Сергєєв С. М.
82. Пчьолкін С. П.
83. Скрипніков М. П.
84. Рябий В. А.
85. Скороход О. Я.
86. Ромашин І. В.
87. Макін О. П.
88. Козак Р. В.
89. Бойко Б. І.
90. Голодяєв В. М.
91. Петрухін В. С.
92. Саковський В. А.
93. Єхіванов А. Г.
94. Гайда С. П.
95. Баклицька Л. О.
96. Глухова А. О.
97. Гінс Л. О.
98. Коробій Д. І.
99. Крижанівська Н. Д.

Нові викладачі на 1978–1979 н. р.¹¹⁷²:

---

¹¹⁷² Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1977–1978 н. р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 49–60.

100. Прокоф'єв А. І.
101. Гурульов А. О.
102. Дерезенець В. В.
103. Федорович І. С.
104. Момот І. В.
105. Ясинський В. М.

Нові працівники на 1981–1982 н. р.¹¹⁷³ .:

106. Глуханюк А. І.
107. Мешорер М. Н.
108. Грищенко В. В.
109. Клименко Ю. П.
110. Чернов В. Л.
111. Сисоєв Ю. К.
112. Жирнов П. І.

Нові працівники на 1982–1983 н. р.¹¹⁷⁴ .:

113. Міщенко А. П.,
114. Журавльов І. І.
115. Бостан В. І.
116. Кудряшов А. О.,
117. Пилипенко С. М.

Нові працівники на 1983–1984 н. р.¹¹⁷⁵ .:

118. Хрипко Б. М.
119. Моторін А. М.
120. Рим Я. І.
121. Панкратов В. І.

Нові працівники на 1984–1985 н. р.¹¹⁷⁶ .:

---

¹¹⁷³ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1981–1982 р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 54–65.

¹¹⁷⁴ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1982–1983 н. р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 39–45.

¹¹⁷⁵ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1983–1984 н. р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 54–64.

122. Голубєв В. Д.
123. Глушаков М. П.
124. Андрусів Я. П.

Нові викладачі на 1985–1986 н. р.¹¹⁷⁷:

125. Федоров Г. П.
126. Ратніков Ф. П.

Нові викладачі на 1986–1987 рр.¹¹⁷⁸:

127. Пангаєв В. І.
128. Воронін Ю. І.
129. Вевенко М. С.
130. Бугрієв В. Л.
131. Гусельников М. С.
132. Мудровська Л. В.
133. Антипін Г. П.
134. Бердяєв В. Є.
135. Солопан В. Г.
136. Кочешков С. П.

Нові викладачі на 1987–1988 н. р.¹¹⁷⁹:

137. Шапарський В. М.
138. Василько Є. І.
139. Тюпайкін О. І.
140. Тарасов О. В.

Нові викладачі на 1990–1991 н. р.¹¹⁸⁰ .:

141. Гаврилов С. В.

---

¹¹⁷⁶ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1984–1985 н. р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 44–52.

¹¹⁷⁷ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1985–1986 р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 26–30.

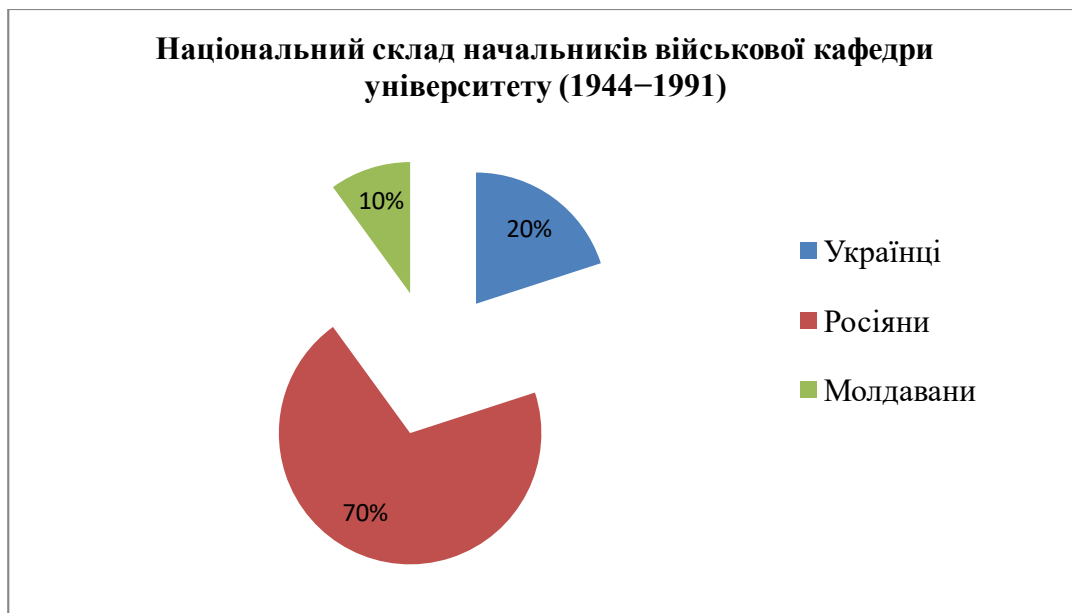
¹¹⁷⁸ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1986–1987н. р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 49–57.

¹¹⁷⁹ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1987–1988 н. р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 38–45.

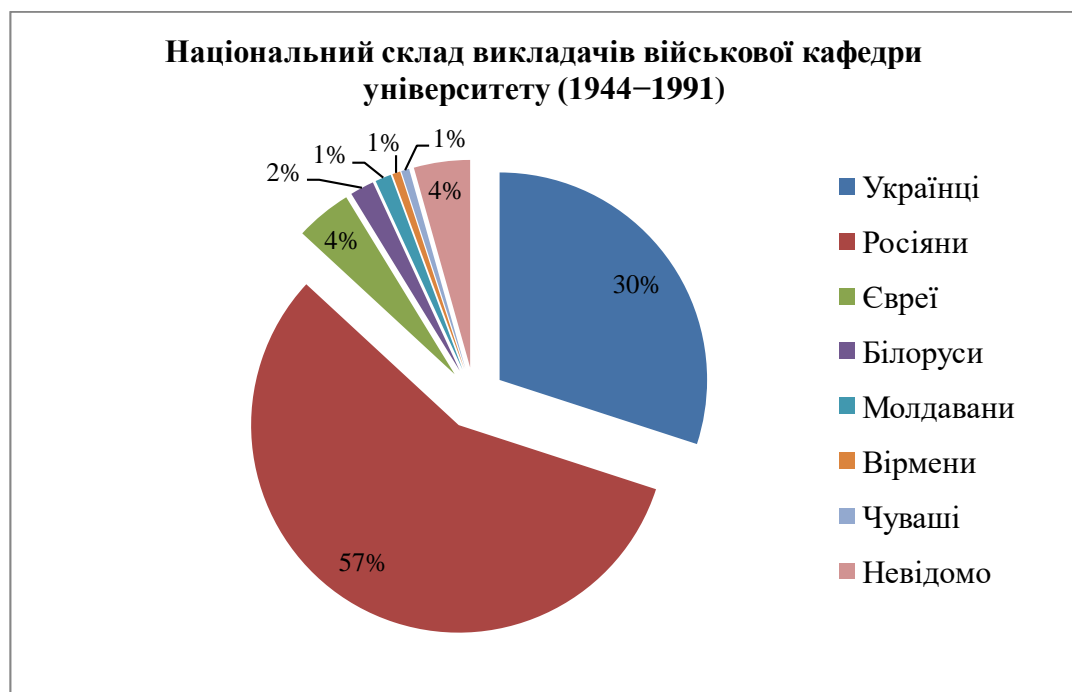
¹¹⁸⁰ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу ЛДУ ім. І. Франка на 1990–1991 н. р. *Архів ЛНУ імені І. Франка*. Ф. Р-119. Оп. 3. Спр. Арк. 46–56.

142. Мороз С. В.
143. Чемерис В. В.
144. Хархан О. П.

Додаток 12. Національний склад начальників військової кафедри Львівського університету (1944–1991)*.

Додаток 13. Національний склад викладачів військової кафедри Львівського університету (1944–1991)*.

* Діаграма сформована на основі інформації із штатних формулярів та особових справ викладачів кафедри.

* Діаграма сформована на основі інформації із штатних формулярів та особових справ викладачів кафедри.

Додаток 14. Начальник військової кафедри Львівського політехнічного інституту упродовж 1946–1957 рр. генерал-майор Голубєв Аркадій Павлович.

(Голубєв А. П. «Партія Леніна-Сталіна – натхненник і організатор перемог».
Радянський студент. 1947. 23 лютого. (№ 6). С. 2.)

Додаток 15. Начальник військової кафедри Львівського політехнічного інституту упродовж 1957–1960 рр. генерал-майор артилерії Бабаскін Захарій Терентійович.

(Майор Бабаскін Захарій Терентьевич, командир 235-го гаубичного артиллерийского полка 75-й стрелковой дивизии. *75-я стрелковая дивизия*. URL: http://www.75-sd.ru/load/235_j_gaubichno_artillerijskij_polk/235_j_gaubichno_artillerijskij_polk_komandnyj_sostav/major_babaskin_zakharij_terentevich_komandir_235_go_gaubichnogo_artillerijskogo_polka_75_j_strelkovej_divizii/38-1-0-660 (дата звернення: 14.05.2021)).

Додаток 16. Начальник військової кафедри Львівського політехнічного інституту упродовж 1960–1977 рр. полковник Казаков Михайло Федорович.

(Некролог колишнього начальника військової кафедри Львівського політехнічного інституту полковника Казакова М. Ф. *Радянський студент*. 1989. 9 березня. (№ 8). С. 4.)

**Додаток 17. Списки офіцерів військової кафедри Львівського
політехнічного інституту*.**

Викладачі кафедри на 1944–1945 н. р.¹¹⁸¹

1. Коваленко П. П.
2. Дерябкін П. М.
3. Голобородько М. Я.
4. Маркитан П. М.

Нові працівники на 1945–1946 н. р.¹¹⁸²:

5. Левицький Г. Ф.
6. Давидов Б. В.
7. Ніколаєв М. К.
8. Шкурлатов В. Д.
9. Кузьмінський М. Г.
10. Шанін П. О.

Нові працівники на 1946–1947 н. р.¹¹⁸³:

11. Голубєв А. П.
12. Ільїн В. А.
13. Волков М. В.
14. Карпов П. В.
15. Висоцький І. А.
16. Александров І. М.
17. Ковтун Г. В.
18. Ліхачов І. П.
19. Смірнов О. С.
20. Ляшенко І. К.

Нові працівники на 1947–1948 н. р.¹¹⁸⁴:

---

* Списки укладені на основі архівних матеріалів а документів особового складу.

¹¹⁸¹ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1944–1945 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 1. Арк. 23.

¹¹⁸² Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1945–1946 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 2. Арк. 23.

¹¹⁸³ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1946–1947 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 5. Арк. 4–4 зв.

21.Кніна Л. Г.

22.Браз А. С.

23.Чернявський Й. М.

24.Попов О. В.

Нові працівники на 1948–1949 н. р.¹¹⁸⁵:

25. Модєєв Г. У.

Нові працівники на 1952–1953 н. р.:

26.Каганов О. М.

Нові працівники на 1953–1954 н. р.:

27.Бєлов С. К.

28.Пчелінцев М. К.

Нові працівники на 1956–1957 н. р.:

29.Анікєєв Б. С.

Нові працівники на 1957–1958 н. р.:

30.Бабаскін З. Т.

Нові працівники на 1958–1959 н. р.:

31.Ковальов Л. М.

32.Овсєпян С. М.

33.Пшеничний В. Ф.

Нові працівники на 1959–1960 н. р.:

34.Гольдшмідт М. П.

35.Долматов В. В.

Нові працівники на 1960–1961 н. р.:

36.Казаков М. Ф.

37.Дмитрієв Б. І.

38.Рябєнький А. П.

39.Бачинський Д. Г.

---

¹¹⁸⁴ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1947–1948 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 10. Арк. 1–1 зв.

¹¹⁸⁵ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на I и II семестры 1948–1949 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 15. Арк. 3–4.

- 40.Мошкін Ю. М.
- 41.Помпе М. І.
- 42.Співак П. У.
- 43.Колесніков М. М.

Нові працівники на 1961–1962 н. р.:

- 44.Євтушенко І. П.
- 45.Забула С. М.
- 46.Олідорт Г. М.
- 47.Нікітін Ю. А.
- 48.Пузанов С. І.
- 49.Щербина І. В.

Нові працівники на 1962–1963 н. р.:

- 50.Тюлькін П. О.
- 51.Алексєєв В. В.
- 52.Горлов Л. Г.
- 53.Максимов В. С.
- 54.Новіков В. С.
- 55.Орлов В. О.
- 56.Стьопчкін А. Є.

Нові працівники на 1963–1964 н. р.:

- 57.Панчишко О. І.
- 58.Гирич Л.М.
- 59.Стьопкін І. І.
- 60.Євтюхін О. В.
- 61.Кашубін В. Я.
- 62.Михайлов С. С.
- 63.Бурачковський Ф. К.
- 64.Будаєв М. Г.

Нові працівники на 1964–1965 н. р¹¹⁸⁶ .:

65. Грибакін Г. М.
66. Дмитрієв Ю. С.
67. Печніков І. С.
68. Куликов П. М.
69. Яковенко В. Г.
70. Альтерман С. З.
71. Афонін В. Є.
72. Лотовський Р. М.
73. Луцай І. О.
74. Рябов І. І.
75. Сорокін О. С.
76. Садовський В. О.
77. Третьяков Г. М.
78. Тарасенко В. І.

Нові працівники на 1965–1966 н. р¹¹⁸⁷ .:

79. Барський Л. П.
80. Баранов Я. А.
81. Баранов Г. М.
82. Вороной Є. М.
83. Коктишев М. І.
84. Качанов П. Т.
85. Нефьодов І. М.
86. Охроменко В. С.
87. Пилипенко А. І.
88. Полєв В. П.
89. Трубачов М. С.

---

¹¹⁸⁶ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1964–1965 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 223. Арк. 40–43.

¹¹⁸⁷ . Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1965–1966 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 240 Арк. 34–38.

90. Якименко В. Д.
91. Єлтин З. Ц.
92. Гладишко В. П.
93. Дулатов К. Х.
94. Новічков В. П.
95. Осмолян М. К.

Нові працівники на 1966–1967 н. р¹¹⁸⁸ .:

96. Іванов М. Г.
97. Іванов Б. М.
98. Жильцев А. І.
99. Полозов О. Т.
100. Сапошніков М. І.
101. Макурін К. М.

Нові працівники на 1967–1968 н. р¹¹⁸⁹ .:

102. Іванько О. П.
103. Лучко А. Ф.
104. Пантелєєв М. О.
105. Баришниченко П. П.
106. Єрмолін Л. О.
107. Баландін В. І.
108. Іванов О. М.
109. Слободенюк М. І.
110. Баталов І. О.
111. Астанін В. І.
112. Скідаленко М. А.
113. Косицький Л. О.
114. Третяк В. М.
115. Олешкевич Л. П.

---

¹¹⁸⁸ Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1967–1968 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 273. Арк. 24–28.

¹¹⁸⁹ Там само.

116. Назаров І. С.
117. Хвостов С. І.
118. Сушко В. У.

Нові працівники на 1968–1969 н. р¹¹⁹⁰.

119. Гудзовський О. Г.
120. Шепера А. Ф.
121. Воскресенський В. М.
122. Лимаєнко В. М.
123. Кузьменко М. С.
124. Жаров Б. І.
125. Лук'янов Г. Є.
126. Колсанов Б. Л.
127. Бондаренко М. П.
128. Плющенко Ф. А.
129. Аверін Ф. Т.
130. Курдин В. М.
131. Кузьмін О. К.
132. Захаров О. А.
133. Кобзеєв О. В.

Нові працівники на 1969–1970 н. р¹¹⁹¹.

134. Логвиненко П. С.
135. Грицьков Д. В.
136. Грунін М. О.
137. Кобзеєв О. В.
138. Шандрівський Г. М.
139. Якунчиков А. І.
140. Іванов А. І.

---

¹¹⁹⁰ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1968–1969 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 295. Арк. 24–29.

¹¹⁹¹ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1970–1971 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 323. Арк. 24–28.

141. Кордиш В. І.

Нові працівники на 1970–1971 н. р¹¹⁹²:

142. Гранков І. Г.

143. Басов Б. П.

144. Майоров П. В.

145. Нечай В. В.

146. Черюканов М. Д.

147. Шатунський Т. А.

148. Жучков Д. В.

149. Журавльов М. І.

150. Овсепян С. І.

151. Орлов Ю. П.

152. Горяков О. Є.

Нові працівники на 1971–1972 н. р¹¹⁹³..:

153. Баржак В. М.

154. Тюрін Г. І.

155. Чугунов О. Ф.

156. Каміров Ш. Г.

157. Собакін О. П.

158. Бабенко О. О.

159. Авер'янов Ю. О.

160. Гончарук В. Д.

161. Лісяной В. С.

162. Маруняк І. С.

163. Бистров І. А.

164. Гольцев М. Є.

165. Ложенський М. П.

---

¹¹⁹² Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1970–1971 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 323. Арк. 24–28.

¹¹⁹³ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1971–1972 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 344. Арк. 25–30.

166. Степко С. А.
167. Скороход В. П.

Нові працівники на 1972–1973 н. р¹¹⁹⁴ .:

168. Колпаков В. П.
169. Лопатін С. П.
170. Кобетяк М. М.
171. Биков Ю. Є.
172. Буторін К. Г.
173. Романенко Б. М.
174. Касьянов В. І.
175. Данилевський Є. А.

Нові працівники на 1973–1974 н. р¹¹⁹⁵ .:

176. Луценко Г. В.
177. Деманов О. І.
178. Романцов Г. А.
179. Луп'як М. П.
180. Фірстов А. М.
181. Кузьмін В. М.
182. Матюшко П. К.
183. Сагайдак Є. А.
184. Хромих В. Я.
185. Тягульський І. О.
186. Ракитський М. А.
187. Фофанов Д. Л.
188. Трофімов В. В.
189. Прімаков В. Я.
190. Кісільов О. Є.
191. Чубар Е. П.

---

¹¹⁹⁴ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1973–1974 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 357. Арк. 25–28.

¹¹⁹⁵ Там само.

192. Лотовський Р. М.

193. Лопатін Л. П.

Нові працівники на 1974–1975 н. р¹¹⁹⁶ .:

194. Кузнєцов В. В.

195. Гетьманський В. П.

196. Зубков В. О.

197. Останін В. Г.

198. Саковський В. А.

199. Токар А. П.

200. Томчук І. Г.

201. Шеломінцев А. П.

Нові працівники на 1975–1976 н. р¹¹⁹⁷ .:

202. Конончук А. А.

203. Міленьких В. П.

204. Орлов С. Д.

205. Топов М. І.

206. Водоп'янов В. В.

207. Брюквін С. І.

208. Шапченко В. В.

209. Зубенко І. О.

210. Яшков С. О.

211. Чупик А. В.

212. Григор'єв О. В.

213. Куц С. П.

214. Устинов І. Д.

215. Квасной А. О.

216. Борщов А. І.

Нові працівники на 1976–1977 н. р¹¹⁹⁸ .:

---

¹¹⁹⁶ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1975–1976 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 367. Арк. 25–32.

¹¹⁹⁷ Там само.

- 217. Чибарь А. І.
- 218. Долинський С. В.
- 219. Лук'янець В. С.
- 220. Анюхін В. В.
- 221. Тюрін Г. І.
- 222. Мараренко А. В.
- 223. Ковальов В. А.
- 224. Албичев О. Ф.
- 225. Волченко Б. М.
- 226. Семенюк В. П.
- 227. Пікулєв О. Ф.

Нові працівники на 1977–1978 н. р¹¹⁹⁹.

- 228. Биков В. О.
- 229. Однорогов М. П.
- 230. Чемеса М. В.
- 231. Шевченко І. П.
- 232. Піцуха Є. Я.
- 233. Потьомкін В. О.
- 234. Кузнєцов В. О.
- 235. Лішній М. М.

Нові працівники на 1978–1979 н. р¹²⁰⁰.

- 236. Крапівін В. І.
- 237. Копержинський Ю. Є.
- 238. Зубенко В. І.
- 239. Шляпін В. Д.
- 240. Тютюников П. А.

---

¹¹⁹⁸ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1976–1977 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 373. Арк. 32–41.

¹¹⁹⁹ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1977–1978 уч. г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 31-л. Спр. 378. Арк. 41–48.

¹²⁰⁰ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 01.01.1979 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 1530. Арк. 42–49.

- 241. Гунько А. М.
- 242. Ціхановський В. Ц.
- 243. Філіма О. М.
- 244. Нерівний А. С.
- 245. Старостін Б. С.
- 246. Манжус В. А.
- 247. Воронін В. І.
- 248. Курочкін М. Д.
- 249. Смірнов С. Г.

Нові працівники на 1979–1980 н. р.¹²⁰¹ .:

- 250. Медведєв В. М.
- 251. Браткін В. М.
- 252. Розенфельд А. Я.
- 253. Шевельов Е. М.
- 254. Семко О. П.
- 255. Крамарчук В. Д.
- 256. Коляда М. В.
- 257. Трусов В. І.
- 258. Пузанов І. Ф.
- 259. Волченко Б. Н.
- 260. Мельник С. П.
- 261. Пуценко В. М.
- 262. Думбровський Є. П.

Нові працівники на 1980–1981 н. р.¹²⁰² .:

- 263. Березовський О. І.
- 264. Агєєв М. І.
- 265. Адрага О. Є.

---

¹²⁰¹ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 01.01.1980 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 528. Арк. 41–48.

¹²⁰² Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 01.01.1981 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 780. Арк. 50–59.

- 266. Братикін В. М.
- 267. Горбач Є. І.
- 268. Дергачов О. Д.
- 269. Іванюк В. С.
- 270. Ільїн П. І.
- 271. Кленов В. Л.
- 272. Корсунський М. Г.
- 273. Луцик Б. М.
- 274. Мулик С. З.
- 275. Сиволобов Є. Г.
- 276. Ширко А. І.
- 277. Нікітін В. П.

Нові працівники на 1981–1982 н. р¹²⁰³.

- 278. Ратієв В. В.
- 279. Межиров Ю. Є.
- 280. Руденко В. С.
- 281. Блохін В. М.
- 282. Іванов Б. М.
- 283. Луцик О. Г.
- 284. Мокряков Ю. С.
- 285. Кінаш Л. І.
- 286. Кот В. В.
- 287. Клягін В. І.

Нові працівники на 1982–1983 н. р¹²⁰⁴.

- 288. Уваров М. А.
- 289. Беляєв О. В.
- 290. Дворнік В. Т.

---

¹²⁰³ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 01.01.1982 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. 1045. Арк. 46–56.

¹²⁰⁴ Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 01.01.1983 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. 1300. Арк. 48–57.

291. Жуков В. М.
292. Каліверда В. Є.
293. Поздєєв О. М.
294. Срібняк В. С.
295. Шерстобит В. О.
296. Дуп'як М. П.

Нові працівники на 1983–1984 н. р¹²⁰⁵.

297. Нестеренко М. В.
298. Ємелін Г. О.
299. Колесніков М. М.
300. Литвин Л. Л.
301. Лічман В. М.
302. Машкін О. Г.
303. Новіков В. О.
304. Соловйов О. І.

Нові працівники на 1984–1985 н. р¹²⁰⁶.

305. Пономаренко І. О.
306. Будяк В. І.
307. Бутилін О. С.
308. Макаров Ю. С.
309. Артеменко А. Г.

Нові працівники на 1985–1986 н. р¹²⁰⁷.

310. Лісін А. І.

Нові працівники на 1986–1987 н. р¹²⁰⁸.

311. Якубов В. М.
312. Криворучко А. П.

---

¹²⁰⁵ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1984–1985 н. р. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 54–61.

¹²⁰⁶ Там само.

¹²⁰⁷ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1985–1986 н. р. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 54–61.

¹²⁰⁸ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1986–1987 н. р. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 52–58.

313. Доманчук В. О.

Нові працівники на 1987–1988 н. р¹²⁰⁹ .:

314. Широков О. В.

315. Чихранов В. П.

316. Шумило Л. В.

317. Аргунов В. М.

318. Красіков В. О.

319. Кригов В. О.

320. Козлов В. І.

321. Морозенко В. І.

322. Кекіс М. К.

323. Небогін С. І.

324. Охохонін В. І.

325. Плющенко Ф. А.

326. Попков О. В.

327. Русских В. С.

328. Скрипник О. П.

329. Савін О. В.

330. Поплавський В. С.

331. Лазоркін В. І.

332. Ракітянський О. А.

333. Іванов О. В.

Нові працівники на 1988–1989 н. р¹²¹⁰ .:

334. Гофман І. І.

335. Юрін В. І.

336. Янков А. І.

337. Бутенко І. Л.

---

¹²⁰⁹ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1987–1988 н. р. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 54–62.

¹²¹⁰ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 01.01.1989 г. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 56–62.

- 338. Мерзлов Ю. К.
- 339. Трикуш Ю. І.
- 340. Кулій Є. Ф.
- 341. Долговязов В. Ф.

Нові працівники на 1989–1990 н. р¹²¹¹ .:

- 342. Усанов А. І.
- 343. Ізюмов В. В.
- 344. Гусельніков М. С.
- 345. Науменков В. М.

Нові працівники на 1990–1991 н. р¹²¹² .:

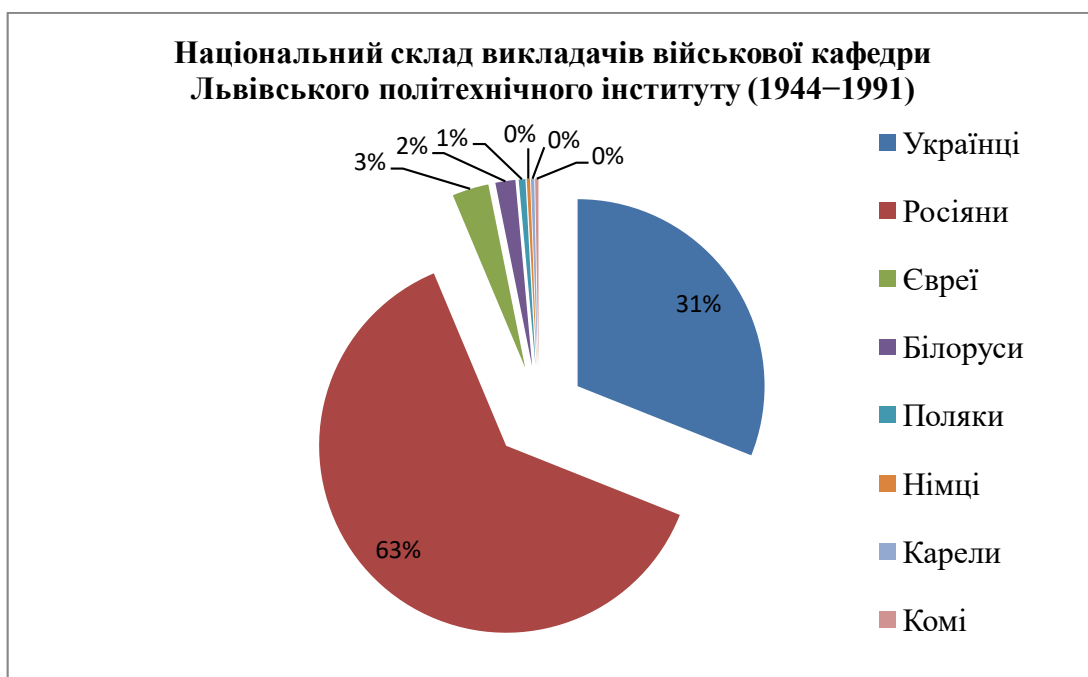
- 346. Васько В. М.
- 347. Гончаренко М. Ю.
- 348. Шкіряк А. Н.
- 349. Захмацький О. В.
- 350. Ломовський М. О.
- 351. Ляхов В. В.

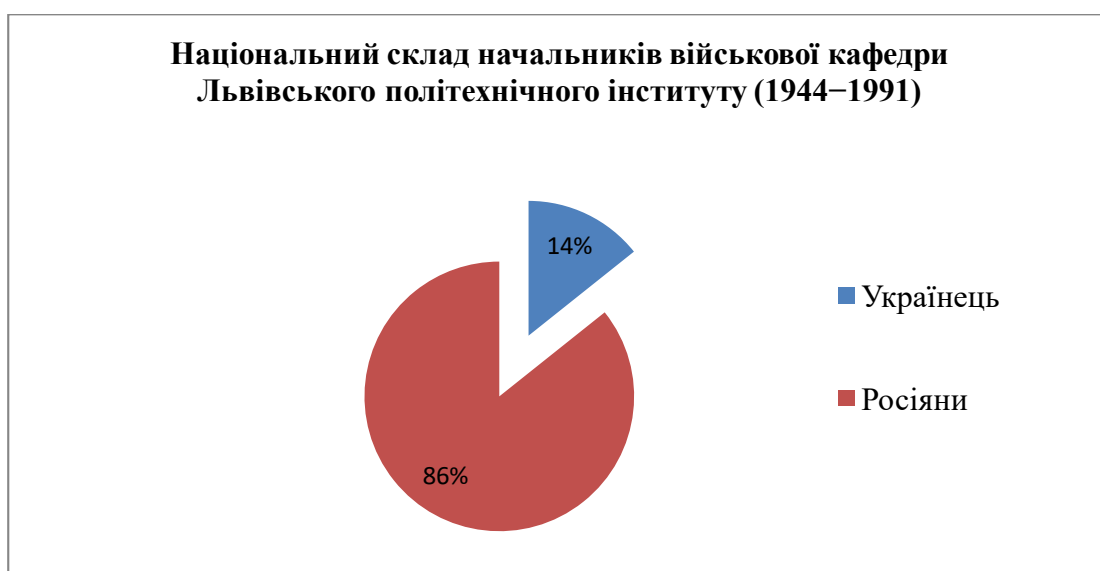
¹²¹¹ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1990–1991 н. р. *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Спр. Арк. 58–66.

¹²¹² Там само.

Додаток 18. Національний склад викладачів військової кафедри Львівського політехнічного інституту (1944–1991)*.

Додаток 19. Національний склад начальників військової кафедри Львівського політехнічного інституту (1944–1991)*.

* Діаграма сформована на основі архівних документів особового складу.

* Діаграма сформована на основі архівних документів особового складу.

**Додаток 20. Біографи офіцерів військової кафедри Львівського
Торговельно-економічного інституту на 1948–1949 н. р.¹²¹³:**

1. **Твердохлебов Степан Андрійович**, старший викладач від 11.1944 р., підполковник, інтен. постачання, член ВКП (б), 1902 р. н., українець. Вище нач. училище м. Сміла, 1918 р.
2. **Миронюк Гнат Павлович**, викладач від 22.09.1944 р., майор, товарознавство, штатний, член ВКП(б), 1905 р. н., українець, Педінститут, хімічний факультет, 1930 р.
3. **Буличев Ісаак Михайлович**, викладач від 1.07.1946 р., полковник, топографія, штатний, член ВКП(б), 1909 р. н., росіянин, 2 курси будівельного інституту, м. Одеса, Артшкола АККУКС (Артилерійські червоного прапора удосконалення командного складу). м. Ленінград, 1939 р.
4. **Хпуняк Олександр Степанович**, викладач від 17.12.1947 р., майор, загальновійськова підготовка. Член ВКП (б), 1921 р. н., українець, Київська СШ. 1938 р.
5. **Котляр Григорій Ісаакович**, викладач від 13.09.1945 р., інженер-капітан, продпостачання, штатний, член ВКП (б), 1914 р. н., єврей, Харківський інститут хімічний факультет, 1938 р.

---

¹²¹³ Штатний формуляр професорско-преподавательського состава на 1948–1949 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-184. Оп. 2. Спр.72. Арк. 12–13.

**Додаток 21. Начальник військової кафедри Львівського інституту фізичної культури упродовж 1947–1949 рр. та викладач військової кафедри Львівського ветеринарного інституту від 1949 р.,
полковник Тішин Леонід Михайлович.**

(Личное дело завкафедрой военной подготовки, полковника Тишина Леонида Михайловича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського*. Ф. Р-2070. Оп. 8. Спр. 612.
Арк. 32.)

Додаток 22. Начальник військової кафедри Львівського інституту фізичної культури упродовж 1949–1953 рр. полковник Лузін Костянтин Гнатович.

(Личное дело начальника кафедры Лузина Константина Игнатьевича. *Архів ЛДУФК ім. І. Боберського. Ф. Р-2070. Оп. 8. Спр. 349. Арк. 53.*)

Додаток 23. Начальник військової кафедри Львівського інституту фізичної культури упродовж 1953–1957 рр. генерал-майор Криловський Олександр Миколайович.

(Крыловский, Александр Николаевич. *Вікіпедія*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D1%8B%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9,%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 05.07.2021))

Додаток 24. Список викладачів військової кафедри Львівського ветеринарного інституту*, біографи яких опрацьовані та становлять інформацію для формування просопографічного портрету.

1. Орлик П. П.
2. Василевський М. Л.
3. Смекалов
4. Гончарова О. М.
5. Тішин Л. М.
6. Башта Т. С.
7. Сліпченко І. Д.
8. Щербина І. В.
9. Доля Д. С.
- 10.Талібов Т. А.
- 11.Кузін В. Г.

---

* Список укладено на основі документів особового складу. *Архів ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького*. Ф. Р-5. Оп. 1. Спр. 187 (255). Личное дело заведующего военной кафедры Орлика Павла Павловича. Арк. 8.; Оп. 13 о/с. Спр. 40. Списки працівників інституту на 1 вересня 1949 р. Арк. 6.; Спр. 33. Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1948 р. Арк. 2.; Спр. 136. Штатні формуляри професорсько-викладацького складу на 1960–1961 н. р. Арк. 11.

Додаток 25. Начальник військової кафедри Львівського педагогічного інституту (1946) та Львівського сільськогосподарського інституту (1947–1956) генерал-майор Зиков Петро Максимович.

(Зыков Пётр Максимович. *Министерство обороны Российской Федерации.*
URL:<http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/heroes/USSR/more.htm?id=12162132>
@morfHeroes (дата звернення: 05.07.2021))

Додаток 26. Списки викладачів військової кафедри Львівського сільськогосподарського інституту, біографи яких досліджено та проаналізовано в тексті*.

Викладачі кафедри на 1947 р.:

1. Кудрявцев О. П.
2. Алехнович Л. Л.
3. Чемоданов В. А.
4. Коржев П. І.

Нові викладачі на 1947–1948 н. р.:

5. Зиков П. М.
6. Сафонов М. С.
7. Станіс Ф. А.
8. Анфілохов Г. І.

Нові викладачі на 1955 р.

9. Біленко Н. Б.

Нові викладачі на 1956 р.:

10. Хлистунов О. І.
11. Рогов К. І.

Нові викладачі на 1959 р.:

12. Воробйов В. В.

Новий склад кафедри у період її відновлення в 1971 р.:

13. Якименко І. А.
14. Пергамент Р. Ф.
15. Аверін Ф. Т.
16. Макаревич С. В.
17. Шерстюк Д. К.
18. Костів Б. В.
19. Микитенко А. І.
20. Кутуков П. О.

---

* Списки укладені на основі документів особового складу.

Нові викладачі на 1972 р.:

21.Гусельніков М. С.

22.Константинов П. О.

23.Синєкопов В. П.

Нові викладачі на 1973 р.:

24.Лямін Є. В.

25.Насичевой Я. Ф.

26.Вахмінцев І. С.

Нові викладачі на 1974 р.:

27.Селезнєв М. О.

Нові викладачі на 1975 р.:

28.Юшин В. І.

Нові викладачі на 1976 р.:

29.Пчолкін В. М.

30.Гребенщіков В. М.

Нові викладачі на 1977 р.:

31.Довгополюк Г. О.

32.Романов Є. І.

Нові викладачі на 1978 р.:

33.Слабков В. М.

34.Івашкевич Л. В.

35.Крилов В. П.

Нові викладачі на 1979 р.:

36.Кійко В. І.

37.Ославський П. С.

38.Барановський Л. Г.

39.Риченков В. В.

40.Россовський І. В.

Нові викладачі на 1980 р.:

41.Єрмоленко О. І.

Нові викладачі на 1981 р.:

42.Камаєв В. М.

43.Соляк Р. С.

44.Мкртичев Р. Л.

Нові викладачі на 1982 р.:

45.Бушман Ю. В.

46.Легкодух В. П.

Нові викладачі на 1983 р.:

47.Федоренко М. Ф.

Нові викладачі на 1984 р.:

48.Головач В. В.

Нові викладачі на 1985 р.:

49.Кріп В. Г.

Нові викладачі на 1986 р.

50.Болдирєв В. К.

Нові викладачі на 1987 р.:

51.Хабаров Л. В.

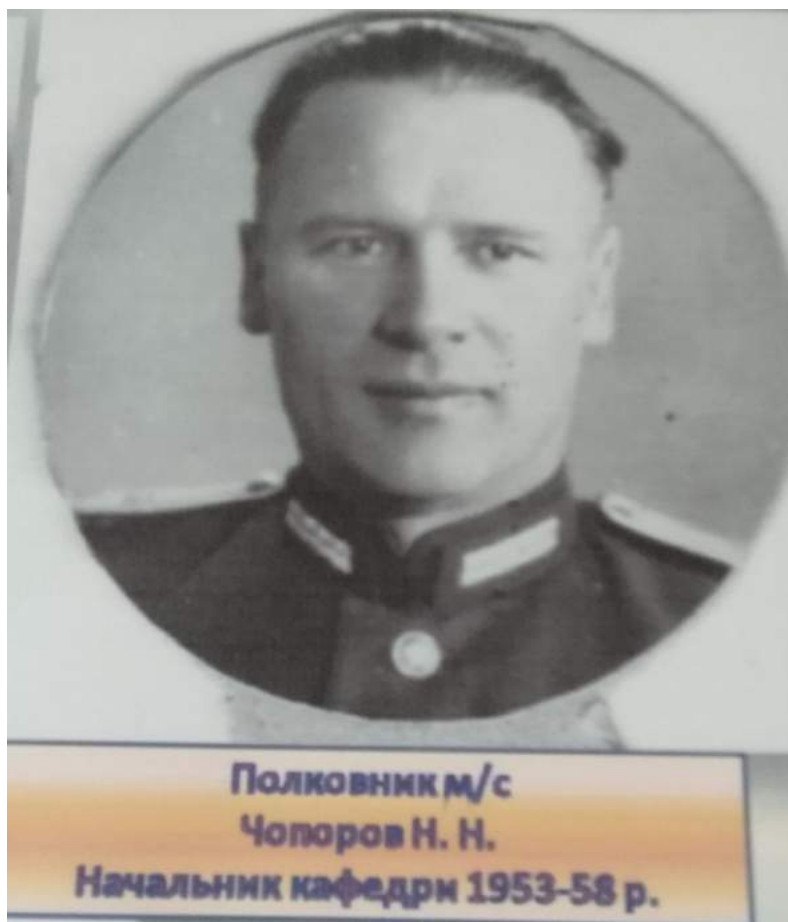
Додаток 27. Начальник військової кафедри Львівського медичного інституту упродовж 1945–1951 рр. підполковник (пізніше полковник) медичної служби Чепелев Андрій Дмитрович.

(Чепелев Андрей Дмитриевич, начальник военной кафедры ЛМИ. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. 136. Арк. 55.)

Додаток 28. Начальник військової кафедри Львівського медичного інституту упродовж 1953–1958 рр. полковник медичної служби Чопоров П. А.

(Фотографію взято із стенду кафедри медицини катастроф і військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького)

Додаток 29. Начальник військової кафедри Львівського медичного інституту упродовж 1958–1961 рр. полковник медичної служби Телятьєв Ігор Всеволодович.

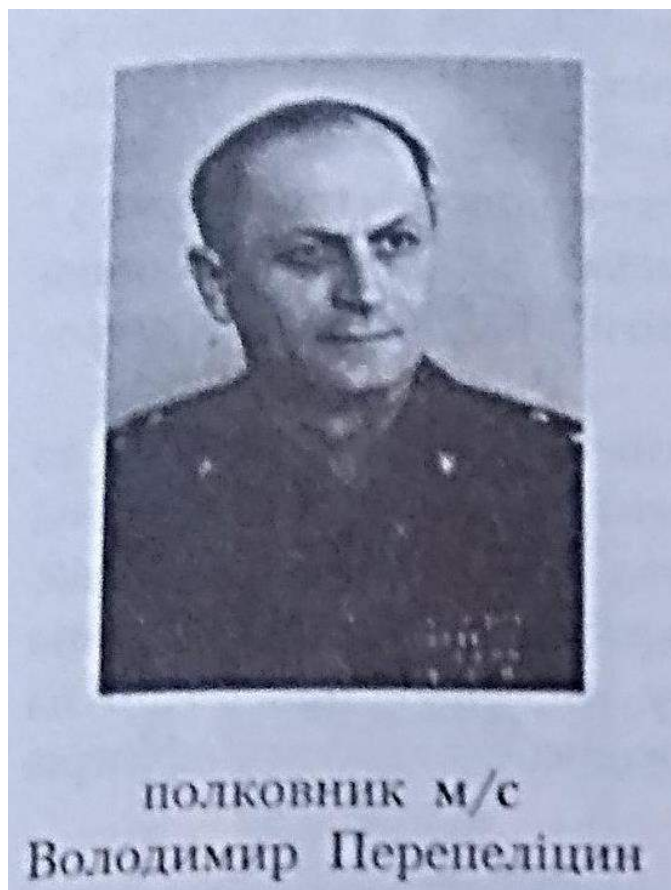
(Телятьєв Ігорь Всеволодович. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*.
Ф. Р-203. Спр. Арк. 17.)

Додаток 30. Начальник військової кафедри Львівського медичного інституту упродовж 1961–1972 рр. полковник медичної служби Шкредов Микола Якович.

(Фотографію взято із стенду кафедри медицини катастроф і військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького)

**Додаток 31. Начальник військової кафедри Львівського медичного інституту упродовж 1972–1982 рр. полковник медичної служби
Перепеліцин В. М.**

(Львівський державний медичний інститут: збірник праць/ відп. ред.
М. Павловський. Львів: Видавнича Спілка «Словник» Львівського
державного медичного інституту, 1994. С. 121.)

Додаток 32. Начальник військової кафедри Львівського медичного інституту упродовж 1982–1987 рр. полковник медичної служби Сущенко І. Т.

(Фотографію взято із стенду кафедри медицини катастроф і військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького)

Додаток 33. Начальник військової кафедри Львівського медичного інституту упродовж 1987–2005 рр. полковник медичної служби Байдін В. Я.

(Фотографію взято із стенду кафедри медицини катастроф і військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького)

Додаток 34. Списки викладачів військової кафедри Львівського медичного інституту, на яких знайдено та складено біографи, що використані в створенні колективного портрету офіцера кафедри*.

1. Чепелєв А. Д.¹²¹⁴
2. Тібілов Г. О.¹²¹⁵
3. Чопоров П. А.¹²¹⁶
4. Телятьєв І. В.¹²¹⁷
5. Оборін М. О.¹²¹⁸
6. Перепеліцин В. М.
7. Банцеков Є. Г.
8. Цимар В. М.
9. Леонтєв С. С.
10. Пирогов А. А.
11. Джашитов І. Р.
12. Ілларіонов В. М.
13. Бахін В. І.
14. Бойко Б. І.
15. Пастушенко О. А.
16. Підюк Ю. М.
17. Суховей Б. Є.
18. Колісниченко В. О.
19. Єрмаков М. А.
20. Верховський Ю. М.
21. Пиховськін Є. А.
22. Сафонов М. М.

---

* Списки укладені на основі документів особового складу.

¹²¹⁴ Чепелєв Андрей Дмитриевич, начальник военной кафедры ЛМИ. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. 136. Арк. 55.

¹²¹⁵ Тибилов Григорий Дмитриевич. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. Арк. не вказ.

¹²¹⁶ Чаплик Віктор, Крижанівський Валентин. До 75-річчя кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. «Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичної науки та освіти»: збірник наукових праць. Львів, 2019. С. 9.

¹²¹⁷ Телятьєв Игорь Всеволодович. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. Арк. 17.

¹²¹⁸ Личное дело Оборина Николая Александровича. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. Арк. 67.

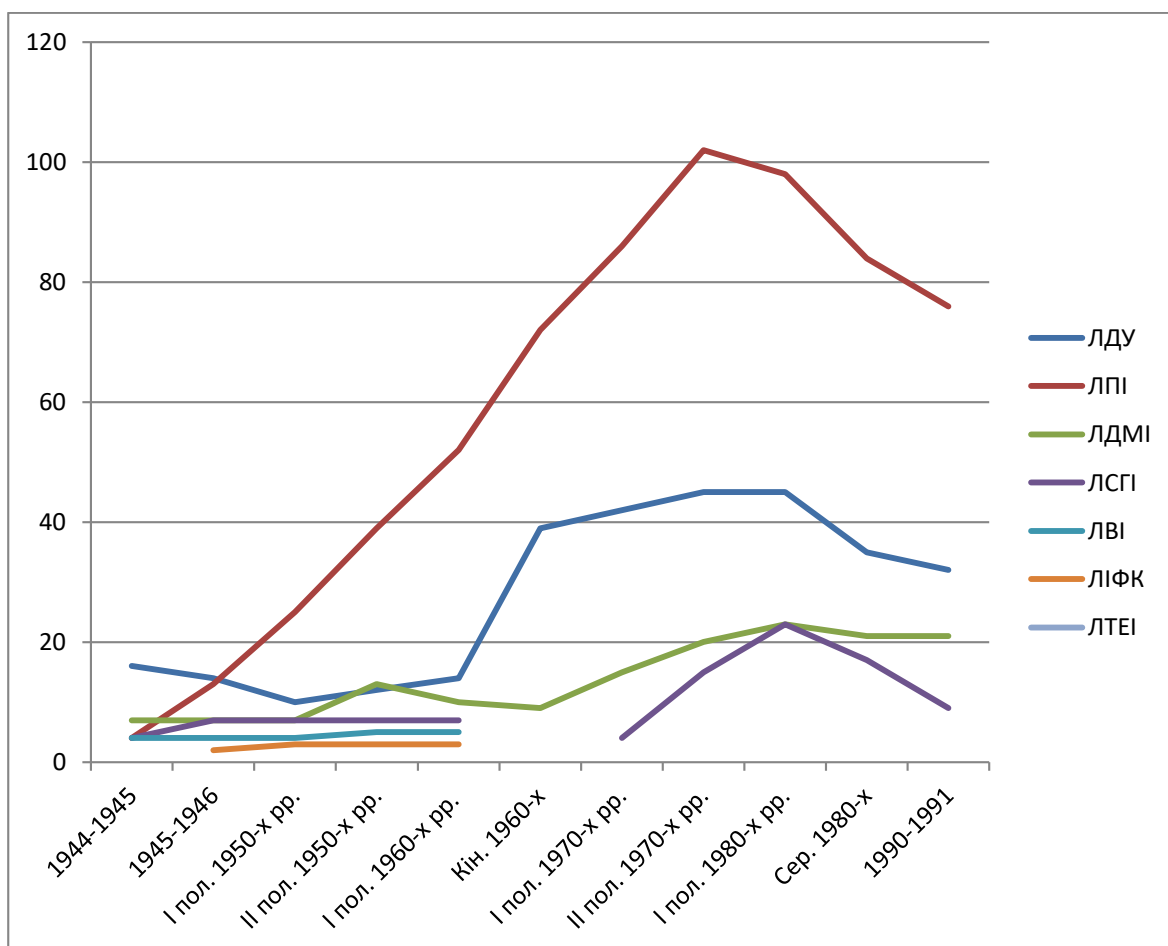
23. Козленко І. П.
24. Воцинкін О. В.
25. Куценко В. М.
26. Колесніков О. О.
27. Олійник П. В.¹²¹⁹

---

¹²¹⁹ Штатний формуляр професорсько-викладацького складу на 1979–1980 н. р. *Архів ЛНМУ ім. Данила Галицького*. Ф. Р-203. Спр. Арк. 4 зв.–5.

**Додаток 35. Графік-візуалізація зміни кількісного складу викладачів
військових кафедр ВНЗ Львова (1944–1991)**

**Додаток 36. Лінгафонна лабораторія військової кафедри Львівського
університету.**

(Фото взято з Архіву ЛНУ ім. Івана Франка)

Додаток 37. Розрахунок потрібної кількості боєприпасів для проведення стрільб зі студентами та викладачами Львівського політехнічного інституту при об'єднаних курсах офіцерського складу на 1957–1958 н. р.

5411

У апреля 8

НАЧАЛЬНИКУ УПРАВЛЕНИЯ АРТВООРУЖЕНИЯ ПРИКВО

ГОР.ЛЬВОВ

РАСЧЕТ

на потребное количество боеприпасов для проведения практических стрельб со студентами и преподавателями Львовского политехнического института при объединенных курсах офицерского состава на 1957/58 уч.год.

№ п/п	Наименование стрельб	Кол-во людей	Потребное кол-во	
			:7,62-мм патронов	:9-мм pistolных патронов
1.	Учебные стрельбы, согласно программе.....			
	из карабина.....	450	1950	
	из автомата.....	450	4050	
	из пистолета.....	450	-	1350
2.	Подготовка команды к межвузовским прикладным соревнованиям.	15	3000	
3.	Приведение оружия к нормальному бое.	-	300	250
	ИТОГО:		7700	1600

НАЧАЛЬНИК ВОЕННОЙ КАФЕДРЫ ЛПИ
Г.В. ГЕНЕРАЛ-МАЙОР АРТИЛЛЕРИИ

В.А. Бабаскин
(БАБАСКИН)

(Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 276.

Арк. 11.)

Додаток 38. Інформація про навчальне майно на артилерійсько-топографічному циклі військової кафедри Львівського поліграфічного інституту станом на 1958 р.

С П И С О К

о наличии и потребности учебного вооружения, учебника
и имущества артиллерийско-топографического цикла воен-
ной кафедры ЛПИ (согласно таблице № 6),
по состоянию на 3.12.1958 года.

№	Наименование имущества	Ед. Изм.	Полож.	Шолу =	Теодолит	ПРИБОР	ПРИБОР
1		шт.	шт.	шт.	шт.	шт.	шт.
а) Материальная часть артиллерии (учебная):							
1	122-мм Г обр. 1938 г.	шт.	2	2	-	-	1
б) Военные приборы (учебные):							
1	Стереотрубы АСТ	шт.	8	8	-	-	-
1	Буссоли ПАВ и ПАВ-2	шт.	10	13	-	3	ПАВ-2 2
1	Бинокли 6 x 8	шт.	50	53	-	-	-
1	Теодолит ТТ-3	шт.	6	2	4	-	-
1	Теодолит ТС-2 (земля)	шт.	-	2	-	2	-
1	Теодолит ТТ-2	шт.	-	4	-	-	4
1	Развед. теодолиты РТ	шт.	3	3	-	-	-
1	Панорамы оружейные	шт.	6	5	1	-	-
1	К о м п а с	шт.	25	25	-	-	25
1	Пантографы полевые	шт.	1	2	-	-	-
1	Приборы для прицелки обр. 1944 года.	шт.	30	35	-	-	25
1	Приборы управления огнем (ПУО-3 или ПУО-3)	шт.	15	15	-	-	15
1	Подвижный топопривязчик ПАЗ-69Т	шт.	-	-	-	-	1
1	Таблицы стрельбы 122-мм Г обр. 1938 г. (изд. 8-е)	шт.	-	-	-	-	25

НАЧАЛЬНИК ВОЕННОЙ КАФЕДРЫ ЛПИ
ГЕ. ГЕНЕРАЛ-МАЙОР АРТИЛЛЕРИИ *В. В. В. В.*

(ВАБАСКИН)

(Директивные указания МВО СССР и переписка с отделами ПрикВО по вопросам учебно-методической работы. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 276.

Арк. 13.)

Додаток 39. Заявка начальника військової кафедри Львівського політехнічного інституту начальнику військ зв'язку ПрикВО, щоб отримати навчальне майно для циклу зв'язку.

н/р Гелур-Сбов доставит майно *19/8 11*

№ 331

18 августа 9

НАЧАЛЬНИКУ ВОЯСК СВЯЗИ ПРИКВО

гор. Львов

ЗАЯВКА

на учебное имущество связи, необходимое военной кафедре Львовского политехнического института:

Наименование имущества	Ед. изм.	Потреби. кол./во	Примечание
	3	4	
Радиостанция Р-105, Р-106, Р-109/учебн./	к-т	2	
Радиоприемников Р-811 /учебных/	"	1	
Бульбов управления радиоклассом ПУРК-24	"	2	
Смочей телеграфных	шт.	80	
Бульбов радиопомех ЦРП-5	к-т	2	
Принципиальных схем р/ст Р-116	"	3	
" " " " Р-106	"	6	
" " " " Р-105	шт	4	
" " " " Р-106	к-т	4	
Макетов - полевой телефонный аппарат АН-13	к-т	2	
Макетов - Телефонный коммутатор П-193	к-т	2	
Макетов - Телефонный коммутатор П-194	"	1	
Макетов - Радиорелейной станции Р-401	"	1	
Макетов - Ремонт полевой кабеля	"	1	
Макетов - Детали аппаратуры связи	"	3	
Макетов по станционно-эксплуатационной службе	"	2	
Монтажного провода	м	1000	
Кабель штепсельных	шт.	80	

(Переписка кафедры с отделами Прикарпатского Военного Округа по учебно-методическим вопросам. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп.12. Спр. 302. Арк. 41.)

Додаток 40. Автомобілі в подвір'ї військової кафедри Львівського політехнічного інституту (1987 р.).

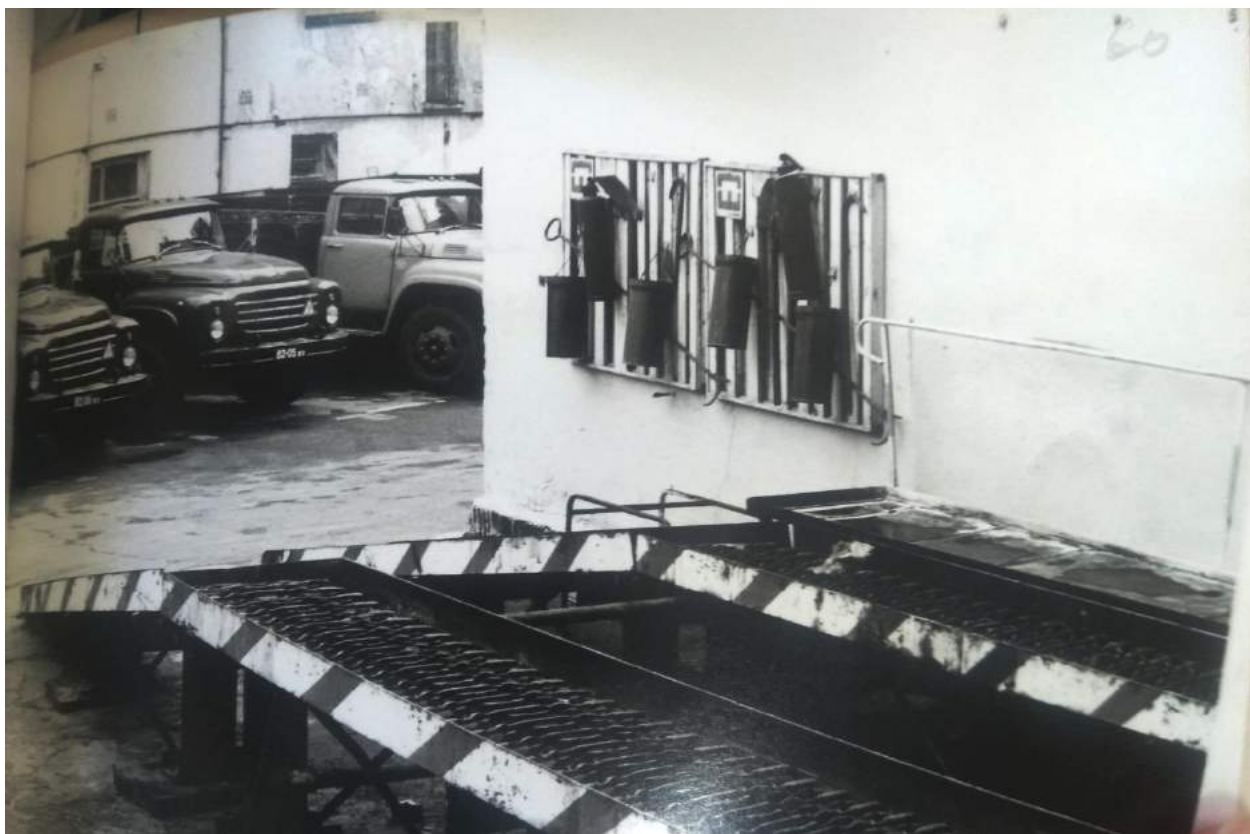
(Переписка с Минвузами СССР и ССРСР, руководящими партийными органами и советскими органами по вопросам основной деятельности института (09.01.1987–31.08.1987). *Архів НУ «ЛПІ»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. Арк. 61.)

Додаток 41. Автомийка у подвір'ї військової кафедри Львівського політехнічного інституту (1987 р.).

(Переписка с Минвузами СССР и ССРСР, руководящими партийными органами и советскими органами по вопросам основной деятельности института (09.01.1987–31.08.1987). *Архів НУ «ЛП»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. Арк. 59.)

**Додаток 42. Яма для ремонту автомобілів у підвір'ї військової кафедри
Львівського політехнічного інституту (1987 р.).**

(Переписка с Минвузами СССР и ССРСР, руководящими партийными органами и советскими органами по вопросам основной деятельности института (09.01.1987–31.08.1987). *Архів НУ «ЛПІ»*. Ф. Р-120. Оп. 40. Спр. Арк. 60.)

**Додаток 43. Студентки Львівського університету
на тренуванні зі стрільби.**

(Стрілецькі змагання. *За радянську науку*. 1957. 31 жовтня. (№ 23). С. 3.)

**Додаток 44. Зустріч з ветераном підполковником
військової кафедри Львівського університету Шляїном Я. Н.**

(Кухта С. Зустріч з ветераном. *За радянську науку*. 1985. 5 березня. (№ 8). С. 2.)

Додаток 45. Студент Університету складає іспит із військової підготовки.

(Мельник В. *За радянську науку*. 1977. 10 червня. (№ 20). С. 2.)

Додаток 46. Студенти-журналісти Львівського університету на військових зборах влітку 1986 року.

(Миронюк К. На варті миру і праці. *За радянську науку*. 1987. 17 лютого. (№ 5). С. 1–2.)

**Додаток 47. Студенти Університету в цивільному
на занятті із військової підготовки.**

(Юхимович Л. Свято мужніх. *За радянську науку*. 1989. 21 лютого. (№ 6). С. 1.)

**Додаток 48. Учасники мотосекції офіцери військової кафедри
Львівського політехнічного інституту.**

На фото: мотосекція інституту. В овалі зверху — керівник секції,
інженер — підполковник Квіна, в овалі внизу — переможець міського
мотокросу тов. Чалий.
Фото И. Ленника.

(Перемога інститутських мотоциклістів на міському кросі. *Радянський студент*. 1949. 9 червня. (№ 22). С. 3.)

Додаток 49. Перелік кінофільмів на військово-патріотичні теми, що показували на військовій кафедрі студентам Медичного інституту.

<u>П Е Р Е Ч Е Н Ь</u>	
КИНОФИЛЬМОВ НА ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКИЕ ТЕМЫ, ПРОДЕМОНСТРИРОВАННЫХ ЗА ОТЧЕТНЫЙ ПЕРИОД	
Наименование кинофильмов и место их демонстрации	: Присутствовало : студентов
а. Расположение военной кафедры	
Великие победы Советского народа	300 чел.
Живой ЛЕНИН	300
На Курской дуге	200
50 героических лет	200
История одного подвига	200
Внуки Железной	250
И т о г о	1450
б. Помещения общежитий	
Б е р л и н	600
Народа верные сыны	800
Служу Советскому Союзу	600
И т о г о	2000
в. Аудитория кинолектория	
Великая битва на Волге	35
Служу Советскому Союзу	125
И т о г о	3610

(Протоколы партийных собраний военной кафедры Львовского мединститута с № 4–10, 1 по № 2. ДАЛО. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 262. Арк. 88.)

Додаток 50. Перелік музеїв і проведення екскурсій офіцерами військової кафедри для студентів Медичного інституту в 1971 році.

87 #

- 8 -

Табл.4

Посещение музеев и проведение походов по местам боевой славы

№ п/п	№ Наименование музея	Факультеты					Всего
		Леч.	Сто-мат.	Меди-атр.	Сан-гиг.	Фарм.	
1	Музей истории войск ПрикВО	230	225	100	100	200	955
2	Музей Самаро-Ульяновской железной дивизии	115	100	60	80	85	440
3	Музей "Холм Славы"	60	92	25	30	25	232
4	Музей партизанской славы (Яремче)	40	25	10	-	-	75
5	Музей соединения (Ивано-Франковск)	120	-	50	-	-	170
6	Музей объединения (Ивано-Франковск)	120	-	50	-	-	170
7	Музей "Брестская крепость"	25	-	-	-	-	25
8	Комната боевой и трудовой славы ЛГМИ	70	100	30	35	60	295
9	Поход по местам действия Н.И.КУЗНЕЦОВА.	55	76	25	25	30	211
10	Поход по местам действия соединения Ковпака и Руднева	40	25	10	-	-	75

(Протоколы партийных собраний военной кафедры Львовского мединститута с № 4-10, 1 по № 2. ДАЛО. Ф. П-112. Оп. 1. Спр. 262. Арк. 87.)

Додаток 51. Студенти четвертого курсу історичного факультету у формі ОЗК на польовому занятті із зброї масового ураження та захисту від неї на полігоні в Брюховичах 1982 р.

(Матеріали з особистого архіву надав випускник Львівського університету, к. і. н., доцент кафедри європейської інтеграції та права у Львівському регіональному інституті державного управління при Президентові України Когут Петро Володимирович).

Додаток 52. Таблиці кількості годин дисциплін загальновійськового циклу для студентів Львівського політехнічного інституту профілів підготовки на прикладі 1953–1954 н. р.*

Назва дисципліни	Профіль Артилерійно-топографічної служби	Профіль автотракторної служби	Профіль служби постачання палива	Профіль радіотехнічних засобів виявлення і наведення	Профіль офіцерів запасу військ зв'язку
Тактична підготовка	26 год.	40 год.	38 год.	34 год.	36 год.
Стрілецька/вогнева підготовка	16 год.	26 год.	27 год.	22 год.	10 год.
Стройова підготовка	14 год.	15 год.	23 год.	16 год.	16 год.
Протихімічна підготовка	4 год.	4 год.	4 год.	4 год.	4 год.
Військово-інженерна підготовка	10 год.	8 год.	4 год.	10 год.	4 год.
Статути РА	16 год.	16 год.	16 год.	16 год.	16 год.
Організація зв'язку	12 год.	12 год.	12 год.	22 год.	40 год.
Військова топографія	22 год.	12 год.	12 год.	10 год.	22 год.
Партійно-політична робота і основи військового виховання	12 год.	12 год.	10 год.	10 год.	12 год.

*Таблиця складена автором на основі інформації із: Тематические планы военной подготовки студентов на 1953–1954 уч. г. ДАЛО. Ф. Р-120. Оп. 12. Спр. 139. Арк. 1–194.

**Додаток 53. Статистика випуску студентів з військової кафедри
Львівського сільськогосподарського інституту упродовж 1973–1992 рр.¹²²⁰**

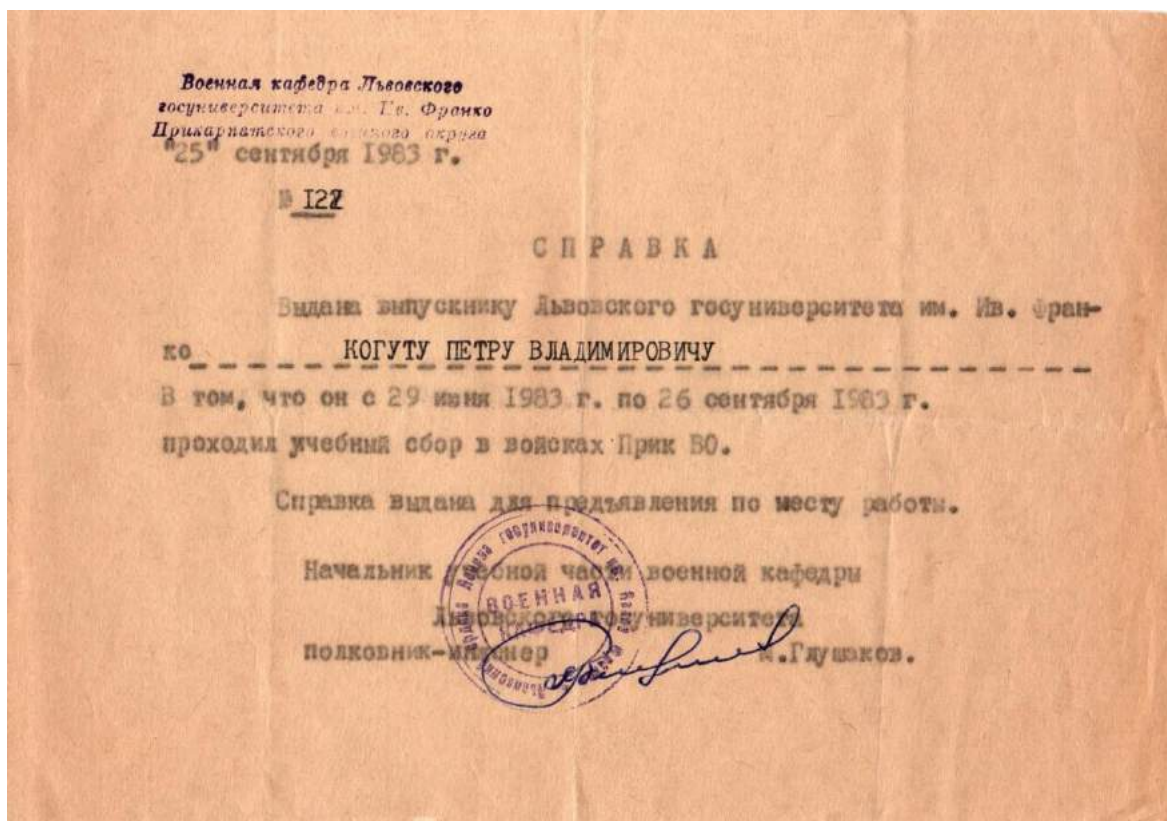
1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
108 ос.	49 ос.	127 ос.	257 ос.	260 ос.	280 ос.	295 ос.	313 ос.	322 ос.	343 ос.
1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
377 ос.	353 ос.	374 ос.	115 ос.	73 ос.	266 ос.	296 ос.	50 ос.	308 ос.	358 ос.

---

¹²²⁰ Историческая справка военной кафедры. *Архів ЛНАУ*. Ф. Р-1917. Оп. Документи військової кафедри. Спр. Арк. 6.

**Додаток 54. Довідка, яку видавали випускнику Львівського університету,
що упродовж трьох місяців проходив навчальні збори у військах.**

(Матеріали з особистого архіву надав випускник Львівського університету,
к. і. н., доцент кафедри європейської інтеграції та права у Львівському
регіональному інституті державного управління при Президентові України
Когут Петро Володимирович).

Додаток 55. Практичне заняття з водіння студентів Університету з профілю підготовки «командир мотострілецького взводу» в табірних зборах при військовій частині 73930 м. Славута влітку 1983 року.

(Матеріали з особистого архіву надав випускник Львівського університету, к. і. н., доцент кафедри європейської інтеграції та права у Львівському регіональному інституті державного управління при Президентові України Когут Петро Володимирович).

Додаток 56. Практичне заняття зі стрілецької підготовки студентів Львівського політехнічного інституту з профілю підготовки «командир автомобільного взводу» при військовій частині м. Новоград-Волинський влітку 1974 року.

(Матеріали з особистого архіву надав випускник Львівського політехнічного інституту, д. і. н., професор кафедри історичного краєзнавства Львівського національного університету імені Івана Франка Якимович Богдан Зіновійович.)